

A „FOTELFORRADALMÁROK” RACIONÁLIS LÁZADÁSA?

AKTÍV FIATALOK MAGYARORSZÁGON, 2024

Szabó Andrea, Sebestyén Annamária, Oross Dániel és Susánszky Pál
szerkesztésében

Budapest, 2025

A „FOTELFORRADALMÁROK” RACIONÁLIS LÁZADÁSA?

AKTÍV FIATALOK MAGYARORSZÁGON, 2024

Szabó Andrea, Sebestyén Annamária, Oross Dániel és Susánszky Pál
szerkesztésében

Budapest, 2025

Copyright © szerzők és a szerkesztők, 2025
Minden jog fenntartva!

A kutatást a Nemzeti Ifjúsági Tanács finanszírozta.

Kiadó: HÖÖK
ISBN: 978-963-88385-9-9

Borító: Brandtailor - Bali Luca
Tördelés: Brandtailor - Bali Luca
Olvasószerkesztők: Molnár Tibor, Pintér Sándor Benedek

Felelős kiadó: Eszterhai Marcell

HÖÖK

TARTALOMJEGYZÉK

Szabó Andrea, Sebestyén Annamária, Oross Dániel, Susánszky Pál:
A „fotelforradalmárok” racionális lázadása?5

AZ EGYETEMISTÁK TÁRSADALMI, SZOCIÁLIS ÉS RENDSZERKÖRNYEZETE - HONNAN, HOGYAN, HOVÁ?.....	21
Susánszky Pál: Felsőoktatási elvándorlás az érettségi után	23
Róbert Péter: Honnan jönnek az egyetemisták?	37
Sövegjártó Virág:A felsőoktatás átalakulása és az ebből fakadó érdekérvényesítési kihívások.....	57
Fekete Mariann – Kobl Adrienn: Az oktatástól a politikai helyzetig	71
Sebestyén Annamária – Susánszky Pál: Támogatás, közöny és kritika	89
Kerpel-Fronius Balázs – Fényes Csongor: Állandóságok és átrendeződések a felsőoktatásban tanuló fiatalok ideológiai orientációban.....	107
Sebestyén Annamária:Civilek és párttagok a magyar egyetemisták és főiskolások körében	125
Szabó Andrea – Oross Dániel: A magyar nappali tagozatos egyetemisták aktivizmusa, 2011–2024.....	147
PÁRTOS POLARIZÁCIÓ: A NAPPALI TAGOZATOS HALLGATÓK ERŐSÖDŐ ÉS GYENGÜLŐ PÁRTKÖTŐDÉSEI	169
Farkas Eszter: Proteszt-szavazatot vagy kormányképes erőt látnak a hallgatók a Magyar Kétfarkú Kutya Pártban?	171
Kmetty Zoltán: Változatlan Fidesz?	187
Bíró-Nagy András – Sebestyén Annamária:Ingatag pártpreferenciák, növekvő közéleti aktivitás, stabil értékrend: progresszív egyetemisták Magyarországon	209
Sebestyén Annamária – Papházi Viktor: Radikális jobboldali fiatalok az egyetemisták és főiskolások körében, 2024	229
ADATFELVÉTELI, MÓDSZERTANI KÉRDÉSEK	249
Szabó Péter: A nappali tagozatos egyetemisták válaszáadását befolyásoló körülmények az Aktív Fiatalok Magyarországon 2024 adatfelvétele tapasztalatai tükrében.....	251
Szabó Andrea: A 2024-es Aktív Fiatalok Magyarországon kutatás módszertana.....	263
A kötet szerzői.....	267

A „fotelforradalmárok” racionális lázadása?

Az Orbán-rezsimben szocializálódott hallgatók az Aktív Fiatalok Magyarországon kutatási eredményei alapján

Átalakulás és változatlanság: a rendszer- és a társadalmi körülmények alakulása, 2019–2024

Öt esztendő után elkészült az Aktív Fiatalok Kutatócsoport¹ egyetemista vizsgálatának legújabb adatfelvétele. Magyarországon egyedülálló, hogy egy társadalmi réteget, jelesül a nappali tagozatos hallgatókat szisztematikusan, rendszeresen és ugyanazon módszerekkel ilyen hosszú időn keresztül vizsgálják. A kutatócsoport ugyanis 2011-ben határozta el, hogy egyedi módszerrel elkezdje vizsgálni a hallgatókat és ezt a munkát 2013-ban, 2015-ben, valamint 2019-ben is elvégezte. A jelenlegi, 2024. évi tavaszi adatfelvétel² (továbbiakban AFM, vagy Aktív Fiatalok) tehát a kutatássorozat ötödik hulláma.

A mostani kutatás jelentősége abban áll, hogy a mintába került fiatalok politikai szocializációja szinte teljes egészében a 2010 óta hatalmon lévő Orbán-rezsim időszakában történt. A minta legfiatalabb kérdezettje ugyanis éppen csak elmúlt 18 éves, azaz 2006-os születésű, de néhány „idősebb”, 1995 vagy még korábban született hallgató is lekérdezésre került. Az első, 2011-es vizsgálati hullámban zömében még olyan nappali tagozatos hallgatók véleményét elemeztük, akik 1990 körül, tehát a rendszerváltás időszakában születtek. A kötetben közölt eredmények tehát plasztikusan jelzik mindazokat a változásokat, amelyek a nappali tagozatos hallgatók érdeklődésében, politikai gondolkodásában és magatartásában, valamint politikai profiljában az elmúlt 14 évben végbementek. Egyben tesztelhető az a gyakran hallott vélekedés is, hogy a hallgatók lényegében egyfajta fotelforradalmárok. Olyanok tehát, akik romkocsmákban merengve, vagy otthon/kollégiumban/albérletben egy fotelben üldögélve, mély politikai apátiában, sőt érdektelenségben dűnnyögnek, és nem tesznek semmit saját érdekeik érvényesítése érdekében. Jeleznünk kell, hogy ezzel a sztereotípiával kutatócsoportunk soha nem értett egyet, ezért is vezette be a „racionálisan lázadó fiatal” fogalmát (Szabó, 2012). A fotelben maradás nem racionális lázadás. A fotelforradalmárságnak ugyanis soha nincs társadalmi követke-

¹ A nonprofit kutatócsoport egy 2009 óta működő ifjúságkutató munkaközösség felfrissítésével jött létre 2011 tavaszán. Az Aktív Fiatalok Kutatócsoport tagjai társadalomtudományokkal (politológia, pszichológia, szociológia) foglalkozó kutatók, doktorjelöltek. A csoport vezetője Szabó Andrea. Alapító tagjai Róna Dániel PhD, Oross Dániel, PhD és Keil András, doktorjelölt. A kutatócsoporthoz csatlakoztak Susánszky Pál, PhD, Csőzik Rita, Kovács Tamás, Sebestyén Annamária, PhD és Papházi Viktor, doktorjelölt. A 2024-es adatfelvételben közreműködött: Róna Dániel, Oross Dániel, Susánszky Pál, Sebestyén Annamária, Papházi Viktor és Szabó Andrea.

² A kutatás módszertanáról részletesen lásd: Szabó, 2025, jelen kötetben.

ménye, az egyfajta passzív beletörődést jelent. A racionális lázadó fiatal viszont bár látszólag csendben van, de amikor őt közvetlenül érintő ügyet tapasztal, képes lépni, és cselekedni, azaz érdekeit érvényesíteni. Fontos azonban megjegyezni, hogy a fotelforradalmárság és a racionális lázadás egy korosztályon belül párhuzamosan létező magatartásforma lehet.

Azon a határozott véleményen vagyunk, hogy az egyetemisták politikai gondolkodásának és részvételének vizsgálata kiemelt jelentőségű minden társadalomban, mivel ez a társadalmi csoport nemcsak a jövő potenciális elitjeként bír meghatározó szereppel, hanem mintaadóul szolgálhat a teljes ifjúság és a szélesebb társadalom számára is. Egyrészt, elkerülhetetlenül tükrözik az őket körülvevő társadalmi, politikai és gazdasági környezet sajátosságait, másrészt magukban hordozzák a társadalmi változások és reformok kezdeményezésének lehetőségét. Ahogy egy korábbi tanulmányunkban fogalmaztunk: „E csoport tagjai azok, akik a leghamarabb és talán a legkarakteresebben rajzolják ki a mindenkori társadalmi, politikai és gazdasági változásokat.” (Szabó-Oross, 2017: 9). Az egyetemi hallgatók különleges helyzetben vannak, mivel egyszerre érik őket hazai és nemzetközi politikai-társadalmi hatások. Egyrészt, a felsőoktatásban való részvétel és a nemzetközi tudományos közeg lehetőséget teremt a nyugat-európai politikai és kulturális minták átvételére. Másrészt, politikai fejlődésüket továbbra is Magyarország sajátos intézményi, történelmi és politikai viszonyai alakítják. Ez a kettős helyzet különösen alkalmassá teszi ezt a korosztályt annak vizsgálatára, hogyan ütköznek a nyugati típusú politikai részvételi minták a magyar politikai rendszer strukturális és intézményi korlátaiba. Emellett segít megérteni, hogy mindez milyen hatással van a politikai rendszer egészére és az egyéni politikai szerepvállalás lehetőségeire.

Kétségtelen ugyanakkor, hogy az egyetemi szférában az utolsó 2019-es adatfelvétel óta lényeges szerkezeti változás történt, létrejöttek az ún. modellváltó, kekva-egyetemek. Az Országgyűlés 2021. április 27-én, 134 igen, 59 nem mellett elfogadta a 2021. évi IX. törvényt a közfeladatot ellátó közérdekű vagyonkezelő alapítványokról (kekva). A folyamat már korábban elkezdődött a Budapesti Corvinus Egyetem 2019-es modellváltásával (Bárány, 2022: 108), majd 2020. augusztus 1-jétől az Állatorvostudományi Egyetem, a Miskolci Egyetem, a Moholy-Nagy Művészeti Egyetem, a Neumann János Egyetem, a Soproni Egyetem, a Széchenyi István Egyetem került közfeladatot ellátó közérdekű vagyonkezelő alapítványi fenntartásba. 2020. szeptember 1-jétől a Színház- és Filmművészeti Egyetem, majd 2021. február 1-jétől új felsőoktatási intézményként a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem. A törvény elfogadását követően pedig, 2021. augusztus 1-jétől a Budapesti Gazdasági Egyetem, a Debreceni Egyetem, a Dunaújvárosi Egyetem, a Magyar Táncművészeti Egyetem, a Nyíregyházi Egyetem, az Óbudai Egyetem, a Pécsi Tudományegyetem, a Semmelweis Egyetem, a Szegedi Tudományegyetem és a Testnevelési Egyetem, valamint új felsőoktatási intézményként a Tokaj-Hegyalja Egyetem. 2021. szeptember 1-jétől a Pannon Egyetem is kekva-egyetemmé alakult át (Bárány, 2022: 108).

A kormány saját számítása szerint a 21 modellváltó intézményben a felsőoktatásban hallgatók közel 70 százaléka, több mint 180.000 hallgató tanul.³ A „kekvasítás” önmagán túlmutató szerkezeti átalakítást jelent, hiszen az egyetemek, beleértve az óriási szellemi tulajdonukat és vagyoni eszközeiket egy olyan, erre a célra létrehozott alapítványok felügyelete alá kerültek, amelyek tagjai kezdetben aktív pártpolitikuskok, gyakran miniszterek voltak⁴, továbbá kinevezésüket örökös időre kapták, utódlásukról pedig saját maguk dönthettek. A felhalmozott vagyon mellett ugyanakkor évről évre állami támogatásban részesülnek. Mindezen szempontokat vitatva, az Európai Bizottság javaslatára az Európai Unió Tanácsa kizárta⁵ a közfeladatot ellátó közérdekű vagyonkezelő alapítványokba szervezett egyetemeket az Erasmus+ és a Horizon Europe programokból. Az ezeken az egyetemeken hallgató diákok nem mehetnek uniós finanszírozás keretében társegyetemekre tanulni (Erasmus+), az egyetemi oktatók pedig nem pályázhatnak a Horizon Europe tudományos, kutatási és innovációs forrásokra. Mindkettő súlyosan hátráltatja az egyetemi polgárok tanulmányi és tudományos előmenetelét, rontja jövőbeni lehetőségeiket és gyengíti a tudományos élet autonómiáját.

Ahogy erre Sövegjártó Virág tanulmányában (Sövegjártó, 2025, jelen kötetben) rámutat, a felsőoktatási intézmények modellváltása nemcsak a központi aktorok, azaz a tanárok, a hallgatók életében, de a hallgatói önkormányzatok szerepfelfogásában is új helyzetet teremtett. Az új struktúra alapvetően változtatta meg az egyetemek működését: csökkentette az intézményi autonómiát, központosította a stratégiai döntéshozatalt és a mindennapi irányítást. Ennek következtében a hallgatói mozgalmak és a munkavállalói érdekképviselések mozgástere jelentősen beszűkült.⁶ Az egyetemi autonómia csökkenése, valamint az, hogy a hallgatók kiszorul-

3 <https://kormany.hu/hirek/augusztustol-tiz-ujabb-egyetem-csatlakozik-a-modellvalto-intezmenyek-koze>.

4 Hogy csak néhány kirívó példát említsünk: Állatorvostudományi Egyetem: Dr. Fazekas Sándor, országgyűlési képviselő, volt miniszter; Dunaújvárosi Egyetem: Süli János, tárca nélküli miniszter; Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem: dr. Lázár János, országgyűlési képviselő, kormánybiztos, volt és jelenlegi miniszter; Miskolci Egyetem: Dr. Varga Judit, miniszter; Neumann János Egyetem: Lezsák Sándor országgyűlési képviselő, az Országgyűlés alelnöke; Nyíregyházi Egyetem: Schanda Tamás János, miniszterhelyettes; Óbudai Egyetem: Varga Mihály országgyűlési képviselő, miniszter; Pannon Egyetem: Navracsics Tibor, miniszter; Soproni Egyetem: Zambó János Péter, államtitkár; Széchenyi István Egyetem: Szijjártó Péter, miniszter; Tokaj-Hegyalja Egyetem: Prof. Dr. Stumpf István, kormánybiztos, volt miniszter.

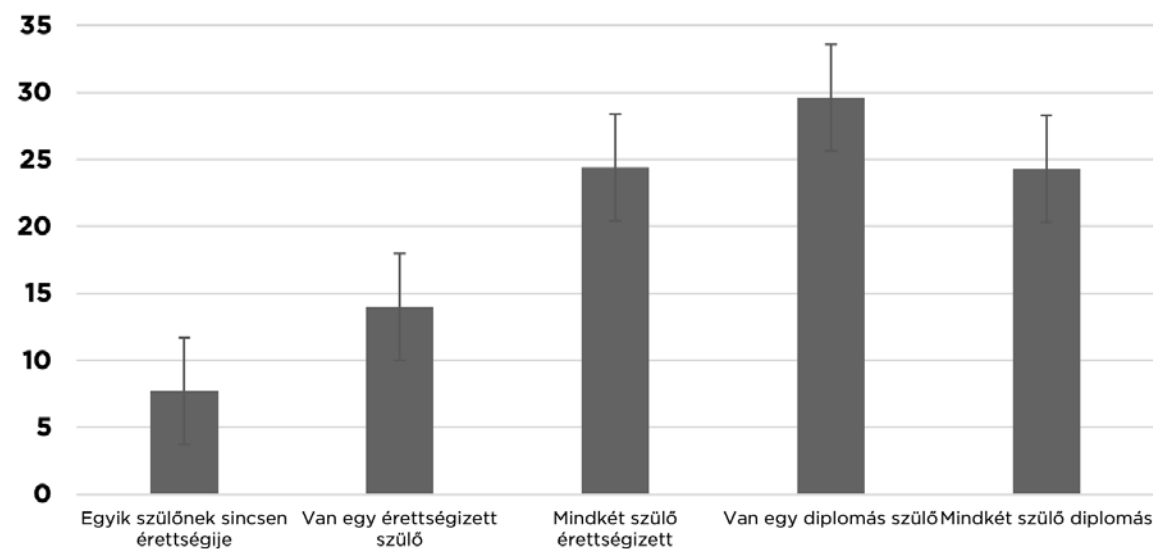
5 2022. december 15-én kelt határozat szerint: „Nem tehető jogi kötelezettségvállalás semmilyen, a 2021. évi IX. magyar törvény alapján létrehozott közérdekű vagyonkezelő alapítvánnyal, illetve semmilyen, az ilyen közérdekű vagyonkezelő alapítvány [kekva] által fenntartott jogi személlyel.”

6 Érdemes jelezni, hogy a hallgatói mozgalom országos szervezete, a HÖÖK, valamint az ifjúsági szervezeteket tömörítő Nemzeti Ifjúsági Tanács (NIT) tiltakozott a drasztikus lépés ellen, továbbá hat alapítványi formában működő egyetem a Debreceni Egyetem vezetésével beperelte az Európai Bizottságot az Európai Unió Bírósága (EUB) előtt a döntés visszavonása érdekében. Az EB elutasította a kérelem azon részét, amely azonnali jogvédelmet kért, és kérte, hogy a döntésig a Bíróság rendelje el az uniós határozat felfüggesztését.

tak a rendkívül népszerű Erasmus+ programból, kétségtelenül feszültséget kelthetett a hallgatók körében.

Sajnálatos módon ugyanakkor a felsőoktatás ettől az átalakítástól nem lett társadalmilag nyitottabb, az áteresztőképessége nem javult. A magyar felsőoktatásban ugyanis a társadalmi háttér jelentős szerepet játszik a továbbtanulási esélyek alakításában. Ahogy erre Róbert Péter, a magyar mobilitáskutatás legjelentősebb szakértője tanulmányában rámutat (Róbert, 2025, jelen kötetben), a származás szerepe az elmúlt évtizedben nem változott érdemben, sőt, az előnyök újratermelődése tovább erősödött. Az egyetemi hallgatók körében továbbra is erőteljesen jelen van a diplomás családi háttér előnye. A felsőoktatás bővülése ellenére az alacsonyabb iskolázottságú szülők gyerekei kevésbé reprezentáltak a felsőoktatás magasabb szintjein, míg a diplomás családok gyermekei gyakrabban tanulnak tovább mester- és doktori képzésen. Mindez úgy következett be, hogy az elitgimnáziumok – adatainkban a rangsor első 100 helyén lévő gimnáziumok – diákjainak egytizede már nem Magyarországon, hanem eleve külföldön, jellemzően Hollandiában, Németországban, Ausztriában kezdi meg a tanulmányait (Susánszky, 2025, jelen kötetben). A felsőoktatás társadalmi esélyegyenlőtlenségeket konzerváló, sőt talán növelő szerepe tehát a következő években is megmarad.

1. ábra. Az egyetemisták megoszlása szüleik végzettsége szerint (2011–2024) (%)

Forrás: Róbert, 2025, jelen kötetben.

Van azonban még egy fontos fejlemény, amit nem hagyhat figyelmen kívül az alábbi kötet tanulmányainak olvasója. Ez pedig az adatfelvétel ideje, és az azóta történt belpolitikai változások. 2024. február 2-án robbantotta

ki a 444.hu internetes portál a „vidéki prókátor” nevű ügyvéd információi alapján az ún. kegyelmi botrány-ügyet. Novák Katalin köztársasági elnök kegyelemben részesítette a bicskei Kossuth Zsuzsa Gyermekeket korábbi igazgatóhelyettesét, akit azért ítélték el, mert segédkezett a felettese pedofil bűncselekményeinek eltussolásában azzal, hogy az egyik sértettet a vallomása visszavonására kényszerítette. Az ügy kapcsán 2024. február 16-án több tízezres ún. influenzaszerű tüntetést tartottak a budapesti Hősök terén. Közben, 2024. február 11-én a Partizán online platformon interjút adott egy korábban csak igen kevesek által ismert, önmagát fideszesnek definiáló közszereplő, Magyar Péter, a botrányba ugyancsak belebukó Varga Judit igazságügyi miniszter exférje.⁷ Magyar Péter 2024. március 15-én, a nemzeti ünnepen szervezett nagyszabású demonstráción jelentette be politikai szerepvállalását, belépését a politikai színtérre. Ezek az ügyek nyilvánvalóan megérinthették a hallgatói réteget, éppúgy, mint a szüleiket és a barátaikat. A szokatlanul nagy visszhangot keltő botrány – ami, ahogy jeleztük, a köztársasági elnök és az igazságügyi miniszter lemondásához vezetett – önmagában növelhette a közéleti diskurzusok számát és intenzitását. A hallgatók önreflexióiban a „Mi volt az az esemény, történet, amely alapvetően határozta meg jelenlegi politikai nézeteid, értékeid, orientációid kialakulását?” kérdésre a botrány, Novák Katalin lemondása és a hírességek, közéleti személyiségek által megszervezett nagyszabású demonstráció is hangsúlyosan jelent meg a válaszok között. Az adatfelvétel ugyanakkor lezárult 2024. március 15-e előtt, ezért Magyar Péter zászlóbontásának közvetlen vagy közvetett politikai hatásai – lásd pl. pártpreferencia – nem jelenhettek meg. Az eredmények tehát sokkal inkább a botrány következtében kialakult felháborodást, dühöt és haragot, de leginkább hallgatói frusztrációt jeleníthetik meg.

Az adataink ugyanis pontosan erre utalnak, egy elégedetlen, a 2010-es évek elején regisztrált hangulati klímájú fiatalságot mutatnak be. A 2015-ös és 2019-es kutatásunk azt jelezte, hogy az egyetemi ifjúság – hasonlóan a 15–29 éves korosztály egészéhez – konszolidálódni kezdett, ha kis mértékben is, de növekedett a rendszer-támogatók aránya, egyre többen érezték úgy, hogy a felsőoktatás egy sziget, ahol legalább részben függetlenül a magyar valóságtól, viszonylag kedvező a helyzetük. Növekedett a szubjektív jövedelmi elégedettség, a jövőorientációkban jelentős arányban voltak pozitív várakozások. Ez 2024-re némiképp megváltozott. A hallgatók körében nőtt az elégedetlenség, ami megjelent többek között abban, hogy a korábbi hullámokhoz képest emelkedett a baloldali és liberális értékeket vallók, valamint a nyugati értelemben vett demokráciát preferálók aránya. Ezzel párhuzamosan azonban a racionális lázadás jellegzetességeit is érzékeljük: nőtt a politikailag aktívak aránya, többen vettek részt demonstrációkban, tiltakozásokban, többen támogatnak anyagilag civil és/vagy politikai szervezeteket, valamint a petíció-kultúra továbbra is virágozni látszik.

⁷ <https://www.youtube.com/watch?v=8cJulnczg2E>. Az interjút megjelenése óta 2,7 millió ember nézte meg.

Összességében pedig a hallgatói interperszonális közéleti kommunikáció virulens: a hallgatók többen beszélgettek szüleikkel és barátaikkal a közéleti kérdésekről. A közélet, a politika már nem az a távoli, megközelíthetetlen világ, amit korábbi kutatásaink során többször is jeleztünk. A politika az újonnan bejövő egyetemi generációk számára fokozatosan varázstalánódik, ez a folyamat a demokratikus állampolgári kultúra általánosabbá válását vetítheti előre. Ezzel párhuzamosan viszont – és ez a kutatás egyik, ha nem a legaggasztóbb adata – nőtt az országot inkább elhagyni szándékozók aránya is. Azaz a hirschman-i kategóriákkal élve a „kivonulás”, a „tiltakozás” és „hűség” kategóriája közül – a dolgok állása szerint – a lojalitás a legkevésbé elfogadott ebben az ifjúsági rétegben, ugyanakkor az még nem dőlt el, hogy a jelenleg felsőoktatásban hallgatók inkább tiltakoznak, vagy – társadalmi szempontból ez a legkedvezőtlenebb forgatókönyv – inkább a kivonulást, az ország elhagyását választják-e.

Ahogy arra utaltunk, a felsőoktatásban tanulók a jövő értelmiségeként, társadalmi, politikai és gazdasági elitjeként egy olyan mintaadó csoportot alkotnak, amely erőteljes hatást gyakorol az idősebb és a fiatalabb korosztályok társadalmi és politikai gondolkodására és magatartására egyaránt. Fekete Mariann és Kobl Adrienn tanulmánya (Fekete–Kobl, 2025, jelen kötetben) világosan jelzi, hogy az egyetemisták problémaészlelése kiemelt figyelmet érdemel, mivel nem csupán a jelenlegi ifjúsági trendek megértéséhez járul hozzá, hanem közvetett módon hatással lehet szélesebb társadalmi rétegekre. Az általuk megfogalmazott problémák és prioritások tükrözik azokat a strukturális kihívásokat, amelyek a fiatal korosztályt leginkább érintik, és amelyek a társadalom egészének hosszú távú fejlődési pályáját is alakíthatják.

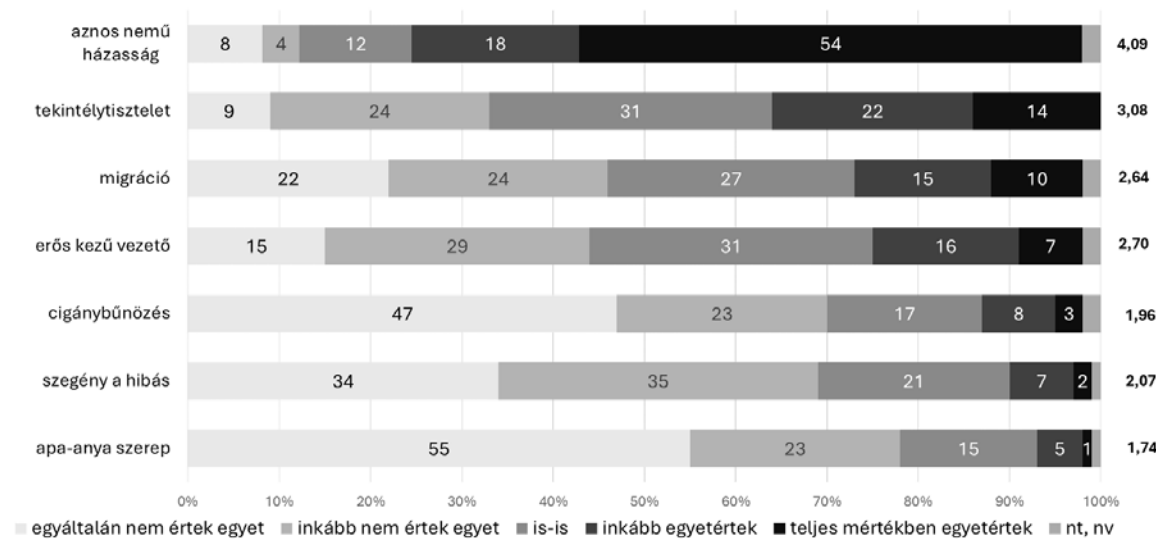
Magyarországon az egyetemisták problémaészlelését a rendszerváltás öröksége, az oktatási rendszer átalakításai, a munkaerőpiaci bizonytalanságok és a növekvő társadalmi egyenlőtlenségek formálják (Fekete–Kobl, 2025, jelen kötetben). Az oktatás ügye 2024-re az egyetemisták által érzékelt legjelentősebb problémává vált, megelőzve a korábban domináns megélhetési és lakhatási kérdéseket. Ezt a prioritásváltást az oktatáspolitikai intézkedések súlyos következményei, például a tanárhiány és az oktatási esélyegyenlőtlenségek fokozódása idézték elő. Ezzel párhuzamosan a megélhetési nehézségek, a munkaerőpiacra való belépés és a lakhatási problémák továbbra is meghatározóak a hallgatók életében, hozzájárulva a státuszfrusztrációhoz és a jövő bizonytalanságához. Az infláció, a munkatapasztalat hiánya és az elérhetetlen lakások a fiatalokat a „prekariátus” kategóriájába sorolják, amely a gazdasági kiszolgáltatottság és a folyamatos függőség állapotát jelenti. Az egyre szélesebb körben tapasztalható frusztráció miatt sokan a külföldi munkavállalásban látják a megoldást, amely gazdasági és politikai elégedetlenségből egyaránt fakad. A fiatalok problématerképe szorosan összekapcsolódó gazdasági, társadalmi és politikai tényezők hálózata, amely az ifjúkorból a felnőttkorba való átmenetet különösen nehézé teszi (Fekete–Kobl, 2025, jelen kötetben).

Kérdés, hogy ezekre a társadalmi jelenségekre hogyan reagálnak a magyar egyetemisták. A bevezető gondolatokban a fotelforradalmárság sztereotípiát rajzoltuk fel, mint egy lehetséges „megoldást”. Adataink azonban ezzel teljesen ellentétesek, nem igazolják a sztereotípiát általános érvényességét. Noha az egyetemisták korábban is politikailag felülszocializált⁸ környezetből érkeztek, az elmúlt időszakban növekedett a család és a kortársak szerepe a politikai vélemények formálásában, miközben a középiskolai politikai diskurzusok szerepe gyengült, ami egy az államszocializmusból ismert kettős szocializációs folyamat beindulását jelezheti. Az akkori közoktatásban tanult ismeretek, értékek és normák mellett és azzal párhuzamosan a családi, illetve kortárs szocializáció révén más, gyakran a hivatalos értékekkel ellentétes gondolati struktúrák rögzülhettek a korabeli fiatalok körében (Szabó, 2000).

E folyamat következtében pedig a Kádár-korszak utolsó néhány évére, kb. az 1980-as évek közepére elfogyott a fiatalok diffúz lojalitása a rendszerrel szemben, aminek talán a legfontosabb megjelenési formája a Kommunista Ifjúsági Szövetség (KISZ) tagságának érdemi csökkenése, a szervezet legitimációjának megropppanása volt (erről lásd Kéri László és Stumpf István korabeli írásait). A kettős szocializációs folyamat másik kézzel fogható bizonyítéka, hogy miközben a hallgatók politikai véleménye több területen is polarizálódott, az értékstruktúrájuk egy, a jelenlegi politikai rendszer által felkínált értékrendszerrel ellentétes: 2019-hez képest növekedett körükben a kisebbségekkel szembeni társadalmi inklúzió és a tolerancia. Ha valahol, akkor az értékpreferenciák esetében érzékelhetőnek kellene lennie az Orbán-rezsim szocializációs törekvései eredményének. Klasszikus, ötfokú Likert-skálán hét provokatív állítással való egyetértést mért a kutatás 2019-ben és 2024-ben is. Az eredmények alapján érdemi konzervatív, jobboldali, keresztény ideológiai áttörésről nem beszélhetünk. A tekintélyelvűség sem emelkedett, sőt enyhén csökkent 2019 óta. Az azonos neműek házasságát a hallgatók 72 százaléka támogatja, ezzel szemben a konzervatív anya-apa szerepfelfogást 6 százaléuk fogadja el. 23 százaléuk vélekedik úgy, hogy nem politikai programokra, hanem erős kezű vezetőre van szükség, míg a migrációs politika szigorítását egynegyedük támogatja (lásd 2. ábra).

8 Azaz olyan családból érkeznek, ahol a szülők maguk is magasán iskolázottak, a családban zajlik politikai témájú beszélgetés, sőt, a kibocsátó család tagjai politikailag aktívak.

2. ábra. Értékállításokkal való egyetértés
(százalékos megoszlás és 1–5 skála átlagai)

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2024.

A legfontosabb eredmény azonban a politikai részvétel vonatkozásában írható le. Úgy tűnik, egyrésztől lanyhul a szervezetek vonzerője az egyetemisták számára, másrésztől azonban a politikai aktivizmusuk a 2010-es elejének szintjéhez közelít, sőt egyes részvételi formák esetében meg is haladja azt. 2013-ban és 2019 között a magyar egyetemisták mintegy 60–62 százaléka kapcsolódott szervezethez, 2024-ben viszont 54 százalék. Jelen-tősen csökkent a sportszervezetekhez, a szakmai, tudományos, valamint a kulturális, hagyományörző csoportokhoz kapcsolódó hallgatók aránya. Egyetlen szervezeti típusnál, a betegekkel foglalkozó civil szervezeteknél érzékelhető érdemi emelkedés. Ezzel szemben, ahogy erre fentebb utal-tunk, a hallgatók politikai részvételében igen jelentős növekedés rögzíthető az előző vizsgálathoz képest. Míg 2019-ben a hallgatók 43 százaléka nem vett részt semmilyen politikai részvételi formában, 2024-re ez az arány 30 százalékra csökkent. Különösen érdemi az emelkedés a tiltakozó petíciók, a pénzadományozás, a tüntetés és a bojkott esetében (lásd Szabó–Oross, 2025, jelen kötetben).

Úgy véljük, hogy összességében a kutatócsoportunk által racionális láza-dásnak nevezett folyamat pontos jegyeit rögzíthetjük 2024-ben: a hallga-tók elégedetlenek, nem minden témában, de néhány, általuk fontos ügyben hallatják a hangjukat, ugyanakkor a demokrácia játékszabályait elfogadják, sőt kíváncsún tartják. Fontos azonban leszögezni, hogy a jelenlegi re-zsimmel szemben bizalmatlanok, a rendszer jelenlegi működését kevésbé illetik demokratikus jelzővel, akár 2019-hez képest is. Mindez megnyilvánul politikai preferenciáikban, amelyet az adatfelvétel idején egy ún. anti-est-ablishment párt, a Magyar Kétfarkú Kutya Párt dominált (erről részletesen lásd Farkas, 2025, jelen kötetben). Az, hogy ezek a tendenciák mennyire

lesznek tartósak, a reményeink szerint 2029-re tervezett újabb kutatási hul-lám eredményei fogják megmutatni.

A tanulmányok tartalma

Az első fejezetben, amelynek címe: *Az egyetemisták társadalmi, szociális és rendszerkörnyezete – Honnan, hogyan, hová?* négy tanulmány található. Róbert Péter és Susánszky Pál a bemeneti oldalt vizsgálja: azt, hogy milyen társadalmi előnyökkel és esélyhátrányokkal rendelkeznek a rendszerben már bent lévő hallgatók, illetve egyáltalán honnan rekrutálódnak a magyar egyetemisták.

Susánszky Pál *Felsőoktatási elvándorlás az érettségi után* tanulmánya mér-földkő a hazai társadalomtudományokban, mert ez az első olyan kutatás, ami a középiskoláktól gyűjtött adatok alapján becsli a külföldi továbbtanu-lási arányokat. A tanulmány rámutat, hogy a top 100 helyen szereplő kö-zépiskolából érkező fiatalok 95,5 százaléka tanult tovább közvetlenül az érettségi után valamilyen felsőoktatási intézményben; míg a felsőoktatás-ban továbbtanuló/jelentkező diákok 8,6 százaléka tanult tovább külföldön, ami 965 diákot jelent. Jelentős és statisztikai értelemben is szignifikáns különbségek mutathatóak ki az iskola földrajzi elhelyezkedése, a fenntar-tó típusa, valamint az iskolákba járó diákok családi háttere szerint. A top 100 középiskolán belül is a magasabb státuszú családok gyerekei által lá-togatott iskolákból, Pest megyéből, valamint a magasabb státuszú csalá-dok által preferált alapítványi iskolákból nagyobb eséllyel mennek a diákok külföldre tanulni. Továbbá, az egyházi iskolákhoz képest szignifikánsan na-gyobb arányban mennek/jelentkeznek az állami középiskolákból is külföldi egyetemre.

Róbert Péter *Honnan jönnek az egyetemisták?* a felsőoktatás bővülésének üteme az utóbbi években mérséklődött, részben demográfiai, részben is-kolaválasztási okokból, a diplomás családból jövő fiatalok továbbtanulási előnye egyértelműnek tűnik. A diplomás családi háttér fogalmát tekintve, ami itt a származás egyetlen indikátora volt, fontos tanulság, hogy még külön „hozádék” van annak, ha mindkét szülő diplomás. Az ilyen családból érkező egyetemisták még kedvezőbb helyzetben vannak társaikhoz képest. Az elsőgenerációs egyetemisták ugyanakkor nagyobb valószínűséggel áll-nak meg egy alapszak elvégzésénél, miközben a diplomás szülők gyerekei tanulnak tovább mesterszakon, vagy a doktori iskolában. A tanulmányi te-rület különbségei klasszikus mobilitási szempontot jelentenek. Az itt vizs-gált adatok alapján az orvosi képzés kiemelt helye a diplomás státusz inter-generációs átöröklésén belül változatlan.

Fekete Mariann és Kobl Adrienn: *Az oktatásról a politikai helyzetig –az egyetemista fiatalok problématérképe* című tanulmánya a megkérdezett fi-atalok által észlelt legfontosabb kihívások alapján rajzolja meg a magyar egyetemisták komplex problématérképét, egyúttal rámutatva annak hátte-rében meghúzódó társadalmi folyamatokra és a magyar fiatalok e speciá-lis csoportját érintő kihívásokra adandó lehetséges válaszokra. Az elemzés

kitér arra is, hogy a magyar egyetemisták problémái miként illeszkednek a magyar és az európai ifjúság tapasztalataihoz, hangsúlyozva az összehasonlításból fakadó tanulságokat. Ezen túlmenően részletesen tárgyalja azokat a társadalmi, gazdasági és politikai kérdéseket, amelyek a globális kockázattársadalmi tendenciák szerves részét képezik, és szorosan összefonódnak a posztadoleszcens korosztály identitáskonstrukciós nehézségeivel.

A fejezet utolsó tanulmányában (*A felsőoktatás átalakulása és az ebből fakadó érdekérvényesítési kihívások*) Sövegjártó Virág a felsőoktatásban részt vevő hallgatók érdekképviselésének sajátosságait elemzi a felsőoktatási modellváltás tanulságaival összefüggésben. Áttekinti a hallgatók szervezeti kötődésének tendenciáit és rámutat arra, miért riasztó eredmény, hogy a hallgatók mindössze 7 százaléka kötődik saját bevallása szerint a HÖK-höz. Azt is részletesen kifejti, milyen következményekkel jár, hogy a hallgatók 42 százaléka folyamatosan dolgozik tanulmányai mellett és 52 százalékuk munkavállalóként definiálja magát.

A második fejezet – *Demokratikus és ideológiai értékek: a nappali tagozatos egyetemisták értékvilága* – szintén négy értékszociológiai és politikai szociológiai tanulmányt tartalmaz.

Sebestyén Annamária és Susánszky Pál (*Támogatás, közöny és kritika*) azt vizsgálja, hogy milyen a hallgatók demokraciáfelfogása. Megállapítják, hogy 2011 és 2024 közötti időszakban a demokráciát támogatók aránya folyamatosan növekedett, míg a diktatúrát elfogadóké folyamatosan csökkent. A demokráciát támogatók körében magasabb a megvalósuló demokráciával való elégedetlenség és az autoriter értékeket (tekintélyelvű nevelés, erőskező vezető) elutasítók aránya, azaz, a demokráciát támogató fiatalok inkább a liberális demokráciákat preferálják a jelenlegi politikai rendszerrel szemben. A megvalósuló illiberális berendezkedés pedig leginkább a diktatúrát elfogadók igényeit elégíti ki, hiszen a diktatúrát elfogadók körében magasabb a rendszerrel való elégedettség aránya. Figyelemre méltó eredmény azonban az is, hogy a diktatúrát elfogadó hallgatók körében magas a Magyarországot inkább diktatúrának értékelők aránya. Vagyis a diktatúrát elfogadók nem csupán elégedettek a jelenlegi politikai berendezkedéssel, de tudatosak a rendszerrel kapcsolatban, hiszen értékelésük egybeesik a politikatudomány egyhangú álláspontjával.

Kerpel-Fronius Balázs és Fényes Csongor a hallgatók ideológiai orientációjának változását vizsgálják (*Állandóságok és átrendeződések a felsőoktatásban tanuló fiatalok ideológiai orientációjában*). Tanulmányukból kiderül, hogy a demokrácia iránti elkötelezettség a magukat ideológiailag a baloldallalhoz soroló hallgatók körében a legmagasabb, míg a demokrácia állapotával leginkább a jobboldali beállítódású hallgatók elégedettek. A jobboldali hallgatók körében a családalapítással kapcsolatos problémák a legfontosabbak, viszont a baloldaliak a megélhetéssel és jövővel kapcsolatos problémákat tekintették kiemelkedőnek. A jobboldali hallgatók politikai érdeklődése összességében magasabb, ugyanakkor a politikai részvételt

tekintve a baloldali hallgatók azok, akiknek a politikai aktivitása kiugróan magas.

Sebestyén Annamária *Civilek és párttagok a magyar egyetemisták és főiskolások körében* című tanulmányában az egyetemisták szervezeti kötődéseit elemzi. Azt állítja, hogy a kötődés előfeltételeként kulcsszerepe van a vizsgált szervezetek hallgatók körében végzett toborzótevékenységének. A tanulmányból kiderül, hogy 2024-re bővült a kínálat, vagyis a vizsgált szervezetek toborzási aktivitása: a hallgatók mintegy negyede találkozott a vizsgált szervezetek toborzó törekvéseivel. Míg a pártok esetében a megkeresett hallgatók 7 százaléka nyilatkozott úgy, hogy elfogadták az invitálást, addig ez az arány a civil szervezetek és mozgalmak esetében 44 százalék. Bár a 7 százalékos arány nem magas, jelentőségét mégis felértékeli, hogy a pártpolitikai szervezetek esetében a hallgatók mintegy kétharmada felkérésre csatlakozik hozzájuk, vagyis a pártok toborzó tevékenysége kulcsfontosságú a hallgatók pártokhoz kötődésének alakulása szempontjából.

Szabó Andrea és Oross Dániel: *A magyar nappali tagozatos egyetemisták politikai érdeklődése és politikai aktivizmusa, 2011–2024* című tanulmányában az Aktív Fiatalok kutatássorozat öt adatfelvételére támaszkodva elemzi a magyar nappali tagozatos hallgatók politikai érdeklődésének és részvételének alakulását. Arra a következtetésre jutnak, hogy noha az egyetemisták korábban is politikailag felülszocializált környezetből érkeztek, az elmúlt időszakban növekedett a család és a kortársak szerepe a politikai véleményük formálásában, miközben a középiskolai politikai diskurzusok szerepe gyengült, ami a kettős szocializációs folyamat beindulását jelezheti. Elemzésükben egy horizontális részvételi modellt alkotnak, amely alapján arra a következtetésre jutnak, hogy a magyar nappali tagozatos hallgatók 7 százaléka rendkívül aktív, a szóba jöhető összes részvételi formába bevonódik és kifejti saját véleményét, ezzel szemben 11 százaléknál kevesebb hallgatónak semmilyen politikai részvétele nincs, nincs szervezeti kötődése, de még csak választási részvétele sem. A hallgatók derékhada ugyanakkor aktív, legalább az offline világban, többségében összekapcsolódva az országgyűlési választáson való megjelenéssel. Fontos eredménye a kutatásnak, hogy bár a szervezeti kötődés csökkent a nappali tagozatos hallgatóknál, ez nem azt jelenti, hogy a részvétel az esetek jelentős részében ne kapcsolódna valamilyen civil vagy pártos organizációhoz.

Végül az utolsó, 4 tanulmányból álló fejezet, *Pártos polarizáció: a nappali tagozatos hallgatók erősödő vagy gyengülő pártkötődései* címmel az egyetemi hallgatók pártpreferenciáit, politikai kötődéseit mutatja be.

Farkas Eszter *Proteszt-szavazatot vagy kormányképes erőt látnak a hallgatók a Magyar Kétfarkú Kutya Pártban?* című tanulmányában úgy találja, hogy 2024. februárjában az egyetemisták körében a legnépszerűbb párt a Magyar Kétfarkú Kutya Párt volt, a hallgatók majdnem egyharmada (30 százaléka) szavazott volna erre a pártra. 2019 és 2024 között a szimpatizánsok társadalmi összetétele lényegesen nem alakult át: felülreprezentáltak körükben a budapestiek és a liberális, baloldali értékeket vallók. A tanulmány a

survey adatok mellett saját kvalitatív adatokat is elemez. Az interjúk alapján a szerző megállapítja, hogy a támogatókra a párt stílusa és akciói teszik a legnagyobb hatást, de emellett a korrupcióellenes és környezetvédelmi intézkedések követelése is jól rezonálhat a hallgatói szavazótáborban.

Kmetty Zoltán *Változatlan Fidesz?* címmel készítette el immár hagyományosnak tekinthető tanulmányát a kormányzópárt egyetemista támogatóiról. Azt találja, hogy továbbra is elsődlegesen a vallás és másodlagosan a szülőkkkel való politikai egyetértés, ami meghatározó a kormánypárti szimpátiában. Bár a háttérváltozók hatása állandónak bizonyult, mind a teljes, mind a pártválasztók körében gyengült a Fidesz. Egy nemzetközi szinten is unikális adatfelvételre építve megvizsgálta, hogy a YouTube-on milyen politikai/közéleti videókat néznek az állampolgárok és ez hogyan függ össze a pártpreferenciával. Az eredményeink azt mutatják, hogy a Fidesz pártpreferenciával erősen összefüggött a pártos, kormánypárti videónézés, főleg a pártválasztók között. A harminc év alatti diplomások/egyetemisták csoportjában ez a hatás nem különbözött a teljes mintában mért tendenciáktól. A mért hatás a vártnál nagyobb volt, ami mutatja a médiafogyasztás és a politikai preferencia erős összefonódását. Az eredményeink azt is mutatják, hogy a digitális viselkedési adatok összekapcsolva a survey adatokkal a korábbi megközelítésekhez képest sokkal finomabban tudják kimutatni a változók összefonódását.

Bíró-Nagy András és Sebestyén Annamária a baloldali egyetemistákat vizsgálja (*Ingatag pártpreferenciák, növekvő közéleti aktivitás, stabil értékrend: progresszív egyetemisták Magyarországon*) Arra a következtetésre jutnak, hogy a baloldali ellenzéki pártokra szavazó egyetemisták társadalmi összetétele megváltozott az elmúlt 5 évben. Csökkent a budapestiek és nőtt a megyei jogú városokban élők aránya, ami a Kétfarkú Kutya Párt fővárosi megerősödéséből fakadhat. Az elmúlt tíz évben jelentősen növekedett körükben a politikailag aktívak aránya: 2024-ben a progresszív hallgatók háromnegyede részt venne az országgyűlési választásokon, de emellett nem-intézményesült részvételi formákban (pl.: tüntetési részvétel, bojkott) is aktívabbak, mint a korábbi években. Ugyanakkor kifejezetten magas körükben a kivándorlási hajlandóság is. A baloldali, progresszív hallgatók 56 százaléka tervezi, hogy külföldre költözik, ami magasabb, mint a teljes mintában (49 százalék), vagyis magasnak mondható mind a kivonulás, mind a tiltakozás stratégiáját választók aránya.

Végül, de nem utolsó sorban, Sebestyén Annamária és Papházi Viktor fejezetükben összehasonlítják a radikális jobboldali ideológiát vallók és a Mi Hazánk támogatóinak csoportjait (*Radikális jobboldali fiatalok az egyetemisták és főiskolások körében, 2024*). Elemzésükből kiderül, hogy a két csoport lényegesen különböző társadalmi háttérrel rendelkezik, ráadásul jelentős különbségeket találtak bizonyos értékdimenziókban is. A Mi Hazánk támogatóinak körében magasabb a tekintélyelvűség támogatottsága és alacsonyabb az azonosneműek házasságának elutasítottsága, mint a radikális jobboldali hallgatók körében. Továbbá a radikális jobboldaliak a politi-

kai rendszerrel elégedettebbek, mint a Mi Hazánk támogatók. A két csoport átfedése így érthető módon alacsony, mindössze 8 százalék.

A kötetet két módszertani tanulmány zárja. Szabó Péter *A nappali tagozatos egyetemisták válaszadását befolyásoló körülmények az Aktív Fiatalok Magyarországon 2024 adatfelvétele tapasztalatai tükrében*, valamint Szabó Andrea *A 2024-es Aktív Fiatalok Magyarországon kutatás módszertana* című tanulmányai az adatfelvétel körülményeit, eljárási módját ismertetik, illetve elemzik a kvótalapokon szereplő információkat.

Lektorálási folyamat

A szakma szabályainak megfelelően minden, a kötetben megjelent cikk kétszeres tudományos szűrőn, lektorálási folyamaton esett át. A cikkeket 2024. október 26-án, egy egész napos workshop keretében, a HUN-REN Társadalomtudományi Kutatóközpont Politikatudományi Intézetében több opponens bevonásával, egyesével megvitattuk, majd a szerkesztők minden szerzővel külön is konzultáltak az írásokról. Köszönjük azon kollégáinknak, akik részt vettek a vitákon, és értékes észrevételeikkel hozzájárultak a tanulmányok jobbításához.

Köszönetnyilvánítás

Köszönet illeti a kutatás finanszírozóját, a Nemzeti Ifjúsági Tanácsot, illetve annak képviselőit, Szabó Bálintot és Kovács Pétert, elnököt. Immár hagyományosan a kutatás stratégiai partnere a Hallgatói Önkormányzatok Országos Konferenciája, az ELTE Állam- és Jogtudományi Kar Politikatudományi Intézet, valamint a HUN-REN Társadalomtudományi Kutatóközpont Politikatudományi Intézet. Köszönjük Sövegjártó Virágnak és Eszterhai Marcellnek a HÖÖK hosszú idő óta tartó támogatását! Továbbá nagy köszönet illeti Bauer Béla szociológust, aki régóta kiáll a kutatás mellett!

Hivatkozott irodalom

Bárány, V. F. (2022): *A hazai felsőoktatás-igazgatás rendszerének változásai az 1990-es évektől napjainkig*. Doktori disszertáció.

Boros, L. (1988): *A tizenévesek politikaképe*. Budapest, MSZMP KB Társadalomtudományi Intézete.

Farkas, E. (2025): *Proteszt-szavazatot vagy kormányképes erőt látnak a hallgatók a Magyar Kétfarkú Kutya Pártban?* In jelen kötetben.

Fekete, M. – Kobl, A. (2025): *Az oktatástól a politikai helyzetig*. In jelen kötetben.

Kéri, L. (1987) (szerk.) *Ifjúsági rétegek és a KISZ*. Budapest, MSZMP KB Társadalomtudományi Intézete.

Róbert, P. (2025): *Honnan jönnek az egyetemisták*. In jelen kötetben.

Sövegjártó, V. (2025): *A felsőoktatás átalakulása és az ebből fakadó érdekérvényesítési kihívások*. In jelen kötetben.

Stumpf, I. – Gyulavári, Á. (1987): *Minket nem lehet kiütni.” (?) A vezetők kiválasztódásának és politikussá szocializálódásának problémái a KISZ-ben*. Ifjúsági Szemle 1987/5. 17–29.

Susánszky, P. (2025): *Felsőoktatási elvándorlás az érettségi után*. In jelen kötetben.

Szabó, A. (2012) (szerk.): *Racionális lázadó hallgatók, 2012. Apátia – radikalizmus – poszt-materializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében I*. Szeged–Budapest, Belvedere Meridionale–Budapesti Corvinus Egyetem.

Szabó, A. (2025): *A 2024-es Aktív Fiatalok Magyarországon kutatás módszertana*. In jelen kötetben.

Szabó, A. – Oross D. (2017): Előszó. In Szabó, A. – Oross, D. (szerk.): *Csendesek vagy lázadók?* – A hallgatók politikai orientációi Magyarországon (2011–2015). Szeged–Budapest, Belvedere Meridionale–MTA TK PTI. 7–12. pp.

Szabó, A. – Oross, D. (2025): *A magyar nappali tagozatos egyetemisták aktivizmusa, 2011–2024*. In jelen kötetben.

Szabó, I. (2000): *A pártállam gyermekei. Tanulmányok a magyar politikai szocializációról*. Budapest, Hatodik Síp Alapítvány, Új Mandátum

A black silhouette of a person with a backpack, looking down at a smartphone held in their right hand. The background is a dark, textured grey.

**AZ EGYETEMISTÁK
TÁRSADALMI, SZOCIÁLIS ÉS
RENDSZERKÖRNYEZETE –
HONNAN, HOGYAN, HOVÁ?**

Felsőoktatási elvándorlás az érettségi után

Az Aktív Fiatalok Magyarországon kutatássorozatban a Magyarországon tanuló magyar egyetemisták csoportjáról készítünk egy pillanatfelvételt. A 2019-ben megjelent tanulmánykötetünk előszavában az egyetemistákról szóló kutatás fontosságát többek között azzal indokoltuk, hogy ezek közül a fiatalok közül kerül majd ki a jövő elitje. A „főiskolára és egyetemre járók (legalább részben) a magyarországi értelmiség részét fogják képezni.” (Szabó–Susánszky–Oross, 2019: 7.) Ezzel természetesen ma is egyetértünk, remélhetőleg a jövő szakértelmisége a jelenleg egyetemeken tanulókból fog kikerülni.

Ugyanakkor, már négy évvel ezelőtt is felmerült a kérdés, hogy pontosan kik alkotják a vizsgált alapsokaságot: az egyetemisták és főiskolások populációját? Mekkora az elvándorlás az érettségi után? A középiskolások közül kik tanulnak tovább magyar, és kik külföldi felsőoktatási intézményekben? Az eredeti értelmezési keretre visszautalva - amiben ezek az intézmények, mint az elitképzés helyszínei jelennek meg - úgy is fel lehet tenni a kérdést, hogy: Az elit következő generációjának mekkora része hiányzik a magyar felsőoktatásból, mert külföldi felsőoktatási intézményt választ?

Ahhoz, hogy a felsőoktatásban résztvevő magyar fiatalok értékrendszerét, attitűdjeit megérthessük és hitelesen leírassuk, legalább megközelítőleg ismernünk kell kiválasztódásuk folyamatát.

Ebben a tanulmányban arra vállalkozunk, hogy az Aktív Fiatalok projekt kereteit tágítva, a külföldön továbbtanuló, elit középiskolákban érettségizett diákok arányát megbecsüljük. Ehhez egy önálló kutatást végeztünk a legrangosabb 100 hazai középiskola körében, adatokat gyűjtve a továbbtanulási arányokról.

Fontos hangsúlyozni, hogy mivel a vizsgálat nem terjedt ki az összes magyarországi középiskolára, így csak a vizsgálatba bevont középiskolákra és az itt végzett diákok csoportjára tudunk következtetéseket levonni. Az eredmények szerint a legjobb 100 középiskolából körülbelül 900-an tanultak tovább külföldön, ami az összes felsőoktatásban továbbtanuló diák 8,6 százaléka.

Az eredmények értelmezésénél érdemes figyelembe venni, hogy Magyarországon a tanulmányi eredményeket nagyon erősen meghatározza a családi háttér (Hermann–Kertesi–Varga, 2024; Lannert, 2018). Ennek megfelelően nem feltétlenül a legjobb képességű, inkább a motivált, jó felkészültségű diákokra érdemes gondolnunk, amikor az 'elit iskolákból' való elvándorlást vizsgáljuk.

Korábbi kutatási eredmények

A külföldön továbbtanuló diákokkal meglepően kevés kutatás foglalkozik. A Magyar Kereskedelmi és Iparkamara Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézete (MKIK GVI) 2015–2017 között több hullámban is végzett kérdőíves felmérést elit gimnáziumokban tanulók körében.⁹ Eredményeik szerint 2015-ben a megkérdezett tanulók 5 százaléka, míg 2017-ben a Pest és Győr-Moson-Sopron megyei elit középiskolába járók 9,9 százaléka jelentkezett és/vagy tanult tovább külföldi felsőoktatási intézményben. A legnépszerűbb célországok közé tartozott az Egyesült Királyság, Dánia és Ausztria. Úgy találták, hogy a lányok és a magas státuszú családok gyerekei jelentkeztek nagyobb arányban külföldi egyetemre.

A diákok a külföldi továbbtanulást a jobb oktatási rendszerrel, a jobb munkalehetőségekkel és a magasabb életszínvonallal indokolták. Ezeket az eredményeket Neumann Eszter (2019) Angliában tanuló magyar hallgatók körében végzett kvalitatív kutatása is megerősítette.

Összességében elmondhatjuk, hogy a korábbi kutatások szerint a magas státuszú családok gyerekei mennek elsősorban nyugat-európai egyetemekre tanulni. A külföldön továbbtanuló diákok minden bizonnyal az itthoninál jobb minőségű felsőoktatásban vesznek részt. A felkészültségük, tudásuk, készségeik jobban illeszkednek majd az európai és globális munkaerőpiaci elvárásokhoz, mint az itthon végzett hallgatóké.¹⁰ Azonban ezek a kutatások 7-9 évvel ezelőtt készültek, fontos, de speciális alcsoportot vizsgáltak, és többek között nem terjedtek ki az elit középiskolákban tanulók és a külföldi, de nem elit egyetemeken továbbtanulók vizsgálatára.

A hallgatói elvándorlás tágabb témájával több kutatás is foglalkozott az elmúlt évtizedben. A külföldön tanuló diákok számáról rendszeresen közöl elemzést a külföldi egyetemi statisztikákból dolgozó Engame Akadémia.¹¹ Az általuk összegyűjtött adatok alapján 2023/24-es tanévben összesen 17574 fő tanult külföldi egyetemeken¹² BA, MA és doktori képzésen.

Az Aktív Fiatalok kutatássorozat keretében is rendszeresen rákérdezünk a külföldi továbbtanulási szándéokra és motivációkra (Simonovits, 2014; Szabó, 2019; Szabó-Oross, 2024). Az elemzések azt találták, hogy a magas társadalmi státusú (diplomás szülők, jó szubjektív anyagi helyzet) és a Budapesten élő hallgatók körében lényegesen magasabb a külföldi tanulmányokat folytatni szándékozók aránya, mint az alacsonyabb státusú családból és falun élő hallgatók körében. A tanulmányi célú elvándorlási szándék az Aktív Fiatalok kutatás adatai szerint 2015 óta folyamatosan növekszik. 2024-ben a hallgatók 23 százaléka tervezte, hogy külföldön tanul tovább (Szabó-Oross, 2024). Ezek az eredmények összhangban vannak és kiegészítik a korábbi, középiskolások körében végzett kutatásokat és az Engame Akadémia elemzéseit. Látható tehát, hogy az eddigiektől eltérően jelen kutatás intézményi adatokat használva a középiskolások érettségi utáni elvándorlását helyezi középpontba.

A kutatás módszertana

Mintaválasztás, adatfelvétel

A kutatás mintavételi keretét a 2023-ban, az érettségin legjobban teljesítő középiskolák listája jelentette. A HVG *Top 100 középiskola* c. kiadványában¹³ közzétették a kompetenciaméréseken és az érettségin legjobban teljesítő középiskolák országos listáját.

Feltételezésünk szerint a legjobb 100 középiskolában végzettek körében magas a továbbtanuló diákok aránya, ezért ezekből az intézményekből kerülhet ki az egyetemi és főiskolai hallgatók zöme. A HVG Top 100 lista készítői az iskolák értékelésekor a kompetenciamérések eredményei mellett figyelembe veszik a magyar egyetemekre, főiskolákra bekerült diákok átlagpontszámát is.

Az adatgyűjtés során, amit 2024 januárjában végeztük, minden, a listán szereplő iskolát emailben, majd legalább kétszer telefonon is megkerestünk. A megkeresések alkalmával négy rövid kérdést tettünk fel:

- 1. Hány érettségiző osztály végzett az iskolában a 2022/2023-as tanévben?
- 2. Hányan szereztek a 2022/2023-as tanévben érettségit?
- 3. Az érettségizett diákok közül hányan tanultak tovább felsőfokú intézményben? (magyar és külföldi intézményekben egyaránt)
- 4. Az érettségizett diákok közül hányan tanultak tovább külföldi intézményekben? (Ha ezt nem tudják, akkor hányan jelentkeztek külföldre továbbtanulni?)

9 <https://gvi.hu/kutatas/428/hol-szeretnek-tovabbtanulni-a-legjobb-hazai-gimnaziumok-diak-jainak-tovabbtanulasi-tervei>; https://gvi.hu/files/researches/514/gimi_2017_elemzes_170717.pdf

10 Ezt alátámasztandó nézzük meg, hogy az egyetemek nemzetközi versenyében hol állnak a hazai és a legnépszerűbb célországok egyetemei. A brit Quacquarelli Symonds (QS) 2024-es értékelése alapján az ELTE, a BME és a Szegedi Tudományegyetem a 200–250. helyek között helyezkednek el az európai egyetemek rangsorában, míg az Amszterdami Egyetem (University of Amsterdam) a 17., a Heidelbergi Egyetem a 20., a Bécsi Egyetem pedig a 37. (<https://www.topuniversities.com/europe-university-rankings>) A magyar diákok nem feltétlenül ezekre az egyetemekre jelentkeznek, de egy olyan felsőoktatásban vesznek részt, amelynek a legjobb egyetemei a legjobb 40 egyetem közé tartoznak. A legjobb magyar egyetemek ennél lényegesen hátrébb helyezkednek el a ranglistákon.

11 Az Engame Akadémia egy olyan piaci vállalkozás, ami diákoknak nyújt karrier tanácsadást és felkészítő tanfolyamokat. (engame.hu)

12 https://nepszava.hu/3257738_gyorsulo-utemben-novekszik-a-kulfoldi-egyetemeken-tanulo-magyar-diakok-szama

13 https://www.scribd.com/document/688371553/HVG-Top-100-kozepiskola-2024#from_embed

Az így gyűjtött adatokat kiegészítettük a Köznevelés Információs Rendszerében (KIR) található következő információkkal:

5. Az iskola fenntartójának típusa
6. Az iskola területi elhelyezkedése (megye)
7. Az iskolában tanító tanárok létszáma.

Mivel Magyarországon a diákok iskolai teljesítményét nagyon erősen meghatározza családi hátterük (Hermann–Kertesi–Varga, 2024; Lannert, 2018), ezért kontroll változóként bevontuk a Családi Háttérindexet¹⁴ az elemzésbe. A Közgazdaság és Regionális Tudományi Kutatóközpont által számolt komplex mutatót az Országos Kompetenciamérés családi státust mérő kérdőíves adataiból számolják és aggregálják telephelyi szintre. Az index figyelembe veszi a szülők iskolai végzettségét, valamint a család szubjektív jövedelmi és vagyoni helyzetét. A mutató „relatív jövedelmi helyzet proxyként folytonos és monoton módon jellemzi a társadalom hierarchikus különbségeit.” (Hermann–Kertesi–Varga, 2024: Függelék 2.).

A Családi Háttér Index (CsHI) egy standardizált mutató, tehát átlaga 0, szórása 1. A HVG Top 100-as listáján szereplő iskolák CsHI indexének átlaga: 0,97 vagyis az ezekbe az iskolákba járó gyerekek jövedelmi helyzete lényegesen jobb az országos átlagnál.

Adatelemzés, változók kialakítása

Az elemzés célváltozója a *külföldön továbbtanulók aránya*, azaz a külföldön továbbtanuló és az összes felsőoktatási intézményben (hazai és külföldi) továbbtanulók számának hányadosa.

A külföldi továbbtanulásra adott válaszokban nem különül el a jelentkezők és a továbbtanulók létszáma. Ennek legfőbb oka, hogy az iskoláknak sok esetben nincs megbízható információjuk a felvételi eredményekről, illetve arról, hogy hol és melyik felsőoktatási intézményben tanulnak tovább diákjaik. Ennek ismeretében a becslési eljárás során azt feltételezzük, hogy az iskolák által megadott adatok jól közelítik a felvettek számát.

Az elemzéshez független változóként az iskolák különböző tulajdonságait használtuk. Az oktatás-szociológiai vizsgálatok szerint nagyon jelentős különbségek tapasztalhatók az állami, egyházi és magán fenntartójú iskolák között az iskolai autonómia mértéke, a tantervi szabályok és a finanszírozás tekintetében (Ercse–Radó, 2019). Ezért az *iskola fenntartóját* három csoportba soroltuk. Állam által fenntartott iskolának tekintjük azt az isko-

lát, aminek fenntartója 'tankerületi központ', 'vagyonkezelő alapítvány által fenntartott felsőoktatási intézmény' vagy 'állami felsőoktatási intézmény'. Alapítványi iskolák közé soroltuk az 'alapítvány', a 'közalapítvány', valamint az 'országos nemzetiségi önkormányzat' által fenntartott iskolákat. Végül pedig egyházi iskolák azok, amelyeknek fenntartója 'egyházi jogi személy'.

Mivel a százas listán található iskolák között a budapesti és pest-megyei iskolák felülreprezentáltak, ezért az *iskola elhelyezkedésére* egy kétértékű, dummy változót hoztunk létre, ami 1-es értéket vesz fel, ha az iskola Budapesten vagy Pest megyében található, és 0-at ha az országban bárhol másol. Az iskolában található *tanárok létszámát* az állandó-, részmunkaidős és óraadó tanárok súlyozatlan összegeként határoztuk meg.

A minta bemutatása

A megkeresett 100 iskolából 43-an válaszoltak érvényesen a külföldön továbbtanulók létszámáról szóló kérdésre. A következő részben azt vizsgáljuk meg, hogy a 43 válaszadó iskola mennyire reprezentálja a listán szereplő száz iskolát.

Az 1. táblázat alapján összehasonlíthatóak a válaszoló és nem válaszoló iskolák néhány alaptulajdonságuk mentén. Az eredmények azt mutatják, hogy a válaszolni hajlandó iskolák szignifikánsan nem térnek el a nem-válaszoló iskoláktól a fenntartó, az elhelyezkedés, a tanárok száma, a listán elfoglalt helyezésük és a családi háttérindexük szerint.

Összességében tehát azt mondhatjuk, hogy a 43 választ adó iskola jól reprezentálja a 2022–2023-as tanévben legjobban teljesítő 100 iskolát. Mivel a fontosabb háttérváltozóknak nincsen eltérés a válaszadók és a teljes száz-as listán szereplő iskolák között, így azt feltételezzük, hogy a továbbtanulási adatok tekintetében sem torzítottak az adatok. Bár, mivel az adatok nem egy véletlen mintából származnak, nem zárható ki, hogy a válaszoló és választ megtagadó intézmények valamilyen más, a külföldi továbbtanulást meghatározó tulajdonságukban különböznek.

¹⁴ Az iskolai telephelyekre kiszámított CSH-indexeket tartalmazó 2021-es aggregált adatokat a HUN-REN KRTK Adatbankja állította elő az Oktatási Hivatal KIR-OKM 2021-es kutatói adatbázisának felhasználásával. A szerző azokat az Adatbanki megállapodásban meghatározottak szerint használta fel. A dokumentumban foglalt számítások és az azokból levont következtetések kizárólag a szerző szellemi termékei.

1. táblázat. A válaszoló és nem válaszoló iskolák összevetése

	Nem válaszolt	Válaszolt	Összesen
	Fenntartó (% , esetszám)*		
Állami	73,7% (42)	79,1% (34)	76,0% (76)
Egyházi	19,3% (11)	16,3% (7)	18% (18)
Alapítványi	7,0% (4)	4,7% (2)	6,0% (6)
	Elhelyezkedés (% , esetszám)**		
Pest megye	57,9% (33)	46,5% (20)	59% (53)
Nem Pest megye	42,1% (24)	53,5% (23)	41% (47)
	Iskolában tanító tanárok száma*** (átlag, szórás)		
Tanárok száma	56,9 (18,6)	58,4 (13,7)	57,6 (16,6)
	Rangsorban elfoglalt hely****		
Rangsor	54,4	45,3	50,5
	Családi háttér***** (átlag, szórás)		
Családi háttér index	0,96 (0,28)	0,98 (0,27)	0,97 (0,28)
Összesen	100% (57)	100% (43)	100% (100)

*Khí-négyzet: (2, N = 100) = 0,45, p = 0,800

**Khí-négyzet: (1,N=100)=1,27, p=0,259

***t-test: t(98)=-0,47, p = 0,637

****Mann-Whitney U Test: W = 1447, p = 0,124

*****Khí-négyzet: (1,N=100)=0,37, p=0,545

Forrás: Susánszky, 2025. Saját számítás.

A kutató számára fontos kérdés, hogy mi állhat a válaszmegtagadások mögött, miért nem voltak az elit iskolák nagyobb számban együttműködők.

Az iskolákkal történő telefonbeszélgetések során a vizsgálatban való részvétel visszautasításának indokai is rögzítésre kerültek. Ezekből három lehetséges magyarázat bontakozik ki: 1) a titkárság leterhelt és nincsen idő, kapacitás a kérdések megválaszolására, 2) nem állnak rendelkezésre adatok, 3) bizonytalanok, hogy a válaszadás járhat-e valamilyen kellemetlenséggel számukra.

Az iskolák titkárságai többször arra hivatkoztak, hogy most nem érnek rá, de egy későbbi megkeresés alkalmával, vagy email-ben válaszolnak a kérdésekre. Ezek az ígérek a későbbiekben nem mindig teljesültek, és voltak, akik a további megkeresésekre sem reagáltak. Mindenesetre, a titkárságok számára nem a mi kérdéseinknek a megválaszolása volt a prioritást jelentő feladat. Így a leterhelt, de amúgy együttműködni hajlandó iskolák sem szóban, sem írásban nem válaszoltak.

A válaszadás megtagadását az is befolyásolhatta, hogy az iskolák számára a továbbtanulási adatok rögzítése nincs előírva. Voltak olyan iskolák, akiknek „a külföldi továbbtanulásról nincs nyilvántartásuk”, és voltak, ahol csak az „igazgató úrnak van kimutatása”. Ugyanakkor, bizonyos iskolákból nem

csak azt küldték el, hogy hányan jelentkeztek külföldi egyetemre, de azt is, hogy mely országokba (pl.: Hollandia, Nagy-Britannia, Dánia). Az iskolák tehát nem egységesek abban, hogy feljegyzik-e a továbbtanulási adatokat, illetve abban, hogy mit és hogyan rögzítenek. Elképzelhetőnek tartjuk, hogy azokban az iskolákban, ahol működik valamilyen visszacsatolási rendszer, és a diákok, illetve családjaik elégedettsége fontos az intézmény vezetésének, felállítottak egy továbbtanulást monitorozó rendszert, amely követi, számontartja a diákok karrierútját. Azt gondoljuk, hogy azon iskolák között, akik nem válaszoltak a megkeresésünkre, lehetnek olyanok, akik egyáltalán nem vezetnek semmilyen továbbtanulási statisztikát, a diákoktól nem gyűjtik be ezeket az információkat.

A válaszmegtagadás hátterében húzódó harmadik lehetséges ok, hogy az iskolák bizonytalanok abban, a továbbtanulási adatok kiadhatóak-e, vagy ehhez külön engedély szükséges. Ebből arra lehet következtetni, hogy az iskolák egy része egyfajta veszélyt lát a válaszadásban. Nem tudják, hogy közreműködésükkel megsértenek-e valamilyen jogszabályt, vagy attól tartanak, hogy esetleg az iskola fenntartója valamilyen retorziót alkalmaz majd velük szemben.¹⁵

A válaszadó intézmények jellemzése

A 2. táblázat összefoglalja a 43 iskola ismert tulajdonságait. A beérkezett válaszok összesen 157 osztályba járó, 4847 végzős diák továbbtanulási adataira vonatkoznak. Közülük 4629 diák tanult tovább egyetemen, a továbbtanulók közül pedig 415-en jelentkeztek vagy tanultak tovább külföldön. Egy évfolyamról átlagosan 10 diák ment külföldi egyetemre.

2. táblázat. A válaszadók tulajdonságai (N=43)

	Évfolyamonkénti átlag, fő (szórás)	Összesen (fő)
Osztályok száma	3,7 (1,1)	157
Végzős diákok száma	112,7 (34,0)	4847
Továbbtanulók száma	107,7 (33,7)	4629
Külföldön továbbtanulók száma	9,7 (11,0)	415

Forrás: Susánszky, 2025. Saját számítás.

A továbbtanulók becsült száma és aránya

Mivel a válaszukat megküldő és a válaszmegtagadó iskolák összetétele statisztikai értelemben nem tér el egymástól, így a rendelkezésre álló adatok

15 A fenntartóval szembeni bizalmatlanságot jól jelzi egy 2023-ban, pedagógusok körében végzett reprezentatív kutatás eredménye, ami szerint a pedagógusok 74 százaléka nem bíz az iskola fenntartójában. (<https://politikatudomany.tk.hu/blog/2023/05/pedagoguskutatas-2023>)

révén statisztikai becslés adható a teljes sokaság (a 100 legjobb iskola) különböző tulajdonságaira.

A 43 iskola alapján a 100 vizsgált iskola 2023-ban érettségiző évfolyamára összesen mintegy 11272 gyerek járt. 95% CI [10225; 12319]. 2023-ban nap-pali képzésben összesen 63187 diák tett érettségi vizsgát¹⁶, tehát a top 100 iskolában érettségizettek az összes érettségizett diák 18 százalékát teszi ki.

A becslések szerint a legjobb középiskolákból a fiatalok 95,5 százaléka ta-nult tovább közvetlenül az érettségi után valamilyen felsőoktatási intéz-ményben. A top 100 iskolából a felsőoktatásban továbbtanuló/jelentkező diákok 8,6 százaléka (95% CI [5,5%; 11,6%]) tanult tovább külföldön, ami 965 diákot jelent (95% CI [625; 1305]).

A külföldön továbbtanulók arányát befolyásoló tényezők

A következőkben azt vizsgáljuk, hogy az iskolai továbbtanulási arányok meny-nyiben magyarázhatóak az iskola néhány ismert tulajdonságával. Az 1. ábrán a külföldi továbbtanulási arányok láthatóak a családi háttér, az iskola fenntartója, a rangsorban elfoglalt helye és elhelyezkedése szerinti bontásban, a becslé-sekhez tartozó 90 százalékos megbízhatósági intervallummal együtt.

A diákok családi háttérét mérő családi háttérindex (CsHI) alapján ketté bont-va az iskolákat azt láthatjuk, hogy azokból az iskolákból, ahova magasabb státuszú családok gyerekei járnak a diákok 12 százaléka (CI [8,0%;16,3%]), míg a CsHI index alapján a második 50 iskolába sorolt iskolákból pedig a diákok 6 százaléka (CI [3,0%;9,3%]) jelentkezett/tanult tovább külföldön. Mivel azonban a konfidencia intervallumok átfednek egymással, statisztikai értelemben a különbségek nem szignifikánsak, vagyis nem lehetünk abban biztosak, hogy a teljes populációban (mind a 100 iskolában) megfigyelt arányok hasonlóan alakulnak.

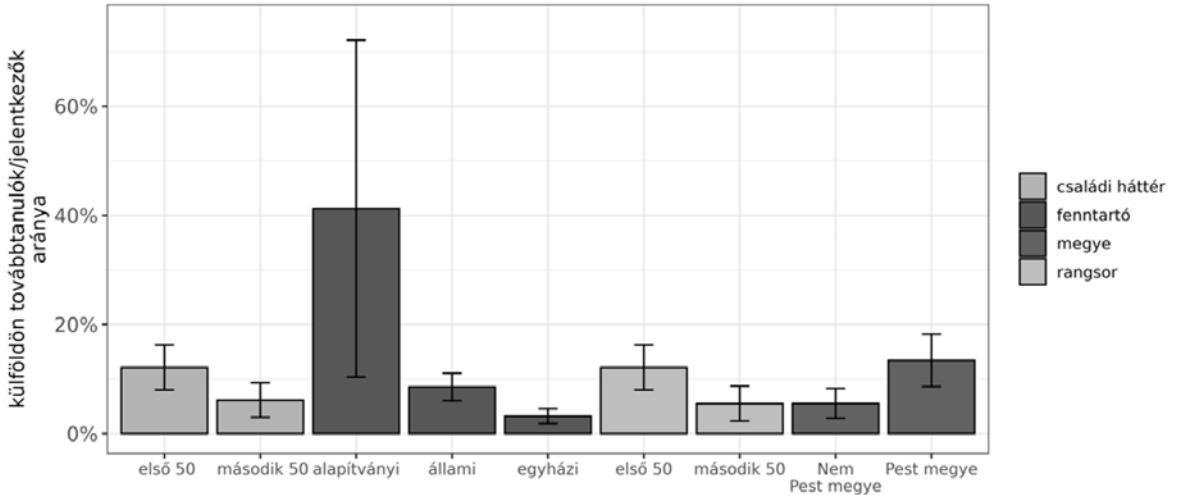
Az iskolák között érdekes különbségeket láthatunk a fenntartó szerinti bontásban. Az állami fenntartású iskolákban közel 9 százalék a külföldön továbbtanulók aránya (8,6%; CI [6,0%;11,1%]), ezzel szemben az egyházi is-kolákban mindössze 3 százalék (3,2% CI [1,8%;4,6%]). A mintába került ala-pítványi iskolákból pedig átlagosan a gyerekek 41 százaléka tanul tovább külföldön (41,3% CI [10,4%;72,3%]). Jól látszik tehát, hogy az egyházi isko-lákból szignifikánsan kevesebben jelentkeznek/tanulnak tovább külföldön, mint a másik két iskolatípusból. Az állami fenntartású és az alapítványi isko-lák közötti eltérés nem szignifikáns, aminek az az oka, hogy csak kevés ala-pítványi iskolát értünk el, ezért a becslésben nagy a bizonytalanság (széles a megbízhatósági intervallum).

Kisebb különbséget láthatunk az első és a második ötven legjobb iskola között. A rangsor első felébe sorolt iskolákból valamivel nagyobb arányban tanulnak tovább külföldön, mint a második ötvenből. Ugyanakkor, ahogy az

ábrán látszik, a konfidenciaintervallumok összeérnek, tehát a különbségek statisztikai értelemben nem szignifikánsak.

Végül pedig jól látható, hogy a Pest megyében található legjobb 100 is-kolákból szignifikánsan nagyobb arányban jelentkezték, tanulnak tovább külföldön, mint az ország többi részéből (nem Pest megye: 5,5% CI [2,8%; 8,3%], Pest megye: 13,4% CI [8,6%; 18,2%]).

1. ábra: A külföldön továbbtanulók aránya a családi háttér, az iskola fenntartója, rangsora és elhelyezkedése szerint

Forrás: Susánszky, 2025. Saját számítás.

A továbbiakban azt vizsgáljuk, hogy ezek a háttértényezők együttesen, egymás hatását is kontrollálva, hogyan befolyásolják a továbbtanulási ará-nyokat. A lineáris regressziós modellben (Táblázat 3.) négy magyarázóvál-tozó szerepelt: az iskola fenntartójának típusa, az iskola elhelyezkedése, az iskola ranglistában szereplő helyezése, valamint a családi háttér index. Az elhelyezkedést és a ranglista helyezésskálát dummy változóként vontuk be az elemzésbe. A változók 1-es értéket vesznek fel, ha az iskola Pest megyé-ben van, illetve a lista első 50 iskolája közé tartozik, és 0-ás értéket, ha Pest megyén kívül helyezkedik el, illetve a listán az 51-100. hely között szerepelt. A családi háttér indexből pedig egy három értékű kategoriális változót hoz-tunk létre (0=0,359-0,728; 1=0,728-1,100, 2= 1,100-1,470 ¹⁷).

Így a modellben a kategoriális változókhoz tartozó együtthatók könnyeb-ben értelmezhetőek, mintha skálaként lennének definiálva.

Az alacsony esetszám miatt, az együtthatók mellett a becslések 90 szá-zalékos megbízhatósági intervallumát közöljük, az egyébként szokásos és szigorúbb 95 százalékos konfidenciaintervallumok helyett.

16 https://www.ksh.hu/stadat_files/okt/hu/okt0005.html

17 Jól látszik, hogy a legalacsonyabb CSH indexű kategóriába (0.359-0.728) sorolt iskolákba is az országos átlagnál magasabb státuszú családok gyerekei járnak. A standardizált mutató ugyanis úgy lett kialakítva, hogy az országos átlag 0 legyen.

3. táblázat. A külföldön továbbtanulók arányát befolyásoló háttértényezők, OLS regressziós modell

	Modell 1.		Modell 2.	
	Együttható 90% CI	p érték	Együttható 90% CI	p érték
Intercept	0,03 [-0,00; 0,06]	0,056	0,02 [-0,01; 0,05]	0,291
Egyházi ref: Állami	-0,070 [-0,12; -0,02]	0,018	-0,09 [-0,14; -0,05]	0,002
Alapítványi ref: Állami	0,32 [0,24; 0,40]	0,000	0,33 [0,25; 0,41]	0,000
Pest ref.: nem Pest megye	0,08 [0,04; 0,11]	0,002	0,06 [0,01; 0,10]	0,031
Top 50 Rangsor 1-50 ref.: Rangsor 51-100.	0,04 [-0,00; 0,07]	0,103	---	---
CsHI index- közepes ref: Alacsony	---	---	0,04 [-0,01; 0,09]	0,159
CsH index - magas ref: Alacsony	---	---	0,07 [0,01; 0,13]	0,026
N	43		43	
Adj. R2	0,64		0,65	

Forrás: Susánszky, 2025. Saját számítás.

Az első modell (2. táblázat, modell 1.) alapján a rangsor második felében található, állami fenntartású, nem pest-megyei iskolákban, a külföldön továbbtanuló diákok arányát 3 százalékra becsüljük.

Az állami iskolákhoz viszonyítva az alapítványi iskolákban - minden más tényezőt kontrollálva - 32 százalékponttal magasabb a külföldön továbbtanulók aránya (90% CI [0,24; 0,40]). Ugyanakkor ez az egyházi iskolákban 7 százalékponttal alacsonyabb (90% CI [-0,12; -0,02]). Azok, akik Pest megyében járnak valamelyik top százas középiskolába, 7,5 százalékponttal (90% CI [0,04, 0,11]) nagyobb arányban tanulnak tovább külföldön, mint az ország más területein élők. Végül pedig, a modellből az is kiderül, hogy a 100-as lista első 50 iskolájából szignifikánsan nem jelentkeznek/tanulnak tovább nagyobb arányban külföldre, mint az 51-100. helyre sorolt iskolákból.

Mivel a családi háttér és a listán betöltött hely (rangsor) között a korrelációs összefüggés erős ($r(100) = -0,59$, $p = 0,000$), vagyis a listán előrébb sorolt iskolák CsHI indexe magasabb, ezért a multikollinearitást elkerülendő, a második modellben a rangsor helyett a családi háttér indexet szerepeltettem. Az eredményekből kiolvasható, hogy a legmagasabb átlagos családi háttérrel jellemezhető iskolákból szignifikánsan nagyobb arányban (7 százalékponttal 90% CI [0,01; 0,13]) tanulnak tovább külföldön, mint azokból az iskolákból, ahol a családi háttér index alacsonyabb.

Összegzés és diszkusszió

Ez az első olyan hazai kutatás, ami a középiskoláktól gyűjtött adatok alapján becsli meg a külföldi továbbtanulási arányokat. Az eredmények szerint, a legjobb száz magyarországi gimnáziumba járó, felsőoktatásban továbbtanuló diákok 8,6 százaléka (965 fő) jelentkezett vagy tanult tovább külföldi egyetemen. Jelentős és statisztikai értelemben is szignifikáns különbségek mutathatóak ki az iskola földrajzi elhelyezkedése, a fenntartó típusa, valamint az iskolákba járó diákok családi háttere szerint.

A tanulmány kiinduló kérdése arra vonatkozott, hogy a középiskola utáni elvándorlás hogyan érinti az Aktív Fiatalok kutatási projekt által vizsgált alappopuláció (felsőoktatásban tanulók) kialakulását. Bár az elemzésben bemutatott mintegy 9 százalékos elvándorlási arány nem jelentéktelen, az összes, felsőoktatásban tanuló hallgatónak ez nem éri el az 1 százalékát.¹⁸ Így azt lehet mondani, hogy az érettségi utáni elvándorlás az Aktív Fiatalok kutatási projekt becsléseit és főleg az időbeli összehasonlításokat érdemben nem torzíja.

Az elemzésben bemutatott eredmények szerint a külföldi egyetemeken való továbbtanuláshoz való hozzáférésben nagyon jelentős társadalmi különbségek vannak. A top 100 középiskolán belül is a magasabb státuszú családok gyerekei által látogatott iskolákból, Pest megyéből, valamint a magasabb státuszú családok által preferált alapítványi iskolákból nagyobb eséllyel mennek a diákok külföldre tanulni. Továbbá, az egyházi iskolákhoz képest szignifikánsan nagyobb arányban mennek/jelentkeznek az állami középiskolákból is külföldi egyetemre.

Érdekes, hogy az iskola fenntartója szerint milyen jelentős különbségeket találtunk. A különbségek részben a családi háttér összetételének különbségeiből, vagy az intézmények működés módjából eredhetnek. Elképzelhető, hogy a gyermeküket egyházi iskolába járató családok valamilyen érték vagy ideológiai megfontolásból nem támogatják a külföldi továbbtanulást, de elképzelhető az is, hogy egyszerűen nem szerepel ezen családok lehetséges alternatíva halmazában a külföldi egyetem választása. Az eltérések természetesen adódhatnak az intézmények működés módjának különbségeiből is. Elképzelhető ugyanis, hogy azokban az iskolákban, amelyekre jellemző a szülők és az iskola vezetése közötti szoros kapcsolattartás, kooperáció, a családok és a diákok személyes igényei jobban megjelennek az iskola által kínált programokban. Tehát például, ha a diákok keresik a külföldi továbbtanulási lehetőségeket, akkor az iskola erre az igényre reagálva, segíti a tájékozódást és a felkészülést a felvételikre. A külföldi továbbtanulást elősegítheti a sikeres alumnik példája, tapasztalataik, és akár segít-

18 A KSH adatai szerint (<https://www.ksh.hu/s/kiadvanyok/oktatasi-adatok-20232024-elozetes-adatok/index.html>) a 2023/24-es tanévben nappali tagozaton, alap, mester és doktori képzésben 167518 magyar állampolgár vett részt.

séget nyújthatnak az éppen felvételizőknek. Nyíró (2015) ehhez hasonlóan működő mechanizmust feltételez a továbbtanulással kapcsolatban.¹⁹

Természetesen a diákok elvándorlása nem áll meg középiskolai érettségi után. Az Aktív Fiatalok kutatás 2024-es adatai szerint az egyetemre járó hallgatók közel egynegyede tervezi, hogy külföldön folytatja felsőfokú tanulmányait (Szabó és Oross 2024). Arról, hogy milyen pozitív és negatív következményei lehetnek a diákok elvándorlásának konkrét kutatások hiányában csupán elmélkedni lehet, és a jövőbeli kutatások számára néhány kérdést megfogalmazni.

A korábbi kutatások alapján feltételezhető, hogy a külföldön továbbtanuló diákok jó felkészültségű, motivált, jó idegennyelv-tudással rendelkező fiatalok. Így, ha egy-egy hazai egyetemi szeminárium csoportból hiányzik mondjuk 3-5 tehetséges, motivált hallgató, az teljesen megváltoztatja a csoportdinamikát. A hallgatók más standardokhoz igazodnak, és a csoporttal szemben is más elvárásokat támaszthatnak az oktatók.

Ezt a problémát meg lehet közelíteni az oktatási rendszer felől is. Megváltoztatná-e a felsőoktatás képzési rendszerét, ha az elitszakokra (pl.: jogász, közgazdász, nemzetközi kapcsolatok) jelentkezők között megjelenne ez a 900-1000, elit középiskolákból kikerülő felvételiző? Feltételezhető, hogy azokon a szakokon, ahol nagy a verseny a bejutásért, a jelenleg bejutók közül az alacsonyabb pontszámúak kiszorulnának. Az így fel nem vettek pedig a második, harmadik helyen megjelölt szakokra kerülnének csak be.

A külföldi továbbtanulás egy pozitív hozadéka lehet, ha a végzést követően a hazatérő fiatalok itthon kamatoztathatják tudásukat és a már megszerzett kapcsolatrendszerüket. Ezzel kapcsolatban felmerül a kérdés, vajon hányan keresnek a külföldi egyetemen való végzés után Magyarországon munkát? Előnyt jelent-e a munkaerőpiacon a külföldi diploma? Mi számít jobban a munkaerőpiacon, a magyarországi kapcsolatok - amivel egy külföldön végzett személy valószínűleg nem rendelkezik -, vagy a diploma és a megszerzett tudás?

A magyar és a nyugat-európai egyetemi képzés közötti különbségekből fakadóan a külföldön végzett hallgatók más készségekkel, tapasztalatokkal, akár más ismeretekkel is rendelkezhetnek. A hazatérők milyen tapasztalatokkal rendelkeznek az itthoni beilleszkedést illetően? Hogyan képesek a munkahelyek az eltérő szocializációjú munkaerőt összehangolni?

Ahogy tehát a megfogalmazott kérdésekből kiderül, a középiskolások elvándorlása hatással lehet a felsőoktatási rendszeren kívül, a munkaerőpiacra, vagy a jövő szellemi elitjének összetételére is. Ezek azonban további kutatásokat igényelnek.

Hivatkozott irodalom

Ercse, K. – Radó, P. (2019): A magyar közoktatásban zajló privatizáció és annak hatásai. *Iskolakultúra*, 29(7): 8–49. DOI: 10.14232/ISKKULT.2019.7.8.

Hermann, Z. – Kertesi, G. – Varga, J. (2024): A teszteredmények társadalmi egyenlőtlensége és az általános iskolai szegregáció. *Közgazdasági Szemle*, 71(4):353–378. DOI: 10.18414/KSZ.2024.4.353.

Lannert, J. (2018): Nem gyermeknek való vidék. A magyar oktatás és a 21. századi kihívások. In Kolosi, T. – Tóth, I. Gy. (szerk.): *Társadalmi riport*. Budapest, Társi Kiadó. 267–285.

Neumann, E. (2019): Ha van egy kritikus tömeg. *Regio*, 27(3): 183–208.

Simonovits, B. (2014): Mennek vagy maradnak? Magyarországi egyetemisták migrációs szándékai 2013-ban. In Szabó, A. (szerk.): *Racionálisan lázadó hallgatók II.: apátia – radikalizmus – posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében*. Szeged-Budapest, Belvedere Meridionale-MTA TK PTI. 237–245.

Szabó, A. (2019): *A magyar egyetemisták és főiskolások politikai integrációja 2019-ben*. Prága, Heinrich Böll Stiftung.

Szabó, A. – Oross, D. (2024): *A magyar egyetemisták politikai gondolkodása és integrációja 2024-ben: Political thinking and integration of university students in Hungary, 2024*. Budapest, Hallgatói Önkormányzatok Országos Konferenciája (HÖÖK) – Nemzeti Ifjúsági Tanács (NIT).

Szabó, A. – Susánszky, P. – Oross, D. (2019): Előszó, In Szabó A. – Susánszky, P. – Oross, D. (szerk.): *Mások vagy ugyanolyanok? – A hallgatók politikai aktivitása, politikai orientációja Magyarországon*. Szeged, Belvedere Meridionale. 7–16.

¹⁹ https://gvi.hu/files/researches/428/gimi_2015_elemzesKut_fuz%2015_3_150722.pdf.

Honnan jönnek az egyetemisták?

Egyetemi hallgatók belépési mobilitása és életkörülményei, 2011–2024

Bevezetés

Az előnyök és hátrányok generációk közötti átörökítésének vizsgálatára az egyik legjobb terepet kínálja az a kérdés, hogy kiből, milyen családi háttérű fiatalból lesz egyetemi hallgató. Egy kedvező vagy kedvezőtlen származási háttérből az előnyök, illetve hátrányok hosszú sora következik, de azok az egyenlőtlenségek, amelyek a gyerekek iskoláztatásával, továbbtanulásával függnek össze különösen meghatározóak az életesélyek egészére vonatkozóan. Ráadásul, az iskolai egyenlőtlenségek tekintetében nem véletlenül gyakori jelző az „állandóság”, amint a téma egyik klasszikus hivatkozásának címében is szerepel (Shavit-Blossfeld, 1993). Úgy tűnik, a magas státuszú családok – valójában érthető – szándéka, hogy kedvező társadalmi helyzetüket átörökítsék gyermekeik számára, az iskoláztatás esetében is megvalósul. Mind az ilyen szülők, mind az ő gyerekeik érdeke, hogy anyagi, kulturális, kapcsolati erőforrásaikat az egyenlőtlenségek „karbantartása” érdekében maximalizálják (Lucas, 2001; Hout, 2006). Nyilvánvaló, hogy bizonyos családokból jövő gyerekek hátrányt szenvednek a továbbtanulásban, akár már a középiskolai érettségi megszerzésében is, de még inkább a felsőoktatásba való bejutás terén. Ezzel kapcsolatban Boudon (1974) úgynevezett elsődleges és másodlagos hatásokról, okokról beszél. Az elsődleges hatások a szülők iskolázatlansága, a rosszabb kulturális és anyagi háttér, a tájékozottság alacsonyabb mértéke. A másodlagos hatások nehezebben megragadhatóak, hiányzik a családi ösztönzés, a fiatalok kevésbé motiváltak a továbbtanulásban, nincs önbizalmuk, akár már a felvételi próbálkozástól is visszariadnak. A továbbtanulási döntések esetében mutatkozó negatív „ön-szelekciót” Breen és Goldthorpe (1997), illetve Goldthorpe (2010) sajátos „racionalitásként” jellemzi, amelynek során a hátrányos helyzetű családok, az ott élő gyerekek túlbecsülik a továbbtanulás költségeit, nemcsak anyagiilag, és alulbecsülik annak hozadékát, megint nem csak az anyagi megtérülés szempontjából. A pszichés kockázat, a kudarc lehetőségének felna-gyítása ezekben a családokban fontos magyarázó mechanizmus, ami végül esetükben rosszabb iskolai végzettséghez, a hátrányos helyzet újratermelődéséhez vezet.

Az interszekcionális megközelítés ebben a kutatási témában is lényeges. Már a továbbtanulás, az iskolaválasztás során jelen vannak a nemek szerinti különbségek. Miközben a nők általában nagyobb arányban szereznek diplomát, létezik egy sajátos, nemek szerint eltérő kiválasztódás, amennyiben a nők kisebb mértékben tanulnak a STEM-nek nevezett területeken, mint természettudomány, technológia, mérnöki tudományok, matematika (Morgan-Gelbsgiser-Weeden, 2013; Card-Payne, 2021). Ennek az összefüggésnek van (im)mobilitási vonatkozása, amennyiben a továbbtanulási dön-

tésekben nemi szerepekkel kapcsolatos attitűdök nyilvánulnak meg: mely tanulmányok férfiasak, melyek nőiesek (Makarova et al, 2019). Ennek megítélésére és általában a nemi szerepekre vonatkozó attitűdökre viszont hatással van a családi háttér. Feltételezhető, hogy a magasabb státuszú családokban felnövő gyerekeket kevésbé konzervatív nemi szerepek jellemzik, vagyis az ilyen származású lányok inkább tanulnak tovább STEM területeken. Az „átörökítés” még erősebb, ha a szülők nem csak diplomások, hanem maguk is STEM területen dolgoznak (Plasman et al., 2021).

Az interszekcionális szempontú kutatások egy másik területe az etnikai különbségek szerepe az iskolai, továbbtanulási egyenlőtlenségekben. Hazai vonatkozásban elsősorban a romák iskolai hátrányairól van szó. Végül a területi különbségeket érdemes megemlíteni, amelyek szintén egyenlőtlenséggé válnak, elsősorban a kedvezőtlen, rossz körülmények közül induló gyerekek számára.

Adatok és kutatási kérdések

A kutatás öt adatfelvételt használ, a 2011-es, 2013, 2015, 2019-es és 2024-es évekből.²⁰ A felhasznált adatok nappali tagozatos hallgatókra vonatkoznak, vagyis az elemzés eltér a hagyományos mobilitás kutatásoktól, amennyiben itt a viszonyítási pontot nem a felsőoktatásba be nem jutó fiatalok jelentik. Ebben a kutatásban mindenki egyetemista, tehát az elemzés arra vonatkozik, hogy különböző családi háttérű fiatalok a) hogyan, milyen formában, milyen területen tanulnak az egyetemen, illetve b) néhány jellemzőjüket tekintve (lakhatás, munkavállalás, szubjektív anyagi helyzet) van-e köztük különbség származásukat tekintve.

Az egyetemista lét tényszerű indikátorai, hogy valaki egyetemen vagy főiskolán tanul; milyen fenntartású intézménybe jár (állami, egyházi, magán); államilag finanszírozott vagy költségterítéses módon tanul; alapszintű (BA), mesterszintű (MA), osztatlan képzésben vesz részt vagy doktori hallgató; és milyen képzési területen tanul. Amíg az egyetem – főiskola különbség a megfigyelt időszak elején még lényeges volt, utóbb már érdektelenné vált. Az egyetemisták nagyrészt állami intézményben tanulnak, ez a kategória 2024-ben már döntően alapítványi egyetemet jelent, egy kisebbség tanul magán vagy egyházi intézményben – az utóbbiak aránya növekszik. A finanszírozással kapcsolatban (bár nincs minden évben adat) úgy tűnik, hogy növekszik a költségterítéses formában tanulók aránya. Az egyetemisták többsége alapképzésben tanul, a doktori hallgatók száma pedig olyan alacsony, hogy ez a csoport külön alig vizsgálható. A képzési területre vonatkozó adatok részletesek, de az esetszámok miatt bizonyos összevonásra van szükség. Így végül az alkalmazott tudományok, műszaki tudományok, államigazgatás és jog, orvostudomány (tisztán, az egészségügyi szakképzés

nélkül), humán tudományok és pedagógia, társadalomtudományok és természettudományok kategóriái szerepelnek külön.

Az egyetemisták életvitelének egyik jellemzője, hogy hol élnek. Az itt használt adatok szerint nagyjából 40 százalék lakik a szüleivel, ezek aránya enyhén csökken időben. Kollégiumban, illetve albérletben lakik minden negyedik egyetemista, az utóbbiak aránya enyhén növekszik. A nem növekvő kollégiumi férőhelyek valójában egyre kevésbé érhetőek el hazai egyetemisták számára, mivel azokat egyre inkább nemzetközi ösztöndíjprogramok keretében érkező külföldi egyetemi hallgatók foglalják el. Időben növekvő mértékű, az időszak végére már 10 százalék azok aránya is, akik saját lakásban laknak. A tanulás melletti munkavállalás mértéke az adatok szerint közel 50 százalék, másként, az egyetemisták valamivel több, mint fele nem dolgozik. Akik viszont dolgoznak, azok egyre nagyobb arányban mondják, hogy ezt rendszeresen teszik. A szubjektív anyagi helyzetre vonatkozó kérdés eredetileg öt válaszlehetőséget tartalmazott, de az esetszámok miatt egy háromfokú változó szerepel az elemzésben. Eszerint minden negyedik egyetemista nehezen él, éppen csak kijön a jövedelméből, minden ötödik viszont – állítása szerint – gondok nélkül él. Ez utóbbi kategória az időszak végén már minden negyedik hallgató, miközben azok aránya, akik anyagi helyzetüket rossznak tartják, időben csökken. E két szélsőség között a többség (55 százalék) beosztással kijön a pénzéből.

A származás hatásának mérésére egyetlen indikátor áll rendelkezésre, a szülők iskolai végzettsége, ami így a családi háttér kulturális és anyagi körülményeit, valamint a szélesebb értelemben vett támogató közeget (értékeket, motivációt, kapcsolatokat) is kifejez. Itt négy kategória válik el egymástól: általános iskola, szakmunkás végzettség, középiskolai érettségi, felsőfok. Mivel a legtöbb időpontban mind az apa, mind az anya végzettsége megvan, létre lehet hozni egy összevont szülői iskolai végzettség változót a családi háttér árnyaltabb mérésére, különbséget téve abban, hogy mindkét szülő diplomás, illetve érettségizett, vagy csak az egyik szülő diplomás, illetve érettségizett, hasonlóan Szemerszki (2024) eljárásához.

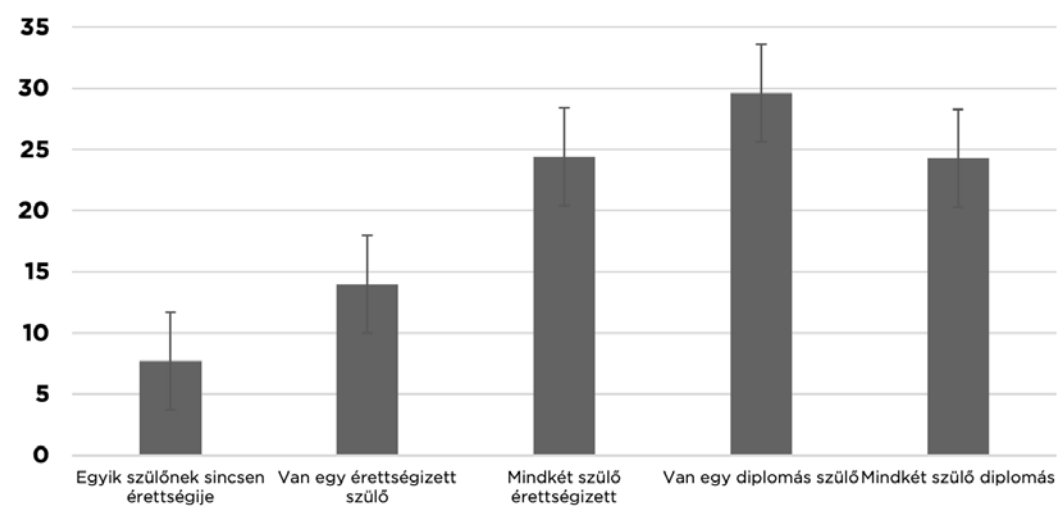
Az elemzést kiegészítik a demográfiai adatok: nem, életkor és állandó lakóhely (Budapest, megyei jogú város, egyéb város, község).

A szülők iskolai végzettsége és az egyetemi tanulmányok

Az 1. ábra tömör és világos képet ad arról, hogy az egyetemi hallgatók milyen családból érkeztek. Közülük minden negyedik esetében mindkét szülőnek felsőfokú végzettsége van és egy további 30 százalék esetében legalább az egyik szülő diplomás. Vagyis a felsőoktatásban tanulók több, mint fele diplomás család gyereke. Minden negyedik tanuló esetében mindkét szülő érettségizett, ami már közel 80 százalék. Alapvető feltételnek tűnik tehát a legalább érettségizett szülői háttér ahhoz, hogy valaki felsőfokon tanuljon Magyarországon. Nincs 10 százalék azok aránya, akik olyan családból kerültek egyetemre, ahol egyik szülőnek sincsen érettségije. (Az ábrán feltüntetett megbízhatósági hibahatár 95 százalék).

²⁰ Előző kutatások módszertanáról részletesen lásd Róna-Szabó, 2012; Szabó, 2014; Róna-Szabó, 2017; Szabó, 2019; a 2024-es kutatásról lásd Szabó, 2025, jelen kötetben.

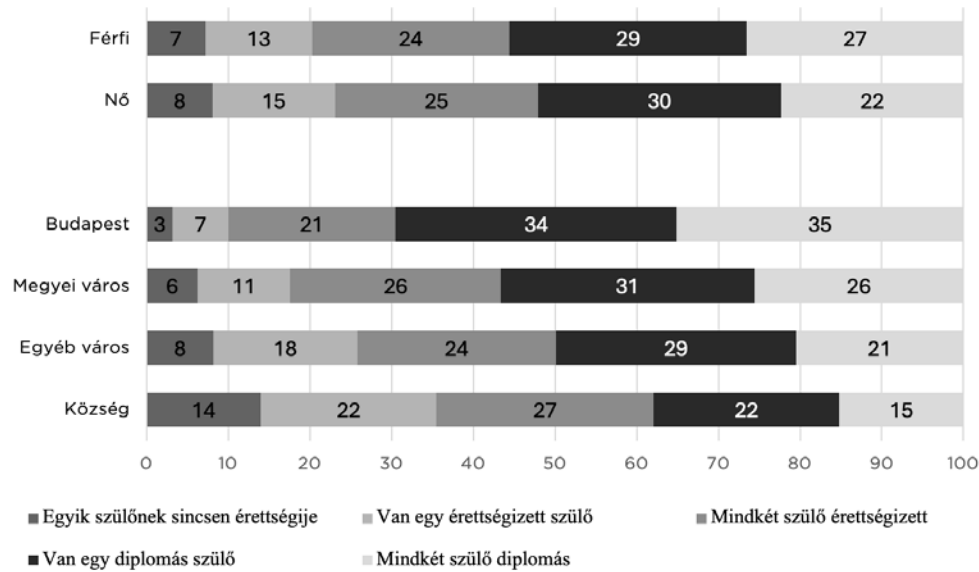
1. ábra. Az egyetemisták megoszlása szüleik végzettsége szerint (%)

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2011–2024.

Ezek a számok a nagy átlagot tükrözik a teljes 2011 és 2024 közti időszakban. A kutatás által lefedett 13 év alatt időben kevésbé változott az egyetemi hallgatók származási háttere. A diplomás szülők aránya 2011-hez képest 2024-ben kicsit magasabb (55 százalék, illetve 59 százalék). Ezen belül a két diplomás szülők aránya jobban nőtt (29 százalék, illetve 36 százalék). Csökkent az olyan hallgatók aránya, ahol egyik szülőnek sincsen érettségije, 2011-ben arányuk még 12 százalék volt. Nemek szerint szintén kevés különbség van, a férfiak esetében inkább jellemző a kétdiplomás családi háttér. A lakóhelyi különbségek viszont jelentősebbek: kisebb településről jobban be lehet jutni a felsőoktatásba iskolázatlan háttérrel, míg a kétdiplomás háttér elsősorban Budapesten és a nagyobb településeken tűnik elengedhetetlen feltételnek. Ezeket az összefüggéseket a 2. ábra mutatja.

2. ábra. Az egyetemisták szüleinek végzettsége, nemek és lakóhely szerint (%)

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2011–2024.

Származás és a felsőfokú tanulmányok formája

Az adatok alapján nincs változás abban, hogy főiskolán tanulnak azok, akiknek szülei kevésbé iskolázottak, míg a diplomás családokból jövő fiatalok egyetemi hallgatók. Az újabb rendszerben is az alapképzésben (BA) felülreprezentáltak azok, akiknek szülei le sem érettségiztek. Mesterképzésre már inkább a diplomás családok gyerekei mennek tovább, s ez igaz az osztatlan, illetve a doktori képzésre is. A Függelékben szereplő F1 táblázatban logisztikus regressziós becslések számszerűsítik a magasabb szülői iskolázottság előnyét arra vonatkozóan, hogy valaki mesterszinten tanul vagy osztatlan képzésben vesz részt az alapképzéshez viszonyítva. Az 1. modell az adatokban szereplő időbeli változást, valamint a demográfiai hatásokat mutatja, a 2. modell ehhez hozzáteszi a származás hatását.

Ezen eredmények alapján úgy tűnik, hogy az alapszak folytatása mesterszakon időben csökkenő, az osztatlan képzésben való részvétel viszont időben növekvő jelenség. Szignifikánsan több nő tanul így a felsőoktatásban, mint férfi és az életkoruk (értelemszerűen) magasabb. A lakóhelyi különbségek nem jelentősek, de a budapestieknek előnyben vannak a mesterszakon való továbbtanulás esetében. Ez hatás aztán eltűnik a szülői iskolázottság „árnyékában”, mivel Budapesten több a kétdiplomás szülő (2. ábra). Származás szempontjából a diplomás szülői háttér hatása mutatkozik meghatározónak. Amennyiben mindkét szülő diplomás, akkor több, mint két és félszeres az esély a mesterszakon való továbbtanulásra, illetve kétszeres az esély az osztatlan képzésben való részvételre (az Exp(B) értékek alapján). Ha csak az egyik szülő diplomás, akkor ezek az esélyek kisebbek, kétszeresek a mesterszak, illetve több, mint másfélszeresek az osztatlan képzés esetében. A szülők érettségije nem differenciál ebben.

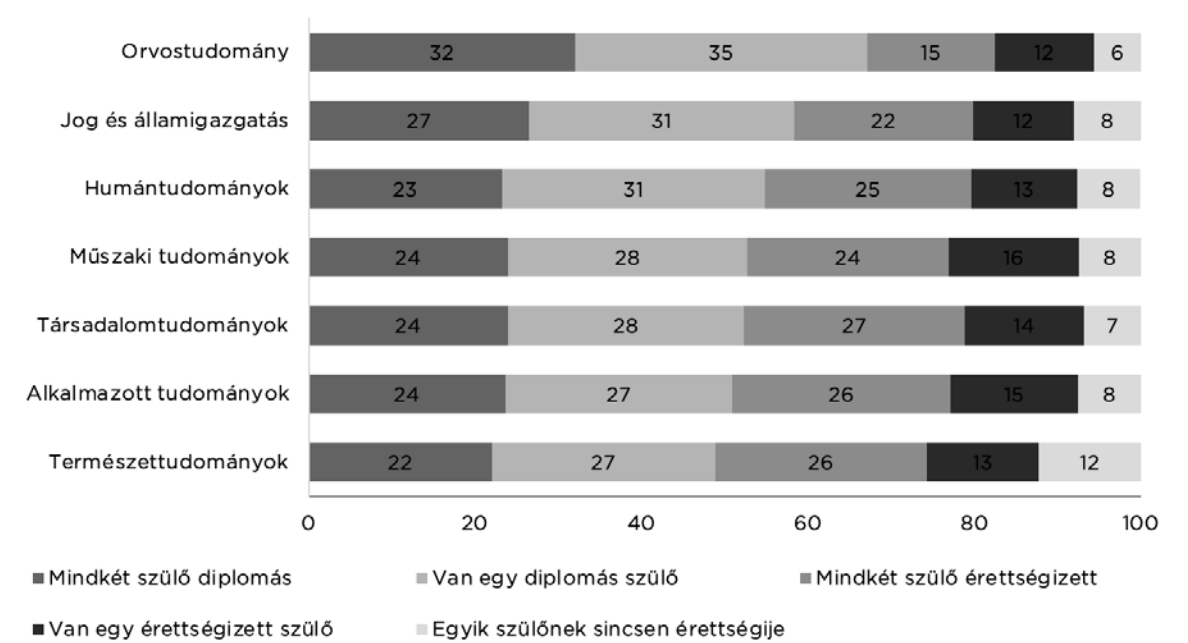
Az adatok nem mutatnak különbséget a szülők iskolázottsága tekintetében abban, hogy valaki állami, egyházi, vagy magán fenntartású intézményben tanul. Nincs erős összefüggés azzal sem, hogy államilag finanszírozott vagy költségterítéses képzésre jár valaki, bár az állami finanszírozott forma kissé felülreprezentált akkor, ha egyik szülőnek sincsen érettségije. Nem jellemző viszont, hogy a diplomás szülők gyerekei inkább tanulnának költségterítéses módon, valószínű, hogy ennél jobb felvételi pontszámokat érnek el.

Származás és a felsőfokú tanulmányok jellege

Az előnyök, illetve hátrányok generációk közti átörökítésének központi kérdése, hogy ki milyen tanulmányi területen tanul; ez előrevetíti a keresetek, a későbbi foglalkozási karrier különbségeit, ezért a diplomás foglalkozások presztízse is eltérő. A 3. ábra a családi háttér és a kiemelt képzési területek kapcsolatát mutatja, ez utóbbiakat aszerint rendezve, hogy a bejutáshoz milyen „jó” származási háttérre volt szükség. Az orvosnak tanuló egyetemisták nagy többségben (közel 70 százalék) diplomás szülők gyereke, s egyharmaduk esetében mindkét szülőnek diplomája van. Ezt követi a jog és államigazgatás, de a diplomás szülők aránya 50 százalék felett van a

humán, a műszaki vagy a társadalomtudományok esetében is. Ez az arány csak a természettudományok esetében megy 50 százalék alá, s az itt tanuló egyetemisták között van 10 százalék felett azok aránya, akiknél egyik szülőnek sincsen érettségije.

3. ábra. A különböző képzési területen tanuló egyetemisták megoszlása a szülők iskolai végzettsége szerint (%)

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2011–2024.

Túl az eddig bemutatott eredményeken, érdemes részletesebben megvizsgálni azt a néhány tanulmányi területet, amelyek az említett korábbi kutatások alapján „vízválasztók” voltak: az orvosi és jogi képzés, illetve a műszaki és pedagógusképzés. Az ezekre vonatkozó logisztikus regressziós becslések a Függelékben az F2 táblázatban szerepelnek. A modellek ugyanazokat a változókat tartalmazzák, mint az előző modellek, de itt alapvetően arról van szó, hogy valaki diplomás családból jön-e vagy sem.

A táblázat első két oszlopa célozza a diplomás „újratermelés” esetét a felsőfokú képzésben. Az adatok szerint az orvosi egyetemen tanulók több mint kétszeres eséllyel kerülnek ki olyan családokból, ahol mindkét szülő diplomás, ahhoz képest, ha nincsen egyik szülőnek sem diplomája. Közel hasonló, de alacsonyabb ennek az esélynek a mértéke akkor, ha csak az egyik szülőnek van diplomája. A diplomás családi háttér szerepe kisebb a jogot tanulók esetében, a pozitív hatás csak 1 százalék szinten szignifikáns. A másik „póluson”, a műszaki, illetve pedagógiai képzés esetében a származás hatása egyáltalán nem mutatható ki. Ezeknek az adatoknak az alapján úgy tűnik, már nem állítható, hogy a „családban első” diplomások műszaki értelmiségiek vagy pedagógusok lesznek, ami tipikus volt a korábbi mobilitási kutatások szerint. Kétségtelen, hogy a műszaki pálya most

sokkal heterogénabb, de az esetszámok nem teszik lehetővé a különféle diplomák közti differenciálást. Az itt közölt számítás nem tartalmazza a nagyobb csoportot kitevő informatikus képzést, de rájuk sem igaz, hogy kiemelkedő mértékben diplomás szülők gyerekei tanulnak ott. A pedagógusok esetében látjuk az egyetlen érdekes lakóhelyi hatást, nevezetesen, hogy a tanulók falun élők, nem városiak, főleg nem budapestiek. Ez az eredmény persze csak óvatosan értelmezhető úgy, hogy kevésbé jó státuszú (vidéki) családok gyerekei készülnek pedagógus pályára. Jelentős a nemek szerinti különbség: a pedagógusok között a nők esélye több mint négyszeres, miközben hasonló mértékű a hátrányuk ezzel ellentétes módon a műszakiak között. Magyarországon is jellemző tehát, hogy a STEM tanulmányi területeken kevés nő tanul. Az adatokban a műszaki területen a férfi-nő arány 77–23 százalék, az informatika területén pedig 83–17 százalék. Mint szó volt róla, érdekes lehet, de éppen az alacsony elemszámok tükrében nehezen vizsgálható az a kérdés, hogy milyen családi háttérűek azok a nők, akik STEM területen tanulnak Magyarországon. Ezek az adatok nem igazolják azt a feltevést, hogy diplomás szülői családból származó nők magasabb arányban tanulnak műszaki, informatikai, vagy természettudományi területen, mintha szüleiknek nem lenne diplomájuk.

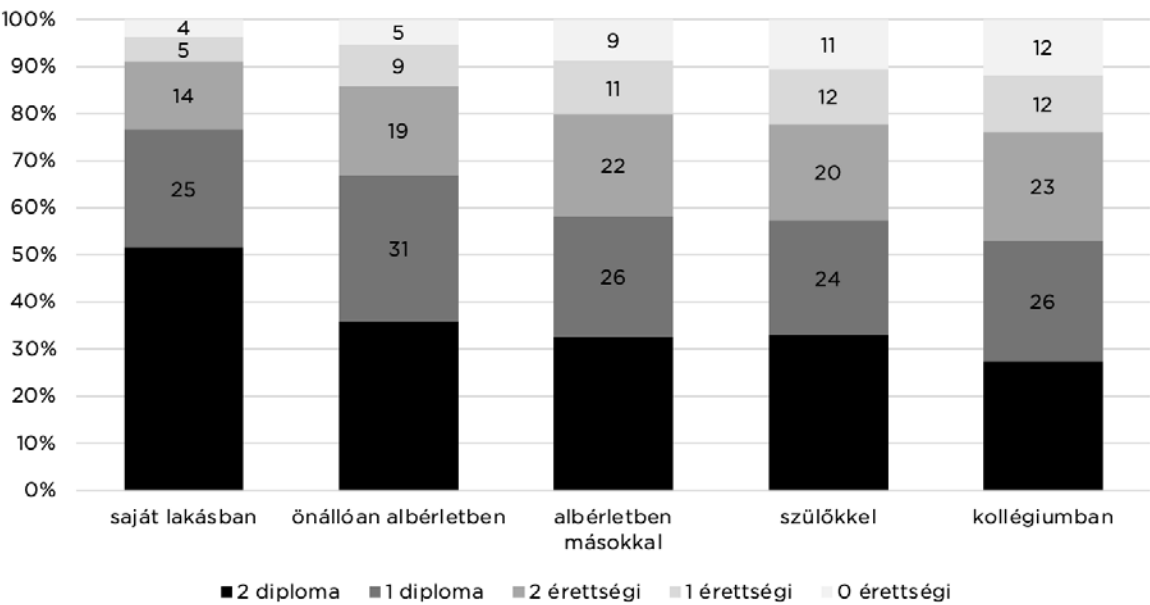
A szülők iskolai végzettsége és az egyetemista lét néhány jellemzője

A rendelkezésre álló adatok alapján három fontos területen vizsgálható a családi háttér hatása az egyetemista létre: hol él ténylegesen hallgató a tanulmányi időszakban? Vállal-e munkát tanulmányai mellett? Milyennek érzi anyagi életkörülményeit?

A szülők iskolai végzettségének és a fenti kérdéseknek egyszerű kereszt-táblája alapján az látszik, hogy a származási háttér egyértelműen összefügg azzal, hol lakik a tanuló a szorgalmi időszakban és azzal is, hogy milyennek látja az anyagi helyzetét. Ilyen közvetlen összefüggés a munkavállalással nincsen. A 4. és az 5. ábra mutatja azt a két kérdést, ahol a kapcsolat szignifikáns.

A legjobb helyzetben lévő egyetemisták közül, akik saját lakásban élnek, minden második olyan család gyereke, ahol mindkét szülő egyetemet végzett. Ehhez képest az egy diplomás családokból jövő hallgatók közül csak minden negyedik lakik saját lakásban. Ez összességében azt jelenti, hogy a saját lakásban élők háromnegyede diplomás szülő gyereke, miközben a saját lakásban élők között nincs 5 százalék azok aránya, akik szüleinek érettségije sincsen. Épp ellenkező a helyzet a kollégistákkal. Köztük a legalacsonyabb a diplomás szülők és a legmagasabb az érettségivel sem rendelkező szülők aránya. A szülőkkel élők családi háttere nem sokkal jobb a kollégistáknál, valószínű, hogy inkább az állandó lakóhely településtípusa számít. Az albérletben élők közül a diplomás családból jövők nagyobb arányban laknak önállóan, miközben azok az egyetemisták, akik másokkal együtt laknak albérletben, háttérüket tekintve hasonlóan azokhoz, akik a szüleikkel laknak.

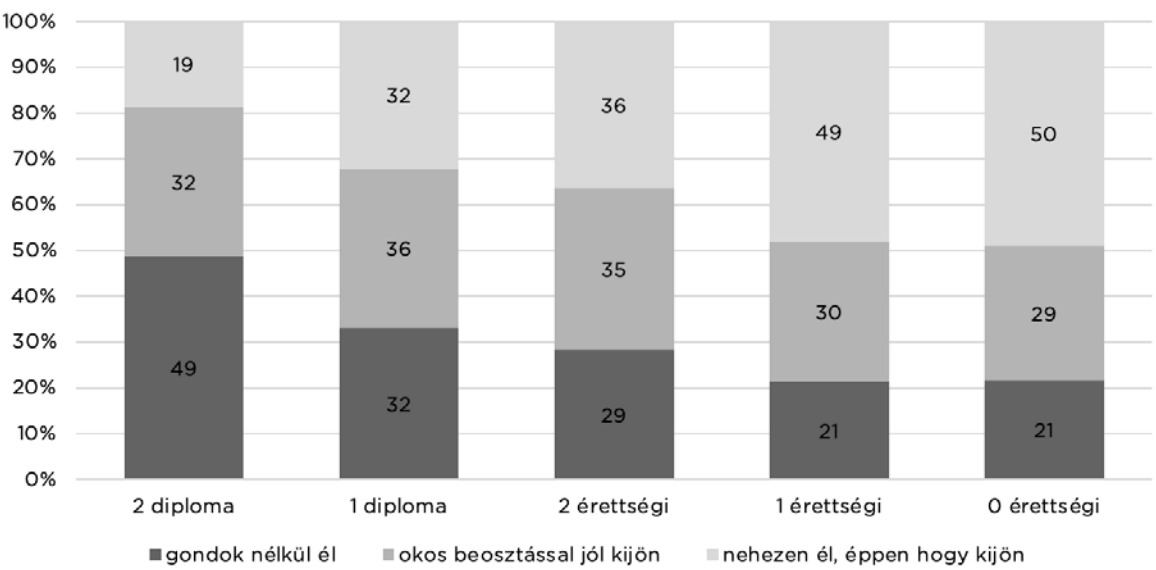
4. ábra. Az egyetemisták lakásmódja (hol lakik?) és szüleik iskolai végzettsége (%)

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2011–2024.

A szubjektív anyagi helyzet tekintetében a két diplomás családok gyerekei közül majd minden második érzi úgy, hogy gondok nélkül él. Ez az arány csökken, ahogy a családi háttér „romlik” a szülők végzettsége szempontjából, egy diploma esetében már „csak” a hallgatók egyharmada látja így anyagi helyzetét. Ha a szülők közül csak egynek van érettségije, vagy egynek sincsen, egyetemista gyerekük közül már csak minden ötödik gondolja, hogy gondok nélkül él. A tendencia pont ellenkező azoknál, akik véleményük szerint nehezen élnek vagy éppen csak kijönnek a rendelkezésükre álló pénzből. Az alsó két származási kategóriában (1 vagy 0 érettségi) nagyjából minden második hallgató szerint ilyen rossz(abb) anyagi helyzet jellemző rá. Létezik persze egy szűk ötöd a két diplomás családból származók között is, akik hasonlóan kedvezőtlennek tartják anyagi helyzetüket – ez a mérés szubjektivitásának tudható be. Éppenséggel ugyanaz a pénzösszeg egy jobb társadalmi státuszú, magasabb életszínvonalhoz szokott fiatal esetében kevesebbnek minősülhet, mint egy alacsonyabb társadalmi státuszú, rosszabb életszínvonalhoz szokott fiatal esetében.

5. ábra. Az egyetemista szubjektív anyagi helyzete és szüleik iskolai végzettsége (%)

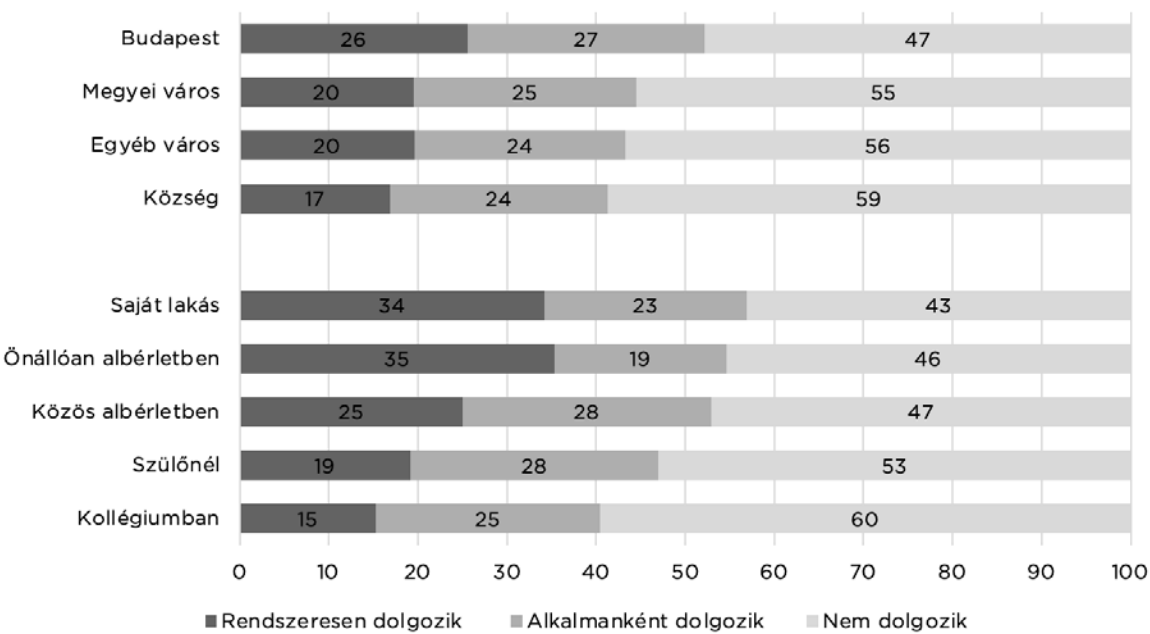

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2011–2024.

Miközben a munkavállalás előfordulása nem mutat közvetlen kapcsolatot a családi háttérrel, összefügg azzal, hol él valaki, vagy hol van az állandó lakóhelye. Ezeken a változókon keresztül a származás úgy tűnik, mégis hatással van a munkavégzésre, ahogy ezt a 6. ábra mutatja.

Az állandó lakóhely szerinti településtípus ebben a tekintetben is „lejt” a fővárostól a községekig. A budapesti egyetemisták több, mint fele dolgozik, egynegyedük rendszeresen vállal munkát, miközben azok, akiknek állandó lakóhelye falun vagy kisebb városban van, többségben (közel 60 százalékbán) nem dolgoznak a tanulás mellett. Hasonlóan magas arányban nem dolgoznak azok az egyetemisták sem, akik kollégisták. Ez valószínűleg kézenfekvő, mivel az állandó lakóhely egyértelműen összefügg azzal, hol él valaki és a kollégisták aránya a vidéki fiatalok között sokkal magasabb, vagyis a két kategória között jelentős az átfedés. A saját lakásban, illetve önálló albérletben élők többsége dolgozik a tanulás mellett, egyharmaduk rendszeresen. Itt megint „egymást átfedő” halmazokról van szó, mivel a saját lakásban élők között sok (közel 40 százalék) a budapesti. Itt mutatkozik meg a származási háttér (áttételes) szerepe, mivel az adatok alapján a saját lakásban élők iskolázottabb, felerészt két diplomás családból jönnek (4. ábra), a budapesti egyetemi hallgatóknak pedig 70 százaléka diplomás család gyereke (2. ábra). Érdekes módon tehát a tanulmányok melletti munkavégzés nem tűnik a származási hátrány kényszerű kompenzációjának, amint esetleg feltételezhető lenne.

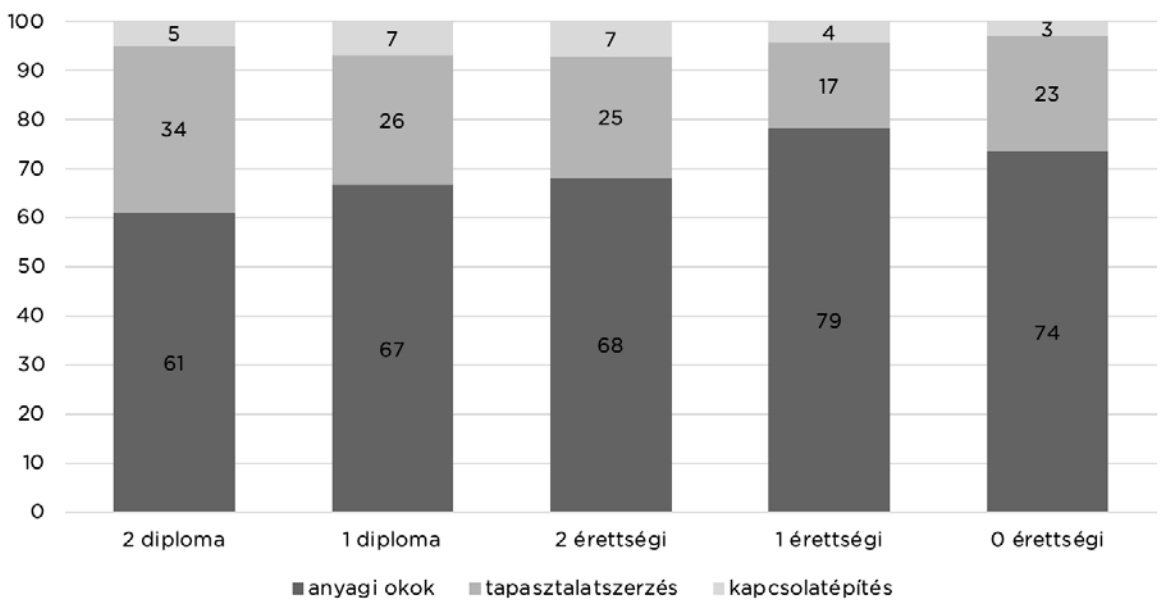
6. ábra. Egyetemisták munkavégzése és lakóhelyük (%)

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2011–2024.

A tanulás melletti munkával kapcsolatban a 2024. évi adatfelvételben szerepelt két kérdés, amely egyrészt a munkavállalás okára vonatkozott, másrészt arra, hogy a végzett munka mennyire kötődik a tanulmányokhoz. Az alacsony esetszámok óvatosságra intenek, de azok az egyetemisták, akik dolgoznak, nagy többségben (60 százalék) ezt állításuk szerint anyagi okból teszik. Minden negyedik tapasztalatszerzésre hivatkozik, a többiek (15 százalék) kapcsolatépítés vagy közösségi élmény miatt vállalnak munkát. A válaszoknak ez a megoszlása viszont csak kis mértékben függ össze a származási háttérrel. A 7. ábra már csak három válaszlehetőséget mutat be és köztük általánosanak tűnik az anyagi ok magas aránya, ami azért valamivel nagyobb mértékű a rosszabb családi háttérű egyetemisták körében. Arról viszont nincs információ, hogy kinél milyen „szükséglet”, cél áll az anyagi ok mögött. Kiugró viszont a tapasztalatszerzés említése a két diplomás családból érkező hallgatók esetében, nagyjából egyharmad hivatkozott erre a motivációra. A kapcsolatépítés meglepően alacsony arányú ok és lényegében független a származási háttértől.

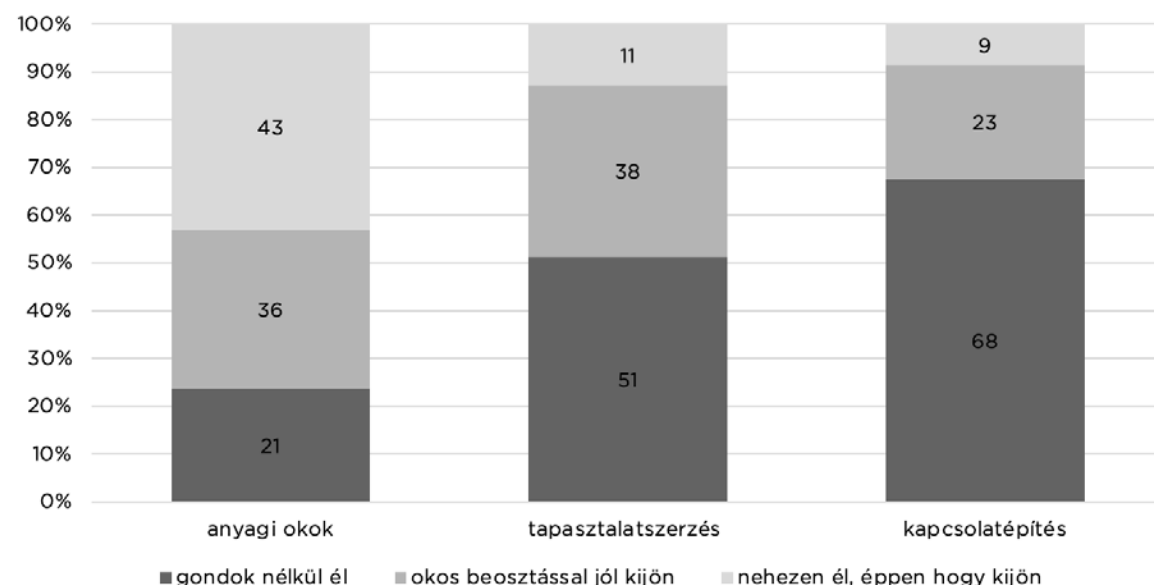
7. ábra. Miért dolgoznak a különféle családi háttérű egyetemisták? (%)

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2011–2024.

Bizonyos értelemben lehet persze itt is a származási háttér áttételes hatásáról beszélni, amennyiben láttuk, hogy a szülők iskolázottsága összefügg azzal, ki hogyan értékeli az anyagi helyzetét (5. ábra). A szubjektív anyagi helyzet ugyanis sokkal erősebb „magyarázat” a munkavállalásra, amint azt a 8. ábra mutatja. Azok közül az egyetemisták közül, akik anyagi okokra hivatkoznak, csak minden ötödik állítja, hogy gondok nélkül él. Nagyjából kétszer ekkora viszont köztük azok aránya, akik nehezen élnek vagy éppen kijönnek a pénzükből. A tapasztalatszerzés céljából dolgozók fele, a kapcsolatépítés céljából dolgozók (bár kevesen vannak) többsége (közel 70 százalék) olyan hallgató, aki véleménye szerint gondok nélkül él.

8. ábra. A szubjektív anyagi helyzet és a munkavállalás oka (%)

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2011–2024.

Nem meglepő módon, a munkavállalás oka és a végzett munka kapcsolódása a tanulmányokhoz összefügg egymással. Az anyagi okok miatt dolgozó egyetemisták nagyobbik fele (56 százalék) olyan munkát végez, aminek nincs kapcsolata azzal, amit tanul. Azoknak a társaiknak, akik viszont tapasztalatszerzés miatt dolgoznak, majd kétharmada (63 százalék) a tanulmányaihoz szorosan kapcsolódó munkát végez. A munkavállalás költődése a tanulmányokhoz nem független a származási háttértől sem. Bár a 2024. évi adatok szerint a tanulmányokhoz erősen kapcsolódó munkavégzés az egyetemistáknak csak egyharmadát jellemzi (34 százalék), az ilyen hallgatók többsége (60 százalék felett) diplomás család gyereke, sok esetben (42 százalék) pedig mindkét szülő diplomás. Bár az esetszámok az itt bemutatott összefüggések mögött alacsonyok, egyetlen adatfelvételtől származnak, a családi háttér diplomás jellege, a végzett munka motivációja (nem anyagi okok) és a munka szoros kapcsolódása a tanulmányokhoz előrevetíti annak lehetőségét, hogy a diplomás pályakezdő gyorsabban talál majd állást, kedvezőbb munkához jut, magasabb lesz a keresete. Vagyis az előnyök sikeresen termődnék újra a következő generációban.

Az egyetemista életkörülményekre vonatkozóan is érdemes elvégezni egy statisztikai elemzést (logisztikus regressziós modellek), amely arra irányul, hogy hol lakik a hallgató, illetve, hogy mit gondol saját anyagi helyzetéről. A becslések a Függelékben, az F3. táblázatban szerepelnek. A magyarázó változók ugyanazok, mint az 1. táblázat modelljeiben.

A családi háttér, illetve a demográfiai jellemzők szerepének bemutatása érdekében, a lakásmód esetében érdemes kiemelni a két „szélsőséget”: a hallgató a szüleivel lakik, vagy saját lakásában él. Ez utóbbi megoldás gyakorisága növekszik az itt vizsgált időszakban, 2011 és 2024 között. Az adatok szerint a nők esetében gyakoribb, hogy saját lakásban élnek. Logikus eredmény, hogy

az egyetemista fiatalabb korban (negatív életkori hatás) a szüleivel, idősebb korban (pozitív életkori hatás) pedig inkább saját lakásban él. A budapesti lakóhely növeli annak esélyét, hogy valaki a saját lakásában lakik, de annak esélyét is, hogy a szüleivel lakik; ez utóbbi hatás különösen erős, több mint négyszeres mértékű (az $\text{Exp}(B)$ érték szerint). A kétféle lakhatás közti markáns különbség a családi háttér esetében jelentkezik. A szülők magasabb iskolai végzettsége növeli a saját lakás esélyét, ennek mértéke majd négyszeres, ha mindkét szülő diplomás és nagyjából két és félszeres, ha csak az egyik szülő diplomás. Ha viszont valaki a szüleivel lakik, a magasabb szülői iskolázottságra vonatkozó együttthatók negatívak, vagyis ennek az esélye akkor nagyobb, ha a szülők kevésbé iskolázottak, ha az egyetemista családi háttere kedvezőtlenebb. Ugyanez a modell nem mutatott szignifikáns különbségeket a szülők iskolai végzettségében arra vonatkozóan, ha az egyetemista a kollégiumban lakott. A családi háttér különbségeit ugyanis „elfedi” az állandó lakóhely különbsége; a településtípus és a szülők iskolai végzettsége összefügg (2. ábra), illetve a vidéki állandó lakóhely valószínűsíti a kollégiumi életet is.

Fontos különbségek mutatkoznak abban, milyennek látják az egyetemisták az anyagi helyzetüket. Az adatok szerint ennek megítélése összességében javult, amennyiben 2011 és 2024 között növekedett azok aránya, akik úgy érzik, hogy gondok nélkül élnek és csökkent azok aránya, akik viszont nehezen élnek, éppen, hogy kijönnek a pénzükből. Különbség van a nemek között, az előbbi csoportban szignifikánsan kevesebb a nő, az utóbbi csoportban szignifikánsan több a férfi, vagyis a férfiak rosszabbnak tartják az anyagi helyzetüket, mint a nők. Az életkor is mutat különbséget, a fiatalabbak inkább érzik úgy, hogy gondok nélkül élnek (negatív hatás), míg az idősebbek vélik úgy, hogy nehezen élnek, éppen, hogy kijönnek a pénzükből (pozitív hatás). Számít a lakóhely is, Budapesten vagy a nagyobb városokban inkább élnek gondok nélkül az egyetemisták vidéki társaikhoz képest, miközben a rossz anyagi helyzet érzete inkább a kisebb településeken élőkre jellemző. A szülői háttérre vonatkozó becslések is egymással ellentétesek. A véleményük szerint gondok nélkül élők körében több mint négyszeres az esélye annak, hogy két diplomás család gyerekéről van szó, és több mint kétszeres az esélye annak, hogy legalább az egyik szülő diplomás (az $\text{Exp}(B)$ értékek alapján). A két érettségivel rendelkező szülői háttér is szignifikánsan jobb annál, mintha csak az egyik szülő, vagy egyik sem érettségizett. Pont fordított a helyzet azoknál, akik szerint ők nehezen élnek vagy éppen, hogy kijönnek a pénzükből. Itt az iskolai végzettségre vonatkozó becslések negatívak, legyen szó két diplomás, egy diplomás vagy két érettségivel rendelkező szülőről. Akik érzésük szerint ilyen helyzetben vannak, azok iskolázatlanabb, rosszabb státuszú családokból jutottak be az egyetemre.

Következtetések: tanulságok és korlátok

Amint a legtöbb országban, a felsőoktatás Magyarországon is bővült. Feltételezhető lenne, hogy ha több fiatal tanul egyetemeken, közülük többen olyanok, akik alacsonyabb társadalmi helyzetű családból, nem magasan iskolázott szülők gyermekeként jutottak be a felsőoktatásba. Úgy tűnik, hogy

Magyarországon ez nincs így. Bár a felsőoktatás bővülésének üteme az utóbbi években mérséklődött, részben demográfiai, részben iskolaválasztási okokból, az itt elemzett adatok alapján a diplomás családból jövő fiatalok továbbtanulási előnye egyértelműnek tűnik. Ráadásul ezek az eredmények feltehetően alulbecsültek. A kedvező származási háttér hozadéka még magasabb annál, mint ahogy itt látszik, mivel az adatokból értelemszerűen hiányoznak azok, akik nem Magyarországon tanulnak. Róluk külön elemzés készült, amiből kiderül, hogy az ilyen fiatalok magas státuszú családok gyerekei, elsősorban fővárosi, gyakorta alapítványi fenntartású középiskolában érettségiztek (Susánszky, 2025, jelen kötetben).

A diplomás családi háttér fogalmát tekintve, ami itt a származás egyetlen indikátora volt, fontos tanulság, hogy még külön „hozadéka” van annak, ha mindkét szülő diplomás. Az ilyen családból érkező egyetemisták még kedvezőbb helyzetben vannak társaikhoz képest. Ez látszik nemzetközi kutatási eredményekből is, amelyek szintén azt mutatják, hogy a homogén módon iskolázottabb szülők gyerekei nagyobb eséllyel szereznek felsőfokú végzettséget (Blossfeld–Katrňák–Manea, 2024). Eközben az adatok abban a tekintetben is „alulmérnek”, hogy itt a minta tagjai mind érettségizettek, hiszen így lehetnek egyetemisták. Ezáltal a leghátrányosabb helyzetűek, akik érettségit sem szereztek, vagy még korábban kihullottak az iskola-rendszerből, nem is jelennek meg a kutatásban, a kedvező családi háttér előnyei hozzájuk képest még nagyobbak.

Az adatok által lefedett idő 13 év, s úgy tűnik a származás szerepe keveset változott a szűk másfél évtized alatt. A kétdiplomás háttér aránya tűnt enyhén növekvőnek és az időszak végén többen laknak saját lakásban, mint korábban. A kedvezőtlen családi háttér hátránya tehát biztosan nem csökkent, az adatok inkább az előnyök átörökítésének növekedése irányába mutatnak.

A jó családi háttér előnyei jelen vannak a felsőoktatáson belül. Az elsőgenerációs egyetemisták nagyobb valószínűséggel állnak meg egy alapszak elvégzésénél, miközben a diplomás szülők gyerekei tanulnak tovább mesterszakon (vagy a doktori iskolában, bár az erre vonatkozó adatok itt szűkösek). A tanulmányi terület különbségei klasszikus mobilitási szempontot jelentenek. Az itt vizsgált adatok alapján az orvosi képzés kiemelt helye a diplomás státusz intergenerációs átörökítésén belül változatlan. A jogászok esetében ugyanezt a kutatás csak kisebb mértékben támasztja alá. Miközben az iskolázatlan családokból érkező fiatalok hátránya fennáll, ezek az adatok mégsem igazolják, hogy ők ma is műszaki vagy pedagógiai területen tanulnak elsősorban, talán kicsit egyenletesebben „oszlának el” a különféle képzési területek között. Ezzel kapcsolatban az elemszámok korlátot jelentettek abban, hogy pontosabb részletek derüljenek ki a kisebb, szűkebb képzési területekről, vagy esetleg egyes felsőoktatási intézményekről.

Az egyetemisták életkörülményeinek néhány itt vizsgált területe sem független a családi háttértől. Nem meglepő módon azok a hallgatók, akik magas státuszú szülők gyerekei, jobb anyagi helyzetben vannak, mint azok a

társaik, akik rosszabb körülmények közül indultak. Bár ebben a kutatásban ezt az állítást tényleges jövedelmi adatokkal nem lehetett igazolni, két fontos összefüggés így is megjelenik. Ha a szülők iskolázottabbak, gyerekük nagyobb valószínűséggel mondja magáról, hogy gondok nélkül él. A mérés ugyan szubjektív, de erős a valóság alapja. Másrészt az ilyen kedvezőbb származású hallgatók nagyobb eséllyel élnek saját tulajdonú lakásban – a jobb anyagi háttér szerepe itt is nyilvánvaló. A származási háttér és a munkavállalás kapcsolata komplexebb jelenség, de az adatok alapján úgy tűnik, az iskolázottabb családok gyerekei ezen a módon is építeni tudják későbbi karrierjüket.

Az elemzés törekedett arra, hogy figyelembe vegyen interszekcionális nézőpontokat. A nemek szerinti különbségek több helyen is megjelennek; a legfontosabb talán a tanulmányi területek tekintetében mutatkozó eltérés. A női hallgatók alacsony aránya a STEM területeken jelen van Magyarországon is. Ebben a tekintetben különösen érdekes a származási háttér szerepe. Ugyanakkor ez az elemzés nem tudta igazolni, hogy iskolázottabb családokból érkező lányok nagyobb valószínűséggel tanulnának STEM területen. Jellegzetesek a lakóhelyi különbségek is, kimutatható a származási háttér és a Budapest – vidék települési lejtő jelenléte, akár az egyetemi tanulmányok, akár az egyetemista lét kérdéseiben. Az adatok nem tették lehetővé, hogy az oktatási egyenlőtlenségek egyik kiemelt kérdését vizsgálni lehessen, nem volt információ arról, hogy a hallgató a roma etnikumhoz tartozik, vagy sem.

Az elemzés alapvetően a szülők iskolai végzettségének különbségére épült, feltételezve, hogy ez az adat az előnyök és hátrányok széles körét „képviseeli”. Boudon elmélete értelmében nemcsak az elsődleges hatásokat, anyagi és kulturális különbségeket, hanem a továbbtanulást befolyásoló szélesen vett családi klímát, értékeket, döntési mechanizmusokat is megjeleníti. Tekinthető ez korlátnak, de azt látva, hogy a származás ilyen „szegényes” mérése is milyen mértékű iskolai egyenlőtlenségeket tárt fel, a társadalmi (iskolai) mobilitás hiánya nagyon jól látszik.

Hivatkozott irodalom

- Andorka, R. – Simkus, A. (1983): Az iskolai végzettség és a szülői család társadalmi helyzete. *Statisztikai Szemle*, 61(6): 592–611.
- Blossfeld, P. N.– Katrňák, T.– Manea, B. C. (2024): Parental Educational Homogamy and Children’s Tertiary Education in Europe. *Comparative Population Studies*, 49(1): 243–272.
- Boudon, R. (1974): *Education, Opportunity and Social Inequality*. New York, John Wiley and Sons.
- Breen, R.– Goldthorpe, J. H. (1997): Explaining Educational Differentials. Towards a Formal Rational Action Theory. *Rationality and Society*, 9(3): 275–305.
- Card, D.– Payne, A. A. (2021): High School Choices and the Gender Gap in STEM. *Economic Inquiry*, 59(1): 9–28.
- Csákó, M. et al. (1998): *A felsőfokú továbbtanulás meghatározói 1998-ban*. Zárótanul-

mány. Budapest, ELTE Szociológiai és Szociálpolitikai Intézet.

Ferge, Zs. (1980): A társadalmi struktúra és az iskolarendszer közötti néhány összefüggés. In Ferge, Zs.: *Társadalompolitikai tanulmányok*. Budapest, Gondolat Kiadó.

Gazsó, F. (1997): A társadalmi folyamatok és az oktatási rendszer. *Századvég*, 2(7): 73–107.

Goldthorpe, J. (2010): Class analysis and the reorientation of class theory: the case of persisting differentials in educational attainment. *The British Journal of Sociology*, 61(1): 311–335.

Hout, M. (2006): Maximally Maintained Inequality and Essentially Maintained Inequality: Crossnational Comparisons. *Sociological Theory and Methods*, 21(2): 237–252.

Huszár, Á. – Balogh, K.– Győri, Á. (2022): Educational mobility at the top and the bottom of the social structure in Hungary. *Intersections. East European Journal of Society and Politics*, 8(2): 138–155.

Lannert, J. (2018): Nem gyermeknek való vidék. A magyar oktatás és a 21. századi kihívások. In Kolosi, T, – Tóth, I, Gy. (szerk.): *Társadalmi riport 2018*. Budapest, TÁRKI. 267–285.

Lucas, S. R. (2001): Effectively Maintained Inequality: Education Transitions, Track Mobility, and Social Background Effects. *The American Journal of Sociology*, 106(6): 1642–1690.

Makarova, E.– Aeschlimann, B.– Herzog, W. (2019): The Gender Gap in STEM Fields: The Impact of the Gender Stereotype of Math and Science on Secondary Students’ Career Aspirations. *Frontiers in Education*, 4(60). DOI: 10.3389/feduc.2019.00060.

Morgan, S. L.– Gelbgiser, D. – Weeden, K. A. (2013): Feeding the pipeline: Gender, occupational plans, and college major selection. *Social Science Research*, 42(4): 989–1005.

Plasman, J.– Gottfried, M. – Williams, D. – Ippolito, M. – Owens, A. (2021): Parents’ Occupations and Students’ Success in STEM Fields: A Systematic Review and Narrative Synthesis. *Adolescent Research Review*, 6(1): 33–44.

Róbert, P. (2000): Bővülő felsőoktatás – Ki jut be? *Educatio* 9(1): 79–94.

Róna, D. – Szabó, A. (2012): A kutatás módszertana. In Szabó, A. (szerk.): *Racionálisan lázadó hallgatók 2012: Apátia – Radikalizmus – Posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében 1*. Szeged–Budapest, Belvedere Meridionale–Budapesti Corvinus Egyetem. 15–24.

Róna, D. – Szabó, A. (2017): A 2015-ös adatfelvétel módszertana. In Szabó, A. – Oross, D. (szerk.): *Csendesek vagy lázadók? A hallgatók politikai orientációi Magyarországon (2011–2015)*. Szeged–Budapest, Belvedere Meridionale–MTA TK PTI. 208–210.

Shavit, Y. – Blossfeld, H-P. (szerk.) (1993): *Persistent Inequality; Changing Educational Attainment in Thirteen Countries*. Boulder, Westview Press.

Susánszky, P. (2024): Felsőoktatási elvándorlás az érettségi után. In jelen kötetben.

Szabó, A. (2014): A kutatás módszertana. In Szabó, A. (szerk.) *Racionálisan lázadó hallgatók II. Apátia - Radikalizmus - Posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében*. Budapest–Szeged, Belvedere Meridionale–MTA TK PTI. 15–18.

Szabó, A. (2019): A 2019-es Aktív Fiatalok Magyarországon kutatás módszertana. In Szabó, A. – Susánszky, P., – Oross, D. (szerk.) *Mások vagy ugyanolyanok? A hallgatók politikai aktivitása, politikai orientációja Magyarországon (2019)*. Szeged–Budapest, Belvedere Meridionale–MTA TK PTI. 295–300.

Szabó, A. (2025): A 2024-es Aktív Fiatalok Magyarországon kutatás módszertana. In jelen kötetben.

Szemerszki, M. (2024): Elsőgenerációs hallgatók a felsőoktatásban. *Educatio* 33(4): 512–528.

Függelék

F1 táblázat. Kik tanulnak mesterszakon, illetve osztatlan képzésben? (logisztikus regressziós becslések)

Magyarázó változók		Mesterszakon tanul				Osztatlan képzésben vesz részt			
		1. modell		2. modell		1. modell		2. modell	
		B	Exp(B)	B	Exp(B)	B	Exp(B)	B	Exp(B)
Idő: 2011-24		-0,046***	0,955	-0,059***	0,943	0,047***	1,048	0,039***	1,040
Neme: nő		0,368***	1,444	0,410***	1,507	0,231*	1,260	0,258**	1,294
Életkor		0,465***	1,592	0,481***	1,618	0,143***	1,153	0,148***	1,159
Áll. lakóhely	Buda-pest	0,423**	1,526	(0,171)	1,186	(0,051)	1,052	(-0,140)	0,869
	Megyei város	(0,253)	1,288	(0,107)	1,113	(0,214)	1,238	(0,099)	1,104
	Egyéb város	(0,064)	1,066	(-0,028)	0,972	(0,013)	1,013	(-0,051)	0,951
Szülői háttér	2 diploma			1,001***	2,719			0,744***	2,105
	1 diploma			0,766***	2,151			0,547***	1,728
	2 érettségi			(0,249)	1,283			(0,176)	1,192
Konstans		-12,619***		-13,378***		-5,276**		-5,666***	
Nagelkerke R négyzet		0,189		0,210		0,038		0,054	

Jegyzet: Referencia kategóriák: alapszinten tanul (doktori képzésen tanulók kihagyva); férfi; községi lakóhely; szülői iskola: 1 vagy 0 érettségi

Szignifikancia: *** p=0.000, ** p=0.01, * p=0.05 (zárójelben: nem szignifikáns)

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2011–2024.

F2 táblázat. Kik tanulnak egyes képzési területeken? (logisztikus regressziós becslések)

Magyarázó változók		Orvosi képzés		Jogász képzés		Műszaki képzés		Pedagógus képzés	
		B	Exp(B)	B	Exp(B)	B	Exp(B)	B	Exp(B)
Idő: 2011-24		-0,064***	0,938	(0,006)	1,006	-0,025*	0,975	(0,013)	1,014
Neme: nő		(0,037)	1,038	(0,210)	1,233	-1,567***	0,209	1,463***	4,318
Életkor		0,047*	1,048	(-0,010)	0,990	0,30*	1,030	(-0,005)	0,995
Áll. lakóhely	Buda-pest	(-0,445)	0,641	(-0,179)	0,836	(-0,201)	0,818	-0,413***	0,330
	Megyei város	(0,249)	1,282	(0,041)	1,042	(0,036)	1,037	-0,421*	0,661
	Egyéb város	(-0,104)	0,902	(-0,193)	0,825	(0,140)	1,150	-0,039*	0,656
Szülői háttér	2 diploma	0,777***	2,174	0,319+	1,376	(0,049)	1,050	(-0,039)	0,962
	1 diploma	0,612***	1,845	0,307+	1,359	(0,105)	1,111	(0,181)	1,198
Konstans		-3,120***		-2,487***		-1,146***		-2,949***	
Nagelkerke R négyzet		0,044		0,008		0,146		0,088	

Jegyzet: Referencia kategóriák: nem a kiemelt képzési területek valamelyikén tanul; férfi; községi lakóhely, szülői iskola: nincsen diploma

Szignifikancia: *** p=0.000, ** p=0.01, * p=0.05, + p=0.1 (zárójelben: nem szignifikáns)

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2011–2024.

F3 táblázat. A lakásmód és az anyagi helyzet megítélése (logisztikus regressziós becslések)

Magyarázó változók		Saját lakásban lakik		Szülővel lakik		Gondok nélkül él		Nehezen él, épp hogy kijön a pénzből	
		B	Exp(B)	B	Exp(B)	B	Exp(B)	B	Exp(B)
Idő: 2011-24		0,031*	1,032	(-0,010)	0,990	0,140***	1,151	-0,141***	0,868
Neme: nő		0,272*	1,312	(-0,088)	0,916	-0,326***	0,722	0,330***	1,391
Életkor		0,187***	1,206	-0,078***	0,925	-0,032*	0,969	0,031*	1,032
Áll. lakóhely	Buda-pest	0,428*	1,534	1,454***	4,280	0,398**	1,489	-0,414**	0,661
	Megyei város	(0,344)	1,411	0,404***	1,498	0,263+	1,301	-0,286*	0,752
	Egyéb város	(0,206)	1,229	(0,013)	1,013	(0,137)	1,147	(-0,151)	0,860
Szülői háttér	2 diploma	1,384***	3,991	-0,575***	0,563	1,460***	4,305	-1,429***	0,239
	1 diploma	0,965***	2,624	-0,430***	0,651	0,819***	2,268	-0,815***	0,443
	2 érettségi	0,533*	1,704	-0,295*	0,745	0,443**	1,557	-0,432**	0,649
Konstans		-7,700***		2,028***		-0,899		0,921**	
Nagelkerke R négyzet		0,099		0,097		0,221		0,219	

Jegyzet: Referencia kategóriák: albérletben lakik, illetve okos beosztással jól kijön; férfi; községi lakóhely, szülői iskola: 1 vagy 0 érettségi

Szignifikancia: *** p=0.000, ** p=0.01, * p=0.05 (zárójelben: nem szignifikáns)

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2011–2024.

A felsőoktatás átalakulása és az ebből fakadó érdekérvényesítési kihívások

Bevezetés

A felsőoktatásban részt vevő hallgatók érdekképvisellete és aktív részvétele az intézményi döntéshozatalban kiemelten fontos kérdés mind a felsőoktatás minősége, mind a fiatalok közéleti szerepvállalása szempontjából. A fiatalok politikai részvételéről általában az a közvélekedés, hogy alacsony mértékű, passzivitás jellemzi őket és nem vesznek részt a közügyekben. Az elmúlt évek kutatásai kezdik megkérdőjelezni ezt a nézetet és inkább azt mutatják, hogy az érdeklődés nem csökkent, hanem inkább a részvétel formái változnak (Szabó-Oross, 2025, jelen kötetben; Papházi-Oross-Szabó, 2024; Szabó-Oross, 2024; Gerő-Susánszky, 2014: 132).

A hallgatói önkormányzatok egyedülálló lehetőséget kínálnak a diákok számára, hogy közvetlenül befolyásolják egyetemük működését, részt vegyenek az oktatási környezet javításában, valamint saját igényeik érvényesítésében. A HÖK-ök azonban nem csupán adminisztratív szervezetet jelentenek: a hallgatók bevonódása a testületekbe gyakran az első lépést jelenti a közéleti és politikai aktivitás felé, hozzájárulva a társadalmi felelősségvállalás erősítéséhez.

Jancsák Csaba gondolatait idézve, a hallgatói önkormányzatiságra, mint a „közélet iskolájára” is tekinthetünk, amely nem a formális úton tanítja a fiatalokat az állampolgári ismeretekre és szabadságjogokra (Jancsák, 2014: 132). Úgy vélem, az, ha a fiatalok gyakorlati tapasztalatokon keresztül sajátítják el az alap állampolgári ismereteket, hosszú távon megerősíti közéleti aktivitásukat és elköteleződésüket a demokratikus értékek mellett.

Tanulmányom célja, hogy feltárja a hallgatók és a hallgatói önkormányzatok elmúlt években ért kihívásait és azt, hogy a HÖK-öknek milyen megoldási javaslatok és megküzdési stratégiák vannak a folyamatosan változó felsőoktatási szférában és ezáltal világítsak rá arra, hogy mennyire jelentős szerepük van a hallgatói létben. Amellett, hogy a modellváltás folyamata és következményei a mai napig meghatározzák a felsőoktatás politikáját, a Covid-19 hosszútávú hatásai is jelen vannak mindennapjainkban – pedig lehet, azt gondolnánk, hogy 2024 végére már magunk mögött hagytuk a járványt. Ennek ellenére markánsan érzékelhető az, hogy a karantén okozta életmódbeli változások milyen hatással vannak az ifjúsági közösségekre és a személyes aktivitásra.

Érdekképviselés a modellváltás tükrében

A modellváltási folyamat keretében több magyar egyetem átalakult alapítványi fenntartású intézménnyé. Ez azt jelenti, hogy az állami tulajdonban lévő egyetemek fenntartói jogait külön erre a célra létrehozott közérdekű vagyonkezelő alapítványok vették át. Ezen alapítványokról külön törvények

rendelkeznek, melyek meghatározták a hozzájuk tartozó felsőoktatási intézmények számára biztosított alapvagyont is (Cseh-Varga, 2020). Az alapítványok élén kuratóriumok állnak, amelyek tagjait a kormány nevezi ki, és amelyek jelentős döntési jogköröket kaptak az egyetemek működését, költségvetését és stratégiai irányait illetően.

A kormányzat szerint az egyetemi modellváltás célja többek között, hogy növelje az egyetemek versenyképességét, erősítse a gazdasági és ipari kapcsolódásokat (K+F projektekbe való bekapcsolódással és képzési programok kialakításával), valamint, hogy fokozza a finanszírozás rugalmasságát azáltal, hogy az egyetemek többféle forrásból juthassanak pénzhez (például vállalati támogatásokon keresztül) ezzel is csökkentve az állami finanszírozástól való függést. 2019-ben a Budapesti Corvinus Egyetemen vezették be az új fenntartói modellt pilot-jelleggel (Tardi, 2024: 29).

Az egyetemi modellváltás jelentős vitákat váltott ki a felsőoktatási szférában. Több szerv aggodalmát fejezte ki a folyamat átláthatóságával kapcsolatban, valamint felmerült, hogy az átalakulás csökkentheti az egyetemek autonómiáját, hiszen a kuratóriumok tagjai gyakran politikai kinevezettek, ami politikai befolyást jelenthet az egyetemek működésére. Emellett a hallgatói önkormányzatok is aggódtak amiatt, hogy az új működési modell csökkentheti a hallgatói érdekérvényesítési lehetőségeket, mint például a Szenátusban és más egyetemi bizottságokban való hallgatói képviseleti arányt (Fodor, 2021).

Láthattunk pozitív példát is együttműködésre a modellváltás kiépítése kapcsán az intézményi vezetőség és a hallgatói önkormányzat között, például a Budapesti Gazdaságtudományi Egyetemen és a Pécsi Tudományegyetemen, azonban például a Szegedi Tudományegyetemen a hallgatói képviseletnek korlátozottabb rálátása és befolyása volt a folyamatra (Fodor, 2021). „Az intézményi hallgatói önkormányzatok legfőbb igényei a modellváltás során a hallgatói követelményrendszer, különösen a juttatási rendszer érintetlensége, a hallgatói kollektív joggyakorlás eszközeinek fenntartása (szenátusi képviselet fenntartása, egyetértési jogkörök gyakorlása), valamint a HÖK működési feltételeinek biztosítása volt.” (Fodor, 2021: 125) Kirívóan negatív példa a folyamatra az Színház- és Filmművészeti Egyetem esete, melynek kapcsán a HÖÖK a 2020. októberi közgyűlésén határozatban²¹ erősítette meg azon álláspontját, hogy az SZFE esetében a modellváltási folyamat konszenzus nélkül folyt le.

Tardi Roland tanulmánya szerint, mivel a hallgatói önkormányzatok belső szervezeti felépítését a saját szabályzatuk határozza meg, annak változásai nem kezdeményezhetők a szenátus vagy a kuratórium által, így elviekben a modellváltás sem érinthette a HÖK-ök szervezeti működését – az viszont nem kizárt, hogy egyes hallgatói önkormányzatok valamilyen okból átalakították saját szervezeti struktúrájukat (Tardi, 2024). Tardi szerint megál-

pítható, hogy összességében a hallgatói önkormányzatokat nem érte jog-sérelem a modellváltás következtében, a működési környezetük azonban jelentősen átalakult, az új környezet pedig megköveteli a nagyfokú alkalmazkodóképességet (Tardi, 2024: 33).

Rendszerszinten nehéz levonni a hallgatói önkormányzatok működésére vonatkozó következtetéseket, mivel a modellváltott egyetemek működése eltérő lehet egymástól, ezen belül pedig a hallgatói önkormányzatok reprezentatív ereje is más-más mértéket ölt. A Budapesti Corvinus Egyetemen a HÖK elveszítette egyetértési jogkörét a gazdálkodást érintő szabályzatok esetében, míg a Miskolci Egyetemen megszűnt a hallgatói képviselet léte-sítménygazdálkodásra vonatkozó egyetértési jogköre (Fodor, 2021:125).

Merre tovább, Erasmus?

A modellváltás témakörén belül további aggodalomra adott okot az Erasmus+ és Horizon Europe programok ügye. Az Erasmus+ program az Európai Unió egyik legrangosabb mobilitási programja, amely lehetőséget biztosít a hallgatók, oktatók és kutatók számára, hogy külföldi tanulmányokat folytassanak vagy szakmai gyakorlatokat végezzenek egy másik európai országban. A program célja az, hogy támogassa a nemzetközi együttműködést, a hallgatók készségeinek fejlesztését és az oktatási színvonal növelését. A Horizon Europe az Európai Unió 2021-ben indított kutatási és innovációs programja, amely 2027-ig tart. Célja, hogy támogassa az innovációhoz köthető projekteket és olyan megoldásokat találjon, amelyek hozzájárulnak az európai társadalmi, gazdasági és környezeti kihívások kezeléséhez.

2023. január 9-én érkezett a hír, miszerint az Európai Bizottság javaslatára az Európai Tanács úgy döntött, hogy a közfeladatot ellátó közérdekű vagyonkezelői alapítványi (kekva) fenntartásba helyezett felsőoktatási intézmények számára felfüggesztik az Erasmus+ és a Horizon Europe programok finanszírozását. Ez azt jelenti, hogy 2024 szeptemberétől már nem támogatják tovább a csereprogramok és a kutatási, innovációs projektek megvalósítását ezekben az intézményekben (Kovács-Sövegjártó, 2023). A döntés összesen 21 egyetemet érint, amelyek az országos hallgatói létszám 62 százalékát jelenti, vagyis több mint 180.000 fiatalt zártak ki az Európai Unió legsikeresebb együttműködési programjaiból.

Az Európai Bizottság döntését azzal indokolta, hogy a modellváltott egyetemek alapítványi fenntartói rendszere nem biztosítja az uniós források átlátható kezelését, és összeférhetetlenségeket mutat a vezetési struktúrában, ami veszélyeztetheti a tudományos autonómiát és szabadságot.²²

A Nemzeti Ifjúsági Tanács (NIT) volt az első, amely 2023 áprilisában petíciót indított az Erasmus+ korlátozások feloldásáért, hangsúlyozva, hogy a fiatalok nem válhatnak áldozataivá egy uniós intézmények és a magyar kor-

21 A határozat forrása: <https://hook.hu/public/editor/kg%20hata%CC%81rozat%2010.17..pdf>

22 A Tanács (EU) 2022/2506 végrehajtási határozata: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX%3A32022D2506#d1e1134-94-1>

mány közötti politikai vitának.²³ A petíció során rövid időn belül több mint kétezer aláírást gyűjtöttek össze. Ugyanebben a hónapban a Hallgatói Önkormányzatok Országos Konferenciája (HÖÖK) levelet küldött Mariya Gabrielnek, az Európai Bizottság oktatásért felelős biztosának, hogy személyes találkozót kezdeményezzen a modellváltott egyetemek képviselőivel, de válasz hiányában a találkozó nem valósult meg (Kovács–Sövegjártó, 2023).

2023 májusában a NIT kezdeményezésére széleskörű összefogás jött létre az érdekképviselői szervezetek között. A NIT, a HÖÖK, a Doktoranduszok Országos Szövetsége (DOSZ) és a Felsőoktatási Kollégiumok Országos Szövetsége (FEKOSZ) egy operatív egyeztető fórumot hozott létre, hogy összehangolják érdekképviselői tevékenységüket. 2023 májusában és júniusában több egyetemen hallgatói fórumokat tartottak, és a négy szervezet közös beadvánnyal fordult az Európai Parlament Petíciós Bizottságához, kifejtve, hogy az Erasmus+ nélküli felsőoktatás elképzelhetetlen és az oktatáshoz való egyenlő hozzáférés politikai álláspontoktól függetlenül kell, hogy jelen legyen (Kovács–Sövegjártó, 2023).

2023. szeptember 20-án az Európai Parlament Petíciós Bizottsága napirendre tűzte a beadványt. A Nemzeti Ifjúsági Tanács nevében Turi Ádám, a Nemzeti Ifjúsági Tanács akkori alelnöke ismertette a szervezetek álláspontját. A vitában Bocskor Andrea (EP-képviselő), Vincze Lóránt (RMDSZ képviselő) és Tatjana Ždanoka (lett független képviselő) támogatták a hallgatói szervezetek beadványát. Az ülés végén minden európai parlamenti frakció egyhangúan támogatta a petíció nyitva tartását (Kovács–Sövegjártó, 2023: 54).

A történetek mellett a Tempus Közalapítvány kuratóriuma egy új nemzetköziesítési programot fogadott el, a Pannónia Programot, amely többek között a Pannon Egyetem, a Debreceni Egyetem, a Széchenyi István Egyetem, az Óbudai Egyetem és a Semmelweis Egyetem közreműködésével készült el (Kovács–Sövegjártó, 2023). A program célja, hogy a hallgatók számára továbbra is biztosítsák a nemzetközi mobilitási lehetőségeket, függetlenül az uniós programok aktuális helyzetétől. Az ösztöndíjprogram a modellváltott egyetemek számára elérhető, célja, hogy továbbra is lehetőséget biztosítson a külföldi tanulmányokra és szakmai tapasztalatok szerzésére. A program külön figyelmet fordít arra, hogy a hallgatók ne csak európai országokban, hanem globális partnerintézményekben is tanulhassanak, ezzel szélesítve a nemzetközi tapasztalatok körét és elősegítve a magyar egyetemek nemzetközi versenyképességét.

Azt azonban fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy az Erasmus+ és a Horizon Europe programok hiánya súlyos veszteséget jelent a magyar felsőoktatás számára és mielőbb szükséges megoldást találni a helyzet rendezésére. Bár a Pannónia Ösztöndíjprogram erőfeszítés a mobilitási lehetőségek

biztosítására, nem képes teljes mértékben pótolni az Erasmus+ által nyújtott előnyöket. Az Erasmus+ nem csupán egy mobilitási program, hanem az európai egyetemi együttműködés egyik alappillére, amely elősegíti a kulturális és szakmai tapasztalatok megosztását és hosszútávon hozzájárul az Európai Unió kohéziójához. A helyzet megoldása nemcsak a hallgatók és kutatók érdekét szolgálja, hanem az egész magyar felsőoktatás és tudományos közösség fejlődéséhez is elengedhetetlen.

2024-re a modellváltáson átesett egyetemek tapasztalatai vegyesek. Vanak, akik üdvözlrik az új lehetőségeket, ugyanakkor az Erasmus+ program mellett számos más kérdés is továbbra is nyitott, különösen az egyetemi autonómia és az átláthatóság terén. Az új modell hosszú távú hatásainak értékelése még folyamatban van és valószínűleg évekbe telik, mire egyértelműen láthatóvá válnak az eredmények.

Teljes munkaidős egyetemistákból részmunkaidős hallgatók

A fiatalok közösségi szerveződése mindig is meghatározó szerepet játszott az egyetemi életben. Az állampolgári magatartás kialakulásában kitüntetett szerepe van a nappali egyetemi hallgatóként eltöltött időszaknak és az egyetemi életformához kapcsolódó élethelyzeteknek (Szabó, 2012: 13). Én is sokat hallottam és hallgattam azt a jó tanácsot, hogy az egyetemre nem csak tanulni megy az ember, hanem olyan barátságokat, kapcsolatokat építeni, amik meghatározóak lehetnek az életünk során.

A 2000-es években a hallgatók körében még egyértelműen megfigyelhető volt a hagyományos, személyes kapcsolatokra építő közösségi formák népszerűsége. A diákkörök, szakmai műhelyek, sportklubok és a hallgatói önkormányzatok jelentették a legfontosabb közösségi platformokat, amelyek lehetőséget biztosítottak a közös érdeklődés és élmények megélésére. Ezek a közösségi terek nem csupán a társadalmi kapcsolatok kiépítését segítették, hanem a hallgatók identitásformálásában, érdekérvényesítő képességük fejlesztésében és a közéleti részvételük ösztönzésében is kulcsszerepet játszottak.

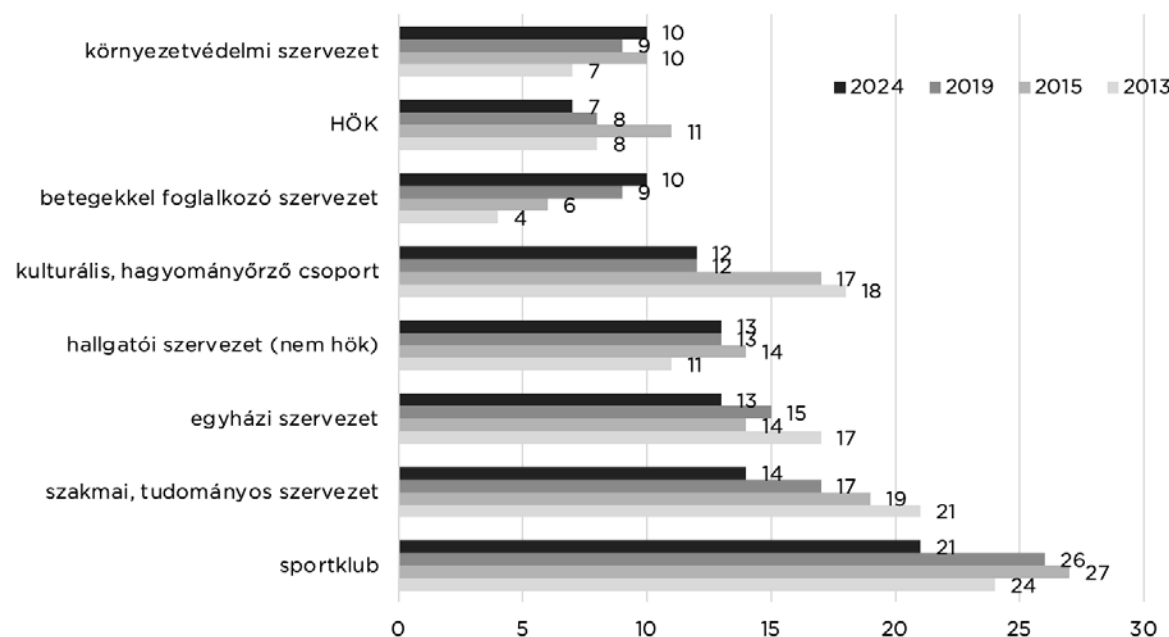
2013-ban és 2015-ben a felsőoktatásban résztvevők 40 százaléka nem kapcsolódott egy formális szervezethez sem, mely arány 2019-ben 37 százalék volt (Szabó, 2019: 63). Már 2019-ben érzékelhető volt, hogy a *höközés* nem népszerű tevékenység – a válaszok alapján a hallgatók 8 százaléka számolt be szervezeti kötődésről. Az viszont megfigyelhető, hogy minél tovább marad valaki a felsőoktatásban, annál valószínűbb, hogy talál magának olyan szervezetet, amihez tud kapcsolódni (Szabó, 2019: 64) – talán ezért is fontos az, hogy a „braindrain” tendenciájával ellentétben a hallgatók minél tovább maradjanak az egyetemen.²⁴

23 Petíció forrása: <https://www.openpetition.eu/hu/petition/online/peticio-az-erasmus-ujrainditasaert-alljunk-ki-egyutt-a-fiatalok-kuelfoeldi-tanulmanyi-lehetosegeier>

24 A félreértések elkerülése végett a „minél tovább” úgy értendő, hogy jobb, ha a hallgató legalább eljut az első diploma megszerzéséig, sőt, ha tanulmányait mesterképzés, majd PhD-képzés keretei között folytatja (Szabó–Oross 2025, jelen kötetben).

A Covid-19 világjárvány 2020-ban drámai változásokat hozott a közösségi szerveződés formáiban, amely a 2024-es Aktív Fiatalok Magyarországon adatai alapján is látszódik. Drasztikusan megemelkedett azoknak az aránya, akik azt állítják, nem tartoznak semmilyen formális szervezethez: majdnem minden második hallgató (46 százalék) nyilatkozott így (Szabó–Oross, 2024: 10).

1. ábra: Kötődés-e az alábbi (formális) szervezetekhez? (%)

Forrás: Szabó – Oross 2024: 52.

Ez ifjúsági érdekképviselőként egészen riasztó eredmény. Ha a hallgatók nem kapcsolódnak formális közösségekhez, az nemcsak az egyetemi évek alatti közösségi élményük elszegényedését jelenti, hanem hosszabb távon a társadalmi tőke csökkenéséhez is vezethet. Ráadásul, az egyetemista évek jellemzően azon életszakaszunkban vannak, amikor az ember még egészen nyitott új élményekre és közösségi tapasztalatokra. Ha ezek az élmények elmaradnak, az nemcsak az egyetemi évek minőségét csökkenti, hanem hosszútávú hatással lehet a fiatalok mentális egészségére is.

Az egyetemi életszakaszban lezajló szocializációs folyamatokat egyaránt befolyásolják az egyetemen belüli és kívüli tényezők (Szabó, 2012). A család korábban folyamatosan jelen lévő szerepe érthetően csökken és a fiatalok identitásának formálódásában egyre inkább a kortárs hatások válnak meghatározóvá. A kortárs csoportok ekkor lesznek az életvezetési, kulturális, magatartási, fogyasztási, gondolkodási és viselkedési minták legfontosabb forrásai (Szabó 2012). Ebben az időszakban alakulnak ki azok a személyes és szakmai kapcsolatok, amelyek döntő szerepet játszanak az életutak alakításában.

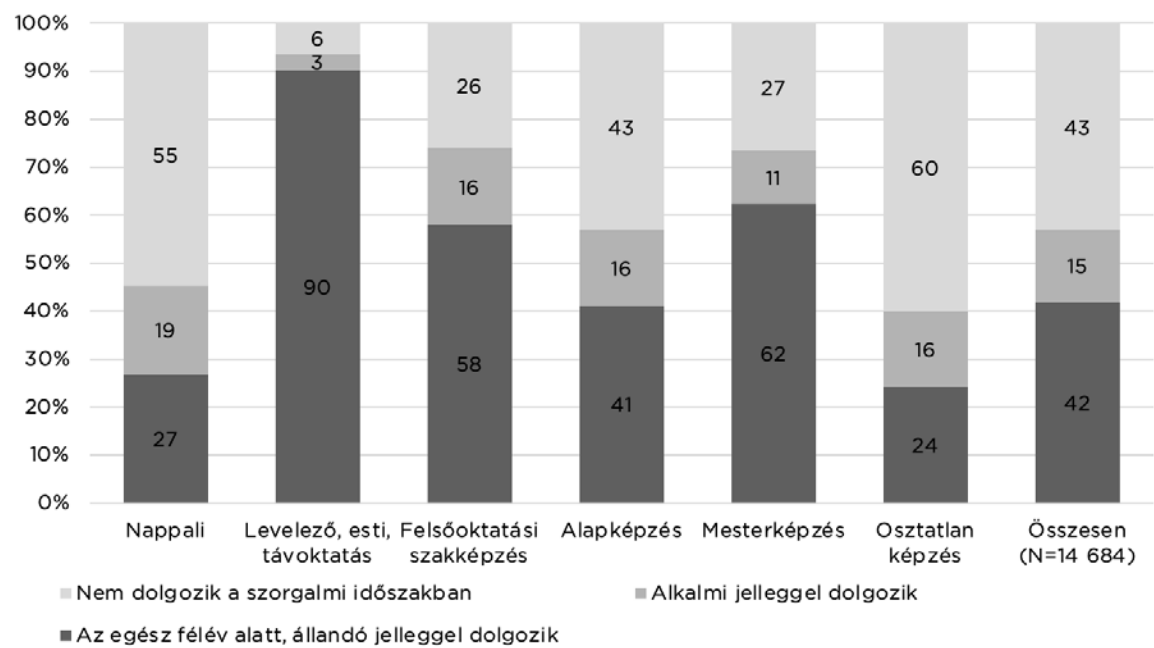
A közösséghez tartozás érzése mindemellett alapvető védőfaktor lehet a stressz ellenében és a Covid-19 járvány utáni évek során is. Úgy vélem, az

egyetemeknek és a hallgatói önkormányzatoknak fontos szerepe van abban, hogy olyan támogató környezetet teremtsenek, amely elősegíti a közösségi élet újjáépítését, és amelyben a diákok újra megtapasztalhatják a közösséghez tartozás előnyeit.

Az egyetemi életszakasz idejére már kialakultak bizonyos felnőtt magatartások és az identitás alapjai, de az egyetem utáni életszakasz alternatívái még nem teljesen tisztázottak. Az egyetemi életszakasz különösen jelentős, mivel ezen időszak során az egyénnek kulcsfontosságú döntéseket kell hoznia életének további alakulásáról. Bár a hallgatók már sok szempontból felnőttként élnek, életük további irányvonalai még nyitottak, és a legfontosabb döntések gyakran még előttük állnak. A hallgatóknak ezen évek alatt mérlegelniük kell a jövőbeli szakmai életútjaik alternatíváit és össze kell hangolniuk egyetemi életüket távlati terveikkel. Végül pedig fontos, hogy megalapozzák azt a kapcsolati tőkét, amelyre a magánéletükben és szakmai karrierjükben egyaránt szükségük lesz (Szabó, 2012: 30).

A koronavírus hatása mellett az egyetemi közösségekhez való tartozást és a kapcsolat kiépítését akadályozó további tényező lehet az, hogy mára már általánossá vált a hallgatói munkavállalás. Az Eurostudent 8 nemzetközi felsőoktatási hallgatói kérdőív eredményeiből megállapítható, hogy a kérdőíves adatfelvétel idejében (2021/2022-es tanév második félévében) a hallgatók 42 százaléka folyamatosan dolgozott tanulmányai mellett. Habár a részdíjs képzésben részt vevő hallgatókhoz képest a nappali képzésű hallgatók viszonylag alacsonyabb arányban vállaltak munkát, a nappali munkarendben tanulók körében az alkalmi munkát vállalók aránya magasabb (19 százalék), szemben a részdíjs képzésben részt vevők alacsonyabb arányával (3 százalék) (Szemerszki, 2023: 36).

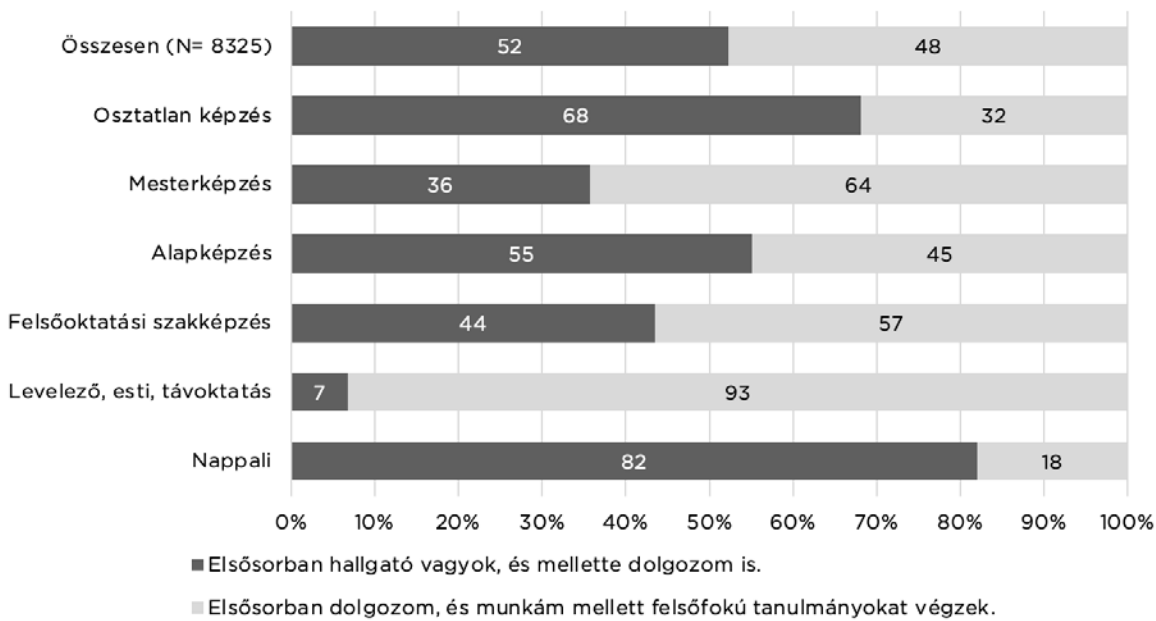
2. ábra. Munkavállalás a tanulmányok mellett a szorgalmi időszakban, munkarendenként és képzési szintenként (%)

Forrás: Szemerszki, 2023: 36.

Az egyetemista lét, identitás formálódása miatt érdemes megvizsgálni azt, hogy a válaszadó hallgatók hogyan definiálják magukat: elsősorban hallgatóként, vagy munkavállalóként. Amikor a dolgozó hallgatókat jelenlegi helyzetükről kérdezték, 52 százalékuk úgy nyilatkozott, hogy elsősorban diáknak tartja magát, aki emellett dolgozik, míg 48 százalék inkább munkavállalóként definiálta magát, aki csak másodsorban folytat felsőoktatási tanulmányokat. Jelentős eltérések figyelhetők meg munkarend és képzési szint szerint. Az alap- és osztatlan képzéseken tanulók többsége inkább hallgatóként azonosítja magát, különösen a nappali munkarendű hallgatók körében, ahol ez az arány kiemelkedően magas, eléri a 82 százalékot (Szemerszki, 2023: 39).

3. ábra: Hallgatói öndefiníció képzési szint és munkarend szerint (a munkát végző hallgatók körében)

Forrás: Szemerszki, 2023: 39.

Ha csak a hallgatói önkormányzati képviselőket vizsgáljuk meg, látható, hogy esetükben a válaszadók többsége (54 százaléka) munkavállaló. Megállapítható az is, hogy minél idősebb egy hallgatói képviselő, annál valószínűbb, hogy van teljes munkaidőt kitöltő állása (Sövegjártó, 2024). Ezt azért fontos kiemelni, mert érzékelhető, hogy ebben a kérdésben nincsen eltérés hőkös és nem hőkös hallgató között: annak ellenére, hogy jellemzően a hallgatói képviselők némi honorációban részesülnek, ugyanúgy érintettek a munkavállalás kérdéskörében.

A munkavállalási tendencia mellett a hallgatói közösségek alakulására hatással van az, hogy az egyetemi élet egy része, amely korábban a személyes találkozásokra és fizikai közösségi terekre épült, hirtelen átkerült az online térbe, amely (azóta is tartó) új kihívások elé állította mind a hallgatókat, mind az oktatókat, intézményeket. A hagyományos közösségi formák átalakultak, és az online közösségi szerveződések válnak egyre meghatározóbbá. A közösségi média, a videókonferencia-platformok (például Zoom, Microsoft Teams, Discord) felértékelődtek és új lehetőségeket teremtettek a kapcsolattartásra és az együttműködésre. Az online tér azonban újfajta közösségi dinamikát hozott létre, amely eltért a korábbi, fizikai jelenlét alapuló formáktól, hiszen az online szerveződések sokszor fragmentáltabbak, ugyanakkor nagyobb földrajzi elérést tettek lehetővé.

A koronavírus okozta találkozási nehézségeket ugyan megoldották, azonban érzékelhető az, hogy a virtualitás elkezdett erőteljesen „belemászni” egy olyan időszakban, amikor már nincsen semmiféle korlátozás a személyes találkozásokra. 2024-ben, amikor a járványhelyzet már csillapodott és a különböző oktatási intézmények visszatértek a személyes

működési formához, a közösségi szerveződések hibrid modelljei kezdtek elterjedni. A hallgatók már egyre kevésbé vesznek részt a hagyományos, személyes találkozásokra építő eseményeken, ugyanakkor a digitális platformok és eszközök integrálódnak a mindennapi közösségi életbe.

Ez a kettősség új kihívásokat és lehetőségeket teremt: miközben a digitális eszközök hozzáférhetőbbé és rugalmasabbá teszik a közösségi szerveződést, fennáll annak a veszélye, hogy a személyes interakciók háttérbe szorulnak, gyengítve ezzel a közösségi élményt, az egyetemista lét, mint élet-szakasz megélését és a közeg összetartó erejét. A kérdés az, hogy hogyan küzdenek meg ezzel a hallgatói önkormányzatok?

Új idők új kihívásai

A megváltozott körülmények nem szabad, hogy „elkeseredéshez” vezessenek. Úgy vélem, a korábban megszokott állapothoz való túlzott ragaszkodás helyett szükséges a megújulásra való nyitottság és az új igényekhez való alkalmazkodási képesség – ez pedig a hallgatói mozgalom működésére is érvényes lehet.²⁵

A 2024-ben 35 éves hallgatói mozgalom hosszú és tartalmas történelemmel rendelkezik (Jancsó–Lengyel–Sárhegyi, 2019; Szabó–Oross 2017; Jancsák, 2014; Kucsera, 2010), amit a szervezeti önismeret érdekében fontos, hogy lejegyezzünk, megismerjünk és a jövő hallgatói képviselőinek továbbadjuk a felhalmozott tudást és tapasztalatot. Azonban emellett fontos az is, hogy a szervezet folyamatosan képes legyen megújulni. A magyar hallgatói mozgalom Gerő Márton és Susánszky Pál alapján reform-mozgalomként jellemezhető, melynek fő célja a felsőoktatással kapcsolatos közpolitika alakítása. Ez alapján nem tekinthető célnak a politikai rendszer vagy egyes csoportok „kulturális identitásának megváltoztatása”, hanem a már meglévő kulturális normák hangsúlyozására való törekvés (Gerő–Susánszky, 2014) – e értelmezés alapján a gyakorlatban ez az összhallgatói társadalom érdekeinek képviseletét jelenti az egyéni ideológiai preferenciák figyelembevételével.

A hallgatói szolgáltatásfejlesztés, mint érdekvédelmi tevékenység

A 2010-es évek végétől, 2020-as évek elejétől egyre inkább előtérbe került a hallgatói szolgáltatások fejlesztése, mint a diákok jólétének és elégedettségének kulcsfontosságú területe. Az egyetemeken által kínált szolgáltatások színvonala és elérhetősége nagyban befolyásolja a hallgatók egyetemi élményét, emellett hozzájárulhat a tanulmányi eredményekhez és természetesen a diákok általános elégedettségéhez. Ezért a szolgáltatásfejlesztés mára már nem csupán logisztikai kérdés, hanem egyben érdekvédelmi terület is, ahol a hallgatói önkormányzatoknak fontos szerepük van.

Az egyik legfontosabb terület a HÖÖK és a hallgatói önkormányzatok számára a megfelelő kollégiumi férőhelyek biztosítása. A kollégiumok állapota és a rendelkezésre álló helyek száma alapvetően befolyásolja a diákok életkörülményeit, különösen azok számára, akik távolabbi városokból érkeznek. A hallgatók számára a biztonságos és kényelmes lakhatás nem csupán alapvető szükséglet, hanem fontos tényező is abban, hogy hogyan élnek meg egyetemi éveiket.

A COVID-19 világjárvány hatására mára még fontosabbá vált a mentálhigiénés támogatás biztosítása. Az elmúlt évek bizonytalanságai, a szociális elszigeteltség és az online oktatás okozta stressz miatt a diákok mentális egészsége jelentősen megterhelődött – mindezt bizonyítják a Felsőoktatási Tanácsadás Egyesület 2023-as országos hallgatói mentális egészség felmérésének eredményei is. A vizsgálatban részt vevő hallgatók harmada (36 százaléka) gyakran vagy állandóan magányosnak érzi magát, 41 százaléka pedig olyan krízishelyzettel (például szakítással vagy gyásszal) szembesült a kutatás időszakában, amely negatívan hatott lelkiállapotára. „A minta 44,6%-a közepes vagy közép súlyos, 16,3%-a súlyos depressziós tüneteket mutat.” (Karner et al., 2024)

Valószínűsíthető, hogy a jövőben az egyetemeken népszerűségének kulcsa, hogy ellátott-e a megfelelő szolgáltatásokkal, infrastruktúrával és mennyire képesek hozzájárulni az egyetemi élet minőségének javításához. A hallgatói igények becsatornázásban és képviseletében a hallgatói önkormányzatoknak kitüntetett feladata van.

Összegzés

Tanulmányomban igyekeztem rávilágítani arra, hogy a magyar felsőoktatásban zajló változások jelentős kihívások elé állították a hallgatói közösségeket és az érdekképviseleti szervezeteket. A hallgatói önkormányzatok továbbra is kulcsszerepet játszanak az intézményi döntéshozatalban, azonban látható arra példa, hogy a modellváltás által kialakult új struktúrák csökkentették a hallgatói érdekérvényesítési lehetőségeket.

A közösségi szerveződések átalakulása, különösen a digitalizáció térnyerése kettős hatást eredményezett: miközben új lehetőségeket teremtett a hallgatók számára, hogy kapcsolódjanak egymáshoz, a személyes interakciók és a hagyományos közösségi formák háttérbe szorultak, ami hosszútávon a társadalmi tőke és a közösségi élmény gyengüléséhez vezethet.

Úgy gondolom, a kihívásokra az adekvát válasz a megújulásra való hajlandóság. Ez a megújulás azonban nem csupán a hallgatói közösségek és érdekképviseleti szervezetek belső működésére vonatkozik, hanem az intézményi és társadalmi szintű támogatásra is, amely lehetővé teszi számukra, hogy hatékonyan alkalmazkodjanak a változó környezethez. Az autonóm döntéshozatali lehetőségek erősítése, a digitális eszközök tudatos és kiegyensúlyozott használata, valamint az inkluzív közösségi formák támogatása mind olyan tényezők, amelyek segíthetik a hallgatói közösségeket ab-

²⁵ Az intézményi átalakulás, változás kapcsán kitűnő példa a hallgatói mozgalom történetéből a professzionalizálódás, korporatív jellegűvé válás időszaka (Szabó–Oross, 2017: 23).

ban, hogy megerősödve nézzenek szembe a jelen és a jövő kihívásaival. Az innovatív megoldások élénk keresése és az együttműködési készség egyaránt hozzájárulhat ahhoz, hogy a különböző szervezetek ne csak túléljék a változásokat, hanem aktív alakítói is legyenek a felsőoktatási közösségek jövőjének.

A hallgatói közösségek nemcsak az egyetemi élet meghatározó színterei, hanem a társadalmi kohézió, a demokratikus értékek elsajátítása és az állampolgári részvétel alapkövei is. Az itt szerzett tapasztalatok és kapcsolatok túlmutatnak az egyetemi éveken, hiszen az itt formálódó attitűdök és készségek hosszú távon befolyásolják a fiatalok aktív részvételét a közéletben és a munkaerőpiacon egyaránt.

Ezeket a gondolatokat összegezve úgy vélem, a magyar felsőoktatás jövője szempontjából elengedhetetlen, hogy a hallgatói közösségek az innováció és az adaptáció katalizátorai legyenek, miközben megőrzik hagyományos értékeiket és erősségeiket. A tanulmányban bemutatott kihívások kezelése nemcsak a jelenlegi helyzet stabilizálását szolgálja, hanem lehetőséget teremt egy olyan környezet kialakítására, ahol a hallgatók aktívan formálhatják közösségeiket és felelősséget vállalhatnak jövőjükért. Ez nemcsak a felsőoktatás színvonalát emelheti, hanem hozzájárulhat egy sokszínű, demokratikus és együttműködő társadalom építéséhez is.

Hivatkozott irodalom

Cseh, G. – Varga, Zs. K. (2020): A hallgatói önkormányzatok helyzetének alakulása a felsőoktatásban, különös tekintettel a napjainkban felmerülő problémákra. *Miskolci Jogtudó*, 2020(3): 10–16.

Gerő, M. – Susánszky, P. (2014): Hallgatói mozgalmak és felsőoktatási politika. *Educatio*, 23(1): 121–132.

Fodor, M. J. (2021): A felsőoktatási modellváltás tapasztalatai hallgatói szemszögből. *Pro publico bono*, 9(3): 120–131.

Jancsák, Cs. (2014): Álomtalan ébrenlét. A hallgatói önkormányzatiság útja a perifériáról a centrumba és vissza a perifériára. In Szabó, A. (szerk.): *Racionálisan lázadó hallgatók II. Apátia-radikalizmus-posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében*. Budapest-Szeged, Belvedere Meridionale-MTA TK PTI. 118–134.

Jancsó, A. – Lengyel, N. – Sárhegyi, T. (szerk.) (2019): *Hallgatók a demokráciáért. A magyar hallgatói érdekképviselőt harminc év távlatából*. Budapest, Hallgatói Önkormányzatok Országos Konferenciája.

Karner, O. – Török, L. – Füleki, B. – Perényi, A. (2024): *Kutatási gyorsjelentés. Országos hallgatói mentális egészség felmérés 2023 – Felsőoktatási Tanácsadási Egyesület*.

Kovács, P. – Sövegjártó, V. (2023): Érdekképviselő. In Kiss-Kozma G. – Székely L. (szerk.): *Ifjúság'23. Jelentés az ifjúságügyről*. Budapest, Ifjúságkutató Intézet, Mathias Corvinus Collegium. 50–55. Kucsera, T. G. (2010): *Az országos felsőoktatási hallgatói képviselő és a magyarországi hallgatói önkormányzati modell fejlődéstörténete 1988–2008*. Doktori értekezés.

Papházi, V. – Oross, D. – Szabó, A. (szerk.) (2024): *Csendes? Mozgalmi? Miként jellemezhető a magyar ifjúság a 21. században?* Budapest, Nemzeti Ifjúsági Tanács Szövetség.

Sövegjártó, V. (2024): *HÖK képviselői kutatás 2024*. Budapest, Hallgatói Önkormányzatok Országos Konferenciája.

Szabó, I. (2012): Az egyetem, mint szocializációs színtér. In Dusa, Á. R. – Kovács, K. – Márkus, Zs. – Nyüsti, Sz. – Sörös, A. (szerk.): *Egyetemi élethelyzetek*. Ifjúságszociológiai tanulmányok I. 13–35.

Szabó, A. (2019): *A magyar egyetemisták és főiskolások politikai integrációja 2019-ben*. Prága, Heinrich Böll Stiftung.

Szabó, A. – Oross, D. (2017): Társadalmi mozgalom-e az országos hallgatói képviselő? *Educatio*, 26(1): 15–25.

Szabó, A. – Oross, D. (2024): *A magyar egyetemisták politikai gondolkodása és integrációja 2024-ben*. Budapest, Hallgatói Önkormányzatok Országos Konferenciája-Nemzeti Ifjúsági Tanács.

Szabó, A. – Oross, D. (2025): A magyar nappali tagozatos egyetemisták politikai érdeklődése és politikai aktivizmusa, 2011–2024. In jelen kötetben.

Szemerszki, M. (2023): *Eurostudent 8 gyorsjelentés. A hallgatók tanulmányi jellemzői és életkörülményei Magyarországon*. Budapest, Oktatási Hivatal.

Tardi, R. (2024): Felsőoktatási érdekképviselői szervezetek vezetői kihívásai a modellváltás idején. *Y.Z.*, 3(3): 28–35

Az oktatástól a politikai helyzetig

Az egyetemista fiatalok problématérképe

Bevezetés

Az egyetemista fiatalok problématérképének felrajzolása nem csupán az akadémiai kíváncsiság kielégítését szolgálja, de jelent egyfelől figyelemfelhívást, társadalmi felelősségvállalást és egy pillantást a jövőbe. Figyelemfelhívás, hiszen a problémalista elemzése, az összefüggések árnyalása rávilágít azokra a nehézségekre, amelyekkel a magyar fiatalok e specifikus csoportja szembesül, és rajtuk keresztül képet kaphatunk azokról a kihívásokról, melyek a teljes ifjúsági társadalom előtt állnak. A fiatalokat foglalkoztató ügyek megismerése segíthet azonosítani a kialakulásukhoz vezető társadalmi problémákat és elvezethet a lehetséges megoldások kidolgozásához. Eredményeink segítséget nyújthatnak a döntéshozók számára olyan intézkedések, programok kidolgozásához, melyek javítják a fiatalok életkörülményeit és életesélyeit, választ adva a fiatalok előtt álló legjelentősebb kihívásokra. Tanulmányunk lehetőséget ad arra, hogy a fiatalok problémái láthatóvá, hangjuk hallhatóvá váljon, rámutatva azokra a területekre, ahol sürgős változásokra van szükség. A fiatalok társadalmi sajátosságainak megfigyelése, nehézségeik, küzdelmeik értelmezése a jövő társadalmának átfogó változásait is előre vetítik.

A tanulmány központi kérdése, hogy milyen problémákkal szembesülnek a magyar egyetemisták a 2020-as években, és ezek miként illeszkednek az európai ifjúság tapasztalataihoz. A kutatás kitér a társadalmi és gazdasági kihívásokra, mint például az oktatás helyzete, a megélhetési problémák, a munkaerőpiacra való belépés nehézségei, a lakhatási gondok és az elvándorlás kérdése. Ezek a témák szorosan összefonódnak a globális kockázattársadalmi tendenciákkal (Beck, 2008), valamint a posztadoleszcens korosztály identitáskonstrukciós nehézségeivel.

A tanulmányt gondolatmenete a következő: a bevezetőt követően bemutatjuk a kutatás módszertanát, amely a nagymintás ifjúságkutatások hagyományaira épít, ugyanakkor figyelembe veszi az aktuális társadalmi-politikai kontextust is. Az eredmények részletes elemzése során feltárjuk a problémalistán szereplő legfontosabb elemeket, különös tekintettel az oktatás és a megélhetés kérdéseire, majd összevetjük ezeket a nemzetközi trendekkel. Az elemzést követően a tanulmány végső szakasza a következtetésekre és a döntéshozók számára megfogalmazott ajánlásokra összpontosít, kiemelve azokat a területeket, ahol sürgős beavatkozásokra van szükség. Célunk, hogy a bemutatott eredmények ne csupán a tudományos közösség, hanem a döntéshozók és a szélesebb társadalom számára is hasznos betekintést nyújtson a fiatalok által problematizált társadalmi-gazdasági jelenségek körébe.

Szakirodalmi áttekintés

Európai kitekintés

A XXI. században az európai fiatalok előtt álló kihívások sokrétűek, kiterjednek a mentális egészséggel, a család dinamikájával, a munkanélküliséggel és a társadalmi integrációval kapcsolatos kérdésekre is. Ezek a problémák mélyen összefonódnak a szélesebb körű társadalmi-gazdasági feltételekkel, a kulturális változásokkal és a politikai keretekkel, amelyek Európa-szerre formálják a fiatalok tapasztalatait. Az egyik súlyos probléma az európai fiatalok mentális egészségügyi válsága, amelyet olyan tényezők súlyosbítottak, mint a családi konfliktusok és a társadalmi elszigeteltség. Ezek következményei mélyrehatóak, mivel aláhúzzák a támogató családi struktúrák és a családi kapcsolatok javítását célzó beavatkozások szükségességét a mentális egészségügyi problémák enyhítése érdekében (Wasserman et al., 2018; Hall-McKinstry-Hyett, 2015; Lipsicas-Mäkinen, 2010).

A fiatalok munkanélkülisége a másik jelentős kihívás, különösen az ifjú munkavállalókat és a pályakezdőket aránytalanul sújtó gazdasági válságok nyomán. Az Európai Unió küzdött azért, hogy hatékonyan kezelje a fiatalok munkanélküliségét, amely több mint két évtizede tartósan magas maradt, különösen a 2008-as pénzügyi válságot követően (Chabanet, 2013; Nikunen, 2016). A meghozott intézkedéseket gyakran érte kritika amiatt, hogy hiányzik a konkrétum és a hatékonyság a fiatal álláskereső egyedi igényeinek kielégítésében, különös tekintettel arra, hogy a munkaerőpiacra először kilépőket övező bizonytalanság magában hordozza a társadalmi kirekesztődés esélyét (Puerta, 2023; Spångberg-Svensson, 2020).

Tekintettel arra, hogy Európában a szociokulturális környezet is változik, a globalizáció és a kulturális disszonancia hatással van a fiatalok identitására és összetartozására. Az ifjú korosztályok összetett társadalmi környezetekben navigálnak, amelyek gyakran versengő kulturális elvárásokat támasztanak, különösen a bevándorló közösségekben (Stephanie-Jönsson, 2016; Baumert-Becker-Jansen, 2024). Ez a kulturális disszonancia elidegenedés-érzéséhez és identitásválsághoz vezethet, miközben küzdenek azért, hogy összeegyeztessék kulturális örökségüket a domináns társadalmi normákkal. Az ebből eredő társadalmi dinamika hozzájárulhat a bűnözés és a mentális egészségügyi problémák megnövekedett arányához, rávilágítva a befogadó politikák szükségességére, amelyek felismerik és kezelik a fiatalok sokféle tapasztalatát (Colombo-Rebughini, 2019). E kihívások mellett a szexizmus és a nemek közötti egyenlőtlenség problémája továbbra is fennáll az európai ifjúság körében. A nemek közötti egyenlőtlenségek csökkentésében elért előrelépés ellenére a témában folytatott kutatások mutatják, hogy a szexizmus továbbra is elterjedt és hatással van a fiatalok szociális és érzelmi fejlődésére (Ayala et al., 2021). Ez a problémakör is célzott oktatási és szakpolitikai beavatkozásokat tesz szükségessé a nemek közötti egyenlőség előmozdítása és a fiatalok számára a diszkriminatív normák elleni küzdelem érdekében.

Miközben az európai fiatalok globális kihívásokkal kapcsolatos percepciói sok hasonlóságot mutatnak, a magyar egyetemisták problémaészlelése jelentős mértékben tükrözi az ország történelmi, társadalmi és politikai sajátosságait. Magyarországon ezek a tendenciák egy olyan társadalmi és gazdasági kontextusba ágyazódnak, amelyben a rendszerváltás öröksége, az oktatási rendszer folyamatos átalakításai, a munkaerőpiaci bizonytalanságok és a növekvő társadalmi egyenlőtlenségek meghatározó tényezők. Az elmúlt évtizedek oktatáspolitikai változásai, valamint a gazdasági nehézségek felerősítették a fiatalok jövővel kapcsolatos aggodalmait. Ezen túlmenően, az elmúlt évek politikai polarizációja és a demokratikus intézményrendszer átalakulása tovább árnyalja a magyar fiatalok globális kihívásokkal kapcsolatos viszonyulását. Mindezek a tényezők sajátos hangsúlyokat eredményeznek a magyar fiatalok problématérképén, amelyeket a következő fejezetben részletesen tárgyalunk.

A magyar ifjúsági társadalom problémaészlelése

Az ifjúságot leginkább érintő problémák társadalomtudományi szempontú vizsgálata hosszú múltra tekint vissza Magyarországon. A 15–29 éves fiatalok élethelyzetével foglalkozó nagymintás ifjúságkutatások²⁶ valamennyi adatfelvételi hulláma tartalmazott a fiatalok problémaészlelését vizsgáló kérdést²⁷ azzal a céllal, hogy feltárja azokat a tényezőket, amelyek leginkább aggodalommal töltötték el a fiatalokat a lekérdezés idején. Az eredmények összegzése alapján megállapítható, hogy a fiatalok által felállított problémalista felső szegmense (a lista első hét helye) két évtized alatt kevés változást mutatott (1. táblázat). A munkaerőpiacra kapcsolatos aggodalmak – amelyek az első adatfelvétel idején a legnagyobb félelmet jelentették a fiatalok számára – fokozatosan háttérbe szorultak. Hasonlóképpen, a lakhatással kapcsolatos problémaészlelés is csökkent, majd a 2012-es adatfelvételi évet követően kiszorult a lista első hét helyről. Ezzel párhuzamosan az anyagi nehézségek és a létbizonytalanság percepciója egyre markánsabban jelent meg a fiatalok problémahorizontján. A különböző legális és illegális szerek fogyasztásával kapcsolatos aggodalmak folyamatosan jelen vannak a felmérésekben, azonban a 2004-es csúcs óta jelentősen csökkent az ezzel kapcsolatos említések száma.

26 Ifjúság2000, Ifjúság2004, Ifjúság2008, Magyar Ifjúság 2012, Magyar Ifjúság Kutatás 2016, Magyar Ifjúság Kutatás 2020.

27 Az egyes adatfelvételek esetében a kérdésfeltevés technikája és változók rögzítésének módja is különbözött egymástól. 2020-ban és 2016-ban nyílt kérdésként került sor az adatfelvételre utólagos kódolással, az ezt megelőző években válaszkártyás megoldással támogatták a válaszadást. 2020-ban csak az első legnagyobb probléma felmérése történt meg, 2016-ban, 2008-ban és 2000-ben a problémák közül a két legfontosabbat, míg 2004-ben az első három rögzítették (Tóth-Fekete-Nagy 2022).

1. táblázat A fiatalok által említett legfontosabb hét probléma sorrendjének listája 2000–2020 között.

Sorrend	2000	2004	2008	2012	2016	2020
1	munkanélküliség	drogok, kábítószer elterjedése	munkanélküliség, elhelyezkedési nehézségek	kilátástalan, bizonytalan jövő	anyagi nehézségek, létbizonytalanság, szegénység, elszegényedés	bizonytalanság, kiszámíthatatlan jövő
2	lakáshelyzet megoldatlansága	munkanélküliség, elhelyezkedési nehézség	pénztelenség, szegénység, elszegényedés	munkanélküliség, elhelyezkedési nehézségek	bizonytalanság, kiszámíthatatlan jövő	anyagi nehézségek, elszegényedés, szegénység
3	pénztelenség, alacsony keresetek	kilátástalanság, bizonytalan jövő	kilátástalan, bizonytalan jövő	létbizonytalanság	céltalanság, nem tudják, mit akarnak	céltalanság, nem tudják, mit akarnak
4	kábítószer elterjedése	céltalanság, nem tudják, mit akarnak	létbizonytalanság	céltalanság, nem tudják, mit akarnak	drogok, kábítószer elterjedése	baráti társaságok, közösségek hiánya
5	szegénység, létbizonytalanság	alkohol elterjedése	drogok, kábítószerek elterjedése	pénztelenség, szegénység, elszegényedés	alkohol elterjedése	drogok, kábítószer, alkohol elterjedése
6	növekvő társadalmi egyenlőtlenségek	bűnözés	céltalanság, nem tudják, mit akarnak	drogok, kábítószerek elterjedése	munkanélküliség, elhelyezkedési nehézségek	munkanélküliség, elhelyezkedési nehézségek
7	kilátástalan jövő	lakásproblémák	bűnözés	bűnözés	bűnözés	bűnözés

Forrás: Ifjúság 2000, Ifjúság 2004, Ifjúság 2008, Magyar Ifjúság 2012, Magyar Ifjúság Kutatás 2016, Magyar Ifjúság Kutatás 2020, N=8000. Forrás: Tóth–Fekete–Nagy, 2022.

Az objektív egzisztenciális nehézségekhez kapcsolódó problématípusok (munkanélküliség, anyagi gondok) mellett a 2012-es adatfelvételtől kezdve markánsan jelennek meg a korosztályos problémalista élén a kockázat-társadalom (Beck, 2003) működését kísérő szubjektív elemek (bizonytalanság, kiszámíthatatlan jövő, kilátástalanság), felerősítve az ifjúsági sebezhetőséget (Fekete, 2021). Beck (2008) a kockázatot úgy definiálja, mint a modernizáció veszélyeinek és bizonytalanságainak szisztematikus kezelését, egy a jelenben tematizálódó, de a jövőre vonatkozó predikciót, ami a társadalmak tagjai előtt áll és fenyegeti őket. A mai kockázatok és veszélyek immanens jellemzője a globális jelleg, a konfliktusokkal teli pluralizálódás és a túltermelés.

A 2020-as adatfelvétel²⁸ problémalistájának negyedik helyére a baráti társaságok, közösségek hiánya került. Az ifjúságkutatás 20 éve során egyszer sem szerepelt ez az elem a fiatalok problématérképén. A járványügyi intézkedések (intézménybezárások, karantén) következtében a barátokkal történő kapcsolattartás és a szabadidőtöltés az online színtérbe szorult, a barátokkal elektronikus felületeken és telefonon történt a kapcsolattartás, és radikálisan csökkent a szabadidős programok palettája is. A baráti tár-

saságok hiányát kiemelten a 20–24 évesek élték meg nagy nehézségként (Fekete, 2022).

A 2020-as évek elején több nemzetközi empirikus kutatás is vizsgálta a fiatalok problémaészlelését: miként látják a világot, amelyben élnek, milyen globális társadalmi kihívásokkal néznek szembe jelenleg és melyek a legfőbb személyes problémáik. Az adatok a fiatalok egyre növekvő szorongásáról árulkodnak. A Deloitte²⁹ 2020-ban – a pandémia megjelenése előtt és után is – elvégzett felmérése szerint a Z (1995–2009 között születettek) és az Y generációhoz (1980–1994) tartozók a globális klímaváltozást, a környezet védelmét, illetve az egészségügy és járványvédelem kérdését tematizálták, mint a fiatalok számára legfontosabb problémákat, amelyeket a munkanélküliség, a jövedelemi egyenlőtlenségek és a gazdasági növekedés követnek. A Z generációs fiatalokkal kapcsolatos globális toposz, hogy harcosan foglalnak állást az éghajlatváltozással kapcsolatos témákban, megpróbálnak erőteljes politikai változást elérni, valamint készek meghozni a szükséges áldozatot, hogy korrigálják a korábbi generációk által elkövetett hibákat (vö. GWI, 2021). A fentebb ismertetett Deloitte felmérés eredményei is ezt támasztják alá, azonban a magyar fiatalok problémalistája nem ezt az elszánt környezetvédő attitűdöt tükrözi. A Magyar Ifjúságkutatás 2020 adatai szerint a klímakatasztrófa, a környezet rossz állapota csupán az utolsó előtti helyre „volt jó” a fiatalok problémalistáján, egy százaléknál kisebb értékekkel (0,5 százalék) míg az első két helyen álló probléma (bizonytalanság, kiszámíthatatlan jövő és anyagi nehézségek, elszegényedés) a válaszadók közel fele (45 százaléka) számára jelentette a legfőbb nehézséget. A klímavédelemmel kapcsolatos attitűd kognitív és viselkedési dimenziójának vizsgálata azt az eredményt hozta, hogy a magyar ifjúsági társadalom leginkább környezettudatos csoportja – nem csupán elméleti síkon, a szlogenek szintjén, de a mindennapi cselekvések, gyakorlatok terén is – nem a klímaharcosként tételezett Z generáció, hanem a 25–29 éves korcsoportba tartozó, magasan iskolázott, jó anyagi körülmények között élő, diplomás szülői családból származó, tanuló vagy dolgozó fővárosi fiatalok köre (Tóth–Fekete–Nagy, 2022).

Az Eurobarometer 2021-es ifjúsági felmérése (*Youth Survey, 2021³⁰*) arról kérdezte a fiatalokat, hogy véleményük szerint, a tíz elemet³¹ tartalmazó

29 Forrás: <https://www2.deloitte.com/gr/en/pages/about-deloitte/articles/MillennialSurvey2020.html> (letöltve: 2024.08.21).

30 A felmérés számítógéppel támogatott webinterjú (CAWI) módszerével készült, az Ipsos online paneljeinek és partnerhálózatuk felhasználásával 2021. június 17–27 között. Populáció: az Európai Unió 27 tagállamának 16–30 év közötti polgárai. N=18156, országoként N=500. Forrás: <https://www.europarl.europa.eu/at-your-service/en/be-heard/eurobarometer/youth-survey-2021> (letöltve: 2024.08.21.).

31 1: Az oktatáshoz, képzéshez való hozzáférés javítása 2: Online fenyegetések, zaklatás elleni küzdelem 3: A migrációs kihívás kezelése 4: Az extrémizmus fokozódásának kezelése 5: A szegénység és az egyenlőtlenség elleni küzdelem 6: Az éghajlatváltozás elleni küzdelem és a környezet védelme 7: A munkanélküliség/munkalehetőség hiánya elleni küzdelem 8: A lakosság egészségének és jólétének javítása 9: A pénzügyi/politikai korrupció kezelése 10: Terrorizmus elleni küzdelem.

28 Az adatfelvétel 2020 őszén, a második járványhullám idején zajlott.

lista tételei közül melyik háromnak kellene prioritást élveznie. Tehát a kérdésfeltevés módja különbözik a hazai gyakorlattól, nem a fiatalok legjelentősebb problémáira kérdez rá, hanem olyan társadalmi-politikai ügyek sorrendjét kéri kialakítani, amelyek nemcsak a fiatalok életkörülményeire, lehetőségeire és jövőképükre gyakorolnak hatást, de a társadalom egészére, az életszínvonalra, a társadalmi mobilitásra, a társadalmi elégedettségre és a biztonságérzetre is.

A teljes vizsgált populáció és a magyar fiatalok preferenciasorrendjét tekintve megállapíthatjuk, hogy a legfontosabb téma mindkét csoport számára, ami prioritást kellene élvezzen, a szegénység és a társadalmi egyenlőtlenségek csökkentése (1. ábra). Az összes megkérdezett több mint négytizede, a magyar 16-30 évesek csaknem fele ezt a témát tekinti a leg-sürgetőbb problémának. A magyar fiatalok ugyanilyen arányban – vagyis csaknem minden második fiatal – vélekednek úgy, hogy a lakosság egészségének és jólétének kérdése a leginkább megoldásra váró probléma.

1. ábra. A három legfontosabb társadalmi-politikai téma a fiatalok számára

Forrás: Youth Survey 2021, (sajátszerkesztés)

Az összes válaszadó csaknem négytizede (39 százaléka) számára prioritást érdemlő téma az éghajlatváltozás elleni küzdelem és a környezet védelme, továbbá 37 százaléka a munkaerőpiacra összefüggő problémákat emelte ki. A magyar fiatalok ugyanilyen arányban tekintik számottevő súlyú kérdésnek a munkanélküliség problémáját, azonban a két lista második helye különbözik: a magyar fiatalok négytizede második legsürgetőbb kérdés-ként a korrupció kezelését jelölte meg, a környezetvédelem és a klímaváltozás elleni küzdelem a lista ötödik helyére került (31 százalék).

A környezetvédelem ügye a *Magyar Fiatalok 2021* kutatási eredményeiben jelent meg hangsúlyos, elsőrendű fontosságú témaként: a megkérdezett fiatalok számára az éghajlatváltozás és a környezetszennyezés jelenti a legfőbb aggodalmat, különösen a felsőfokú végzettségűekre jellemző ez a félelem. A lista második helyére a társadalmi igazságosság, a harmadikra a korrupció került. Az alacsony iskolai végzettségű fiatalok inkább félnek a munkanélküliségtől és a fizikai fenyegetéstől, míg a diplomások közül kiugróan sokan aggódnak a klímaváltozás, az egyenlőtlenség és a korrupció miatt. Minden harmadik fiatal tartott súlyos megbetegedéstől vagy világjárványtól (Bíró-Nagy-Szabó, 2021).

Az MTA poszt-covid kutatások keretében 2023-ban készült 16–29 évesekre reprezentatív vizsgálat is jelezte (Böcskei et al., 2023a), hogy a magyar fiatalok percepciójában kitüntetett szerepe van a környezetvédelemnek, mely a Magyarországot fenyegető legsúlyosabb veszélyforrásként tekintett gazdasági csőd után a második helyre került a listán (1–10-ig terjedő skálán 7,63 átlagpont). Az ideológiai önbesorolás alapján a liberális és az európai után a harmadik leggyakrabban választott ideológiai címke a zöld, környezetvédő (Böcskei et al., 2023b).

Aktív Fiatalok – aktuális problémák

A felsőoktatásban tanulók az ifjúsági társadalom speciális csoportját alkotják. Egyfelől mintaadó szereppel bírnak a fiatalabb korosztályok számára, másrészt a társadalom jövőbeni elitjének potenciális alapját képezik. Mindezek okán az egyetemisták problémaészlelése különös figyelmet érdemel, mivel nem csupán a jelenlegi ifjúsági trendek megértéséhez járul hozzá, hanem közvetett módon hatással lehet szélesebb társadalmi rétegekre, nemcsak a fiatalabb korcsoportba tartozókra, de az idősebb generációkra is. Az általuk megfogalmazott problémák és prioritások tükrözik azokat a strukturális kihívásokat, amelyek a fiatal korosztályt leginkább érintik, és amelyek a társadalom egészének hosszú távú fejlődési pályáját is alakíthatják.

Az Aktív Fiatalok kutatássorozat 2011-es és 2013-as hullámában³² arról kérdezte³³ a felmérésben résztvevő fiatalokat, hogy meglátásuk szerint mely nehéz-

32 Az Aktív Fiatalok 2011/2012 és 2013-s hullámának módszertanáról lásd: Róna-Szabó, 2012; Szabó, 2014.

33 2011-ben a kérdés így hangzott: *”Szerinted mi az ifjúság két legégetőbb problémája? Tudjuk, hogy nehéz, de kérünk, legfeljebb kettőt válassz, sorrendben az alább felsoroltak közül!”* A lista elemei a következők: 1. alkoholfogyasztás kiterjedése 2. bűnözés 3. céltalanság, nem tudják, mit akarnak 4. cigánybűnözés 5. család válsága 6. drogok, kábítószeres elterjedése 7. erkölcsi romlás 8. iskolai problémák 9. kilátástalan, bizonytalan jövő 10. korrupció 11. környezet rossz állapota (rossz levegő, piszok) 12. közösség hiánya 13. kulturálatlanság, tudatlanság, igénytelenség 14. lakásproblémák 15. létbizonytalanság 16. munkanélküliség, elhelyezkedési nehézségek 17. önálló egzisztencia, család megteremtésének problémája 18. pénztelenség, szegénység, elszegényedés 19. szórakozási és ismerkedési lehetőségek hiánya 20. szülőktől való túlzott függés 2013-ban nyílt kérdést használt a kérdőív: *„Szerinted mi ma a magyar ifjúság legégetőbb problémája? Tudjuk, hogy nehéz, de kérjük, hogy a legfontosabb problémát írd le!”*

ségekkel, gondokkal szembesül a korosztályuk. A kérdőívek kérdései a fiatalok által legégetőbbnek ítélt, a teljes magyar ifjúsági társadalmat érintő problémák megnevezésére vonatkoztak. A 2011-es adatfelvétel során az egyetemisták által megjelölt legfontosabb problémák között a társadalmi és gazdasági kérdések mellett kulturális problémák is megjelentek. A bizonytalan, kilátástalan jövő és a céltalanság (1), valamint a munkanélküliség, elhelyezkedési problémák (4) mellett a fiatalok a cigánybűnözést (3) és a negatív kulturális mintákat (5) is jelentős kihívásnak tekintik. A Jobbik fiatal szavazóinak körében a cigánybűnözés témája kiemelt jelentőségű, ami a párt kampányának sikerességét mutatta (Keil, 2012). A felmérés eredményei rávilágítanak arra, hogy a fiatalok érzékelik a társadalmi problémákat, amelyek objektív korosztályi gondok és szubjektív, negatív életérzés formájában manifesztálódnak.

A 2013-as felmérés eredményei szerint a fiatalokat elsősorban egzisztenciális problémák foglalkoztatják (munkanélküliség, pénztelenség, elszegényedés), mely nehézségek a jövőt illető kilátásokkal kapcsolatos bizonytalanságot erősítik fel, és olyan negatív érzéseket erősítenek fel, mint a céltalanság, a reménytelenség és a létbizonytalanság. A lakáshoz jutás nehézségei (8.hely a listán) tovább mélyítik a felnőttlét elvárásaival kapcsolatos szorongást. Az anyagi nehézségek és a bizonytalan jövővel kapcsolatos félelmek mellett az alkoholproblémák, a szerhasználat, továbbá morális kérdések is felmerülnek (korruptió, erkölcsi romlás). A problémalista elemei egyértelművé teszik, hogy a fiatalok által megjelölt gondok szorosan összefüggenek a társadalmi-gazdasági helyzettel. *„A korosztályuk jelenét és jövőjét meghatározó problémák ezen együttese a generációs reprodukció súlyos zavaraira világít rá. Súlyos, hiszen nem esetleges, véletlenszerű vagy csupán az aktuális kormányok működéséhez köthető átmeneti ellentmondásokról van szó, tekintve, hogy ezek közvetlenül a rendszerváltás után jelentkeztek és a kilencvenes évek közepétől karakteres formát öltöttek”* (Laki-Szabó, 2014: 27).

Több mint 10 évvel később, a 2024-es adatfelvétel³⁴ során szintén nyitott kérdés³⁵ segítségével térképeztük fel a felsőoktatásban tanulók által az ifjúság előtt álló legégetőbb problémaként definiált jelenségeket,³⁶ melyek alapján kirajzolódik a magyar fiatalok aktuális problématérképe (2. ábra).

2. ábra. Problématérkép – Aktív Fiatalok 2024
(első válasz szógyakorisága alapján képzett szófelhő; N=788)

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2024.

A szófelhő egyértelműen rávilágít, hogy a felsőoktatásban tanulók az *oktatás* helyzetét tekintik jelenleg a legfontosabb problémának, amellyel a magyar fiataloknak szembe kell nézniük: az összes válasz több mint ötöde (22 százaléka, 185 említés) az oktatási rendszerhez kapcsolódik. A korábban már említett MTA poszt-covid kutatás, a 16-29 évesekre reprezentatív nagymintás adatfelvétel eredményeit tekintve a kutatók kiemelték, hogy a magyar ifjúságkutatási adatokat tekintve 2000 óta egyszer sem fordult elő, hogy a fiatalok az oktatás helyzetét, a tanulási lehetőségekre, továbbá a tanárok helyzetére tekintettek volna a legsúlyosabb ifjúsági problémák egyikeként. A 2023 májusában készített felmérésben az oktatás a negyedik helyen szerepelt a problémalistán, az anyagi gondok és a munkavállalás nehézségei előzték meg. Az, hogy 2024-ben az oktatás kerül a problémalista élére, az elmúlt csaknem másfél évtized oktatáspolitikai történéseit tekintve nem tekinthető váratlannak, és némiképp árnyalja is a képet az apolitikusnak, a társadalmi-közélelt kérdésekkel kapcsolatban többnyire közönyösnek tételezett fiatalokkal kapcsolatban.

A második Orbán-kormány hatalomra kerülését követően nagyszabású átalakítások kezdődtek a köz- és a felsőoktatásban. A 2011-ben nyilvánosságra kerülő felsőoktatási koncepció, illetve a 2011. decemberi új felsőoktatási törvény elfogadása, a felvételi keretszámok megváltoztatása, a hallgatói szerződés ideája és a források csökkentése tüntetésekhez, ülösztájkhoz, mozgalmak szerveződéséhez, diákszervezetek megalakulásához vezetett, nemcsak a felsőoktatási mezőben (Hallgatói Hálózat [HaHa], de középiskolás fokon is (Diákellenállás a Felsőoktatásért, Középiskolai Hálózat, az

34 A 2024-es Aktív Fiatalok módszertanáról lásd: Szabó, 2025, jelen kötetben.

35 „Sokat beszélgetnek manapság arról, hogy milyen ma Magyarországon fiatalnak lenni. Mit gondolsz, mi most az ifjúságot érintő legfontosabb probléma? A saját véleményedre, tapasztalatodra vagyunk kíváncsiak!”

36 Az adatok feldolgozása során a tartalomelemzés klasszikus módszerét, a kódolást alkalmaztuk, mivel a válaszadók jelentős része nem csupán egy-egy szót, kifejezést adott meg válaszként, hanem a feltett kérdésnek megfelelően, valóban kifejtette a véleményét. A hosszabb narratívákat a legjellemzőbb csoportba soroltuk és címkéztük.

ADOM Diákmozgalommá alakuló Független Diákszövetség). A “kockás inges” pedagógusok melletti szolidaritás, a CEU Budapesten maradásáért szervezett tüntetések, az SZFE melletti kiállítás, valamint a 2022 tavaszától kezdve egyre intenzívebbé és szervezettebbé váló demonstrációk az oktatási reformokért és a státusztörvény ellen, jelezték egyfelől az ifjúság belépését a politikai-közéleti térbe, másrészt a számukra fontos ügyek melletti elköteleződés egyre erősödő tendenciáját.

Az Egységes Diákfront (EDF) fontos szereplővé vált ebben a folyamatban, mivel a szervezet mögött álló diákok tudatosan és demokratikus értékekre érzékenyen álltak ki a közéletben, és az oktatás helyzetét összekapcsolták saját jövőjükkel. Az EDF-es diákok demokratikus értékek iránti érzékenysége és közéleti tájékozottsága mutatkozott meg abban, hogy a magyar oktatás jelenlegi helyzetét a jövőjükre komolyan kiható problémaként fogalmazták meg. A tanárokkal való szolidaritás, a tanárok elvesztésétől való félelem, majd az elbocsátások utáni tanulói reakciók révén a diákok cselekedetei túlléptek az „elvont rendszer elleni tiltakozásokon” (Kobl-Kerpel-Fronius, 2024). Az említett, nyilvános és tömeges tanulói/hallgatói kiállást eredményező ügyek mellett számtalan olyan tényező említhető még, amely fokozhatta az oktatási rendszerrel, az oktatáspolitikával szembeni elégedetlenséget, a negatív érzések elmélyülését (többek között az érettségi és a felvételi rendszerének átalakítása, a NAT ideológiai átformálása, a koronavírus-járvány alatt bevezetett digitális oktatás nehézségei, az egyetemek alapítványi modellváltása).

Az oktatás, mint probléma kategóriába besorolt hosszabb hallgatói narratívák a következő területeket fogják egybe: tanárhiány, a korszerű oktatási módszerek hiánya, a tananyag elavultsága, az oktatás alacsony színvonala, az oktatás szervezetlensége és pénztelensége, az alacsony tanári fizetések, a továbbtanulási lehetőségek egyenlőtlensége, a lehetőséghiány (Erasmus programból való kizárása az alapítványi egyetemeknek), a tanárképzés problémái.

Az oktatási problémák európai kontextusban tekintve sem egyedülállóak, az Európai Unió több országában hasonló kihívásokkal kell szembenézniük a fiataloknak. Az Eurobarometer 2021-es³⁷ felmérése szerint az európai fiatalok egyaránt fontosnak tartják az oktatás színvonalának emelését, különösen a hátrányos helyzetű csoportok számára. Az EU számos tagállamában, például Görögországban, Spanyolországban és Portugáliában az oktatási rendszerek finanszírozásának csökkentése a gazdasági válságok után különösen súlyos következményekkel járt. Ezekben az országokban, hasonlóan Magyarországhoz, a tanárhiány, a tanulási körülmények romlása és a digitális oktatás hiányosságai tovább növelték az oktatási egyenlőtlenségeket.

Az európai fiatalok körében az oktatás minősége szoros összefüggésben áll a társadalmi mobilitás lehetőségeivel. Az oktatási rendszer javítása kulcsfontosságú lenne a fiatalok sikeres munkaerőpiaci és társadalmi integrációjához. Az EU számos kezdeményezést indított az oktatási rendszer fejlesztésére, mint például az Erasmus+ program, amely nemzetközi tanulási lehetőségeket biztosít a diákok számára, segítve őket abban, hogy szélesebb körű ismereteket szerezzenek és bővítsék karrierlehetőségeiket. A modellváltó egyetemek polgárainak Erasmus programból való kizárása tovább növeli a fiatalok oktatási rendszerrel kapcsolatos aggodalmait.

A felsőoktatásban tanuló hallgatók szerint a fiatalok további kulcsfontosságú problémái az egzisztencia megteremtésével függenek össze: ezek a megélhetés, a munkavállalás és a lakhatás kihívásai. A problémalista első négy eleme tehát lefedi a felnőtt identitáskonstrukció hagyományos elemeinek³⁸ megvalósításához szükséges lépéseket, egyben jelzik az ifjúsági életszakasz sérülékenységeit eredményező kockázatokat. Ez az első négy elem nem változik akkor sem, ha konzervatív-liberális, vagy baloldali-jobboldali meggyőződésű csoportokra bontjuk a válaszadó fiatalokat.

A második legfontosabb problémaként definiált *megélhetés* (109 említés), a fiatalok pénzügyi nehézségeire és az ezzel kapcsolatos szorongásra utal: az elmúlt másfél-két év gazdasági és szociális válságjelenségeire, az alacsony jövedelmekre, a magas árakra, a megélhetési költségek növekedésére, az inflációra. A megélhetési problémák összefonódnak az oktatás dimenziójával is: a fiatalok válaszaiban megjelennek a párhuzamosan futtatott oktatási- és munkautak, vagyis a tanulás melletti munkavállalás kényszere a megélhetés érdekében.

A *munkavállalás* (75 említés) szintén összefügg az oktatással, valamint a megélhetés problematikájával. Hangsúlyozni szeretnénk, hogy nem a munkanélküliség tematizálása figyelhető meg³⁹ a kapott válaszokban, mint az Aktív Fiatalok 2011-es és 2013-as hullámában, hanem az iskolai végzettségnek megfelelő munka megtalálása, a diplomaszertést követő munkába állás kihívásai, valamint az integráció a munka világába keltenek szorongást a hallgatókban. Aggodalommal tölti el az egyetemista fiatalokat a releváns munkatapasztalat hiánya, ami az álláshelyek betöltéséhez egyre inkább alapvető elvárásként fogalmaznak meg a munkaadók, aminek az oktatási pályafutásukat éppen befejezők egyre kevésbé tudnak megfelelni.

A nagymintás ifjúságkutatásokat tekintve a 2008-as adatfelvétel során fordult utoljára elő, hogy a 15–29 éves fiatalok problémalistáján a hetedik legfontosabb témaként megjelent a lakásproblémák kifejezés. A *lakhatás* a 2013-as Aktív Fiatalok problémalistáján a 8. helyre került, egy évtizeddel

37 Forrás: Eurobarometer 2021: https://joint-research-centre.ec.europa.eu/jrc-news-and-updates/fairness-inequality-and-preferences-social-spending-and-redistribution-policies-new-eurobarometer-2023-02-06_en (letöltve: 2024.10.15.).

38 A felnőtté válás hagyományos elemei: az iskolai végzettség megszerzését követő főállású munkavállalás, háztartásváltás, családalapítás, gyermekvállalás lépései.

39 A munkanélküliséget összesen 1 válaszadó tekintette a fiatalok előtt álló legfontosabb problémának.

később azonban a felsőoktatásban tanulók már jóval erősebb nyugtalansággal figyelik a fiatalok lakáshoz jutási lehetőségeit, amit a 4. hely jelez a 2024-es problémalistán (58 említés). Véleményünk szerint a háztartásváltás esélyeit övező aggodalom fokozódása összefügg a kormány lakhatást támogató szociálpolitikai intézkedéseivel. E támogatások célja elsősorban nem az, hogy a fiatalok lakhatási problémáira nyújtson megoldást. A CSOK, a babaváró hitel és az otthonfelújítási támogatás mind hasonló célt szolgálnak: a felső-középosztálybeli, többgyermekes családok támogatását. A meghozott intézkedések következtében csökkentek a szociálisan célzott lakhatási célú kiadások, az egyenlőtlenségek pedig növekedtek (Czirfusz-Jelinek, 2021). Az Eurostat adatai szerint 2010 és 2023 közötti időszakban Magyarországon az ingatlanárak 180 százalékkal, az albérletek 75 százalékkal drágultak.⁴⁰ Az ingatlanárak rendületlen emelkedése Magyarországon is az ún. bérleti generáció (*generation rent*) megjelenésének lehetőségét vetíti előre (Varga, 2024). A válaszadók ehhez kapcsolódó narratíváiban megjelenik a reménytelenség: öröklés, számottevő családi támogatás nélkül a lakásszerzés kivitelezhetetlen, a fiatalok háztartásváltása esélytelen, mivel nemhogy a saját lakás, de még a megfizethető árú albérlet megtalálása is a komoly kihívást és nehézséget jelent.

A jövővel kapcsolatos kétségek és félelmek (*jövőkép*, 46 említés) összefüggenek a megélhetési gondokkal, a munkavállalási nehézségekkel és a háztartásváltás kivitelezhetetlenségével, amelyek a hosszútávú tervezést teszik lehetetlenné a fiatalok számára. Mindez felerősíti a *kilátástalanságot* (32 említés) és a *bizonytalanságot* (27 említés), fokozza a szorongást. Az ezredfordulót követően a világkockázat-társadalmi tendenciákat (2008-as gazdasági válság, 2015-ös menekültválság, globális klímaváltozás) radikálisan felerősítette a koronavírus-járvány, az orosz-ukrán háború, a fokozódó kiszámíthatatlanság így egyre inkább a mindennapok szerves tapasztalatát jelenti a fiatalok számára.

Függetlenedés, életkezdés (18 említés) kifejezetten a posztadoleszcens státusz (Keniston, 1970, Vaskovics, 2000) meghaladási igényére és annak nehézségére reflektál. A posztadoleszcens fiatalok nagyfokú döntési, cselekvési autonómiával bírnak – kiemelten a felsőoktatásban tanulók – ugyanakkor egyre hosszabb ideig maradnak függő helyzetben a családjuktól, amelynek fő tényezője a pénzügyi függés (önálló kereset hiányában) és a fiatalok lakhelye, vagyis a háztartásváltás elhúzódása, elmaradása. A felnőtt élet önálló elkezdésének kihívásai szorosan összefonódnak a problémalista élén található elemekkel (megélhetés, lakhatás, munkavállalás).

Az *elvándorlás* (18 említés), vagyis az itthoni jövőkép hiányából fakadó migrációs kényszer a problémalista 9. helyére került. Az elvándorlással kapcsolatos hallgatói narratívák a megbecsültség- és perspektíva hiányról, reménytelenségről, a jövő beteljesíthetetlenségéről szólnak és politikai

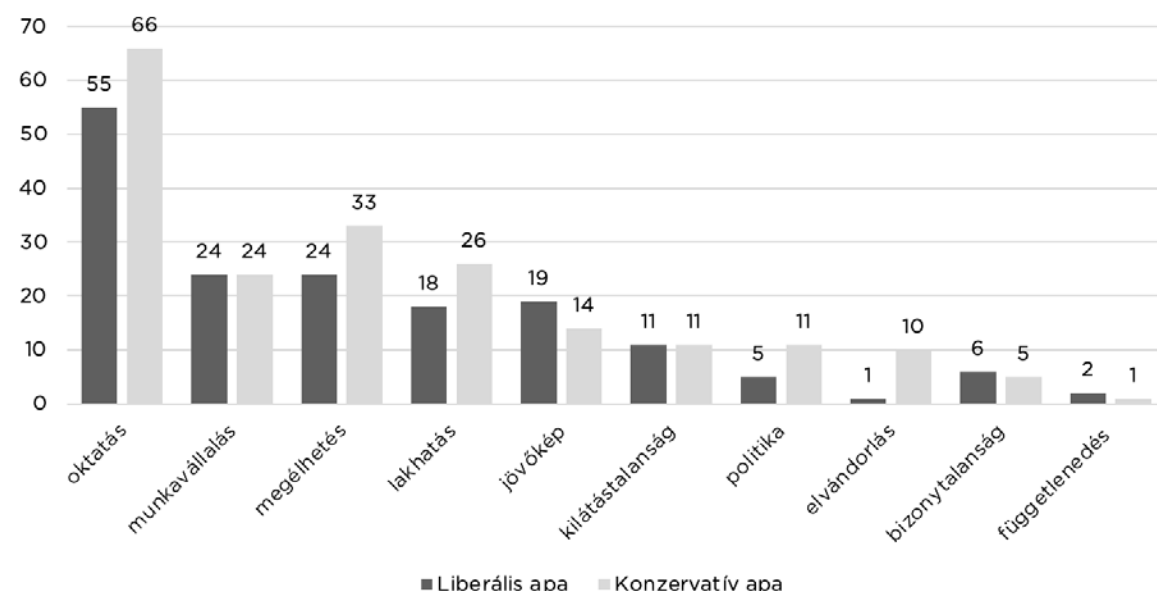
frusztrációról árulkodnak. A *politika* (17 említés) címszó került a tízes lista utolsó helyére, amely magában foglalja az ország politikai helyzetével, a kormányzati módszerekkel, a politikának való kitettségével, a polarizáltsággal, a demokratikus viszonyok felszámolásával kapcsolatos elégedetlenséget és negatív érzéseket.

A lekérdezés idején, illetve az azt megelőző időszakban a médiában markánsan tematizált politikai-társadalmi témák is megjelennek a válaszokban (hangsúlyosan az LMBTQ-ügyek, a pedofília, a gyermekvédelem), ahogyan a fiatalok mentális egészségével kapcsolatos aggodalmak, valamint a social média, kiemelten a TikTok negatív hatásaira fókuszáló vélemények. A környezet állapotával kapcsolatos aggodalom mérsékeltnak tekinthető az egyetemisták körében, összesen 4 említést jegyezhetünk fel a környezetvédelem kapcsán.

A fiatalok által észlelt problémák sorrendjét vizsgáltuk a szülők, mint az egyik legfontosabb politikai szocializációs ágens (Szabó-Oross, 2021) ideológiai irányultságával (liberális vagy konzervatív) összefüggésben is, ami értékes betekintést nyújt a társadalmi világkép átörökítésének mechanizmusába és alátámasztja, hogy a családi környezetben közvetített értékek és politikai attitűdök jelentős hatással vannak a fiatalok társadalmi percepcióira (3.ábra) (a kötetben Szabó és Oross átfogóan tárgyalja ezt a problémát). Az oktatás mindkét csoport számára a legfontosabb problémaként jelenik meg, ami azt sugallja, hogy az ezzel kapcsolatos kérdések közös aggodalmat jelentenek, függetlenül a szülő politikai irányultságától. A konzervatív irányultságú apák gyermekei esetében kiemelkedő helyen szerepel még a megélhetés és a lakhatás, míg a liberális apák gyermekeinél a jövőkép hangsúlyosabb. Ez arra utalhat, hogy a konzervatív gondolkodású családokban a materiális értékek élveznek inkább prioritást, míg a liberális gondolkodású családok inkább posztmateriális értékeket (Inglehart, 1997) vallanak, vagyis a karrierépítést és az önmegvalósítást, a hosszú távú társadalmi, gazdasági és globális folyamatokat helyezik előtérbe.

40 Forrás: Eurostat <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20231003-1> (letöltve: 2024.10.01.).

3. ábra A fiatalok legfontosabb problémái az apa politikai ideológiai irányultsága alapján
(N=537, említés darabszám)

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2024.

A politika és az elvándorlás kérdései szintén eltérően jelennek meg a két csoportban. A konzervatív apák gyermekei számára ezek a témák gyakrabban tárgyalt kihívásokként értelmezhetők, a család politikai nézetei miatt érzékenyebben reagálnak ezekre a folyamatokra. Az eltérő problémalisták arra világítanak rá, hogy a fiatalok társadalmi világképe és problémapercepciója függ a család által közvetített értékrendtől és attitűdöktől. A liberális és konzervatív világképek közötti különbségek testet öltenek abban, hogy a fiatalok miként értékelik a társadalmi-gazdasági kihívásokat, hogyan viszonyulnak a politikához és a jövőbeli lehetőségekhez.

A felsőoktatásban tanuló magyar fiatalok problématerképe valójában tehát egy mátrix, egy jól azonosítható módon összekapcsolódó elemeket tartalmazó háló, melynek fő csomópontjai az oktatás és a tranzíció, vagyis az ifjúkorból a felnőttkorba vezető átmenet kiemelt fontosságú állomásai.

Összegzés

Tanulmányunk eredményei rávilágítanak arra, hogy a magyar egyetemisták megítélése szerint az oktatás vált a legjelentősebb problémává, amellyel a fiataloknak jelenleg szembe kell nézni. A magyar ifjúságkutatások adatai alapján a fiatalok problémalistáján korábban a megélhetés, a munkavállalás és a lakhatás szerepeltek az élmezőnyben, ám 2024-ben először került az oktatás a problématerkép első helyére. A hallgatók által megfogalmazott főbb tényezők közé tartozik a tanárhiány, a korszerűtlen tananyag, az oktatás alacsony színvonala, valamint a továbbtanulási lehetőségek egyenlőtlensége és az ebből fakadó bizonytalanság. Ez az átrendeződés összefüggésben van az elmúlt évek oktatáspolitikai intézkedéseivel, amelyek súlyos-

bították a köz- és felsőoktatásban tapasztalható nehézségeket. Az oktatási rendszer átalakításai, a tanárhiány, a tanári fizetések elértéktelenedése, az oktatási esélyegyenlőtlenségek fokozódása mind hozzájárultak a fiatalok oktatással kapcsolatos frusztrációjának növekedéséhez.

Az oktatáson túlmenően a fiatalok problématerképe komplex, egymással összefonódó problémákat mutat. Az egyik központi kérdés a megélhetési nehézségek, amelyeket az alacsony jövedelmek, a magas árak és az infláció súlyosbítanak. A másik súlypont a munkaerőpiacra való belépés, mely a fiatalok számára ismét egyre nagyobb kihívást jelent. Nem a munkanélküliség a hangsúlyos elsősorban, hanem a végzettségnek, képzettségnek megfelelő állás megtalálása. Szintén hangsúlyosak a munkaadók magas elvárásai, különösen a releváns munkatapasztalat hiánya, amely megnehezíti a flexibilis alulfoglalkoztatottság csapdájának elkerülését. Az oktatásból a munkába való átmenet fragmentáltsága növeli a fiatalok szorongását és a jövő bizonytalanságának érzését. A világkockázat-társadalmi (Beck, 2008) tendenciák, mint például a globális bizonytalanság és kiszámíthatatlanság, mindennapos tapasztalatokká váltak a fiatalok számára, ami a jövőképeket még inkább kilátástalanná teszi. E komplex problémacsoport a prekariátus (Standing, 2011) elméletével írható le, amely a fiatalokat egy intenzív státuszfrusztrációt elszenvedő, krónikus gazdasági bizonytalanságban élő társadalmi csoportként határozza meg.

Az ingatlanárak növekedése, az elérhetetlen és megfizethetetlen lakhatás hozzájárul a „bérleti generáció” kialakulásához, amely már nem tudja megengedni magának a saját lakást, így bérelt ingatlanban kényszerül élni vagy a családi háztartásban marad. Ez az elhúzódozó pénzügyi függés és a lakhatási problémák a posztadoleszcens státusz hosszas fennmaradását vetíti előre az érintett fiatalok számára (Keniston, 1970).

A fentebb jelzett problémák hosszútávú megoldatlansága miatt a fiatalok közül sokan a külföldi munkavállalásban látják a kiutat, amely migrációs kényszert eredményez. Ez az elvándorlás nemcsak gazdasági, hanem politikai frusztrációból is fakad, amelyet a fiatalok politikai kitettsége és a demokratikus viszonyok felszámolódásával kapcsolatos elégedetlenség is súlyosbít.

A fiatalok problématerképe egy összetett, egymással szorosan összekapcsolódó hálózat, amelyben az ifjúkorból a felnőttkorba való átmenet leküzdhetetlennek tűnő nehézségei központi szerepet kapnak. A kapott válasszokból kihallatszik a társadalmi-gazdasági feltételekkel és a politikai keretekkel kapcsolatos elégedetlenség, a düh, a frusztráció és elkeseredettség.

Hivatkozott irodalom

Antia, K. – Račaitė, J. – Šurkienė, G. – Winkler, V. (2023): The gender gap in adolescents' emotional and behavioural problems in Georgia: A cross-sectional study using Achenbach's youth self report. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*, 17(1). DOI:

10.1186/s13034-023-00592-0.

Ayala, A. – Vives-Cases, C. – Davó-Blanes, M. – Rodríguez-Blázquez, C. – Forjaz, M. – Bowes, N. – Sanz-Barbero, B. (2021): Sexism and its associated factors among adolescents in Europe: Lights4Violence baseline results. *Aggressive Behavior*, 47(3): 354-363. DOI: 10.1002/ab.21957.

Baumert, J. – Becker, M. – Jansen, M. – Köller, O. (2024): Cultural Identity and the Academic, Social, and Psychological Adjustment of Adolescents with Immigration Background. *J. Youth Adolescence*, 53(2): 294–315. DOI: 10.1007/s10964-023-01853-z.

Beck, U. (2003): *A kockázattársadalom. Út egy másik modernitásba*. Budapest, Andorka Rudolf Társadalomtudományi Társaság–Századvég Kiadó.

Beck, U. (2008): *Világkockázat-társadalom. Az elveszett biztonság nyomában*. Szeged, Belvedere Meridionale.

Bíró-Nagy, A. – Szabó A. (2021): *Magyar Fiatalok 2021. Elégedetlenség, polarizáció, EU-pártiság*. Budapest, Friedrich-Ebert-Stiftung.

Böcskei, B. – Fekete, M. – Nagy, Á. – Szabó, A. (2023a): *A maszkon túl. Generációs koronavírus- és válságmegélések vizsgálata több kutatási módszer együtt alkalmazásával*. Budapest, Gondolat Kiadó.

Böcskei, B. – Fekete, M. – Nagy, Á. – Szabó, A. (2023b): *Poszt-Covid Ifjúsági Tükör 4*. Online: <https://politikatudomany.tk.hu/blog/2023/08/poszt-covid-ifjusagi-tukor-4>

Chabanet, D. (2013): Between youth policy and employment policy: The rise, limits and ambiguities of a corporatist system of youth representation within the EU. *JCMS Journal of Common Market Studies*, 52(3): 479-494. DOI: 10.1111/jcms.12105.

Colombo, E. – Rebughini, P. (2019): *Youth and the politics of the present*. London, Routledge. DOI: 10.4324/9780429198267.

Czifrusz, M. – Jelinek, Cs. (2021): Lakhatási közpolitikák és a lakhatás megfizethetősége az elmúlt három évtizedben. In Vankó, L. – Habitat for Humanity Magyarország (szerk.): *Éves jelentés a lakhatási szegénységről*, 2021. Budapest, Habitat for Humanity Magyarország.

Fekete, M. (2021): Megkoronázott sebezhetőségek - avagy a fiatalság új típusú megélése, *Iskolakultúra* 31(2): 54-75. DOI: 10.14232/ISKKULT.2021.02.54

Fekete, M. (2022): Ifjúsági szabadidőfelhasználás – az utolsó 20 év. In Nagy, Á. (szerk.): *A lábjegyzeten is túl. Magyar ifjúságkutatás 2020*. Budapest, Szociális Demokráciáért Intézet-Excenter Kutatóközpont. 259-290.

Global Web Index (2021): *Global trends among Generation Z*. Online: <https://www.gwi.com/reports/global-trends-among-gen-z> (Utolsó letöltés: 2025.04.09.)

Hall, S. – McKinsty, C. – Hyett, N. (2015): An occupational perspective of youth positive mental health: A critical review. *British Journal of Occupational Therapy*, 78(5): 276-285. DOI:10.1177/0308022615573540.

Inglehart, R. (1997): *Modernization and Postmodernization. Cultural, Economic, and Political Change in 43 Societies*. Princeton, Princeton University Press.

Keil, A. (2012): Adalékok a Critical Mass nemzedékről. Az egyetemista-főiskolás LMP szavazók jellemzése. In Szabó, A. (szerk.): *Racionálisan lázadó hallgatók, 2012. Apátia -- radikalizmus -- posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében*. Szeged, Belvedere Meridionale. 175-182.

Keniston, K. (1970): Youth: A „New” Stage of life. *The American Scholar*, 39(4): 631-654.

Laki, L. – Szabó, A. (2014): Mi lehet a magyar fiatalok demokráciaszkepszise mögött? In Szabó, A. (szerk.): *Racionálisan lázadó hallgatók II. Apátia – radikalizmus – posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében*. Szeged-Budapest, Belvedere Meridionale-MTA TK PTI. 18-39.

Lipsicas, C. – Bursztejn-Mäkinen, I. H. (2010): *Immigration and Suicidality in the Young*. The Canadian Journal of Psychiatry, 55(5): 274-281. DOI: 10.1177/070674371005500502.

Mariam, R. – Dildar, S. (2022): Perceived interparental conflicts, irrational beliefs, and mental health among juvenile offenders. *Open Journal of Psychology*, 2(1): 29-45. DOI: 10.31586/ojp.2022.319.

Nikunen, M. (2016): Young people, future hopes and concerns in Finland and the European Union: Classed and gendered expectations in policy documents. *Journal of Youth Studies*, 20(6): 661-676. DOI: 10.1080/13676261.2016.1260693.

Plenty, S. – Jönsson, J. O. (2016): Social exclusion among peers: the role of immigrant status and classroom immigrant density. *Journal of Youth and Adolescence*, 46(6): 1275-1288. DOI: 10.1007/s10964-016-0564-5.

Puerta, L. (2023). A review of evolving paradigms in youth studies. *Societies*, 13(6). DOI: 10.3390/soc13060136.

Róna, D. – Szabó, A. (2012): A kutatás módszertana. In Szabó, A. (szerk.): *Racionálisan lázadó hallgatók 2012: Apátia – Radikalizmus – Posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében 1*. Szeged-Budapest, Belvedere Meridionale-Budapesti Corvinus Egyetem. 15-24.

Spångberg, J. – Svensson, J. (2020): Associations between youth unemployment and underage gambling in Europe. *Journal of Gambling Issues*, 45: 91-110. DOI: 10.4309/jgi.2020.45.5.

Standing, G. (2011): *The Precariat. The new dangerous class*. London, Bloomsbury Academic.

Szabó, A. – Oross, D. (2021): Változó világ – állandó értékek. Az ifjúság politikai érdeklődésének és politikai értékrendjének változása. In Székely, L. (szerk.): *Magyar Fiatalok a koronavírus-járvány idején. Tanulmánykötet a Magyar Ifjúságkutatás 2020 eredményeiről*. Budapest, Enigma 2001 Kiadó és Médiaszolgáltató Kft. 211-236.

Szabó, A. (2014): A kutatás módszertana. In Szabó, A. (szerk.): *Racionálisan lázadó hallgatók II. Apátia – Radikalizmus – Posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében*. Budapest-Szeged, Belvedere Meridionale-MTA TK PTI. 15-18.

Szabó, A. (2025): A 2024-es Aktív Fiatalok Magyarországon kutatás módszertana. In jelen kötetben.

Tóth, P. – Fekete, M. – Nagy, Á. (2022) Ki menti meg a világot? – Életeseményektől a Bolygó Kapitánya indexig. In Nagy, Á. (szerk.): *A lábjegyzeten is túl. Magyar Ifjúságkutatás 2020*. Budapest, Szociális Demokráciáért Intézet-Excenter Kutatóközpont. 365-387.

Varga, Á. (2024): The development of the 'generation rent' phenomenon in Hungary. *Belvedere Meridionale*, 36(1): 67-80.

Vaskovics, L. (2000): A posztadoleszcencia szociológiai elmélete. *Szociológiai Szemle*, 10(4): 3-21.

Wasserman, C. – Poštuvan, V. – Herta, D. – Iosue, M. – Várnik, P. – Carli, V. (2018): Interactions between youth and mental health professionals: the youth aware of mental health (yam) program experience. *Plos One*, 13(2). DOI: 10.1371/journal.pone.0191843.

SEBESTYÉN ANNAMÁRIA – SUSÁNSZKY PÁL

Támogatás, közöny és kritika

A magyar nappali tagozatos hallgatók demokráciához fűződő viszonya és politikai értékrendje

Bevezetés

Az Aktív Fiatalok Magyarországon (AFM) kutatássorozat a kezdetektől fogva a nemzetközi vizsgálatokhoz illeszkedő mérőeszközökkel tanulmányozza a magyar egyetemisták és főiskolások demokráciához való viszonyát. Bár a témáról korábban készültek részelemzések (lásd: Kovács, 2014; 2017), de átfogó tanulmány eddig nem született. Jelen munkánkban ezért az elmúlt tizennégy év adatai alapján mutatjuk be és értékeljük a hallgatók demokráciával kapcsolatos beállítódását, valamint az ebben tapasztalható társadalmi különbségeket.

A hazai politikai attitűd- és értékvizsgálatok egyik legélénkebben tárgyalt témája az utóbbi másfél évtizedben a magyar társadalom demokráciához fűződő viszonya volt (lásd pl. Gerő-Szabó, 2015; Bíró-Nagy-Laki, 2018; Szabó-Gerő, 2019; 2022; Szabó, 2019; Szabó et al., 2021; Susánszky-Oross-Szabó, 2021; Bíró-Nagy-Szászi-Varga, 2022). A 2010-es kormányváltással elinduló illiberális belpolitikai folyamatok, valamint a miniszterelnök nagy visszhangot kiváltó 2014-es tusnádfürdői évértékelő beszéde az illiberális állam kiépítéséről⁴¹ indokoltta tette, hogy a rendszertranszformációt követő évekhez hasonló mértékű kutatói érdeklődés irányuljon a demokráciára, és annak hazai formájával kapcsolatos vélekedésekre.

Annak ellenére, hogy a Varieties of Democracy Institute (V-Dem) nemzetközi összehasonlító kutatási projekt elemzései alapján Magyarország 2018-ra a választási demokráciák (*electoral democracy*) sorából a választási autokráciák (*electoral autocracy*) körébe került,⁴² és e besorolása az elmúlt hat évben sem változott (Nord et al., 2024: 14), a magyar lakosságban nem csökkent a demokrácia melletti elköteleződés szintje. Sőt, a vonatkozó vizsgálatok arra mutattak rá, hogy az utóbbi években még jelentősebb mértékben emelkedett is a demokráciát a legjobb politikai berendezkedésnek ítéltők aránya a társadalomban (Gerő-Szabó, 2015; Szabó-Gerő, 2019; 2022; Szabó et al., 2021). Ezzel szemben a magyar demokrácia működésével való

41 Orbán Viktor beszéde a XXV. Bálványosi Nyári Szabadegyetem és Diáktáborban, 2014. július 26. <https://2015-2019.kormany.hu/hu/a-miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk/a-munkaalapu-allam-korszaka-kovetkezik> (Utolsó letöltés: 2024.08.05.)

42 A V-Dem Institute 2018-as évről szóló eredeti, 2019-es jelentése még Magyarországot választási demokráciának sorolta be, a 2020-as adatbázisban ugyanakkor visszamenőlegesen módosította 2018-ra vonatkozóan is választási autokrácia kategóriára (https://v-dem.net/media/datasets/Country_Year_V-Dem_Full_others_SPSS_v9.zip (2019-es adatbázis/V-Dem Dataset Version 9) és https://v-dem.net/media/datasets/Country_Year_V-Dem_Full_others_SPSS_v10.zip (2020-as adatbázis/V-Dem Dataset Version 10). (Utolsó letöltés: 2024.08.05.)

elégedettség némi ingadozást mutatott. Amíg a kétezertizedes évtizedben valamennyi reprezentatív vizsgálat szerint – bár változó mértékben – a demokráciával elégedetlenek aránya meghaladta az elégedettekét (Gerő-Szabó, 2015; Bíró-Nagy-Laki, 2018; Szabó-Gerő, 2019; Szabó, 2019; Szabó-Oross 2019, Susánszky-Oross-Szabó, 2021), addig 2020-ban és 2021-ben már fele-fele arányban oszlottak meg a felnőtt társadalmon belül a demokráciával elégedettek és elégedetlenek (Szabó et al., 2021: 77; Szabó-Gerő, 2022: 71). A kétezerhúszas évek elején azonban újabb visszaesést tapasztalhatunk: az European Social Survey legfrissebb adatai szerint a magyar társadalomban 2023-ban 39 százalék volt a hazai demokrácia működésével inkább vagy teljesen elégedettek aránya.⁴³ Az elemzések emellett arra is rávilágítottak, hogy a demokráciával való elégedettséget jelentősen befolyásolja a pártpreferencia, és így a kormánypárt-ellenzék dichotómiája mentén jelentősen polarizálódott a felnőtt társadalom véleménye az utóbbi évtizedben (Susánszky-Oross-Szabó, 2021; Szabó et al., 2021; Szabó-Gerő, 2022).

Az AFM felmérés első három hullámának⁴⁴ eredményei a fentiekhez hasonló tendenciákat mutattak a magyar egyetemisták és főiskolások körében. A nappali tagozatos hallgatóknak mindhárom adatfelvétel idején – 2011-ben, 2013-ban és 2015-ben is – relatív többsége vallotta, hogy a demokrácia minden más politikai rendszernél jobb. A magyar demokráciával való elégedettség átlaga pedig ugyan adatfelvételtől-adatfelvételre növekedett, mindvégig felülreprezentáltak voltak közöttük a magyar demokrácia működésével inkább elégedetlenek, ami jól mutatja, hogy a pártos polarizáció a hallgatók körében is jelentősen növekedett. Valamennyi adathullámban a kormánypárti szimpatizánsok egyértelmű elégedettségükről, míg az ellenzéki pártokra szavazók egyértelmű elégedetlenségükről számoltak be, és ez a véleménykülönbség egyre erősebbé vált (Kovács, 2017: 77–78).

Jelen elemzésünkben megvizsgáljuk, hogy mennyiben maradtak fent vagy változtak meg ezek a trendek 2015 és 2024 között, valamint bemutatjuk, hogyan alakultak a demokráciával kapcsolatos vélemények a különböző szociodemográfiai csoportok között, és a politikai vélekedések és értékpreferenciák mentén.

A korábbi vizsgálatokhoz hasonlóan magunk is különválasztjuk a demokrácia általános megítélését és a magyar demokrácia működésének értékelését. Egyetértünk azzal az állásponttal, mely szerint az előbbi többnyire egy normatív dimenzióban történő véleményalkotást foglal magában, és nem feltétlenül függ közvetlenül a kormányzat – politikai és gazdasági – teljesítőképességére vonatkozó szubjektív ítéletektől, az utóbbi viszont a tár-

sadalom tagjainak közvetlen, személyes tapasztalatainak összefüggéseibe ágyazódik. Ilyenformán akkor járunk el helyesen, ha a magyar demokrácia állapotáról alkotott véleményekre úgy tekintünk, mint amik egyaránt tartalmazzák a kormányzati tevékenységgel, valamint a politikai rendszerrel kapcsolatos vélekedéseket (Gabriel, 1997; Linde-Ekman, 2003).

Tanulmányunkat a felhasznált adatok és módszerek ismertetésével kezdjük, ezt követően rátérünk a legfontosabb eredményeink bemutatására. Először a demokratikus politikai rendszer támogatottságának és elutasíttóságának alakulását követjük nyomon 2011 és 2024 között a nappali tagozatos egyetemi és főiskolai hallgatók körében, majd megvizsgáljuk a demokrácia támogatottságának társadalmi-demográfiai háttérét és az abban bekövetkezett változásokat. Elemzésünket a demokrácia választásának érték- és attitűdinális tartalmának bemutatásával zárjuk, amelynek részeként elemezzük többek között a hallgatók demokratikus értékekkel való azonosulását és magyar demokráciával kapcsolatos elégedettségét és értékítéleteit is. A zárófejezetben összegezzük eredményeinket.

Adatok és módszerek

Demokráciáról alkotott vélekedések

Az AFM kutatás a hallgatók demokratikus politikai rendszerhez való viszonyát az első adathullámtól fogva ugyanazon – nemzetközi standardokon⁴⁵ nyugvó – mérőeszközzel vizsgálja. A válaszadóknak a következő kérdésre kell válaszolniuk: „Az alábbi kijelentések közül melyik áll a legközelebb a véleményedhez: a) A demokrácia minden más politikai rendszernél jobb; b) A hozzám hasonló emberek számára az egyik politikai rendszer olyan, mint a másik; c) Bizonyos körülmények között egy diktatúra jobb, mint egy demokratikus politikai rendszer.”⁴⁶

A három véleménycsoport jellemzésére az AFM kutatócsoport 2013-ban önálló tipológiát alakított ki, melyben a demokráciát minden más politikai rendszernél jobbnak tartó fiatalokat „rendszer-támogatóknak” nevezte el, a demokráciát és a diktatúrát egyaránt elfogadó, második csoportot „rendszerközömbösnek”, míg a harmadik csoportot, amelynek tagjai szerint bizonyos körülmények között a demokrácia felülírható a diktatúrával, „rendszerkritikus” elnevezéssel illette, utalva arra, hogy e fiatalok demokráciával kapcsolatos gondolkodása feltehetőleg erős kritikai éllel bír (Szabó, 2013). Tanulmányunk bevezetésében már utaltunk arra, hogy Magyarország politikai berendezkedése 2010 után fokozatosan átalakult, és az adatfelvétel idejére (2024. február-március) a hazai és nemzetközi tudományos érté-

43 ESS11 adatbázis. A magyarországi adatfelvétel 2023 tavasza és ősze között zajlott. Az adatfelvételt a TÁRKI végezte (<https://ess.sikt.no/en/study/412db4fe-c77a-4e98-8ea4-6c19007f551b>). (Utolsó letöltés: 2024.08.05.) A kutatás a demokráciával való elégedettséget 11 fokú skálán méri, ahol a 0 a teljesen elégedetlen, míg a 10 a teljesen elégedett álláspontot jelenti. Tanulmányunkban az elégedettek közé soroltuk azokat, akik 6-os vagy annál magasabb értéket jelöltek.

44 Az első három hullám módszertanáról részletesen lásd: Róna-Szabó, 2012; 2017; Szabó, 2014.

45 A kérdést több összehasonlító kérdőíves kutatásban is használják. Többek között: Afrobarometer (Bisong, 2024), Asian Barometer Survey (Chu és mtsai, 2008), World Values Survey (Norris, 2011).

46 A második (2013-as) hullámban a kérdésre adható válaszok között szerepelt még egy válaszlehetőség: „A mai magyarországi helyzet annyira rossz, hogy a diktatúra jobb lenne”, melyet az akkori válaszadók 5 százaléka jelölt meg. Az összehasonlíthatóságra törekedve, azokat, akik ezt a válaszopciót választották kihagytuk az elemzésből.

kelés már egyértelműen a nem-demokráciák körébe sorolta az országot. Ezért úgy véljük, megtévesztő lenne a fenti elnevezéseket használni, hiszen az eredeti megfontolás szerint, a „rendszer támogatók” csoportjába azok tartoznak, akik a demokratikus berendezkedést preferálják a nem-demokratikus berendezkedésekkel szemben. Ez minden bizonnyal összefügg az olvasókat, mivel a rendszer támogató címke egy nem-demokratikus környezetben azt sugallhatja, hogy a válaszadó a fennálló nem-demokratikus rendszert támogatja, vagyis a demokráciát elutasító attitűdökkel rendelkezik. Mindezek miatt úgy döntöttünk, hogy a három csoportra a *demokráciát támogató, rendszerközömbös és diktatúrát elfogadó* megnevezést fogjuk az elemzésünk keretei között használni.

A fenti kérdés a demokrácia elfogadottságát általában vizsgálja, a következő két, témára vonatkozó kérdés azonban már a megvalósuló, magyar demokráciával kapcsolatos véleményekre irányul. Az első kérdésnél a válaszadók egy négyfokú skálán jelölték, mennyire elégedettek a demokrácia működésével Magyarországon. Elemzésünkben az eredeti négy válaszkategóriájú változóból egy kétértékű, dummy változót hoztunk létre, ahol 1-es értékkel kódoltuk a „többé-kevésbé elégedett vagyok” és a „teljesen elégedett vagyok” válaszokat, és 0-val a „nem igazán vagyok elégedett” vagy „egyáltalán nem vagyok elégedett” válaszokat.

A második kérdés során arra kértük a kérdőív kitöltőit, hogy helyezték el Magyarországot egy olyan 11-fokú skálán, amelynek egyik végpontján a demokrácia, a másikon pedig a diktatúra áll. A demokrácia-diktatúra skálából szintén dummy változót hoztunk létre. 1-es értékkel kódoltuk a Magyarországot inkább diktatúrának értékelő válaszokat (6-os vagy annál nagyobb értékek), és 0-val kódoltuk a Magyarországot inkább demokráciának tartó válaszokat (5-ös vagy annál kisebb értékek).

Szociodemográfiai háttér

Az AFM kutatásban vizsgált szociodemográfiai jellemzők közül elemzésünkben a válaszadó lakóhelyének típusát és társadalmi strukturális pozícióját használjuk fel. Az előbbi változó a kérdezett állandó lakóhelyére vonatkozik, melyet a kutatás négy kategória mentén vizsgál: Budapest; megyei jogú város; egyéb város és község. Az utóbbit az AFM a szülők iskolai végzettségével mérte, melyből elemzésünkben egy három kategóriás változót hoztunk létre, ahol az egyes érték azokat a nappali tagozatos egyetemi és főiskolai hallgatókat foglalja magában, akiknek mindkét szülője érettségizett vagy annál alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezik („nem diplomás családból származók”). A 2-es érték alá az egy diplomás szülővel rendelkezőket, míg a 3-as érték alá a két diplomás szülővel rendelkező hallgatókat soroltuk.

Politikai értékek

A nappali tagozatos hallgatók politikai értékeinek vizsgálata során az autoriter attitűdöket mérő kérdés két itemjét használtuk. A válaszadók egy ötfokú skálán adták meg, mennyire értenek egyet az adott állítással. a) „A gyerekeknek meg kell tanulniuk, hogy a legfontosabb az engedelmesség és a tekintélytisztelet elfogadása”, b) „Az országnak nem politikai programokra van szüksége, hanem erőskezű vezetőkre”. A változókat az egyszerűbb értelmezhetőség miatt dummy változókká kódoltuk, ahol 1-es azt jelenti, hogy az állítással inkább egyetért (4-es és 5-ös válaszok), míg a 0-val kódoltuk az egyet nem értő válaszokat (a 3-as és kisebb értékek).

Elemzésünkben az összefüggéseket keresztábrák segítségével vizsgáljuk, és Khí-négyzet próbát használunk. Az adatok és módszerek áttekintése után a következő fejezetekben rátérünk eredményeink ismertetésére

Eredmények

Az egyetemisták és főiskolások demokráciához való viszonyának alakulása

Az AFM kutatás első két (2011/12-es és 2013-as) adathullámának⁴⁷ eredményei azt mutatták, hogy a magyar egyetemisták és főiskolások között relatív többségben vannak a demokráciát támogatók. A fiatalok 39, illetve 42 százaléka nevezte meg ekkor a demokráciát, mint a legjobb politikai rendszert. A relatív többség ugyanakkor azt is jelenti, hogy ezekben az években a demokrácia nem élvezett egyértelmű támogatást a nappali tagozatos hallgatók körében. Az első két hullám idején a harmaduk (29 százalékuk és 33 százalékuk) bizonyult rendszerközömbösnek, vagyis mondta azt, hogy számára gyakorlatilag mindegy, hogy milyen politikai rendszerben él. Valamivel több mint a negyedük (28 százalékuk és 29 százalékuk) pedig azt a választ adta, hogy számára bizonyos körülmények között egy diktatúra is elfogadható.

A hallgatók körében, azonban a 2015-ös adatfelvételtől kezdődően minden hullámban szignifikánsan nőtt a demokráciát támogatók aránya (1. táblázat).

47 A 2011/12-es és a 2013-as adatfelvételek ún. hibrid – online és face-to-face survey-t egyaránt magában foglaló – módszerrel készültek (Róna-Szabó, 2012; Szabó, 2014). A későbbi kutatásokban csak személyes kérdéssel gyűjtöttünk adatokat. Lásd: Róna-Szabó, 2017; Szabó, 2019; 2025 jelen kötetben.

1. táblázat. Demokráciához való viszony az egyetemisták és főiskolások körében, 2011–2024.

	2011/12	2013	2015	2019	2024
A demokrácia minden más politikai rendszer-nél jobb. („demokráciát támogató”)	39%	42%	47%	58%	63%
A hozzám hasonló emberek számára az egyik politikai rendszer olyan, mint bármelyik másik. („rendszerközömbös”)	33%	29%	32%	26%	26%
Bizonyos körülmények között egy diktatúra jobb, mint egy demokratikus politikai rendszer. („diktatúrát elfogadó”)	28%	29%	21%	16%	11%
Összesen (N)	100% (1497)	100% (1300)	100% (800)	100% (800)	100% (800)

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2011–2024.

Az évtized közepén az egyetemista és főiskolás fiataloknak már majdnem fele (47 százaléka) bizonyult demokrácia-támogatónak, négy évvel később, 2019-ben ez az arány tovább növekedett (58 százalék), végül 2024-ben minden korábbi adatfelvételnél magasabb arányban, majdnem kétharmaduk (63 százaléku) választotta a demokráciát a legjobb politikai berendezkedésnek. Ezzel együtt jelentősen, 2011-hez képest 17 százalékponttal csökkent a diktatúrát elfogadók aránya, és 7 százalékponttal csökkent a rendszerközömbösök tábora is. 2024-ben így megállapítható, hogy minden korábbi adathullámhoz képest kisebb méretű a rendszerközömbös és diktatúrát elfogadó fiatalok csoportja. 2024-ben a hallgatók kicsivel több, mint negyede számára mindegy, hogy milyen politikai rendszerben él, és csak tízből egy fiatal gondolja úgy, hogy a diktatúra esetenként jobb politikai rendszer a demokráciánál.

A demokrácia támogatottságának szociodemográfiai háttere

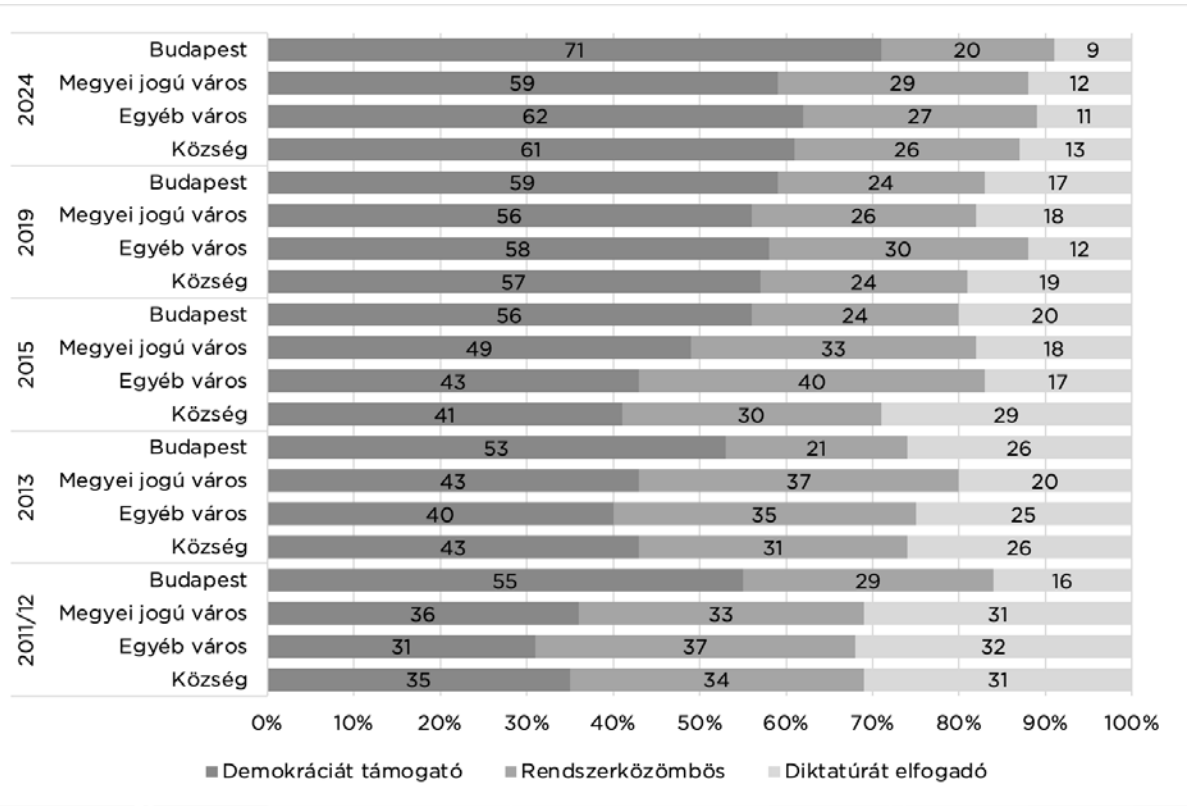
A demokrácia támogatottságát a szociodemográfiai tényezők mentén vizsgálva érdekes összefüggéseket és változásokat figyelhetünk meg (1. ábra).

A politikai rendszerhez való viszony és a településtípus kapcsolatát vizsgálva azt találtuk, hogy az első három adatfelvétel során (2011/12, 2013 és 2015) még érvényesült az ún. települési lejtő, vagyis Budapesten és a nagyvárosokban a demokráciát preferálók aránya magasabb volt, mint a kisebb városokban és a községekben élők körében.

Ez a statisztikailag szignifikáns különbség azonban 2019-ben, és 2024-ben már nem mutatható ki. A kétezertizedes évek folyamán a fővárosban élő egyetemista és főiskolás fiatalok körében a demokráciát támogatók aránya 55 százalék körül volt. 2024-ben azonban közel háromnegyedük (71 százaléku) tartozik ebbe a csoportba. A többi településtípus esetében pedig a demokráciát támogatók arányának kisebb-nagyobb növekedése volt tapasztalható az elmúlt másfél évtizedben. 2019-re a megyei jogú városokban, egyéb városban és községben élő hallgatók között egyaránt abszolút többségbe kerültek a demokráciátámogatók és kisebbséget alkottak a

rendszerközömbös és a diktatúrát elfogadó fiatalok. Mindezek alapján úgy tűnik a lakóhely szerinti különbségek fokozatosan eltűntek.

1. ábra. Az egyes politikai berendezkedési típusok megítélése a lakóhely típusa szerint, 2011/12–2024. (százalékos megoszlás)

(2011/12: N1=324; N2=371; N3=414; N4=289 / 2013: N1=274; N2=273; N3 =281; N4=203 / 2015: N1=196; N2=215; N3 =199; N4=183 / 2019: N1=208; N2=206; N3=238; N4=131 / 2024: N1=180; N2=237; N3 =208; N4=156) 2011/12: Pearson Chi Square: ,000; Cramer's V: ,145 / 2013: Pearson Chi Square: ,001; Cramer's V: ,103 / 2015: Pearson Chi Square: ,002; Cramer's V: ,117 / 2019: Pearson Chi Square: ,270 / Cramer's V: ,070 / 2024: Pearson Chi Square: ,399; Cramer's V: ,064

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2011–2024.

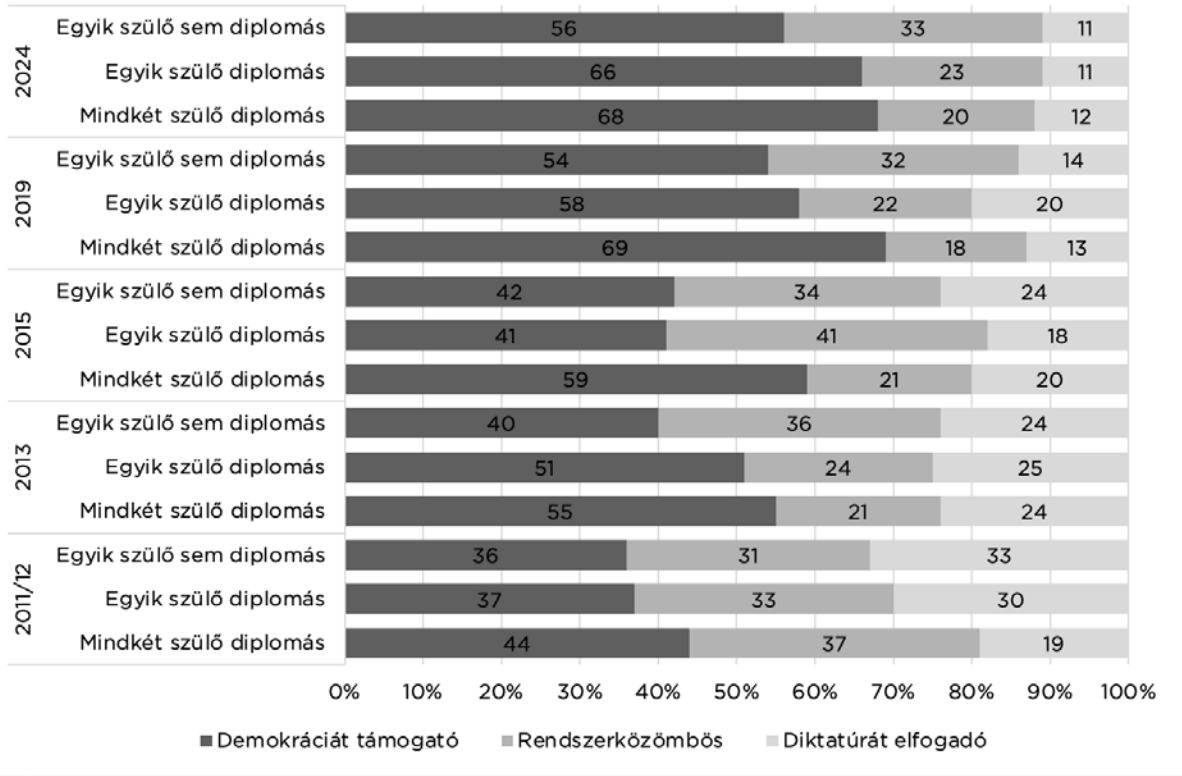
Érdemes megemlíteni, hogy a hazai kutatók a felnőtt társadalom vonatkozásában ezzel ellentétes eredményeket közöltek. 2020-as adatokat vizsgálva, a 18 éven felüli lakosság tekintetében azt találták, hogy a fővárosban élők között a mintabeli arányhoz (69 százalékhoz) képest alacsonyabb volt a demokráciapártiak aránya (64 százalék) és az átlagnál (22 százalék és 3 százalék) magasabb arányban képviseltették magukat mind a politikai rendszerek között különbségeket nem érzékelők (26 százalék), mind pedig a diktatúrát bizonyos körülmények között elfogadók (7 százalék). Az eredmények alapján a megyeszékhelyek és a vidéki városok lakói (77 százalék

és 77 százalék) bizonyultak a demokrácia mellett leginkább elkötelezettnek (Szabó et al., 2021: 73).⁴⁸

Miként frissebb adatok nem állnak a rendelkezésünkre a témában, így nem tudhatjuk biztosan, hogy e tendencia fennmaradt-e az elmúlt négy évben is. Mindenesetre a fővárosi hallgatók és a budapesti felnőtt lakosság véleményei között húzódó különbség okainak megismerése mindenképpen empirikus vizsgálatra érdemes problémát kínál.

A településtípussal ellentétben az elmúlt 14 évben lefolytatott valamennyi AFM hullámban statisztikailag szignifikáns különbség mutatkozott a kérdéskör vonatkozásában a különböző iskolázottságú családi háttérrel rendelkező fiatalok véleményei között. A demokrácia támogatottsága minden vizsgálati évben a két diplomás szülővel rendelkezők körében volt a legmagasabb és a nem diplomás családból származó fiatalok között a legalacsonyabb. Ez utóbbiak körében ugyanakkor 2011/12-höz viszonyítva 2024-re mintegy 20 százalékponttal emelkedett a demokráciát preferálók aránya és 22 százalékponttal esett vissza a diktatúrát elfogadóké. A rendszerközömbösök tábora ellenben az eredmények alapján meglehetősen stabilitást mutat. Mind az öt adathullám idején a nem diplomás családból származók nagyjából egyharmada nyilatkozta azt, hogy a demokrácia és a diktatúra nem különbözik érdemben egymástól (2. ábra).

2. ábra. Az egyes politikai berendezkedési típusok megítélése a szülők iskolai végzettsége szerint, 2011–2024. (százalékos megoszlás)

2011/12: N1=624; N2=376; N3=422 / 2013: N1=601; N2=386; N3 =53 / 2015: N1=320; N2=222; N3 =258 / 2019: N1=391; N2=245; N3 =142 / 2024: N1=333; N2=191; N3 =282) 2011/12: Pearson Chi Square: ,000; Cramer’s V: ,091 / 2013: Pearson Chi Square: ,000; Cramer’s V: ,103 / 2015: Pearson Chi Square: ,000; Cramer’s V: ,137 / 2019: Pearson Chi Square: ,001; Cramer’s V: ,109 / 2024: Pearson Chi Square: ,003; Cramer’s V: ,100

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2011–2024.

Egy másik figyelemre méltó eredmény, hogy noha 2011/12 és 2013 között jelentősen csökkent a két diplomás szülővel rendelkező hallgatók között a rendszerközömbösök aránya, 2013 óta stabilnak mutatkozik az arányuk: 2013-ban, 2015-ben, 2019-ben és 2024-ben is nagyjából az ötödük helyezkedett erre az álláspontra. Egyedül az iskolai végzettség szempontjából egyes családokban nevelkedő hallgatók között csökkent le érdemben 2024-re a különböző politikai rendszerek között különbséget nem tevők aránya, bár még most is közel negyedük (23 százalékuk) vallja magáénak ezt a három felkínált opció közül.

Az AFM kutatás eredményei alapján összefoglalóan elmondható, hogy 2024-ben a demokrácia támogatottsága magasabb a magas-státuszú és a városi fiatalok, mint az alacsonyabb státuszú, kisebb városokban és községekben élők körében. Ezzel együtt pedig a magasabb társadalmi státuszú családokból származók körében alacsonyabb a rendszerközömbösök aránya.

48 Bár 2015-ben és 2018-ban Gerő és Szabó a felnőtt lakosság körében jóval alacsonyabbra mérte a demokráciapártiak arányát (48 százalék, illetve 56 százalék), mint Szabó et al. 2020-ban, eredményeik hasonlóan arra mutattak, hogy a mintabeli megoszláshoz képest, relatíve alacsonyabb a demokrácia mellett elkötelezettek tábora a fővárosi állandó lakhellyel rendelkezők között (Szabó–Gerő, 2019: 50–51).

A diktatúra elfogadottságával kapcsolatban ez az összefüggés nem áll fenn.

Fontos eredménynek tartjuk ugyanakkor, hogy a demokratikus politikai be-
rendezkedés preferálása minden társadalmi csoportban növekedett 2011
óta. A lakóhelyi különbségek 2019-ben és 2024-ben statisztikai értelemben
nem szignifikánsak.

A demokrácia támogatottságának attitűdinális és értékháttere

Mint ahogyan arra a tanulmányunk elején már utaltunk, a politikai rendsze-
rekkel kapcsolatos preferenciák („demokráciát támogató”, „rendszerkö-
zömbös”, „diktatúrát elfogadó”) alapján nem tudjuk megmondani, hogy a
válaszadók milyen tartalmakat kapcsolnak a demokráciához és a diktatú-
rához, így nem tudhatjuk azt sem, hogy vajon a demokráciát a diktatúrával
szemben előnyben részesítők a demokrácia alatt a „liberális demokráciára”
gondolnak-e vagy a megvalósuló „illiberális” magyar demokráciára.

Noha erre vonatkozó kérdéseket nem tettünk fel a kutatásban, tehát köz-
vetlenül nem tudjuk vizsgálni, hogy a hallgatók pontosan mit értenek a de-
mokrácia fogalma alatt, más kérdésekre adott válaszaikból azonban követ-
keztethetünk arra, hogy milyen típusú rendszerre gondolhattak azok, akik a
demokráciát támogató csoportba tartoznak.

Ilyen módon indirekt következtetést vonhatunk le a demokráciával való
elégedettségre adott válaszokból. Ha a demokrácia támogatói liberális de-
mokráciát gondolták a leginkább elfogadhatónak, akkor a körükben a meg-
valósuló, magyarországi demokráciával való elégedettségnek alacsonynak
kell lennie. Ha azonban demokrácia alatt a megvalósuló illiberális rendszert
értik, akkor azt várhatjuk, hogy nagy arányban találunk közöttük a megva-
lósuló demokráciával elégedetteket.

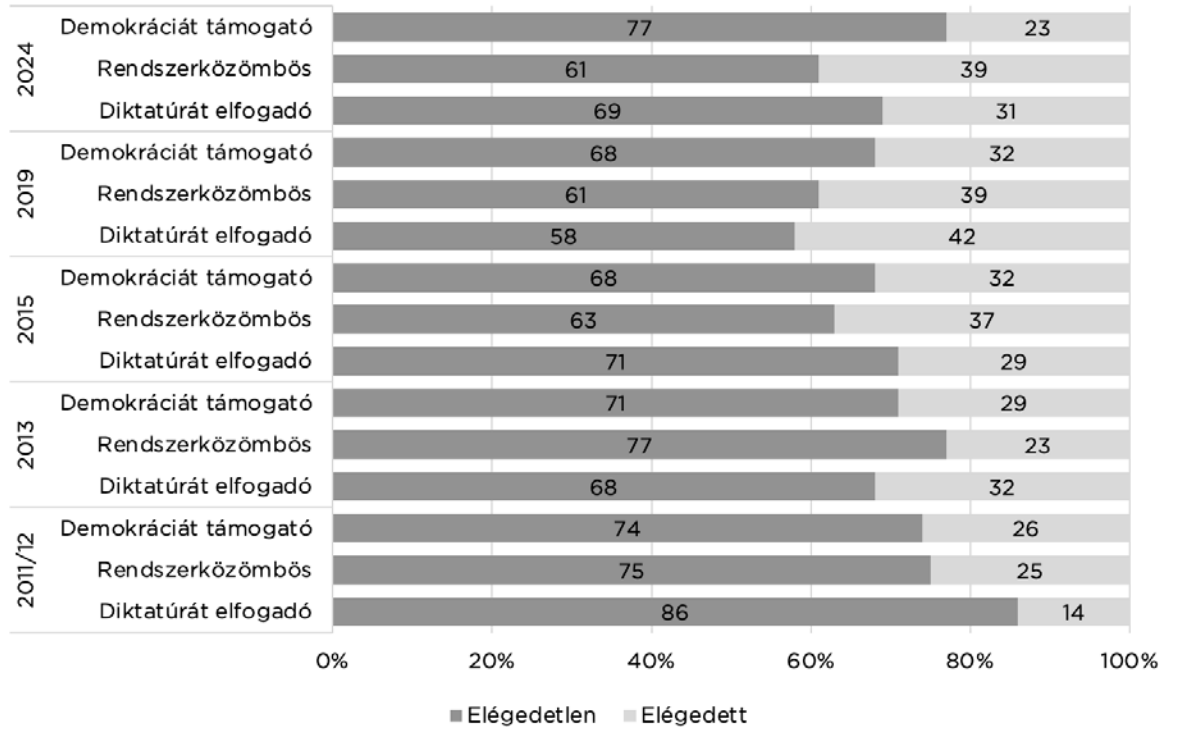
A 2011 és 2015 közötti időszak eredményei azt mutatták, hogy az egye-
temisták és a főiskolások magyar demokrácia működésével kapcsolatos
elégedettsége rendkívül alacsony szintű, noha adathullámról-adathullámra
emelkedés volt tapasztalható: 2011/12-ben a fiatalok 21 százaléka, 2013-ban
26 százaléka, 2015-ben a 32 százaléka mondta azt, hogy inkább vagy tel-
jes mértékben elégedett a demokrácia működésével az országban (Kovács,
2017: 88). Az AFM kutatás frissebb adatai szerint – hasonlóan a felnőtt tár-
sadalomban tapasztaltakhoz (Szabó et al., 2021: 77; Szabó-Gerő, 2022: 71)
– a kétezertízes évek végére tovább nőtt az elégedettség a hallgatók kö-
rében. 2024-ben azonban az elégedettek aránya az előző évekhez képest
csökkent (28 százalék). Ekkor újfent a fiatalok közel háromnegyede (72
százaléka) nyilatkozta, hogy nem elégedett a magyar demokrácia jelenlegi
állapotával.

Az első AFM kutatás idején, 2011/12-ben a demokráciát támogatók cso-
portjában az elégedettség szignifikánsan magasabb volt (26 százalék),
mint a diktatúrát elfogadók körében (14 százalék), az elégedetlenség azon-
ban mindhárom csoportban kiemelkedően magasnak bizonyult. Hozzá kell

ugyanakkor tennünk, hogy ekkor még csak néhány évvel voltunk túl a rend-
szerváltás utáni időszak egyik legnagyobb politikai és gazdasági válságán.
Az alapvető elégedetlenség hátterében így alighanem ez a körülmény is
közrejátszott. Másfelől pedig csak másfél-két év telt el a 2010-es választá-
sok óta, tehát a demokratikus intézményrendszer leépítésének folyamata
még az elején járt. Feltehetően ennek köszönhető, hogy a liberális demok-
rácia és a megvalósuló magyarországi demokrácia közötti különbség még
nem volt olyan nagy mértékű 2011-12-ben. 2013-ban és 2015-ben a három
csoport közötti különbségek lényegében eltűntek: statisztikailag nem mu-
tatkozott szignifikáns kapcsolat a demokrácia támogatottsága és a politi-
kai rendszerrel való elégedettség között.

Az illiberális rendszer kiépülése utáni adatfelvételek (2019 és 2024) viszont
egyértelmű és szignifikáns összefüggést mutatnak. A demokráciát támoga-
tók körében lényegesen alacsonyabb a demokráciával elégedettek aránya,
mint a diktatúrát elfogadók között. Ezek alapján egyértelműen arra követ-
keztethetünk, hogy a megvalósuló illiberális politikai rendszer jobban meg-
felel a diktatúrát elfogadók, mint a demokráciát preferálók elvárásainak (3.
ábra).

3. ábra. A demokráciát támogató, a rendszerközömbös és a diktatúrát elfogadó
csoportok elégedettsége, 2011-2024. (százalékos megoszlás)

(2011/12: N1=543; N2=461; N3=375 / 2013: N1=461; N2=312; N3 =251 / 2015: N1=373; N2=249; N3 =168 / 2019: N1=456; N2=209; N3 =127 / 2024: N1=494; N2=204; N3 =90) 2011/12: Pear-
son Chi Square: ,000; Cramer's V: ,118 / 2013: Pearson Chi Square: ,058; Cramer's V: ,075 /
2015: Pearson Chi Square: ,171; Cramer's V: ,067 / 2019: Pearson Chi Square: ,046; Cramer's
V: ,088 / 2024: Pearson Chi Square: ,000; Cramer's V: ,147

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2011–2024.

Az AFM kutatás kérdőíve két olyan értékkérdést is tartalmaz, amelyek normatív síkon vizsgálják az egyetemisták és a főiskolások demokratikus értékekkel való azonosulását. Az egyik az autoriter nevelés („A gyerekeknek meg kell tanulniuk, hogy a legfontosabb az engedelmesség és a tekintélytisztelet elfogadása”), míg a másik az autoriter kormányzás („Az országnak nem politikai programokra van szüksége, hanem erőskezű vezetőkre”) elfogadottságát/elutasítottságát mérte (2. táblázat).

A kétezertizes évek eleje és közepe között stagnálás volt tapasztalható az autoriter nevelést és az autoriter kormányzást elfogadók arányában. Ugyanakkor az évtized második felében már egyértelmű csökkenés mutatkozott mindkettő esetében. 2024-ben pedig minden eddigi hullámnál erősebb az autoriter értékek elutasítottsága: 2015-ben az egyetemisták és főiskolások mintegy fele (51 százaléka) értett egyet az autoriter gyermeknevelési elvekkel, és több mint a harmada (35 százaléka) az autoriter kormányzással, 2024-ben ennél lényegesen kevesebben, 37, illetve 24 százalékuk vélekedett így.

2. táblázat. Az autoriter nevelést és az autoriter kormányzást elfogadók és elutasítók aránya a demokráciát támogató, a rendszerközömbös és a diktatúrát elfogadó csoportokban, 2011–2024.

		Autoriter gyermeknevelés		Autoriter kormányzás	
		Elfogadók	Elutasítók	Elfogadók	Elutasítók
Demokráciát támogatók	2024	33	67	19	81
	2019	39	61	17	83
	2015	44	56	25	75
	2013	41	59	26	74
	2011/12	42	58	25	75
Rendszerközömbösek	2024	44	56	28	72
	2019	48	52	29	71
	2015	59	41	42	58
	2013	56	46	36	64
	2011/12	56	46	44	56
Diktatúrát elfogadók	2024	37	63	34	66
	2019	49	51	32	68
	2015	55	45	45	55
	2013	57	43	51	49
	2011/12	54	44	48	52
Összes hallgató	2024	37	63	24	76
	2019	43	57	23	77
	2015	51	49	35	65
	2013	50	50	37	63
	2011/12	49	51	38	62

Autoriter gyermeknevelés: (2011/12: N1=539; N2=462; N3=387 / 2013: N1=452; N2=313; N3=249 / 2015: N1=372; N2=250; N3=168 / 2019: N1=458; N2=208; N3=127 / 2024: N1=496; N2=206; N3=92) 2011/12: Pearson Chi Square: ,000; Cramer's V: ,108 / 2013: Pearson Chi Square: ,000;

Cramer's V: ,131 / 2015: Pearson Chi Square: ,003; Cramer's V: ,121 / 2019: Pearson Chi Square: ,011; Cramer's V: ,112 / 2024: Pearson Chi Square: ,033; Cramer's V: ,103

Autoriter kormányzás: (2011/12: N1=530; N2=462; N3=377 / 2013: N1=450; N2=308; N3=246 / 2015: N1=372; N2=250; N3=168 / 2019: N1=455; N2=207; N3=127 / 2024: N1=487; N2=201; N3=92) 2011/12: Pearson Chi Square: ,000; Cramer's V: ,201 / 2013: Pearson Chi Square: ,000; Cramer's V: ,219 / 2015: Pearson Chi Square: ,000; Cramer's V: ,189 / 2019: Pearson Chi Square: ,000; Cramer's V: ,159 / 2024: Pearson Chi Square: ,000; Cramer's V: ,154

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2011–2024.

A gyerekneveléssel kapcsolatos attitűdöket vizsgálva megállapítható, hogy az AFM összes hullámában a demokráciát támogatók körében a legalacsonyabb a tekintélyelvű nevelést elfogadók aránya, míg a rendszerközömbösök és a diktatúrát elfogadók körében szignifikánsan magasabb. Nagyon hasonló mintázatot láthatunk az autoriter vezető elfogadottsága kapcsán is. A demokráciát támogatók körében szignifikánsan alacsonyabb az erőskezű vezető preferálók aránya, mint diktatúrát elfogadók körében. 2024-ben a diktatúrát elfogadók egyharmada, a demokráciát támogatók pedig egyötöde gondolta úgy, hogy az országnak inkább erőskezű vezetőre van szüksége politikai programok helyett.

A kutatássorozat utolsó két hullámában megkérdeztük a válaszadókat, hogy a magyar politikai rendszert egy demokrácia-diktatúra skálán hol helyezik el. A 2019-es adatfelvétel alkalmával az egyetemisták és a főiskolások megosztottnak bizonyultak a kérdésben: 51 százalékuk inkább diktatúrának, míg 49 százalékuk inkább demokráciának értékelte Magyarországot. Öt évvel később, 2024-ben azonban már egyértelműen a diktatúra felé billent a mérleg nyelve. Ekkor a fiatalok közel kétharmada (62 százaléka) tartotta diktatúrának az országot és mindössze 38 százalékuk demokráciának (3. táblázat).

Érdekes kérdés, hogy vajon mi magyarázhatja a fenti nagyon jelentős változásokat. Kétségtelen, hogy a Covid-2019 járvány alatt bevezetett, korlátozás nélküli, rendeleti kormányzás; a 2022-es parlamenti választási kampány; a 2022-23-ban a fiatalokat különösen érintő oktatási tiltakozások kormányzati kezelése mind olyan események, amelyek egyértelműen megmutatták a politikai rendszer demokratikus jellegének lebontását. Érdeemes volna tehát a jövőben megvizsgálni, hogy pontosan milyen élmények, folyamatok magyarázzák a főiskolások és egyetemisták rendszerről való vélekedésének megváltozását.

3. táblázat. A magyar demokrácia helyzetének megítélése demokráciát támogató, a rendszerközömbös és a diktatúrát elfogadó csoportok körében, 2019–2024.

		Magyarországot inkább demokráciának ítélik	Magyarországot inkább diktatúrának ítélik
Demokráciát támogatók	2024	40	60
	2019	45	55
Rendszerközömbösek	2024	41	59
	2019	58	42
Diktatúrát elfogadók	2024	32	68
	2019	46	54
Összes hallgató	2024	38	62
	2019	49	51

(2019: N1=454; N2=205; N3 =126 / 2024: N1=495; N2=206; N3 =90) 2019: Pearson Chi Square: ,007; Cramer’s V: ,112 / 2024: Pearson Chi Square: ,314; Cramer’s V: ,054
Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2019 és 2024.

Érdekes módon azonban a demokrácia-diktatúra megítélése szempontjából nem tapasztalunk szignifikáns különbségeket a demokráciát támogató és a diktatúrát elfogadó csoportok között. Bár a diktatúrát elfogadók 68 százaléka, míg a demokráciát támogatók valamivel kevesebb, 60 százaléka tartja a politikai berendezkedést inkább diktatőrikusnak a különbségek statisztikai értelemben nem szignifikánsak. Az eredmények alapján úgy tűnik a diktatúrát elfogadók nem csak elégedettek a megvalósuló illiberális rendszerrel, de politikatudományi elemzésekkel összhangban nem is tartják azt demokráciának.

Összegzés

Tanulmányunkban a nappali tagozatos egyetemista és főiskolás fiatalok demokráciához való viszonyát és a magyarországi politikai rendszerről alkotott képét vizsgáltuk meg az elmúlt közel 15 évben felvett adatok alapján.

Elemzésünk első részében bemutattuk, hogy 2011 és 2024 közötti időszakban a demokráciát támogatók aránya folyamatosan növekedett, míg a diktatúrát elfogadóké folyamatosan csökkent. Noha 2024-ben a magasabb társadalmi státuszúak körében – a korábbi adatfelvételek eredményeihez hasonlóan – magasabb a demokráciát támogatók aránya, 2015 óta minden társadalmi csoportban jelentősen kibővült a demokráciát a diktatúrával szemben előnyben részesítők köre. Továbbá, a korábban egyértelműen jelentkező lakóhely szerinti különbségek a 2019-es és 2024-es hullámokban már nem mutathatóak ki. Nem találtunk szignifikáns különbséget a Budapesten, városokban és falvakban lakó egyetemista fiatalok között.

A tanulmány második felében azt a kérdést vizsgáltuk, hogy a demokráciát támogatók milyen demokráciaképpel rendelkezhetnek. Amikor azt a választ adták, hogy „a demokrácia minden politikai rendszernél jobb”, akkor vajon

liberális demokráciára gondoltak, vagy inkább a megvalósuló illiberális berendezkedésre. Mivel a hallgatók demokráciáról való elképzeléseire közvetlenül nem kérdeztünk rá a kérdőívben, ezért közvetett módon vizsgáltuk a fenti kérdést.

Megállapítottuk, hogy a demokráciát támogatók körében magasabb a megvalósuló demokráciával való elégedetlenség és az autoriter értékeket (tekintélyelvű nevelés, erőskezü vezető) elutasítók aránya, melyből arra a következtetésre jutottunk, hogy a demokráciát támogató fiatalok inkább a liberális demokráciákat preferálják a jelenlegi politikai rendszerrel szemben. A megvalósuló illiberális berendezkedés pedig leginkább a diktatúrát elfogadók igényeit elégíti ki, hiszen a diktatúrát elfogadók körében magasabb a rendszerrel való elégedettek aránya. Figyelemre méltó eredmény azonban az is, hogy a diktatúrát elfogadó hallgatók körében magas a Magyarországot inkább diktatúrának értékelők aránya. Vagyis a diktatúrát elfogadók nem csupán elégedettek a jelenlegi politikai berendezkedéssel, de tudatosak a rendszerrel kapcsolatban, hiszen értékelésük egybeesik a politikatudomány egyhangú álláspontjával.

A diktatúrát elfogadó fiatalok csoportja tehát jelentősen leszűkült az utóbbi évtizedben. Alighanem azok a hallgatók tartoznak ide, akik valóban radikális álláspontot képviselnek a politikai berendezkedéssel kapcsolatban. Ők azok, akik a diktatőrikus berendezkedést kívánatosnak tartják, a jelenlegi politikai rendszert pedig ehhez közelítőnek értékelik, ami táplálja a rendszerrel kapcsolatos elégedettségüket. Ebben az értelemben számukra a diktatúra nem feltétlenül képez negatív konnotációjú fogalmat.

Fontos lenne a jövőben jobban megérteni, az egyetemista fiatalok liberális demokrácia mely elemeit tartják különösen fontosnak, illetve hogyan látják, mely területeken sérült leginkább a demokratikus berendezkedés Magyarországon. Továbbá érdemes lenne további elemzésekkel feltárni, a demokratikus elköteleződés megerősödése mögött húzódó folyamatokat és megérteni, miért növekszik a demokrácia iránti elköteleződés.

Hivatkozott irodalom

Bíró-Nagy, A. – Laki, G. (2018): *Demokrácia és a magyar társadalom*. Budapest, Friedrich-Ebert-Stiftung – Policy Solutions.

Bíró-Nagy, A. – Szabó, A. (2021): *Magyar Fiatalok 2021. Elégedetlenség, polarizáció, EU-pártiság*. Budapest, Friedrich-Ebert-Stiftung.

Bíró-Nagy, A, – Szászi, Á. – Varga, A. (2022): *Magyarország értéktérképe 2022*. Budapest, Friedrich-Ebert-Stiftung – Policy Solutions.

Bisong, T. E. (2024): Regime Type, Democratic Quality and the Participation of Resource-Rich Citizens. In Bisong, T. E.: *Social Status and Political Participation of Rich and Poor Citizens in Africa: When the Resource-Poor are the Most Likely Voters*. Cham, Springer Nature Switzerland. 109-139.

Chu, Y. – Diamond, L. – Nathan, A. J. – Chull Shin, D. (2008): *How East Asians View Democracy*. New York, Columbia University Press.

Gabriel, O. W. (1997): Politikai beállítódás és politikai kultúra. *Szociológiai Figyelő*, 1-2: 53–85.

Gerő, M. – Szabó, A. (2015): *Politikai tükrök. Jelentés a magyar társadalom politikai gondolkodásmódjáról, politikai integráltságáról és részvételéről, 2015*. Budapest, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont.

Kovács, T. (2014): Mit jelent a demokrácia a magyar egyetemisták és főiskolások számára? In Szabó, A. (szerk.): *Racionálisan lázadó hallgatók II. Apátia – radikalizmus – posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében*. Szeged, Belvedere Meridionale. 43–61.

Kovács, T. (2017): Támogatás, közöny és kritika: látkép a hallgatók demokráciához fűződő viszonyáról. In Szabó, A. – Oross, D. (szerk.): *Csendesek vagy lázadók? A hallgatók politikai orientációi Magyarországon (2011–2015)*. Szeged – Budapest, Belvedere Meridionale – MTA TK PTI. 77–98.

Linde, J. – Ekman, J. (2003): Satisfaction with democracy: A note on a frequently used indicator in comparative politics. *European Journal of Political Research*, 42(3): 391–408.

Muxel, A. (1999): Az ifjúkor politikai moratóriuma. In Szabó, I. – Csákó, M. (szerk.): *A politikai szocializáció. Válogatás a francia nyelvterület szakirodalmából*. Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó. 100–124.

Nord, M. – Lundstedt, M. – Altman, D. – Angiolillo, F. – Borella, C. – Fernandes, T. – Gastaldi, L. – God, A. G. – Natsika, N. and Lindberg, S. I. (2024): *Democracy Report 2024: Democracy Winning and Losing at the Ballot*. Gotenburg, University of Gothenburg -V-Dem Institute.

Norris, P. (2011): *Democratic deficit: critical citizens revisited*. Cambridge, Cambridge University Press.

Róna, D. – Szabó, A. (2012): A kutatás módszertana. In Szabó, A. (szerk.): *Racionálisan lázadó hallgatók. Apátia – radikalizmus – posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében I*. Szeged – Budapest, Belvedere Meridionale – Budapest Corvinus Egyetem. 15–24.

Róna, D. – Szabó, A. (2017): A 2015-ös adatfelvétel módszertana. In: Szabó, A. – Oross, D. (szerk.): *Csendesek vagy lázadók? A hallgatók politikai orientációi Magyarországon (2011–2015)*. Szeged–Budapest, Belvedere Meridionale–MTA TK PTI. 208–210.

Schwartz, S. H. – Bilsky, W. (1987). Toward a Universal Psychological Structure of Human Values. *Journal of Personality and Social Psychology*, 53(3): 550–562.

Schwartz, S. H. (1999): A Theory of Cultural Values and Some Implications for Work. *Applied Psychology: An International Review*, 48: 23–47.

Susánszky, P. – Szabó, A. – Oross, D. (2021): A demokráciával való elégedettség és a demokrácia értelmezése Magyarországon. *Társadalomtudományi Szemle*, 11(2): 30–57.

Szabó, A. – Oross, D. – Papházi, V. – Pokorny, Zs. – Sebestyén, A. (2021): *A magyar társadalom politikai értékei, identitásmentázatai, 2020. A magyar társadalom politikai percepciója, értékrendszere, politikai részvétele, 2020 decemberében*. Budapest, TK PTI.

Szabó, A. – Oross, D. (2019): Két modell között? A politikai rendszerek megítélése és a politikai aktivizmus mintázatai Magyarországon. In Böcskei, B. – Szabó, A. (szerk.): *Hibrid rezsimok – A politikatudomány X-aktái*. Budapest, MTA TK PTI–Napvilág. 35–58.

Szabó, A. (2013): *A magyar egyetemisták és főiskolások Magyarországon. Gyorsjelentés*. Budapest, Publikon Kiadó.

Szabó, A. (2014): A kutatás módszertana. In Szabó, A. (szerk.): *Racionálisan lázadó hallgatók II. Apátia – radikalizmus – posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében*. Szeged, Belvedere Meridionale. 15–19.

Szabó, A. (2019): *A magyar egyetemisták és főiskolások politikai integrációja 2019-ben*. Prága, Heinrich Böll Stiftung.

Szabó, A. (2023): *A politikai érdeklődés alakulása Magyarországon, 2000–2022. Habilitációs dolgozat*. Budapest, ELTE Állam- és Jogtudományi Kar. Politikatudományi Intézet.

Szabó, A. (2025): A 2024-es Aktív Fiatalok Magyarországon kutatás módszertana. In jelen kötetben.

Szabó, A. – Gerő, M. (2019): *A magyar társadalom és a politika, 2019. A magyar társadalom politikai gondolkodásmódja, politikai integráltsága és részvétele*. Budapest, MTA TK.

Szabó, A. – Gerő, M. (2022): *A magyar társadalom törésvonalai és politikai integrációjának dimenziói a COVID-19 árnyékában. A magyar társadalom politikai gondolkodásmódja, politikai preferenciája és részvétele 2021 őszén*. Budapest, MTA TK.

Szabó, A. – Oross, D. (2021): Változó világ – állandó értékek. Az ifjúság politikai érdeklődésének és politikai értékrendjének változása. In Székely, L. (szerk.): *Magyar fiatalok a koronavírus-járvány idején. Tanulmánykötet a Magyar Ifjúság Kutatás 2020 eredményeiről*. Budapest, Enigma 2001 Kiadó és Médiaszolgáltató Kft. 211–236.

Szalóki, V. – Kerpel-Fronius, B. (2022): Identitás és politikai értékek az újnacionalizmusban. In Nagy Á. (szerk.): *Magyar Ifjúságkutatás 2020. A lábjegyzeten is túl*. Budapest, Szociális Demokráciáért Intézet – Exceter Kutatóközpont. 162–188.

Szegedi, P. (2020): *Mozgalom és párt között. Alternatív mozgalmi pártok 2008 után*. In Hamerli, P. – Varga T. – Rab V. (szerk.): XIII. Nemzetközi és XX. Országos Grastyán Interdiszciplináris konferencia előadásai. Pécs, Pécsi Tudományegyetem. 134–153.

Uslander, E. M. (2002): *The Moral Foundations of Trust*. Prepared for the Symposium, „Trust in the Knowledge Society”, University of Jyväskylä, Finland, 20th September, 2002.

Állandóságok és átrendeződések a felsőoktatásban tanuló fiatalok ideológiai orientációjában

Bevezetés

Az Aktív Fiatalok Magyarországon (AFM) kutatássorozat első adatfelvétele (2011/12) óta vizsgálja a politikai identitást, a bal–jobb, liberális konzervatív, mérsékelt–radikális skálákon, amelyek arra szolgálnak, hogy megkönnyítsék az egyén számára önmaga és a többi politikai szereplő elhelyezését a politikai térben, ennek megfelelően ezek a politikai identitás alapvető alkotórészei (Kovács, 2017).

Jelen tanulmány célja, hogy megértse, (1.) vajon mi jellemzi ma Magyarországon a felsőoktatásban résztvevő fiatalok ideológiai orientációit? (2.) Vannak-e és ha igen milyen különbségek húzódnak meg ezen önmeghatározások mögött? (3.) Vajon az ideológiai önbesorolás mennyiben határozza meg a fiatalok politikáról alkotott véleményét, demokráciához való viszonyát és az azzal való elégedettségét és a jövőbe vetett bizalmát? Emellett (4.) betekintést nyújtunk a jobb- és baloldali, centrista érzelmű fiatalok politikai aktivitásába, megállapításokat teszünk részvételi tapasztalataikról, szervezeti kötődéseikről. A dolgozat általános célkitűzése bemutatni a bő másfél évtizedben tapasztalható változásokat, összehasonlítva a korábbi hullámok adataival.

A dolgozat elején bemutatjuk az elemzés során felhasznált adatokat, módszereket. Ezt követően, az eredmények bemutatása során először a bal–jobb és liberális–konzervatív ideológiai önbesorolás okaival foglalkozunk a 2011 és 2024 közötti időszakban. Ekkor sorra vesszük az ideológiai önbesorolást befolyásoló egyes demográfiai tényezőket, majd megállapításokat teszünk a fiatalok demokráciaképéről és annak változásairól. Végül részletesen elemezzük a nappali tagozaton tanuló egyetemista és főiskolás diákok problématerképét és az esetleges kihívásait. Végül a politikai és szervezeti aktivitásuk leírásával foglalkozunk, különös tekintettel arra, hogy milyen különbségek, összefüggések tapasztalhatók a két ideológiai önbesorolás dimenziójában. Az elemzés záró részében áttekintjük a kutatás során tett főbb megállapításokat.

A két választott időbeni viszonyítási pont használatát az indokolja, hogy az AFM 2011-es adatfelvétele hibrid módszertant alkalmazott a populáció vizsgálatához, a dominánsan online adatfelvételi módszerrel készülő vizsgálatot további 255 személyes kérdezéssel készült interjúval egészítették ki (Róna–Szabó, 2012). Módszertani szempontból a 2015-ös adatfelvétel eredményei a legkorábbiak, amelyek teljes mértékben összevethetőek a 2024-es adatfelvételi formával, a nappali tagozaton tanuló fiatalok megkér-

dezése akkor és 2024-ben is személyesen történt.⁴⁹ Jeleznünk kell az eltérő adatfelvételtől fakadó különbségeket is, legyen szó a módhatásról, vagy a kérdezőbiztos jelenlétének jelentőségéről (Pillók-Stefkovics, 2017; Luksander-Németh, 2013; White-Laird, 2020). Ahol lehetőségünk van rá, mind a két korábbi adatfelvételtől származó adatokat ismertetjük.

Az elemzés módszertana

Az elemzésben alapvetően hármass felosztást alkalmazunk. Erre azért is van lehetőségünk, mert kevés olyan robosztus kérdés létezik a társadalomtudományokban, mint azok az alapvető politikai tulajdonságokra irányuló skála típusú kérdések, melyeken a(z) AFM kutatócsoport az utóbbi bő egy évtized során nem változtatott. Továbbá azért is tartjuk megfelelőnek ennek a két skála alapú kérdésnek (bal-jobboldali és liberális-konzervatív skálák) a mind részletesebb kibontását, mert a kérdőív adatfelvételében részt vevő – általában egyetemista korú – kérdezőbiztosoknak az alapvető politikai nézetekről és attitűdök kérdésekor át kellett nyújtaniuk a papír alapú kérdőívet a válaszadó számára, így megadva annak a lehetőségét, hogy a kérdezettek ne fedjék fel a politikai nézeteiket a kérdezőbiztosok előtt, ezzel minimalizálva a kérdezőbiztosi hatást⁵⁰.

A kutatás mintájába került válaszadóknak három skálán volt lehetőségük magukat elhelyezni: bal-jobboldalin, liberális-konzervatívon és mérsékelt-radikális skálákon. Mi a baloldali-jobboldali, valamint a liberális-konzervatív önbesorolással foglalkozunk, a mérsékelt-radikális osztályozást az elemzésben nem érintjük. A kérdést az *European Social Survey* által alkalmazott 11 fokú skálával⁵¹ szemben az AFM kérdőív szisztematikusan hétfokozatú tengelyen méri. A válaszok értékelésekor ezért hármass klasszifikációt alkalmazunk, ami azért is tűnt indokoltnak, mert az utóbbi másfél évtizedben sorra jelentek meg olyan, jellemzően fiatal, urbánus, legtöbbször egyetemisták által létrehozott politikai szerveződések (pl. korai Momentum Mozgalom, Sétáló Budapest), melyek éppen a centralista, teljesítményelvű, középutas jellegüket próbálták hangsúlyozni (Angyal et al., 2017; Fényes, 2023; 2024) a politikai kommunikációjukban, így megszólítva az általunk is vizsgált fiatalokat. Az elemzésben vizsgálni kívánt két függő változó megalkotásakor tehát ugyanazt a felosztást követtük. A továbbiakban baloldali érzelműnek tekintjük azon válaszadókat, akik 1-3 közötti értékeket jelöltek a bal-jobboldali ideológia skálán, jobboldalinak pedig, akik 5 és 7 közötti számokat jelöltek a kérdés megválaszolásakor. Centristáknak azon nappali tagozaton tanuló diákokat nevezzük, akik a 4-es értéket választották. A liberális-konzervatív skála esetében ugyanezen elv szerint alakítottuk ki a liberálisnak (1-3-as értéket jelölők), konzervatívnak (5-7-es értéket jelölők) és az önmagukat centristának (4-es értéket jelölők) definiálók csoportjait.

A kilencvenes évek bal-közép és jobb pólus versenye után előbb balra, majd fokozatos jobbra tolódás jellemezte a nappali tagozaton tanulókat (Gerő-Szabó, 2015). A liberális-konzervatív dimenzióban többségben vannak az önmagukat konzervatív karakterrel jellemző állampolgárok (Szabó-Gerő, 2019; Bíró-Nagy-Szászi-Varga, 2022). A fiatalok (18-29 évesek) esetében ezektől eltérő tendenciákat rögzítenek a különböző kutatások: enyhe balratolódás tapasztalható, továbbá elmondható, hogy a magyar fiatalok relatív többsége a centrumba pozicionálja magát, hasonlóan a közép-európai régióban élő kortársaikhoz (Szabó, 2019; Bíró-Nagy-Szabó, 2021). Az AFM korábbi eredményei is rögzítették ezt a szisztematikus balratolódást. 2019-re a diákok a bal-jobboldali hétfokozatú skálán pont középen (M=4) voltak, az addigi legnagyobb mértékben (M=3,3) tekinthetők liberálisnak (Szabó, 2019).

Eredmények

A 2011-es és 2024-es adatfelvételek időpontja között eltelt időszakban jelentős változások történtek a nappali tagozaton tanuló diákok ideológiai önbesorolásán. Szabó (2019) által korábban jelzett szisztematikus változás tendenciája nem változott. Az első táblázaton jól látható, hogy a diákok az első, 2011-es mérés óta egyre inkább a baloldali és liberális értékek felé közelednek.

1. táblázat. Ideológiai önbesorolás a felsőoktatásban tanuló diákok körében

	2011	2015	2019	2024
Baloldali-jobboldali	4,42	4,29	3,99	3,67
Liberális-konzervatív	3,66	3,72	3,52	3,44

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2011, 2015, 2019, 2024 (2011: N1=1571; N2=1568; 2015: N1=772; N2=771; 2019: N1=788; N2=782; 2024: N1=702; N2=718).

2024-ben mintha nagyobb bizonytalanságot okozott volna a kérdezettek számára önmaguk ideológiai elhelyezése a megadott skálákon. A 2015-ös és 2019-es adatfelvételek során nagyobb határozottság volt tapasztalható: 1-4 százalék között változott a kérdést eldönteni nem tudók, nem akarók aránya, ez az utóbbi 2024-es adatfelvétel során 14-16 százalékra emelkedett.

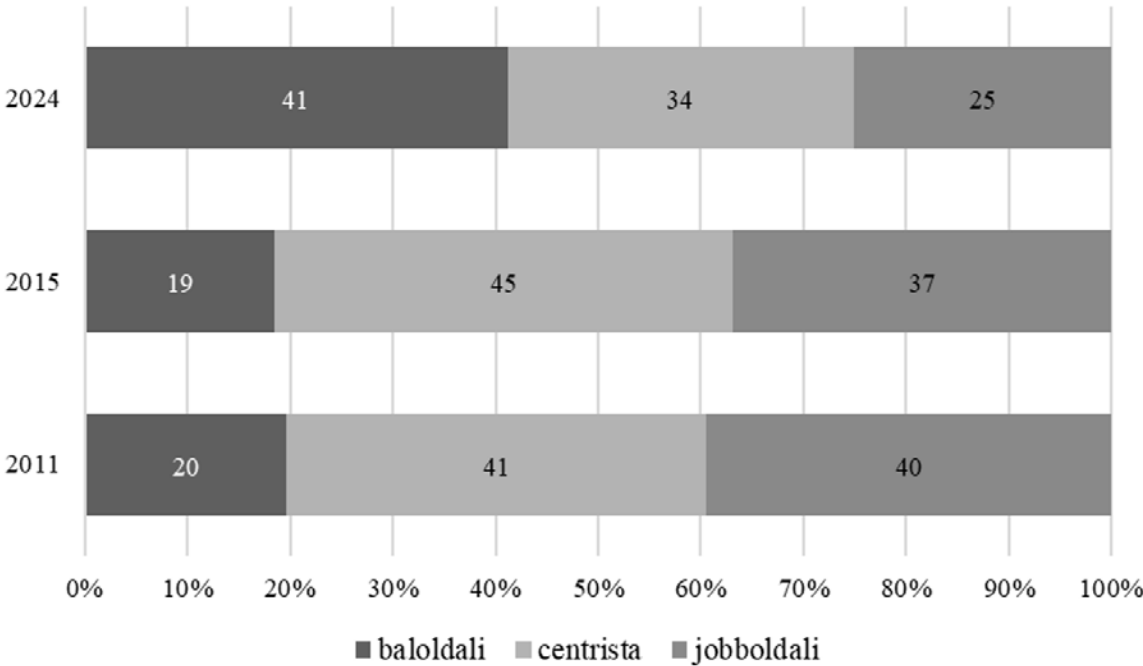
A kérdésre válaszadók között ellenkező mozgások figyelhetők meg mindkét skála esetén, a két vizsgált szegmens esetében hasonló módon (lásd: 1-2. ábra). A 2011-2015 közötti időszakban a baloldali és liberális értékek kisebb visszaesése tapasztalható, közben nőtt a magukat az ideológia centrumba sorolók aránya a vizsgált szegmens körében. 2015 és 2024 közötti időszakban számottevő átrendeződések mutatkoznak, ennek jelei a 2019-es adatfelvétel esetén is tapasztalhatók voltak (Szabó, 2019). A magukat baloldaliként definiálók aránya több, mint duplájára nőtt 2024-re, miközben a centristák és a jobboldaliak aránya 10 százalékponttal csökkent. A liberális – konzervatív tengely vizsgálata során látható (2. ábra), hogy a különbség pusztán a magukat konzervatív értékrendűnek tartók arányának állandóságában mutatkozik.

49 A 2015-ös hullám módszertanáról részletesen lásd Róna-Szabó, 2017. A 2019-es vizsgálatot bemutatja: Szabó, 2019. A 2024-es kutatásról lásd Szabó, 2025 jelen kötetben.

50 A kérdezőbiztosi hatásról lásd bővebben: Németh-Luksander, 2013 vagy White-Laird, 2020 irodalomjegyzékben feltüntetett tanulmányait.

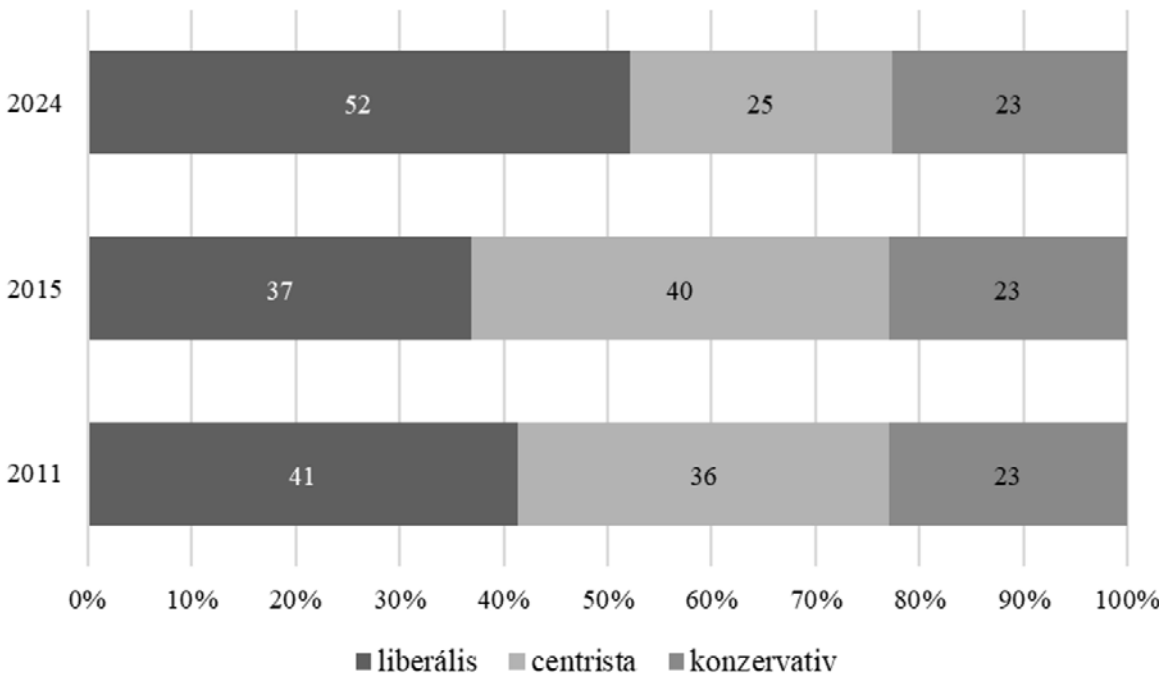
51 A 11 fokú skálán a 0 a teljesen baloldali, míg a 10 a teljesen jobboldali meggyőződést jelenti.

1. ábra. Ideológiai önbesorolás bal-jobb tengelyen (százalékos megoszlás, 2011, 2015, 2024)

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2011, 2015, 2019, 2024 (2011: N=1571, sig.:0,05; 2015: N=772, sig.:0,05; 2024: N=702, sig.:0,05).

2. ábra. Ideológiai önbesorolás liberális-konzervatív tengelyen (százalékos megoszlás, 2011, 2015, 2024)

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2011, 2015, 2019, 2024 (2011: N=1568, sig.:0,05; 2015: N=772, sig.:0,05; 2024: N=718, sig.:0,05).

A skálák közötti kapcsolatról elmondható, hogy a vizsgált időszakban csökkent ($r=0,47$ -ről $0=0,4$ -re), továbbra is közepesen erős. Vagyis, a baloldali diákok inkább liberálisok, a magukat jobboldaliként jellemzők inkább konzervatívok. Esetükben a két érték valamivel kevésbé erős ($r=0,39$). Érdeemes megjegyezni, hogy a kapcsolat erőssége nagyon hasonló a Szabó és társai (2021) által a teljes magyar társadalom esetében mért értékhez. Különbség ugyanakkor, hogy a kutatók által rögzített jelentős növekedést az egyetemisták esetében nem érzékeltük.

Az ideológiai önbesorolás demográfiai háttere

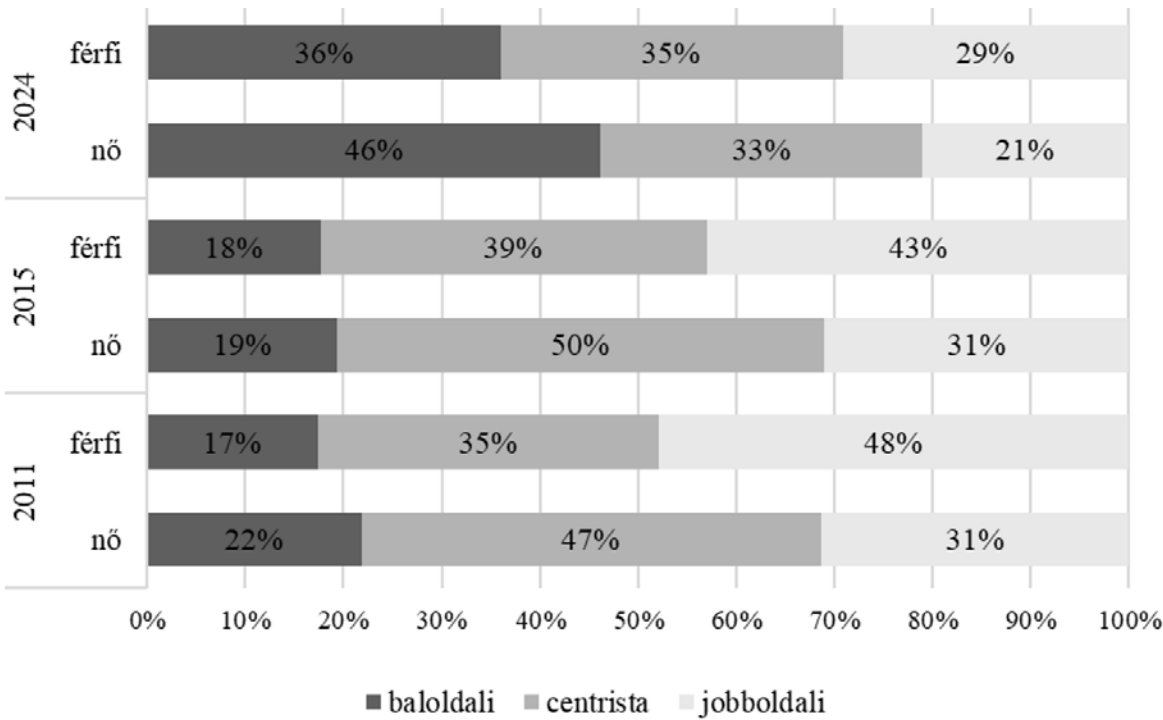
A nappali tagozaton tanuló egyetemisták és a főiskolások ideológiai önbesorolásának vizsgálata során a 2011-es kutatási eredményekkel ellentétben, sem a születési hely, sem az állandó lakóhelyet illetően nem találtunk szignifikáns különbséget a három csoport között. Vagyis, a (nevelő)szülők legmagasabb befejezett iskolai végzettsége mellett a válaszadók korábbi középiskolai kötődésük (pl. állami, egyházi fenntartású intézmény tanulója) sem magyarázzák azt, hogy hova helyezik el magukat a skálák a mintába került válaszadók.

A kérdezett állandó lakóhelyének változóját a kutatás négy kategória – Budapest; megyei jogú város; egyéb város és község – mentén vizsgálja. Röviden elmondható, hogy 2011-ben még szignifikáns különbség mutatkozott a településtípusok szerint mind a bal-jobb, mind a liberális-konzervatív skálát tekintve. Később, 2015-ben már csak utóbbit tekintve volt ez igaz, 2024-es adatokat tekintve nem találtunk eltérést az így képzett csoportok ideológiai önbesorolásában.

Ehhez nagyon hasonló tendenciákat figyelhetünk meg a szülők iskolai végzettségét tekintve. Az elemzésben egy három kategóriás változóval vizsgáltuk, ahol a kategóriákat „mindkét (nevelő)szülő diplomás”, az „egyik (nevelő)szülő diplomás”, illetve a „diploma nélküli (nevelő)szülő” háttér alkotta. E felosztás mentén 2011-ben mindkét skála esetében szignifikáns eltérések mutatkoztak, majd a 2015-ös adatfelvétel során csak a liberális-konzervatív skála esetében láthatóak különbségek. A 2024-es adatok szerint a fiatalok (nevelő)szüleinek iskolai végzettsége nem határozza meg szignifikánsan ideológia értékrendjüket egyik skálán sem.

Szignifikáns eltéréseket a társadalmi nemek elemzése során találtunk. A 3. ábrán látható, hogy a magukat nőként identifikálók körében az elmúlt időszakban tapasztalható jelentős balra és liberális értékek felé mozdulása. A baloldali ideológiát vallók aránya megduplázódott a férfiak körében, a centrumban elhelyezkedők aránya közel állandó, a liberális-konzervatív dimenzióban a centrumértékek esetében számottevő ingadozások mutatkoznak.

3. ábra. Ideológiai önbesorolás bal-jobb tengelyen, nemek szerinti bontásban (százalékos megoszlás, 2011, 2015, 2024)

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2011, 2015, 2019, 2024 (2011: N=1571, sig.:0,05; 2015: N=772, sig.:0,05; 2024: N=702, sig.:0,05).

Demokráciakép

Fontosnak tartjuk, hogy mind részletesebb képet adjunk arról is, hogy a magukat jobb-baloldalinak tartó, konzervatív vagy liberálisként meghatározó fiatalok különböző politikával kapcsolatos attitűdjei, véleményei mennyiben térnek el egymástól. Megragadható-e és ha igen, hol látható köztük a különbség? Vajon találunk-e eltérést abban, hogy mennyire hangsúlyos számukra a demokrácia, mint érték, hogyan vélekednek a magyar felsőoktatásban résztvevő diákok a hazai demokrácia állapotáról?

Ahogy azt jelen kötetben Sebestyén-Susánszky (2025) is jelzi, a 2011 és 2024 közötti időszakban a demokráciát támogató fiatalok arányának folyamatos növekedése tapasztalható, a diktatúrát elfogadók csökkenése mellett. 2011 óta a legnagyobb mértékű változás (26 százalékpontos) a jobboldali érzelmű válaszadók körében regisztrálható. A leginkább elkötelezett demokraták továbbra is a magukat baloldalra soroló diákok, akiknek majdnem a háromnegyede (73 százaléka) osztja az álláspontot. Mindemellett lényegesen mérséklődött (17-24 százalékponttal) azon centrista, jobb- és baloldali fiatalok aránya is, akik szerint „bizonyos körülmények között egy diktatúra jobb, mint egy demokratikus politikai rendszer”. A kutatás eredményei alapján ugyanakkor kijelenthető, hogy a magukat jobboldaliként⁵²

jellemzők továbbra is nagyobb arányban (majdnem minden 5. megkérdezett) rezonálnak az állítással. A liberális-konzervatív tengelyen a bal-jobboldali skálához hasonló tendenciákat figyelhető meg.

A demokrácia ideájának „támogatottsága”, tehát – ahogy korábban a nagymintás magyar ifjúságkutatás is jelezte – jelentősen nőtt az elmúlt másfél évtizedben a fiatalok és a felsőoktatásban résztvevő diákok körében (Szalóki-Kerpel-Fronius, 2022; Sebestyén-Susánszky, 2025). A tanulók elégedettsége a 2011-es alacsony szintről indulva folyamatosan emelkedett, amely tendencia megfigyelhető volt a teljes népesség körében is (Szabó-Gerő, 2022). Sebestény és Susánszky (2025) az elégedettek arányának visszaesését rögzítették. Az általuk találtakat kiegészítve először megvizsgáltuk, hogy a diákok egy nullától-tízig tartó numerikus skálán Magyarország jelenlegi politikai berendezkedését hova helyeznék: inkább demokráciához vagy diktatúrához áll-e közelebb szerintük⁵³? A skála átlagpontszáma 5,8 – vagyis minimálisan, de a nappali tagozaton tanuló egyetemisták és főiskolások közelebb érzik az országot az általuk elképzelt diktatúra képehez. A magukat inkább jobbra sorolók átlagosan 5,2-es értéket adnak, a baloldaliak 6,3-at. A centristák pedig pont kettejük között helyezkednek el (5,7): vagyis a centrupártiak hazánk jelenlegi politikai berendezkedését némileg közelebb látják a diktatúrikushoz. A kérdés ugyanakkor nagyon megosztónak bizonyult, az ideológiai bontás szerint is kifejezetten magas szórásokat tapasztalunk (a jobboldali egyetemisták és főiskolások körében például 2,2).

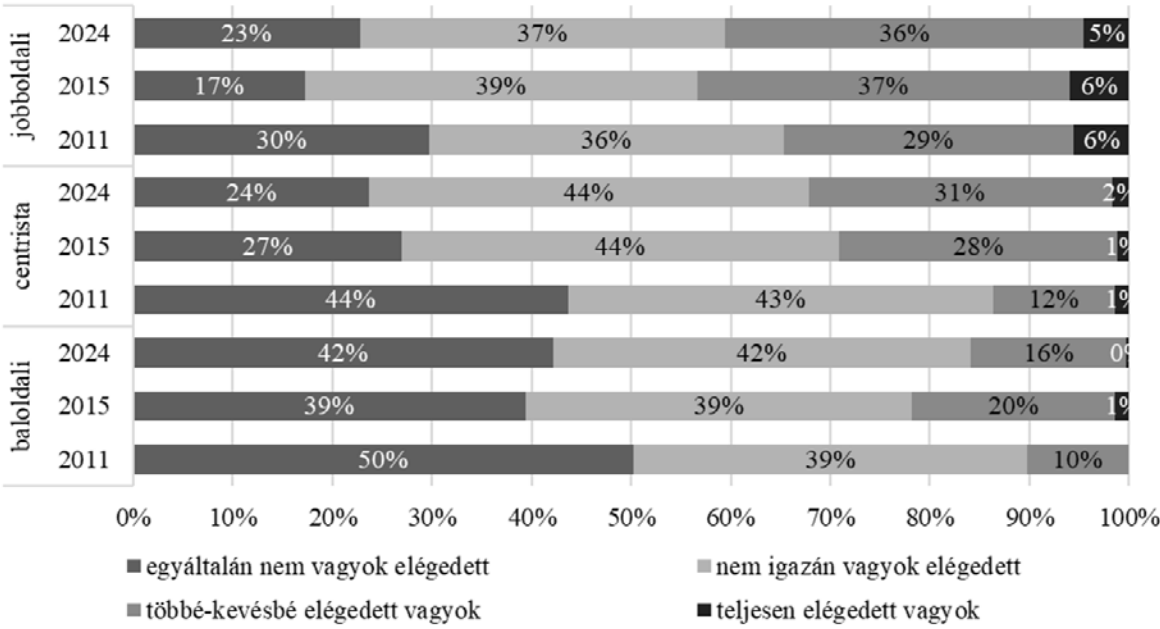
A kérdést a kérdőívek adatfelvételi módszerei miatti különbségek okán nem volt lehetőségünk összevetni a korábbi eredményekkel. A hazai demokráciához való viszonyról tehetünk megállapításokat. A „Mennyire vagy elégedett a demokrácia működésével Magyarországon?” kérdésnél tapasztalunk éles politikai véleményekkel kapcsolatos törésvonalakat a vizsgált populáció tekintetében (4. ábra). Míg a liberális és baloldali érzelműek túlnyomó többsége (82-84 százaléka) inkább, vagy egyáltalán nem elégedett, addig a konzervatív és a magukat inkább jobboldaliként definiáló nappali tagozaton tanuló diákok megközelítőleg 40 százaléka volt elégedett a magyar demokrácia működésével 2024 tavaszán. Vagyis a nappali tagozaton tanuló diákok körében meg tudjuk erősíteni Susánszky és társainak (2021) a magyar társadalomra tett azon kutatási megállapítását, miszerint a jobboldali érzelműek elégedettebbek a demokrácia állapotával Magyarországon, mint a baloldali, liberális értékrendűek.

kozik a jelen kötetben.

53 „Szerinted, ha egy skála egyik szélén a demokrácia, a másikon pedig a diktatúra található, akkor jelenleg Magyarország hol helyezkedik el ezen a skálán?”, ahol 0 a demokrácia, 10 a diktatúra.

52 A demokrácia elfogadottságának témakörével átfogóan Sebestyén-Susánszky (2025) foglal-

4. ábra. Mennyire vagy elégedett a demokrácia működésével Magyarországon? (százalékos megoszlás, 2011, 2015, 2024; bal-jobboldali bontásban)

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2011, 2015, 2024 (2011: N=1492, sig.:0,05; 2015: N=770, sig.:0,05; 2024: N=700, sig.:0,05).

A magyar demokráciával való elégedettség korábban rögzített tendenciája minden ideológiai csoportban egyaránt érzékelhető volt korábban. Sebestyén és Susánszky (2025) által tapasztalt csökkenő elégedettség inkább a baloldalon érzékelhető, ahol 5 százalékponttal esett vissza az inkább elégedettek aránya. Némileg meglepő módon még jobboldali érzelmű diákok esetében is három százalékos visszaesés mutatkozik, a magukat centristának vallók elégedettsége hasonló mértékben növekedett. A centristák 2011-ben még inkább a baloldali és a liberális diákok véleményéhez álltak közelebb, 2024-ben harmaduk (32 százalékuk) úgy nyilatkozott, hogy többé-kevésbé, vagy teljesen elégedett a demokrácia állapotával Magyarországon.

A demokrácia elfogadottságának növekedését jelzik azok az adatok is, melyek szerint 2024-ben arányaiban kevesebben vannak azok a nappali tagozaton lévő egyetemisták és főiskolások, akik szerint „Az országnak nem politikai programokra van szüksége, hanem erőskező vezetőkre.” A 2011-es adatfelvétel eredményei szerint az akkor felsőoktatásban résztvevők 38 százaléka értett inkább, vagy teljes mértékben egyet az állítással, 2024-re mérséklődött az arányuk. A válaszadók majdnem negyede (23 százalék) tudott azonosulni a kijelentéssel, 46 százaléka inkább, vagy egyáltalán nem. A legjelentősebb változást a magukat jobbra és konzervatív irányba soroló diákok körében tapasztalható. 2011-hez képest 18 százalékponttal nőtt a körükben azoknak az aránya, akik összességében nem értenek egyet az állítással. A baloldali és liberálisok hasonló arányban vannak azon a vélemény-

nyen, hogy inkább politikai programokra van szükség: vagyis feltehetőleg jobban rezonál(hat)nak a technokrata vezetés ideáljára, mint a jobboldali, konzervatív diák társaik. A centristák továbbra is megosztottak a kérdésben, bár azt is hozzá kell tennünk, hogy köztük is azok vannak a legtöbben (41 százalék), akik teljesen elutasítják az állítást.

Problématérkép az ideológiai tengelyek mentén

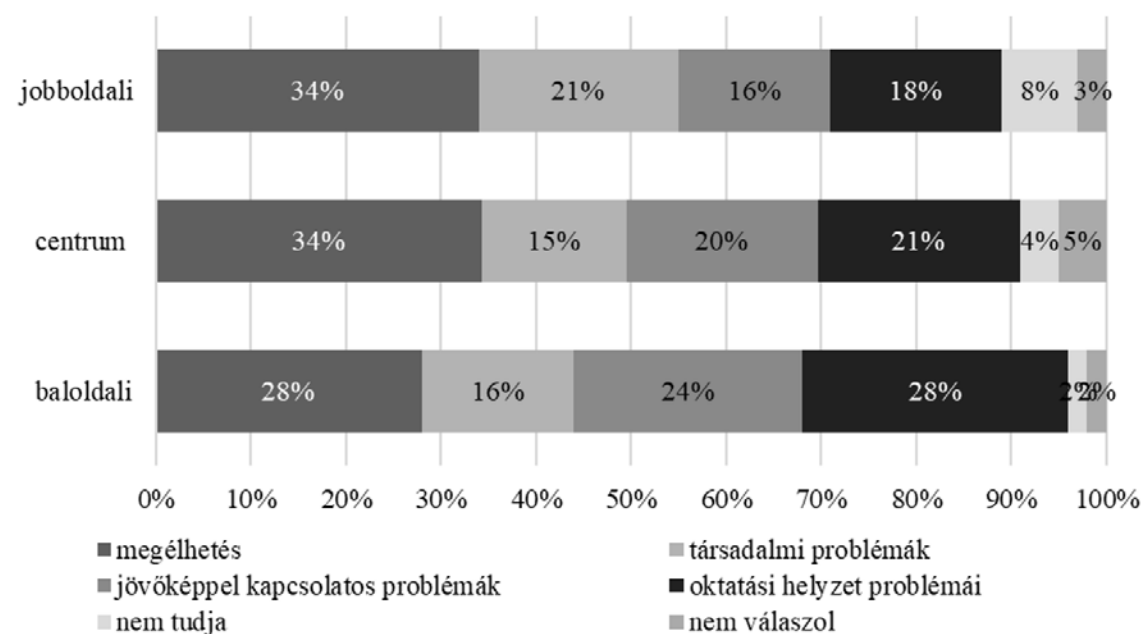
A kérdezettek problématérképét longitudinális összevetés helyett pillanatképként mutatjuk be, 2024-es véleményeket rögzítve. A „mi most a legfontosabb ifjúságot érintő probléma?” kérdés során az ifjúságra, mint nagyobb társadalmi csoportra és nem pedig az individuumra kérdezték rá a kérdőív szerkesztői. Emiatt azt feltételeztük, hogy a válaszadók egy olyan szituációba helyezhették el magukat a válaszadáskor, amely során nem csupán a saját helyzetükre és a jövőjükkel kapcsolatos aggodalmaikra reagálhattak, hanem kollektíve az ifjúság problémáira irányíthatták a gondolkodásukat. Már a kérdésre adott válaszadási arány is jól jelzi: ha a jövőbeli problémákról kérdezzük a most felsőoktatásban résztvevő fiatalságot, szinte minden mintába került válaszadónak közlékenységi hajlandósága megugrik⁵⁴, 88 százaléka a válaszadóknak hozzáfűzött valamilyen meglátást, véleményt a kérdéshez.

Ahogy Fekete-Kobl (2025) is rámutatnak jelen kötetben, a fiatalok problématérképe komplex, egymással összefüggő, egymásra ható problémákat jelez. A kutatók megjegyzik, hogy a 2011-es első adatfelvétel óta először fordult elő, hogy az oktatási helyzet első helyen szerepel a fiatalok problémaérzékelését tekintve, amit a megélhetési gondok követnek. Ezen kutatási megállapításokat jelen tanulmány is megerősíti. Az eltérések pusztán a szöveges alapú válaszok kvantifikálása során összevont csoportoknak köszönhetőek. Mi a nyitott kérdések értelmezésekor négy önálló kategóriát tudtunk azonosítani. A válaszadók majdnem harmada (32 százalék) megélhetéssel kapcsolatos aggodalmakról számolt be. Ők legtöbbször olyan válaszokat említettek, mint a (1.) magas megélhetési költségek (pl. „tanulmányok mellett el kell menni dolgozni, mert nem tudunk másképp megélni, alacsony fizetések”, „mindenkinek el kell mennie iskola mellett dolgozni, ha boldogulni akar”) (2.) nehézkes elhelyezkedés és pályakezdés (pl. „elhelyezkedést politikai kapcsolatok határozzák meg”, „bizonytalan vagyok, hogy fogok-e állást találni, végzettségem értékes-e”), (3.) a magas ingatlan és albérletpiaci árak (pl. „Lakhatás. Nehéz olcsó albérletet, megfizethető lakást találni”), vagy (4.) az általuk érzékelt inflációs nyomás. Ideológiai karakter szerint a centrista és a jobboldali érzelmű nappali tagozaton tanuló egyetemisták gondolják legnagyobb arányban (34 százalékban) azt, hogy a megélhetéssel, gazdasági kilátásokkal kapcsolatos kérdések jelentik a

54 Függetlenül attól, hogy milyen platformon zajlik, a piac- és véleménykutatásokban feltett nyitott kérdésekre jellemzően a mintába került válaszadók ötöde-harmada szokott válaszolni, jellemzően azok, akik igazán közlékenyek és/vagy érdeklődnek a társadalmi, közéleti folyamatok iránt.

legfőbb kihívást a magyar ifjúság számára, a baloldaliak körében szignifikánsan kevesebben (28 százalék) említik ezt (6. ábra).

5. ábra. Mit gondolsz, mi most az ifjúságot érintő legfontosabb probléma? (százalékos megoszlás)

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2024. N=698 (sig.:0,05)

Az oktatási helyzettel való elégedetlenség sem egyenlően oszlik el a nappali tagozaton tanuló diákok körében. Fekete-Kobl (2025) eredményeit kiegészítve úgy találtuk, hogy a jobboldali beállítottságú diákok jelentősen az átlag alatt (5 százalék) jelölték az oktatás problémáit.

Azon válaszadók aránya (17 százaléka) is figyelemre méltó, akik valamilyen társadalmi problémát neveztek meg, mint ami a magyar ifjúság előtt álló legnagyobb megoldandó kihívás. A jelzett problémák között egyaránt találunk (1.) környezeti változásokkal kapcsolatos aggodalmakat, (2.) a korosztályt érintő mentálhigiénés problémákat, esetleg (3.) közösségi média használatával kapcsolatos féltelmeket (pl. „*túlzott közösségi média fogyasztás, ami nagy rálátással van a gondolatainkra*”), vagy éppen (4.) politikai berendezkedéssel és vezetéssel kapcsolatos kritikákat.

Az ideológiai önbesorolás szerint hangsúlyos különbségek mutatkoznak a társadalmi problémák említési arányaiban, a jobboldaliként magukra tekintők szignifikánsan nagyobb arányban (21 százalék) említik, mint a másik két ideológiai csoport. Amikor sorra vesszük a jobboldali nappali tagozaton tanuló egyetemisták és főiskolások kérdésre adott szöveges válaszait, az is látszódik, hogy többnyire családalapítással kapcsolatos problémákat említenek, mint a magyar ifjúság előtt álló fő társadalmi probléma. Emellett

sűrűbben emelik ki a közösségi média túlzott használatát és annak az esetleges negatív következményeit is a fiatalságra.

Valamivel több, mint a válaszadók ötöde az ifjúság jövőképével kapcsolatos aggodalmának adott hangot a kérdés megválaszolása során. A magukat baloldalhoz soroló megkérdezettek csaknem negyede számára ez különösen fontos témakör, míg a jobboldaliak jóval kevésbé félnek a jövőben várható nehézségektől. Ez akár összefügghet a jobboldali fiatalok jelenlegi általános elégedettségével, akik az ifjúság előtt álló jövő felé is pozitívabban tekinthetnek. Ezt erősítik a „*Mennyire érzed biztosnak a jövődet, mennyire érzed magad biztonságban a jövőddel kapcsolatban?*” kérdésre adott válaszok is. Míg a magukat inkább jobbra soroló nappali tagozaton tanuló egyetemisták és főiskolások inkább biztonságban érzik magukat (62 százalék válaszolt így), addig a baloldali és a centristák negyede-ötöde inkább, vagy egyáltalán nem érzik ezt a személyes jövőjükkel kapcsolatban. A centristák legnagyobb arányban a harmas értéket jelölték (41 százalék), míg a baloldaliak csupán 35 százaléka számolt be nagyfokú biztonságról a jövőjével kapcsolatban. Az eddigieket röviden összegezve megállapítható, hogy a nappali felsőoktatásban résztvevő diákok az ideológiai önbesorolásuk szerint – a demokráciához hasonlóan – a korosztályuk jelenlegi problémáit is szignifikáns mértékben eltérően látják, ugyanez mondható el a jövőbe vetett bizalmukkal kapcsolatban is.

Politikai érdeklődés, szervezeti aktivitás, részvétel

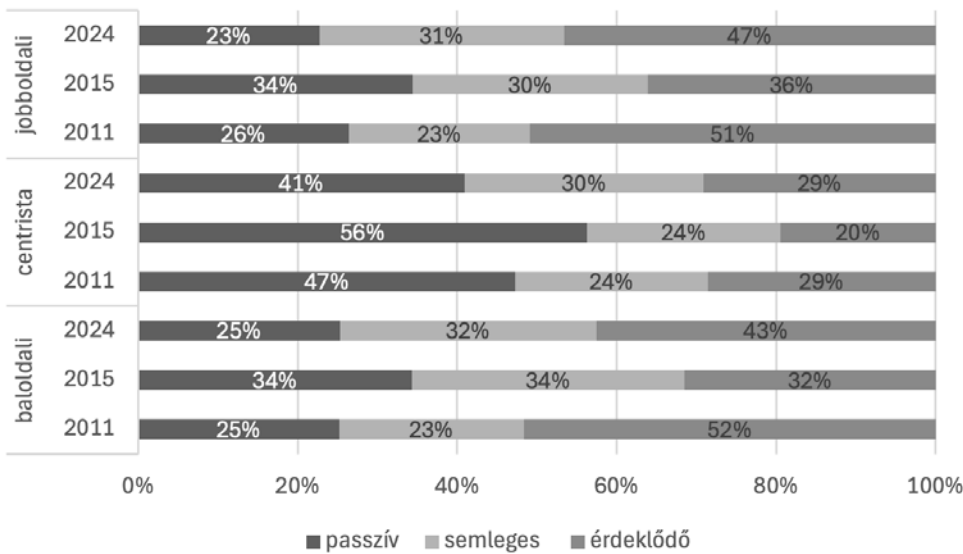
Vajon a demokrácia ideájának magas elfogadottsága, a demokráciával való elégedettség mennyire mutatkozik meg a fiatalok politikai érdeklődésében és a különböző részvételi formákban? Mennyiben sarkallja közéleti, politikai cselekvésre a vizsgált társadalmi csoportot, vannak-e eltérések aktivitásukban ideológia karakterük szerint?

Az utóbbi években készült fiatalokkal foglalkozó hazai és nemzetközi kutatások rendszerint arról számolnak be, hogy a 18–29 évesek politikai érdeklődése stagnál, többnyire időszakos, kampányidőszakban és választási években növekszik (Van Aelst-De Swert, 2009; Andersen et al., 2020). A magyar nappali tagozaton tanuló egyetemisták és főiskolások politikai érdeklődéséről elmondható, hogy az első 2011 és 2015 között csökkent, majd 2019-re nőtt, végül ismét visszaesés tapasztalható a fiatalok érdeklődésében (Oross-Szabó, 2017; Szabó, 2019; Szabó-Oross, 2025). Vagyis a felsőoktatásban járó fiatalok politikai érdeklődése hullámzó.

A magukat bal- és jobboldaliként meghatározó nappali tagozaton tanuló egyetemisták és főiskolások körében csökkent az érdeklődők aránya (4-es és 5-ös értéket jelölők), a centristák körében pedig a teljesen passzív aránya csökkent némileg (6 százalékponttal) 2011 és 2024 között. A jobboldali érzelmeik esetében valamivel többen vannak az érdeklődők és kevesebben a passzívak (skálán 1-2-es értéket jelölők), mint a baloldaliak és a centristák körében. A baloldaliak negyede tekinthető teljesen passzívnak, miközben nem változott körükben azon válaszadók aránya (32 százalék),

akik semlegesek politikai kérdéseket illetően. Összegezve tehát elmondható, hogy az önmagukat jobboldalinak, konzervatívnak tartók szignifikánsan magasabb arányban érdeklődnek a politika iránt, mint a baloldali, liberális kortársaik, a centristák esetében pedig kiugró a passzívak aránya.

6. ábra. Politikai érdeklődés bal–jobb tengely mentén (százalékos megoszlás, 2011, 2015, 2024)

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2011, 2015, 2024 (2011: N=1543, sig.:0,05; 2015: N=771, sig.:0,05; 2024: N=702, sig.:0,05).

Szabó és Oross (2025) jelen kötetben szereplő tanulmánya szerint olyan szervezetekben látható magasabb arányú részvétel a diákok körében, amelyek kevesebb közéleti kapcsolódással bírnak. Hogy tovább árnyaljuk a kérdést, szabadidős tevékenységek mellett, közélettel kapcsolatos és egy érdekképviselési formákat tömörítő kategóriákat állítottunk fel.

2. táblázat. A vizsgált szervezetek csoportosítása és a részvételi arányok (százalékos megoszlás, 2011, 2024)

	AFM 2011			AFM 2024		
	bal	centrum	jobb	bal	centrum	jobb
Szabadidős aktivitás (totál)	60	59	59	10	8	10
hallgatói szervezet	26	26	21	16	10	15
kulturális, hagyományőrző, művészeti, zenei, színházi stb. csoport, szervezet	15	22	24	12	10	13
sportklub vagy sportegyesület	27	27	28	18	26	21
szakmai, tudományos szervezet	28	25	27	16	11	18
Közéleti aktivitás (totál)	11	6	11	9	3	9
emberi jogi mozgalom vagy szervezet	6	4	3	8	2	7
politikai párt ifjúsági szervezete	7	3	9	1	2	2
Érdekképviselési aktivitás (totál)	19	15	15	17	14	16
környezetvédelemmel, természetvédelemmel, állatvédelemmel foglalkozó szervezet	8	10	9	12	8	10
betegyek, idősek, elesettek, hátrányos helyzetűek, gyermekek segítségével foglalkozó szervezet	13	8	8	10	8	10

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2011; 2024.

2011-hez képest az érdekképviselési szervezeteken túl, minden organizáció esetében csökkent a részvételi hajlandóság a nappali tagozaton tanuló diákság körében. Az érdekképviselést leszámítva, minden szabadidős tevékenységcsoportban alacsonyabb szintű aktivitás és szervezeti kötődés mutatkozik, mint 2011-ben. Jelentősen (22 százalékról 13 százalékra) csökkentek például a hallgatói szervezetekben aktívak aránya, vagy a szakmai tudományos szervezetekben résztvevők aránya (26 százalékról 14 százalékra). Politikai párt, vagy ifjúságszervezeti részvétel továbbra is mérhetetlen, 1 százalékos a magyar egyetemeken tanuló diákok körében.

A diákok politikai részvételét Szabó–Gerő (2022) tipológiája nyomán vizsgáltuk, az elemzésben így az alábbi kategóriákba soroltuk a részvételi formákat: intézményesült (konvencionális), közvetlen (nem konvencionális), valamint online részvétel. Ezen túl röviden foglalkoztunk egy esetleges választáson való részvételi hajlandósággal is. Intézményesült részvétel alatt értjük azokat a participációs formákat, amelyek közvetve vagy közvetlenül a politikai alrendszer egyes aktoraihoz (pártok, politikusok) köthetőek, de nem különböző választásokon való részvételt jelölnek. A közvetlen típusok erőteljesebb személyi bevonódást, nagyobb egyéni kockázatot jelentenek, Nyugat- és Észak-Európában leginkább a civil/társadalmi mozgalmak által kedvelt formák, ilyen a tüntetésen való részvétel, bojkott. Online részvétel alatt pedig online tartalmak megosztását, kedveléseket, kommentelést értjük. A kérdőív változása okán az adatok teljeskörű összehasonlítása a 2011-es eredményekkel nem valósítható meg, így a 2015-ös adatfelvétel adataival vetjük össze a 2024-es eredményeket. Az online részvétel mérésének változó módszertana (Szabó–Oross, jelen kötet) miatt ebben a dimenzióban a 2024-es részvételi arányokat rögzítjük.

3. táblázat. Részvétel bal-jobb tengelyen (százalékos megoszlás, 2015, 2024)

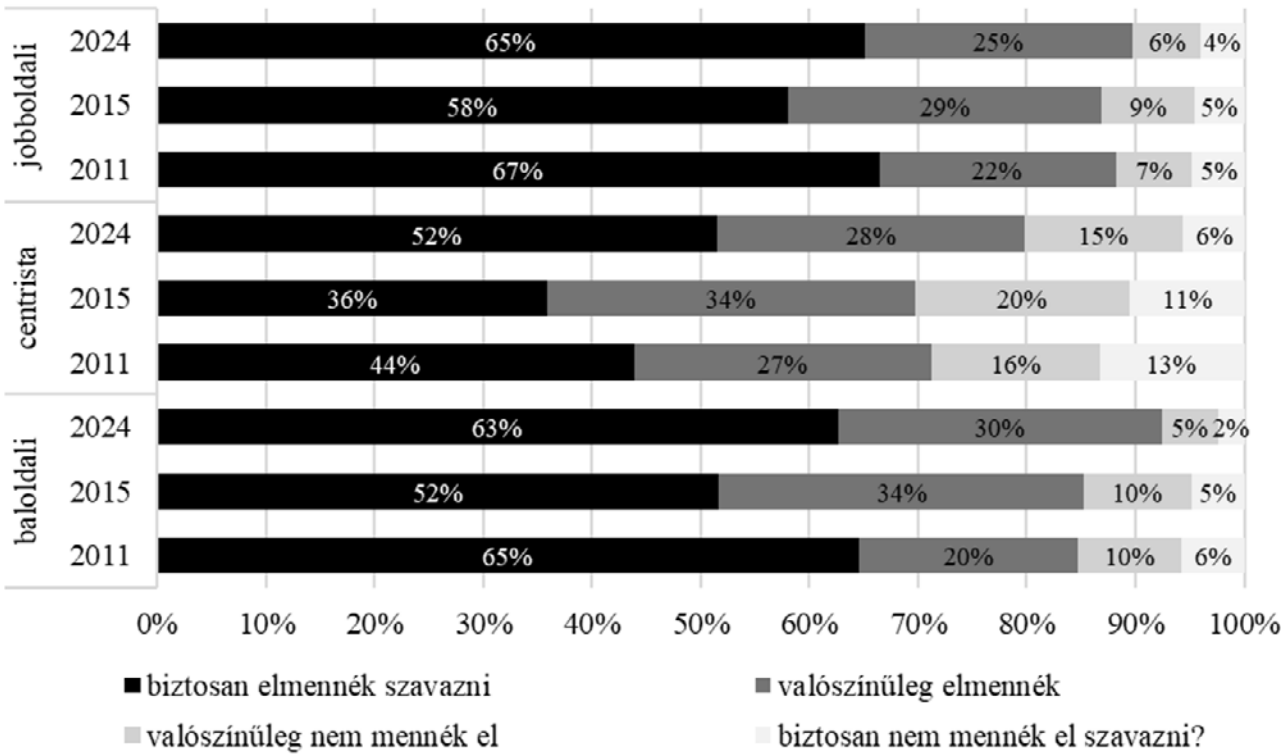
		intézményesült	közvetlen	online
baloldali	2015	22	57	–
	2024	31	64	30
centrista	2015	21	41	–
	2024	13	47	16
jobboldali	2015	31	52	–
	2024	28	51	20

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2015; 2024 (2015: N1=798; N2=798; 2024: N1=700; N2=701; N3=702).

A 2015-ös adatfelvételhez képest az önmagukat a centrumba és a baloldalra helyező diákok aktivitása emelkedett, a jobboldaliak esetében enyhe visszaesés regisztrálható. Elmondható továbbá, hogy a baloldali fiatalok aktivitása kiugró, minden vizsgált dimenzióban a legmagasabbnak mutatkozik. A diákok leginkább (55 százalék) a közvetlen típusokban vettek részt az adatfelvételt megelőző egy év során, a magukat baloldalinak vallók esetében kiváltképp magas ez az arány, 64 százalékos. Jelentős eltérések látszanak a társadalmi nemek szempontjából. A magukat inkább baloldaliként jellemző felsőoktatásban tanuló nők több, mint kétharmada (67 százaléka) vett részt valamilyen közvetlen politikai aktivitási formában, mellyel ők a legaktívabb szegmense a teljes populációnak. Utóbbi igaz a jobboldali érzelmű nőkre is, akik nagyobb aktivitást mutatnak a közvetlen politikai részvételi formákban, mint a jobboldali férfiak (54 százalék és 49 százalék).

A politikai érdeklődés mérséklődésének enyhe jelét tapasztaljuk a szavazói aktivitásban a diákok körében (8. ábra). Egy most vasárnap tartandó országgyűlési választáson a részvételüket biztosra ígérők aránya a nappali tagozaton tanuló diákok körében 59 százalék, mely hibahatáron belüli 2 százalékpontos javulás 2011-es adatokhoz képest. Vagyis továbbra is érvényesnek tűnik az az állítás, hogy a magyar felsőoktatásban, nappali tagozaton tanuló fiatalok aktívnak tekinthetők, amennyiben az aktivitás egyetlen mérőszámaként egy elképzelt szavazáson való részvételt definiálunk (Szabó–Oross, 2012; Oross–Szabó, 2014).

7. ábra. Ha most vasárnap parlamenti választást tartanának, és jogosult volnál szavazni... (százalékos megoszlás, 2011, 2015, 2024)

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2011, 2015; 2024 (2011: N=1344, sig.:0,05; 2015: N=770, sig.:0,05; 2024: N=713, sig.:0,05).

A baloldali, liberális, valamint a jobboldali és konzervatív érzelmű diákok valamivel kevesebb, mint kétharmada biztosan részt venne egy választáson, a centripártiak körülbelül fele voksolna biztosan. A magukat az ideológiai tengely közepén elhelyezők esetében az elmúlt egy évtizedben számottevő mértékben (16 százalék) nőtt a választáson biztosan résztvevők aránya. A centristák esetében látható továbbá az is, hogy csökkenő tendenciát mutat a biztosan otthon maradók aránya, feltehetőleg az alacsonyabb fokú általános politikai érdeklődésük miatt továbbra is ebben a csoportban mutatkozik legkisebbnek a választói hajlandóság. Egyetértve Déri és Szabó (2024) megállapításával a magyar felsőoktatási rendszerben tanuló nappali tagozatos diákok nem tekinthetők passzív csoportnak. Az érdeklődésük és aktivitásuk mértékében ugyanakkor jelentős különbségeket találtunk az ideológiai tengelyek mentén. Az eltérések háttérben meghúzódó lehetséges magyarázatok megértéséhez újabb kvantitatív és kvalitatív módszerekkel dolgozó kutatások elvégzésére volna szükség a jövőben.

Összegzés

A tanulmányban a magyar felsőoktatásban tanuló fiatalok politikai, ideológiai öndefiníálásának alakulását vizsgáltuk 2011 és 2024 között az Aktív Fiatalok Magyarországon kutatássorozat adatai alapján. Az eredmények szerint a nappali tagozaton tanuló egyetemisták és a főiskolások körében balratolódás figyelhető meg, emellett érzékelhetően erősödtek a liberális értékeket magukhoz közelebb érzők aránya.

Az ideológiai önbesorolás továbbra is számos kérdés esetében polarizál. Bár a demokrácia elfogadottsága átlagosan nőtt a szegmens körében, a diktatórikus vezetést preferálók aránya csökkent, a vizsgált ideológiai csoportokban eltérő mértékű elmozdulást találtunk. A magyar demokrácia állapotának megítélésekor is tetten érhetőek ezek az ideológiai törésvonalak. A baloldali és liberális fiatalok összességében elégedetlenek a jelenlegi magyar demokrácia helyzetével és működésével, a jobboldaliak inkább elégedettek azzal. Az ideológiai önbesorolás befolyásolja a felsőoktatásban résztvevő diákok által érzékelt problémák megítélését is, a baloldaliak az oktatási problémákat, a jobboldaliak pedig inkább a társadalmi problémákat találták hangsúlyosnak. A politikai érdeklődés és aktivitás csökkent a 2011-es szinthez képest, a 18–29 éves nappali tagozatos diákok politikai részvétele továbbra is magasnak mondható. Különösen igaz ez a baloldali fiatalokra, a centristák esetében számottevően alacsonyabb aktivitásról beszélhetünk.

Az elemzésben a diákok politikai attitűdjeiben és részvételi mintázataiban átalakulásokat tapasztaltunk. Fontos megemlíteni azt is, hogy jelen kutatás során szokatlanul magas – 14-16 százalékos volt azok aránya – akik vagy nem tudták, vagy nem akarták elhelyezni magukat a felkínált politikai skálán. Ez a bizonytalanság azért (is) lehet aggasztó, mert a politikai és ideológiai önbesorolás hiánya a politikai tudatosság, illetve az egyéni politikai identitás gyengülésére, a hiányos politikai szocializációs mechanizmusokra és az általános érdektelenségre is utalhat. A skálán való elhelyezkedés és ráadásul nem csak saját értékeink tisztázását segíti, hanem a politikai térben való eligazodást, az egyén számára releváns mozgalmak, pártok detektálását szolgálja. Az a kérdés, hogy miért marad egyre több diák efféle „iránytű” nélkül, véleményünk szerint mindenképpen további, mélyebb kutatásokat igényel.

Hivatkozott irodalom

Andersen, K. – Ohme, J. – Bjarnøe, C. B. – Mats, J. – Albæk, E. – de Vreese, C. (2021): *Generational Gaps in Political Media Use and Civic Engagement From Baby Boomers to Generation Z*. Abingdon, Routledge.

Angyal, E. – Fellner, Z. – Fényes, Cs. (2017): Új kihívók. Politikai szocializációs utak a Momentum Mozgalomban. *Politikatudományi Szemle*, 25(4): 55–79.

Bíró-Nagy, A. – Szabó, A. (2021): *Magyar Fiatalok 2021. Elégedetlenség, polarizáció, EU-pártiság*. Budapest, Friedrich-Ebert-Stiftung.

Bíró-Nagy, A. – Szászi, Á. – Varga, A. (2022): *Magyarország értéktérképe 2022*. Budapest, Friedrich-Ebert-Stiftung – Policy Solutions.

Fekete, M. – Kobl, G. (2025): Az oktatástól a politikai helyzetig – az egyetemista fiatalok problématerképe. In jelen kötetben.

Fényes, Cs. (2023): Előszobában az új szereplők. Politikai szocializáció a Momentum TizenX körében. *Politikatudományi Szemle*, 32(1): 7–32.

Fényes, Cs. (2024): Periodically active youth? - Participation, political character of the activists of the core member of Sétáló Budapest. In: Dr. Koncz István, Szova Ilona (szerk.) Tizenhét éve az európai Magyarország tudományos megújulása és a fiatal kutatók szolgálatában: A PEME XXVIII. Nemzetközi PhD – Konferencia előadásai. Budapest, Magyarország: Professzorok az Európai Magyarországiért Egyesület (2024), pp. 71–87.

Gerő, M. – Szabó, A. (2015): *Politikai tükör. Jelentés a magyar társadalom politikai gondolkodásmódjáról, politikai integráltságáról és részvételéről, 2015*. Budapest, MTA TK.

Kovács, T. (2017): Támogatás, közöny és kritika: látkép a hallgatók demokráciához fűződő viszonyáról. In Szabó, A. – Oross, D. (szerk.): *Csendesek vagy lázadók? A hallgatók politikai orientációi Magyarországon (2011–2015)*. Szeged – Budapest, Belvedere Meridionale – MTA TK PTI. 77–98.

Németh, R. – Luksander, A. (2013): A kérdezőbiztosok hatása a politikai közvélemény-kutatások eredményeire: bizonyítékok és magyarázatok. *Szociológiai Szemle* 23(2): 52–71.

Oross, D. – Szabó, A. (2014): A demokratikus részvétel tendenciái a magyar egyetemisták és főiskolások körében. In Szabó, A. (szerk.): *Racionálisan lázadó hallgatók II. – apátia, radikalizmus, posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében*. Budapest – Szeged, MTA TK PTI – Belvedere Meridionale. 77–99.

Oross, D. – Szabó, A. (2017): Trendek a magyar egyetemisták és főiskolások politikai részvételében, 2011–2015. In Szabó, A. – Oross, D. (szerk.): *Csendesek vagy lázadók? A hallgatók politikai orientációi Magyarországon (2011–2015)*. Szeged – Budapest, Belvedere Meridionale – MTA TK PTI. 100–122.

Pillók, P. – Stefkovics, Á. (2017): Inaktív hallgatók? – Adalékok a kvantitatív ifjúságkutatások módszertani problémáihoz. In Szabó, A. – Oross, D. (szerk.): *Csendesek vagy lázadók? A hallgatók politikai orientációi Magyarországon (2011–2015)*. Szeged – Budapest, Belvedere Meridionale – MTA TK PTI. 211–236.

Róna, D. – Szabó, A. (2012): A kutatás módszertana. In Szabó, A. (szerk.): *Racionálisan lázadó hallgatók I. Apátia – radikalizmus – posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében*. Szeged, Belvedere Meridionale. 15–24.

Róna, D. – Szabó, A. (2017): A 2015-ös adatfelvétel módszertana. In Szabó, A. – Oross, D. (szerk.): *Csendesek vagy lázadók? A hallgatók politikai orientációi Magyarországon (2011–2015)*. Szeged–Budapest, Belvedere Meridionale–MTA TK PTI. 208–210.

Sebestyén, A. – Susánszky, P. (2025): Támogatás, közöny és kritika - A magyar nappali tagozatos hallgatók demokráciához fűződő viszonya és politikai értékrendje. In jelen kötetben.

Sebestyén, A. – Papházi, V. (2025): Radikális jobboldali fiatalok az egyetemisták és főiskolások körében, 2024. In jelen kötetben

Susánszky, P. – Szabó, A. – Oross, D. (2021): A demokráciával való elégedettség és a demokrácia értelmezése Magyarországon. *Társadalomtudományi Szemle*, 11(2): 30–57.

Szabó, A. (2019): *A magyar egyetemisták és főiskolások politikai integrációja 2019-ben*. Prága, Heinrich Böll Stiftung.

Szabó, A. – Gerő, M. (2019): *A magyar társadalom és a politika, 2019. A magyar társadalom politikai gondolkodásmódja, politikai integráltsága és részvétele*. Budapest, MTA TK.

Szabó, A. – Gerő, M. (2022): *A magyar társadalom törésvonalai és politikai integrációjának dimenziói a COVID-19 árnyékában. A magyar társadalom politikai gondolkodásmódja, politikai preferenciája és részvétele 2021 őszén*. Budapest, MTA TK.

Szabó, A. – Oross, D. (2012): A demokratikus részvétel tendenciái a magyar egyetemisták és főiskolások körében. In Szabó, A. (szerk.): *Racionálisan lázadó hallgatók I. Apátia – radikalizmus – posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében*. Szeged, Belvedere Meridionale. 65-110.

Szabó, A. – Oross, D. (2024): A magyar nappali tagozatos egyetemisták politikai érdeklődése és politikai aktivizmusa, 2011–2024. In jelen kötetben.

Szabó, A. – Oross, D. – Papházi, V.– Pokornyi, Zs. – Sebestyén, A. (2021): *A magyar társadalom politikai értékei, identitásmintázatai, 2020. A magyar társadalom politikai percepciója, értékrendszere, politikai részvétele, 2020 decemberében*. Budapest, TK PTI.

Szabó, A. (2025): A 2024-es Aktív Fiatalok Magyarországon kutatás módszertana. In jelen kötetben.

Szalóki, V. – Kerpel-Fronius, B. (2022): Identitás és politikai értékek az újnacionalizmusban. In Nagy, Á. (szerk.): *Magyar Ifjúságkutatás 2020. A lábjegyzeten is túl*. Budapest, Szociális Demokráciáért Intézet – Exceter Kutatóközpont. 162-188.

Van Aelst, P. – De Swert, K. (2009): Politics in the news: Do campaigns matter? A comparison of political news during election periods and routine periods in Flanders (Belgium). *Communications*, 34(2): 149–168.

White, C. N. – Laird, C. N. (2020): *Steadfast Democrats: How Social Forces Shape Black Political Behavior*. Princeton, NJ, Princeton University Press. DOI: 10.2307/j.ctvp7d4m7 .

SEBESTYÉN ANNAMÁRIA:

Civilek és párttagok a magyar egyetemisták és főiskolások körében

A nappali tagozatos hallgatók társadalmi és politikai szervezeti kötődésének alakulása és előfeltételei 2024-ben

Bevezetés

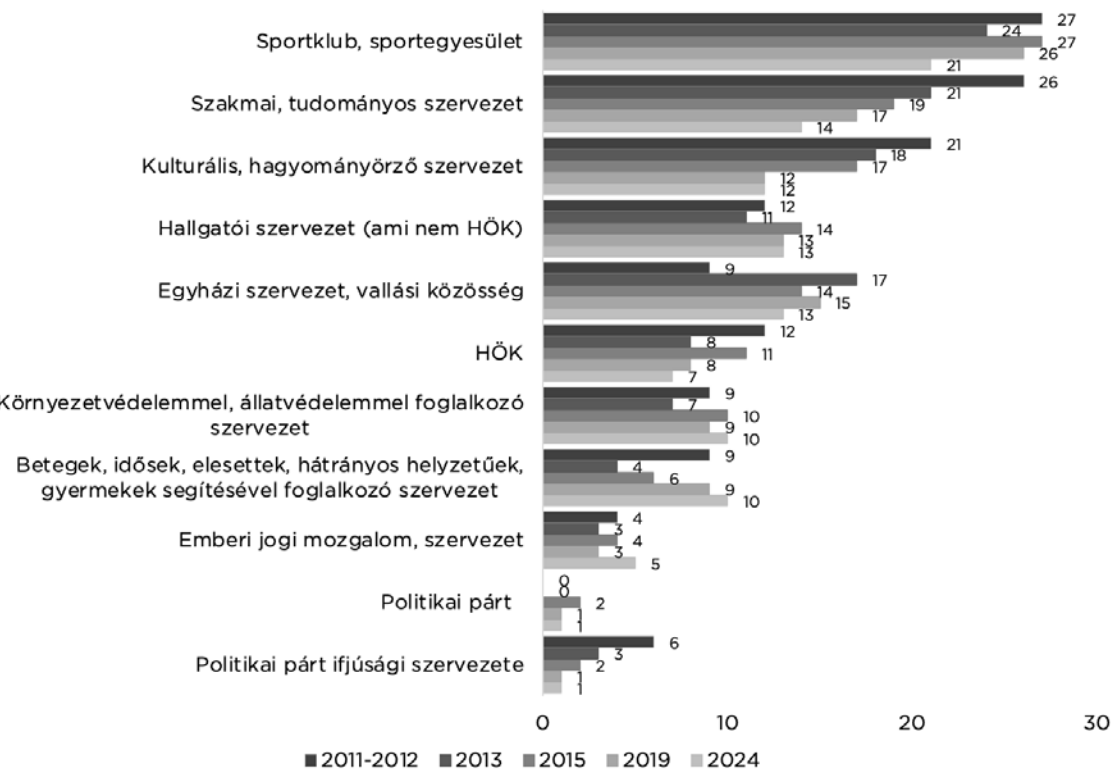
A fiatalok formális szervezetekhez való kötődésének csökkenése az elmúlt évtizedekben Európa-szerte általános jelenség, melyben különösen érintettek bizonyulnak a civil társadalom olyan szervezetei, mint az önkéntes segítő szervezetek, a különböző társadalmi mozgalmak és politizáló civil szervezetek, valamint a politikai pártok és ifjúsági szervezeteik (Deželan, 2018; Deželan–Yurttagüler, 2022). A Flash Eurobarometer legfrissebb adatai szerint a 15-30 éves európai fiatalok több mint harmada (36 százaléka) egyáltalán nem kötődik semmilyen szervezethez, 51 százalékuk pedig csak valamilyen sportra vagy szabadidős tevékenységre szakosodott szervezetben vesz részt. Ehhez képest csupán tízből két fiatal kapcsolódik környezetvédő szervezetek munkájába vagy emberi jogi szervezetekhez, mozgalmakhoz, és mindösszesen a fiatalok 7 százaléka működik közre pártpolitikai vagy más politikai szervezetben (Flash Eurobarometer, 2024).

E negatív tendencia alól nem képeznek kivételt a hazai egyetemisták és főiskolások sem. Az Aktív Fiatalok Magyarországon kutatás 2011 és 2024 között felvett öt adathulláma tükrében jelentősen, közel tíz százalékponttal emelkedett az egyetlen szervezethez sem kötődő nappali tagozatos hallgatók aránya (2011/12: 37 százalék, 2024: 45 százalék) az elmúlt tizenöt esztendőben, s a csökkenés néhány kivételtől eltekintve valamennyi vizsgált szervezettípusban tetten érhető. A kétezertízes évek elejéhez képest 2024-re drámaian visszaesett a szakmai, tudományos szervezetekben és a kulturális, hagyományőrző szervezetekben tagviszonnal rendelkező hallgatók aránya, s bár ma is a legtöbb hazai egyetemista és főiskolás sportklubban vagy sportegyesületben vesz részt, a másfél évtized leforgása alatt e fiatalok arányában is mintegy hat százalékpontos csökkenés következett be.

A civil társadalmi organizációk legtöbbje vonatkozásában ellenben stagnálás figyelhető meg: 2011-óta a hallgatóknak nagyjából a tizede kapcsolódik környezetvédelemmel vagy állatvédelemmel foglalkozó szervezethez, 3-5 százaléka emberi jogi szervezethez vagy mozgalomhoz és 1-2 százaléka politikai párthoz. Nagyobb változások egyedül a politikai ifjúsági szervezetek és az önkéntes segítő szervezetek esetében következtek be. Míg az előbbieken résztvevők arányában 2024-re számottevő csökkenés (2011/12: 6 százalék, 2024: 1 százalék), addig az utóbbiakhoz kapcsolódókéban a 2013-as mélyponthoz (4 százalék) viszonyítva igen figyelemre méltó emelkedés következett be (10 százalék). A betegek, idősek, elesettek, hátrányos helyzetűek, gyermekek segítségével foglalkozó szervezetekben részt vevők ese-

tében e javuló tendencia alighanem az érettségi megszerzésének előfeltételeként 2016-ban bevezetett kötelező iskolai közösségi szolgálatnak (IKSZ) köszönhető, amely éppen a fiatalok civil szervezetekbe, segítő programokba való bevonódásának ösztönzését célozta (1. ábra).

1. ábra. A nappali tagozatos hallgatók szervezeti kötődése, 2011–2024.⁵⁵ „Kötdődsz-e jelenleg az alábbi szervezetekhez?” (százalékos megoszlás)

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2011–2024.

Noha a közéleti diskurzusokban és a vonatkozó szakirodalomban egyaránt konszenzus van arról, hogy a fiatalok társadalmi-politikai szervezettségének csökkenése meglehetősen negatív jelenség a civil társadalom és a demokrácia egészséges működése szempontjából, s komolyan veszélyezteti a fiatalok érdekeinek és véleményeinek adekvát képviselését a döntéshozatali folyamatokban, az okok keresése során a helyzet komplex megközelítése helyett gyakran egyedül a fiatalok kerülnek terítékre és az alacsony részvételi hajlandóságuk gyökereit a társadalmi és politikai viselkedésükben vélik felfedezni a különböző szerzők. Egyesek egyszerűen a közélet iránt érdektelennek bélyegzik a mai fiatalokat (Wilkinson, 1996; Park, 2000; Henn et

al., 2002; Fieldhouse et al., 2007; Perea, 2011; Wattenberg, 2011; Dahl et al., 2017), míg mások a viselkedésük átalakulását az olyan társadalmi, gazdasági és politikai folyamatoknak tulajdonítják, mint például a standard életpályák felbomlása, az atipikus foglalkozási formák elterjedése és az alternatív politikai részvételi formák tárházának jelentős kibővülése, amelyek nem kedveznek a hosszú távú elköteleződésnek (García-Albacete, 2014; Gozzo-Sampugnaro, 2016; Weber, 2017; Grasso et al., 2018).

A folyamat értelmezésében ugyanakkor nem vagy csupán meglehetősen kevés figyelem irányul az érem másik oldalára, vagyis magukra a szervezetekre. Márpedig, ha elfogadjuk Marc Hooghe és Dietlind Stolle azon tételét, melynek értelmében „minden társadalmi-politikai részvételi aktus a természeténél fogva a résztvevő egyén és az őt mozgósító struktúra kölcsönhatásának a következménye” (Hooghe–Stolle, 2005: 43), elégtelennek, s egyúttal messzemenőig félrevezetőnek kell tekintenünk a probléma kapcsán kizárólag a fiatalok szerepét hangsúlyozó érveket.

Ennek szellemében jelen tanulmány keretei között megkísérlem az egyetemi és a főiskolai hallgatók és a társadalmi-politikai organizációk kapcsolatát bizonyos mértékig mindkét aspektusból szemügyre venni. Ez egyúttal azt is jelenti, hogy álláspontom szerint a fiatalok gyenge részvételi hajlandóságát nemcsak az érdeklődésük vagy elköteleződésre való hajlandóságuk hiánya magyarázhatja, hanem az is, hogy maguk a szervezetek kevésbé elérhetőek a számukra vagy nem fektetnek elegendő hangsúlyt a fiatal tagjaik gyarapítására.

Az Aktív Fiatalok Magyarországon kutatás egyedülálló lehetőséget biztosít e problematika alapos vizsgálatára, miként ez az első olyan nagymintás ifjúsági adatbázis Magyarországon, amely a fiatalok társadalmi-politikai szervezettségének vizsgálatában a keresleti és kínálati perspektívát egyidejűleg figyelembe vette. Segítségével a fiatalok szervezeti részvételének vizsgálatán túl választ adhatunk arra is, hogy hazánkban a különböző civil társadalmi organizációk mennyire szorgalmazzák az egyetemista tagjaik bővítését, mely szervezetek fektetnek erre különös hangsúlyt, s mennyiben és mitől függően lesz sikeres az invitálásuk. Mélyebben megvizsgálhatjuk a tagtoborzás és a részvétel viszonyát, vagyis, hogy a hazai hallgatók szervezeti részvételében mekkora szerepet játszik a szervezetek megkeresése és tagságra való invitálása. E kérdés megválaszolását már csak azért is fontosnak tartom, mert tudvalevő, hogy a hazai politikai szocializációs folyamatok a rendszerváltás óta nagyon gyengén ösztönzik a fiatalok társadalmi és politikai szerepvállalási hajlandóságát (Bognár, 2014; Szabó–Dancs, 2017; Oross–Szabó, 2019; Fényes, 2023), ilyenformán a vonatkozó szervezeteknek kulcsszerep jut az alapvető szocializációs ágensek alacsony politikai szocializációs teljesítményének kompenzálásában.

Tanulmányom három részből épül fel. Az első fejezetben az elemzés elméleti és módszertani kereteit vázolom fel, majd a második fejezetben rátérek az eredmények ismertetésére. Elsőként a nappali tagozatos hallgatókat tagtoborzó szándékkal felkereső civil és politikai szervezetekre koncentrálok,

55 A 2011/12-es és a 2013-as adatfelvételek ún. hibrid – online és face-to-face surveyt egyaránt magában foglaló – módszerrel készültek (Róna–Szabó, 2012; Szabó, 2014; a módszer kritikájához lásd: Pillók–Stefkovics, 2017). A későbbi kutatásokban csak személyes kérdezéssel gyűjtöttünk adatokat. 2015-ös hullám módszertanáról részletesen lásd: Róna–Szabó 2017; 2019-es hullám: Szabó 2019; a 2024-es kutatásról lásd Szabó, 2025 jelen kötetben.

ezt követően e szervezetek hallgatói tagjainak társadalmi, demográfiai és politikai szocializációs jellemzőit veszem szemügyre. Végül pedig mindezen jellemzők és a szervezetek tagtoborzásának szerepét vizsgálom meg a hallgatók civil, illetve politikai szervezeti részvételében. Tanulmányomat a főbb megállapításaink összegzésével zárom.

Elméleti háttér

A politikatudományi szakirodalomban csupán elvétve találkozunk olyan elméletekkel, amelyek a politikai részvétel vonatkozásában egyszerre veszik figyelembe annak keresleti és kínálati oldalát. A kevés kivétel közé tartozik Sidney Verba és szerzőtársainak Polgári Önkéntesség Modellje (Civil Voluntarism Model) (Brady et al., 1995; Verba et al., 2018), melynek legsajátosabb vonását az adja, hogy egyfajta fordított logikát követve, arra kérdésre ad választ, hogy miért nem vesznek részt az emberek a politikában. A koncepció a távolmaradás három lehetséges forgatókönyvét vázolja fel. E szerint az egyének vagy azért nem vesznek részt a politikában, mert *nem akarnak* („*They don't want to*”), vagy azért, mert *nem tudnak* („*They can't*”), vagy pedig azért, mert *senki nem kérte fel őket a részvételre* („*Nobody asked*”). Az első esetben a részvétel pszichológiai motívumaira – mint például az érdeklődés, az érintettség, a részvétel hatékonyságába vetett hit – hiányára, míg a másodikban a megfelelő erőforrások – mint például a szabadidő, a pénz és e kettő hatékony felhasználásához szükséges képességek – hiányára kerül a hangsúly. Mindkét dimenzióban kulcsfontosságú szerep jut a politikai szocializációs közegeknek – s különösen a családoknak – miként ezek nyújtják azokat a tanulási és tapasztalati mezőket, amelyek keretei között a részvételhez szükséges képességek és erőforrások elsajátíthatók.

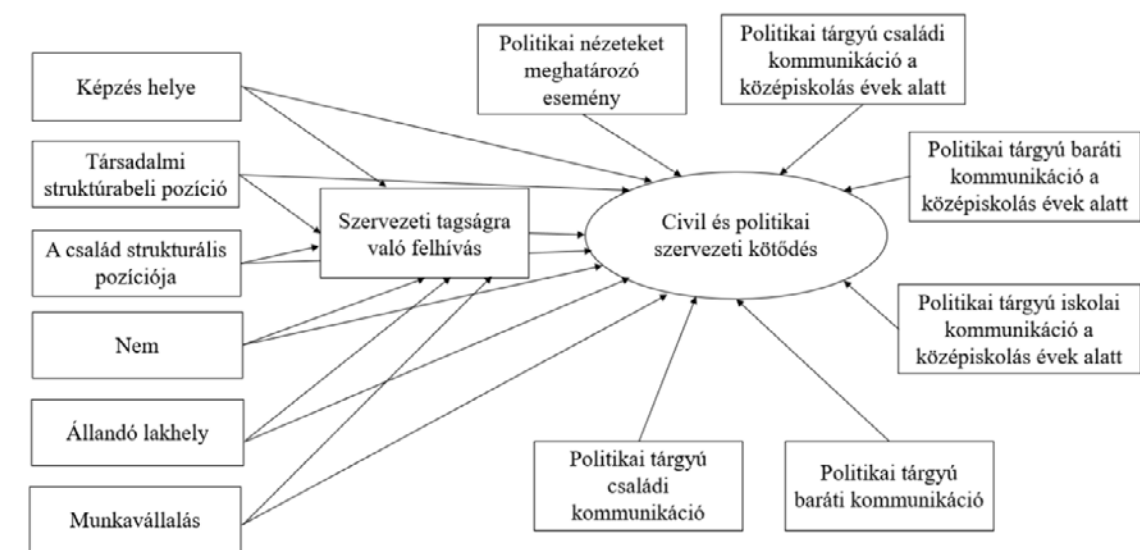
Az adekvát motivációk és erőforrások belátható módon elengedhetetlen feltételei a politikai részvételnek. A szükséges erőforrások birtoklása még korántsem garantálja a politikai életben való részvételi hajlandóság meglétét, és fordítva, az egyén hiába érdekelt egy adott ügyben, ha nincsenek megfelelő kapacitásai annak befolyásolására. E kettővel szemben a harmadik, a felkérés aktusa viszont se nem szükséges, se nem elégséges feltétele a részvételnek az elmélet szerint. Az emberek csatlakozhatnak önszántukból is valamely politikai kezdeményezéshez vagy szervezethez, annak felkérése nélkül, és a felkérésre mondhatnak nemet is. A szervezetek felkérése ugyanakkor egy fontos indikátora annak, hogy a különböző politikai mobilizációs csatornák mennyire elérhetőek a számukra. A koncepció alapján a csatlakozásra történő felkérés leginkább azoknak a részvételét segíti elő, akik rendelkeznek az első két dimenzió immanens elemeivel, tehát akiket a politikai szocializációjuk hajlamossá tett arra, hogy csatlakozzanak (Verba et al., 2018: 50–51).

Jelen vizsgálatomat e koncepció bázisán végzem, egyúttal azonban kísérletet teszek annak hazai kontextusban, és azon belül is a magyar nappali tagozatos hallgatók körében való tesztelésére is. Álláspontom alapján a politikai részvételre predesztináló hazai politikai szocializációs folyamatok gyengése miatt nálunk a szervezetek felkérésének – a nyugat-európai ta-

pasztalatokkal szemben – nem kiegészítő, hanem kompenzáló szerepe van. Azt természetesen nem állítom, hogy a szervezetek képesek helyettesíteni a részvételre hajlamosító politikai szocializációs mechanizmusokat, azt viszont igen, hogy ezekkel szemben meghatározóbb szerepük, ha tetszik, nagyobb súlyuk van a részvétel megvalósulásában.

Elemzésem a civil és a pártpolitikai szervezetekre terjesztem ki. Az előbbiek közé sorolom az önkéntes segítő szervezeteket (betegek, idősök, elesettek, hátrányos helyzetűek, gyermekek segítségével foglalkozó szervezetek), a környezetvédelemmel, állatvédelemmel foglalkozó szervezeteket, valamint az emberi jogi mozgalmakat és szervezeteket, míg az utóbbiak közé a politikai pártokat és a pártok ifjúsági szervezeteit. Az ezekben résztvevő nappali tagozatos hallgatók száma a 2024-es adatok alapján mintegy 155 fő, vagyis a teljes 800 fős minta megközelítően ötödét (19,4 százalékát) adják e fiatalok. Vizsgálatom kiindulópontját az alábbi hipotetikus oksági modell adja (2. ábra).

2. ábra. A vizsgálat hipotetikus oksági modellje

Saját szerkesztés.

A politikai mobilizációs szakirodalomban közismert tény, hogy a társadalmi-politikai szervezetek megkeresése nem követ véletlenszerű mintázatot a társadalomban. Az iskolázottabb és a vagyonosabb emberek sokkal gyakrabban találkoznak csatlakozásra való felhívásokkal, mint a kevésbé szociális társaik. Emellett az empirikus tapasztalatok szerint az életkor és a nemi hovatartozás szintén befolyással bír a toborzásra. A szervezetek gyakrabban szólítják meg a fiatal állampolgárokat és a férfiakat, mint az időseket és a nőket (Verba et al., 2018: 62–63; Grabarek, 2011: 9). Mindezen fejlemények tükrében jelen tanulmányban is jelentős társadalmi egyenlőtlenségekre számíthatunk a civil és politikai organizációk tagtoborzásában. Ugyanakkor mivel a vizsgálódás célcsoportját ehelyütt olyan fiatalok alkotják, akiknek az átlagéletkora 22 életév és valamennyien felsőfokú végzettséggel rendelkeznek, vagy a jövőben potenciálisan eléri e végzettséget, az elemzés-

ben nem vizsgálom az életkor és az iskolai végzettség szervezeti felkérésre gyakorolt hatását. Ehelyett a hallgatók állandó lakhelyével, képzésének helyével, valamint a munkavállalás rendszerességével bővítem a szociodemográfiai jellemzők spektrumát, és elsősorban a civil és a politikai organizációk főváros-centrikussága miatt feltételezem, hogy a fővárosban élők, a tanulmányaikat budapesti felsőoktatási intézményben folytatók, valamint a valamilyen rendszerességgel munkát vállalók nagyobb eséllyel válnak a szervezetek tagtoborzásának célpontjaivá. Ezen felül azt is valószínűsítem, hogy a férfiak és az előnyös szociokulturális helyzetű hallgatók gyakrabban találkoznak a szervezetek részéről toborzó felhívással.

Ahogy az a fenti ábrán látható, a szervezetek tagtoborzó aktusa egyszerre alkot kimeneti és magyarázó változót, miképpen feltételezem, hogy a civil és politikai szervezeti tagságra hajlamosító társadalmi sajátosságok és politikai szocializációs mechanizmusok mellett ennek is szerepe van a szervezetekhez való csatlakozásban. A probléma kapcsán az Aktív Fiatalok kutatásban a megkérdezett hallgatóknak arról kellett nyilatkozniuk, hogy találkoztak-e már valaha toborzó felhívással valamely pártpolitikai vagy civil szervezet/mozgalom részéről, és amennyiben e kérdésre igennel feleltek, úgy az őket megszólító szervezetet is meg kellett nevezniük. Ennek köszönhetően a kapott adatok tükrében nemcsak arról szerezhettünk információt, hogy összességében a civil és a politikai organizációk hazánkban milyen mértékben toboroznak hallgatói tagokat, hanem az egyes szervezetek toborzási hajlandóságáról is. A csatlakozással járó felkérések száma pedig a részvételre potenciálisan nyitott csoport méretének meghatározásában nyújt segítséget.

A részvételre predisponáló politikai szocializációs mechanizmusok tekintetében a kutatás a közéleti kérdésekről, társadalmi problémákról folytatott családi, kortársi és iskolai kommunikáció rendszerességét vizsgálta a középiskolai évek tekintetében, illetve a jelenben, valamint ezek mellett a politikai nézeteket meghatározó személyes élményekre kérdezett rá. Ez utóbbiak esetében a fiatal válaszadóknak meg is kellett nevezniük a politikai szocializációjukon nyomot hagyó tapasztalataikat. A szociodemográfiai és képzési jellemzők mellett e politikai szocializációs változók és a civil és politikai szervezeti tagság kapcsolatát is megvizsgálom elemzésemben. Majd pedig, annak érdekében, hogy választ kapjunk fő kérdésünkre, vagyis megismerjük mindezen hatások és a szervezetek tagtoborzásának egymáshoz viszonyított súlyát a szervezeti részvételben, ún. binomiális logisztikus regresszió analízist végzek.

A binomiális logisztikus regresszió előnyeként említhető, hogy megengedi mind a metrikus, mind a nem metrikus magyarázó változók alkalmazását, továbbá nem kívánja meg a varianciahomogenitás teljesülését és nem törődik a modell változóinak eloszlásával sem, így a lineáris regresszióval és a diszkriminancia-elemzésnél szélesebb körben használható. Az elemzés során két magyarázó modell felépítésére kerül sor. Annak érdekében, hogy felmérjem a tagtoborzás többi változóhoz mért fontosságát a részvételben,

az első magyarázó modellben nem szerepel a csatlakozási felhívást mérő változó a független változók között, míg a második modellben igen.

Az alábbiakban rátérek eredményeim ismertetésére. Elsőként a tagtoborzó civil és pártpolitikai szervezeteket helyezem a vizsgálat fókuszába és azt veszem szemügyre, hogy azok együttesen és külön-külön mennyire fektetnek hangsúlyt a hallgatók csatlakozást célzó megszólítására, majd pedig e szervezetek célcsoportjába kerülés társadalmi, demográfiai és képzési előfeltételeit elemzem. Ezután a civil és a pártpolitikai szervezetekben részt vevő fiatalok szociodemográfiai és politikai szocializációs jellemzőit vizsgálom meg, s végül ezek közé bevonom a szervezeti tagtoborzás aktusának hatását is, hogy felmérjük annak az előbbi tényezőkhez viszonyított súlyát a szervezeti részvételben.

Eredmények

Az egyetemi és a főiskolai hallgatókat csatlakozásra invitáló szervezetek

Az Aktív Fiatalok Magyarországon (a továbbiakban: AFM) kutatás elsőként a negyedik, 2019-es hullámában vizsgálta meg, hogy a civil és a pártpolitikai szervezetek mennyire ösztönzik a nappali tagozatos egyetemi és főiskolai hallgatókat a bennük való részvételre, s mely szervezetek fektetnek a leginkább hangsúlyt a tagjaik gyarapítására. Miként a kutatás akkori adatfelvétele a mozgósítás szempontjából nem egy frekvenciált időszakban – a 2018-as országgyűlési választást követő év februárjában, tehát még jóval az európai parlamenti választás kampányidőszaka előtt – készült, a kérdőív nem tartalmazott időbeli megkötést e témára vonatkozó kérdésnél. Pusztán az iránt érdeklődött, hogy a hallgatók az eddigiekben találkoztak-e már tagtoborzó felhívással valamely civil szervezet, mozgalom, párt vagy pártifjúsági szervezet részéről, és amennyiben igennel feleltek, úgy lehetőség szerint az őket megkereső szervezetet is meg kellett nevezniük. Az adatok összehasonlíthatósága érdekében a legújabb, 2024-es kutatási hullám szintén így járt el. Ezúttal sem iktatott be időbeli korlátozást a kérdésnél, s ugyancsak rákérdezett a fiatalokat felkereső szervezetek nevére.

A 2019-es adatok a pártpolitikai és a civil szervezetek gyenge tagtoborzó hajlandóságáról tanúskodtak. A hallgatóknak csak mintegy 15 százalékát kereste fel az eddigi élete során politikai párt vagy annak ifjúsági szervezete azzal a szándékkal, hogy csatlakozzon hozzá, és mindösszesen 7 százalékát valamely civil szervezet vagy mozgalom. A megkeresések aránya a teljes mintában 20 százalék volt, vagyis néhány fiataalt (4 százalék) egyidejűleg több szervezet is felkeresett tagtoborzó szándékával.

Ugyan 2024-ben még mindig nem beszélhetünk arról, hogy az egyetemisták és főiskolások körében általános jelenség lenne a szervezetek toborzó felhívása, az előző adathullámhoz képest némi javulás tapasztalható ebben a tekintetben. A mostani hallgatóknak közel negyede (24 százaléka) számolt be arról, hogy találkozott az általam vizsgált szervezetek toborzó törekvésével: 12 százalékukat politikai párt, 8 százalékukat párt ifjúsági szervezete, míg 13 százalékukat valamely civil mozgalom vagy szervezet invitált

csatlakozásra. Ezúttal pedig mintegy 6 százalék volt közöttük a kettő vagy több szervezet által is felkeresettek aránya.

A leíró statisztikai adatok alapján (1. táblázat) a civil és politikai szervezetek által megkeresett hallgatók között a mintabeli arányukhoz (47 százalék) és a nem felkeresett hallgatókon belüli arányukhoz (46 százalék) képest is enyhén felülreprezentáltak a férfiak (51 százalék), statisztikailag szignifikáns különbség ugyanakkor nem észlelhető a részvételre invitált és nem invitált hallgatók között a nemük vonatkozásában. S ez utóbbi megállapítás érvényes valamennyi vizsgált szociodemográfiai dimenzióra is: a szervezetek által csatlakozásra felkért hallgatók nem különböznek érdemben sem a társadalmi struktúrabeli pozíciójuk, sem a családjuk strukturális helyzete, sem pedig a lakóhelyük tekintetében a civil és politikai szervezetek horizontján kívül maradó hallgatókétól. Úgy tűnik tehát, hogy a szakirodalom tapasztalataival szemben, a magyar egyetemisták és a főiskolások esetében egyik befolyásoló tényező sem bizonyul relevánsnak. Hozzá kell ugyanakkor tenni, hogy az egyetemisták és a főiskolások a privilegizált státuszukkal és a hallgatói minőségükkel már eleve teljesítik a szervezetek célcsoportjába kerülés néhány közkeletű társadalmi előfeltételét, ezek fennállása esetén pedig láthatóan a szervezetek tagtoborzása nagyjából random módon zajlik közöttük.

1. táblázat. A civil és a pártpolitikai szervezetek által csatlakozásra invitált hallgatók szociodemográfiai háttere (százalékos megoszlás)

		Csatlakozásra felkért hallgatók	Csatlakozásra nem felkért hallgatók	Teljes minta
Nem	férfi	51	46	47
	nő	49	54	53
Társadalmi struktúrabeli pozíció	gondok nélkül él	23	26	25
	a pénze okos beosztásával jól kijön	61	59	60
	éppen hogy kijön a jövedelméből	12	12	12
	anyagi gondjai vannak	4	3	3
A család strukturális pozíciója	elsőgenerációs értelmiségi	36	43	41
	legalább egy szülő diplomás	27	23	24
	mindkét szülő diplomás	36	35	35
Állandó lakhely	Budapest	22	23	23
	megyei jogú város	32	30	30
	egyéb város	24	27	27
	község	21	20	20
Képzés helye	főváros	59	58	58
	vidék	41	42	42
Munkavállalás rendszeressége	rendszeresen	31	25	26
	alkalmanként	23	15	17
	nem dolgozom	47	60	57
N		196	604	800

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2024.

A civil mozgalmak és a pártok főváros-centrikussága ellenére a szervezetek toborzási hajlandóságában ugyancsak nem találunk szignifikáns eltérést a fővárosban tanuló és a vidéki felsőoktatási intézményben tanuló hallgatók között, viszont szignifikáns, de gyenge összefüggés mutatható ki a munkavállalás rendszeressége és a civil és politikai szervezetek célcsoportjába kerülés közt ($p=0,000$; Cramer's $V=0,118$). A tagságra invitált hallgatók több mint fele (54 százaléka) rendszeresen vagy alkalmanként dolgozik a tanulmányai mellett, míg a szervezetek által eddig nem megkeresett hallgatóknak a negyven százalékáról mondható ez el.

A 2019-es évhez képest nemcsak a civil és a politikai szervezetek által felkeresett hallgatók aránya emelkedett a nappali tagozatos egyetemista és főiskolás populáción belül, de adataink szerint a tagságra invitáló szervezetek spektruma is jelentősen kibővült a körükben. Megjegyzendő azonban, hogy a csatlakozást célzó megkeresések pontos számát nem tudjuk megmondani, miként azok a fiatalok, akik hajlandóak voltak megnevezni az őket megszólító szervezeteket, sok esetben több szervezet megkereséséről is számot adtak.

A civil szervezetek és mozgalmak tekintetében 2019-ben a hallgatókat legnagyobb számban olyan szociális segítő szervezetek keresték fel, mint például az UNICEF, a Magyar Vöröskereszt, a Magyar Máltai Szeretetszolgálat, a BAGázs és a Deviszont Közösségi Tér (13 megkeresés). Ezeket követték a lokális (helyi-kerületi vagy városi ügyekkel foglalkozó) civil szervezetek (8 megkeresés) és a környezetvédelemmel vagy állatvédelemmel foglalkozó szervezetek és mozgalmak (pl. Greenpeace, WWF) (7 megkeresés), majd az emberi jogi szervezetek és mozgalmak (pl. Amnesty International) (4 megkeresés). A legkevesebb megkeresést pedig a hallgatói/diákszervezetektől és a vallási szervezetektől kapták a fiatalok (2 megkeresés).

2024-ben nemcsak a tagtoborzó szervezetek fenti rangsora alakult át, de új kategóriaként jelentek meg a politikai civil szervezetek is, amelyek a legnagyobb számban keresték a fel a hallgatókat (13 megkeresés). Ezek alá olyan politizáló mozgalmakat és szervezeteket soroltunk, mint a korábbi Szabad Budapest Fórum néven tömörült baloldali aktivistacsoportból 2020-ban létrejött Szikra Mozgalom, az oktatás és a gyermekvédelem ügyében tüntetéseket szervező Egységes Diákfront, valamint a mások mellett a kultúra függetlenségéért és a rasszizmus ellen harcoló noÁr mozgalom. A második helyen 2024-ben a környezetvédelemmel és állatvédelemmel foglalkozó szervezetek szerepelnek, amelyeknek jelentősen bővült a kínálata (11 megkeresés): a hallgatók a Greenpeace és a WWF mellett a Fridays For Future, az Extinction Rebellion, a Nemzeti Állatvédelmi Alapítvány és a POPÉK (Polgárok a Pályán az Élhető Környezetért) megkereséséről számoltak be. A szociális segítő szervezetek a harmadik helyre csúsztak (10 megkeresés), megosztva a pozíciót az olyan egyházi szervezetekkel és vallási közösségekkel, mint a Magyar Kolping Szövetség, Jehova Tanúi és a Református Fiatalok Szövetsége. Ezeket követik a rangsorban az emberi jogi szervezetek és mozgalmak (9 megkeresés), amelyek között 2024-ben olyanok szervezetek is szerepelnek, mint a Patent Egyesület, az Utcáról Lakásba! Egyesület és a BudapestPride – Szivárvány Misszió Alapítvány. A lista alján pedig a hallgatói szervezeteket és a lokális civil szervezeteket találjuk (3 megkeresés). Az előbbieknél nőtt, míg az utóbbiaknak csökkent az előző adatfelvételhez képest a tagtoborzó hajlandósága.

A pártpolitikai szervezetek vonatkozásában 2019-ben a három dobogós helyet a Fidesz (27 megkeresés), a Jobbik (20 megkeresés) és az akkor még új politikai erőnek számító Momentum Mozgalom (10 megkeresés), valamint ezek ifjúsági szervezetei foglalták el. Őket követték a hagyományos baloldali pártjai, a Magyar Szocialista Párt (MSZP) és a Demokratikus Koalíció (DK), valamint a zöld politikai erők, az Lehet Más a Politika (LMP) és a Párbeszéd. A rangsor utolsó két helyét pedig a kormánypárt szatellitpártja, a Kereszténydemokrata Néppárt (KDNP), valamint a Magyar Kétfarkú Kutya Párt (MKKP) foglalták el (2–3 megkeresés).

A két adatfelvétel között eltelt öt esztendőben jelentősen átalakultak az erőviszonyok az egyes pártok között és számos új párt is megjelent a hazai politikai palettán, amelyek a tagtoborzási adatokban is visszaköszönnek.

A kormánypárt 2024-ben is vezető erő a nappali tagozatos hallgatók felkeresésében (40 megkeresés), az előző adathullámhoz képest pedig még növekedett is a toborzási hajlandósága. Az ifjúsági szervezete esetében azonban némi visszaesés tapasztalható, de még így is a Fidelitas jár az élen a hallgatók részvételre buzdításában (25 megkeresés). A második helyen 2024-ben a Momentumot (15 megkeresés) és annak ifjúsági szervezetét, a Momentum TizenX-et találjuk (14 megkeresés), de szorosan követi ezeket a 2023 ősztől szociáldemokrata fordulatával kampányoló DK (14 megkeresés). A dobogós pozíciókról pedig ugyan lecsúszott, de az előző adathullámhoz képest némi növekedés érzékelhető az MKKP egyetemi és főiskolai hallgatókat célzó tagtoborzásában (6 megkeresés).

Amíg korábban a Jobbik és annak ifjúsági szervezete, a Jobbik IT a második helyen szerepelt a hallgatói tagok verbuválásában, 2024-ben egyetlen egyetemista és főiskolás sem említette a párt megkeresését, ellenben a pártból 2018-ban kilépő Toroczka László alapította Mi Hazánk Mozgalom és ifjúsági szervezete, a Mi Hazánk Ifjai az MSZP-vel együtt a középmezőnyben szerepel a 2024-es rangsorban (6 megkeresés). A zöld pártok megkereséséről ebben az évben egyetlen hallgató sem adott számot és a KDNP esetében pusztán egyetlen hallgató említette, hogy annak ifjúsági szekciója, az Ifjúsági Kereszténydemokrata Szövetség (IKSZ) megkereste és felkérte a belépésre. A 2024-es listán feltűnik ugyanakkor a két új politikai párt, a 2023-ban Márki-Zay Péter vezetésével mozgalmából párttá alakult Mindenki Magyarországa Néppárt és ifjúsági szervezete, a Minden Fiatal Magyarországa, valamint a Jobbik korábbi elnöke, Vona Gábor vezetésével szintén 2023-ban létrejött Második Reformkor Párt. Ezek azonban egyelőre nem szerepelnek az élmezőnyben a hallgatók megszólításában.

Ha megnézzük, hogy mekkora arányban jár csatlakozással a szervezetek megkeresése a hallgatók körében, első látásra a tagtoborzás nem tűnik túlzottan eredményesnek a pártpolitikai szervezetek esetében. Az általuk megkeresett és csatlakozásra felkért fiataloknak meglehetősen kis részénél, csak mintegy 7 százalékánál járt sikerrel az invitálás. A civil szervezetek és mozgalmak esetében ellenben 44 százalék volt a felkérésre pozitív választ adók aránya, vagyis e szervezetek tagtoborzása több mint hatszor bizonyul sikeresebbnek, mint a pártpolitikai társaiké, amely a civil szervezetek és mozgalmak nagyobb népszerűségét támasztja alá a hallgatók körében. Ennek ellenére adataink tükrében a pártpolitikai szervezetek esetében sem szabad alábecsülnünk a tagtoborzás erejét, miképpen megállapítható, hogy a pártszervezetekhez kötődő fiataloknak mintegy kétharmada (67 százaléka) felkérésre csatlakozott hozzájuk, ami arra utal, hogy a toborzás aktusának kiemelt szerepe van a részvétel előmozdításában. A kérdés persze az, hogy képes-e döntő hatást gyakorolni a csatlakozásra vagy elsősorban a politikai szocializációjuk által részvételre prediszponált fiatalok belépését segíti elő. Az alábbi fejezetekben mélyebben szemügyre vesszük ezt a kérdést.

A civil és a pártpolitikai szervezeti kötődéssel rendelkező hallgatók szo-

ciodemográfiai háttere, valamint képzési és politikai szocializációs jellemzői

Az AFM kutatás legújabb, 2024-es hullámának adatai tükrében a megvalósult civil és pártpolitikai részvételt vizsgálva azt találjuk, hogy a szervezetek által csatlakozásra felkért hallgatókkal szemben a civil és a pártpolitikai szervezeti kötődéssel rendelkezők között valamivel kisebb arányban vannak jelen a férfiak (41 százalék), mint a nők (59 százalék). A civil szervezetekben és mozgalmakban aktivizálódó hallgatók között 61 és 39 százalék a nemek aránya a nők javára, míg a pártpolitikai szervezetekben pontosan fele-fele arányban képviseltetik magukat a férfi és a női hallgatók.

A civil és a pártpolitikai szervezetekben tagsággal rendelkezők lakóhelyük tekintetében megközelítően a különböző településtípusokon élő hallgatók mintabeli megoszlását követik. Közel negyedük (22 százalékuk) a fővárosban él, több mint felük (57 százalékuk) megyei jogú városban vagy más városban, és 14 százalékuk községben. Jelentősebb különbségeket találunk azonban a társadalmi struktúrabeli pozíciójuk és a származási családjuk strukturális pozíciója tekintetében. Az előbbi esetben megállapítható, hogy a civil és a pártpolitikai szervezeti kötődéssel bíró hallgatók kifejezetten előnyös anyagi helyzetűnek bizonyulnak. 91 százalékuk a jövedelmi helyzetük szubjektív megítélésére vonatkozó kérdésnél a „gondok nélkül él” vagy „a pénze okos beosztásával jól kijön” kategóriát jelölte, míg e szervezetekben tagsággal nem bíró hallgatók 84 százaléka nyilatkozott ekként. A család strukturális pozíciója tekintetében pedig az látható, hogy a civil és a pártpolitikai szervezetekben részt vevők mintegy 66 százaléka diplomás szülővel vagy szülőkkel rendelkezik és csak a harmaduk (34 százalékuk) számít elsőgenerációs értelmiséginek. Ez utóbbiak aránya a vizsgált szervezetekben tagviszonnyal nem rendelkező hallgatók között és a teljes mintán belül is valamivel magasabb (43 és 41 százalék).

2. táblázat. A civil és a pártpolitikai szervezetekben tagsággal bíró hallgatók szociodemográfiai háttere (százalékos megoszlás)

		Tag	Nem tag	Teljes minta
Nem	férfi	41	48	47
	nő	59	52	53
Társadalmi struktúrabeli pozíció	gondok nélkül él	30	25	25
	a pénze okos beosztásával jól kijön	61	59	60
	éppen hogy kijön a jövedelméből	6	13	12
	anyagi gondjai vannak	4	3	3
A család strukturális pozíciója	elsőgenerációs értelmiségi	34	43	41
	legalább egy szülő diplomás	26	23	24
	mindkét szülő diplomás	40	34	35
Állandó lakhely	Budapest	22	23	23
	megyei jogú város	30	30	30
	egyéb város	27	26	27
	község	18	20	20
Képzés helye	főváros	56	59	58
	vidék	44	41	42
Munkavállalás rendszeressége	rendszeresen	29	26	26
	alkalmanként	25	15	17
	nem dolgozom	46	59	57
N		155	645	800

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2024.

A várakozásunkkal ellentétben ugyanakkor a szervezetek tagtoborzásának vizsgálatánál tapasztaltakhoz hasonlóan egyik fenti esetben sem találunk szignifikáns kapcsolatot a civil és a politikai szervezeti kötődéssel. Ez alapján úgy tűnik, hogy a hallgatók körében kevésbé érvényesül a megelőző nagymintás ifjúságkutatások által a társadalmi-politikai szervezeti tagság vonatkozásában megállapított társadalmi lejtő (Gazsó-Szabó, 2002; Bauer-Szabó, 2005; 2009; Bauer et al., 2016; Szabó-Oross, 2021; Marián, 2022). A társadalmi struktúra különböző rétegeibe tartozó hallgatók hasonló hajlandóságot mutatnak a civil és a pártpolitikai szervezetekhez való csatlakozásra. Ezt a következtetést azonban árnyalja a hallgatók társadalmi összetétele. A főiskolások és az egyetemisták között ugyanis túlsúlyban vannak az előnyös anyagi helyzetűek (85 százalék) és azok a fiatalok, akiknek legalább az egyik szülője diplomás (59 százalék). Feltehetőleg ez a sajátosság tükröződik az eredményekben.

A civil és a pártpolitikai szervezetekben közreműködő hallgatóknak az 56 százaléka fővárosi, 44 százaléka vidéki egyetemen vagy főiskolán végzi a tanulmányait. Nem bukkanunk azonban statisztikailag szignifikáns összefüggésre a képzés helye és a civil és politikai szervezeti tagság kapcsolatának vizsgálata során sem. A szervezetek tagtoborzásánál kapott ered-

ményeihez hasonlóan a munkavállalás ezúttal is releváns befolyásoló tényezőnek mutatkozik ($p=0,006$; Cramer's $V=0,114$). Azok a hallgatók, akik bizonyos rendszerességgel dolgoznak, nagyobb eséllyel válnak az általunk vizsgált szervezetek tagjaivá. A leíró statisztikai adatok szerint a civil és a pártpolitikai szervezetekben közreműködőknek több mint a fele (54 százaléka) dolgozik rendszeresen vagy alkalmanként a tanulmányai mellett, míg e szervezetekben tagsággal nem rendelkezőknek a 41 százalékáról mondható ugyanez el.

Az igazán érdemi eltérések a civil és a pártpolitikai szervezetekben közreműködők és azokból kimaradók között a politikai szocializációs dimenziókban lelhetők fel (3. táblázat). Adataink alapján elmondható, hogy a civil és a párttag hallgatóknak a középiskolás pályafutásuk során jóval nagyobb részük volt politikai témájú beszélgetésekben akár a családi körben, akár a barátaik körében, mint a civil és a pártpolitikai szervezetekben nem résztvevő társaiknak, és igaz ez a megállapítás a jelenre vonatkozóan is. Míg a tagsággal rendelkező hallgatóknak a 40 százaléka beszélget politikáról rendszeresen a családjában és 61 százaléka a barátaival, addig többieknek csak 28, illetve 38 százalékáról mondható ugyanez el.

Mérsékeltőbb különbséget egyedül a középiskolai politikai tárgyú beszélgetések rendszeressége terén tapasztalunk, amely az iskola gyenge hazai politikai szocializációs hatását támasztja alá: az adatok tükrében a civil és a párttag fiatalok 69 százaléka beszélgetett rendszeresen vagy alkalmanként politikáról a középiskolában, míg e szervezetekből kimaradóknak a 61 százaléka. Egyúttal az is megállapítható, hogy a középiskolai politikai tárgyú beszélgetések rendszerességét mérő változó és a civil és politikai szervezeti tagság közötti kapcsolat bizonyul egyedül statisztikailag nem szignifikánsnak ($p=0,078$).

3. táblázat. A civil és pártpolitikai szervezetekben tagsággal bíró hallgatók politikai szocializációs jellemzői (százalékos megoszlás)

		Tag	Nem tag	Teljes minta
Politikai tárgyú családi kommunikáció rendszeressége	rendszeresen	40	28	30
	alkalmanként	52	56	55
	soha	8	16	15
Politikai tárgyú kortársi kommunikáció rendszeressége	rendszeresen	61	38	43
	alkalmanként	32	48	45
	soha	7	14	13
Politikai tárgyú családi kommunikáció rendszeressége a középiskolai évek alatt	rendszeresen	37	21	24
	alkalmanként	52	54	54
	soha	11	25	22
Politikai tárgyú kortársi kommunikáció rendszeressége a középiskolai évek alatt	rendszeresen	33	21	23
	alkalmanként	48	49	49
	soha	19	31	28
Politikai tárgyú iskolai kommunikáció rendszeressége a középiskolai évek alatt	rendszeresen	22	16	17
	alkalmanként	47	45	45
	soha	31	39	37
Politikai nézeteiket meghatározó esemény	történt	50	27	32
	nem történt	50	73	68
N		155	645	800

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2024.

A politikai szocializációs tapasztalatokat megragadó utolsó dimenziót a politikai nézeteiket meghatározó esemény képezte. Ebben a tekintetben a civil és a pártpolitikai szervezetekben tagviszonnyal rendelkező hallgatóknak pontosan a fele (50 százaléka) nyilatkozta azt, hogy történt a politikai orientációját alapvetően befolyásoló élmény vele, míg e szervezeteken kívüliek között az ekként nyilatkozók aránya csak kevesebb mint 30 százalék volt.

A politikai szocializáción nyomot hagyó tapasztalatok spektruma meglehetősen szélesnek bizonyul. A civil és a párttag fiatalok egyaránt említettek korábbi és aktuális *nemzetközi* (pl. „migrációs válság”, „Covid-válság” és az „orosz-ukrán háború”) és *hazai történéseket* (pl. „netadós tüntetés”, „státusztörvény”, a „kegyelmi botrány” és a „szívhangrendelet”) is. De ugyan-csak feltűntek a nézeteiket formáló élmények között *személyi* (pl. politikus, pedagógus családtag), *személyes* (pl. „politikai tanulmányok”, „a családtagok politikai okokból történő emigrálása” és valamely negatív élmény a tüntetésen) és *társadalmi környezeti impulzusok* (pl. „kisebbségek helyzete” és a „női politikusok hiánya”) is. Összességében azonban az mondható, hogy a legtöbbjük esetében közvetetten vagy közvetlenül politikai természetű, hazai történések vagy folyamatok bírtak a legnagyobb hatással a politikai nézeteik és véleményeik alakulására.

S végül, de nem utolsósorban, megállapítható, hogy a szervezetek megkeresése is egyértelműen szignifikáns (és relatíve erős) kapcsolatot mutat a civil és a pártpolitikai szervezetekben való részvétellel ($p=0,000$; Cramer's $V=0,274$). Adataink alapján a civil és a pártpolitikai szervezetekben résztvevő hallgatóknak a 48 százaléka csatlakozott a szervezetek felkérésére. S mint ahogyan az előző fejezetben említettük, a pártpolitikai szervezetek tagjai körében még magasabb (67 százalék) ezeknek a fiataloknak az aránya. Érdekes ezért megvizsgálnunk, hogy milyen szerepe van a civil és politikai szervezetek tagtoborzásának a fenti szociodemográfiai és politikai szocializációs tényezőkkel együtt a civil és a pártpolitikai szervezeti tagság létrejöttében. E kérdés megválaszolásához a következő fejezetben ún. binomiális logisztikus regresszió analízissel felépített magyarázó modelleket hívunk segítségül, amelyek alkalmasak a szignifikáns összefüggést mutató változók egymáshoz viszonyított hatásainak a feltárására is.

A civil és politikai szervezeti kötődés előfeltételei

Abból a célból, hogy felmérjük a civil és a politikai szervezetek tagtoborzásának a részvételt predisponáló politikai szocializációhoz mért fontosságát a szervezeti kötődésben, a csatlakozási felkérés aktusát leképező változó nem szerepel az első modell magyarázó változóinak sorában, a második modellbe azonban bevonásra került. A Függelékben található regressziós táblázat a magyarázó változókat, a hozzájuk tartozó B értékeket, esélyhányadosokat, valamint a modellek magyarázóerejét tartalmazzák.

A civil és a politikai szervezeti kötődés első magyarázó modelljén végigtekintve megállapítható, hogy a politikai szocializációs változók közül a politikai nézeteket befolyásoló tapasztalatoknak van a legerősebb szerepe a szervezeti részvételben. A többi független változó hatását kiszűrve mintegy kétszer nagyobb a civil és a politikai szervezeti kötődés esélye azoknál a hallgatóknál, akiknek történt az életében olyan esemény, amely befolyásolta a politikai véleményét, mint azoknál, akiknek az életében nem fordult elő ilyen. A politikai események mellett pedig valamivel gyengébben ugyan, de a kortárs csoport és a család közegében folytatott politikai kommunikációnak is szerepe van. Ennek rendszeressége növekedésével egyértelműen nő a fiatalok szervezeti kötődésének esélye.

A modell tanulságai szerint amíg a kortársak közül a mostani barátoknak van kiemelt jelentősége, addig a család tekintetében nem a jelenlegi, hanem a középiskolai évek alatt folytatott családi politikai tárgyú beszélgetéseknek van a szervezeti elköteleződést megalapozó szerepe. Azok a hallgatók, akiknek gyakran volt része ilyen beszélgetésekben a középiskola ideje alatt a családban, nagyobb eséllyel váltak nyitottá a civil és a politikai cselekvésre.

A civil és a politikai szervezeti kötődés előfeltételeit vizsgáló másik magyarázó modell eredményei nagyrészt fenntartják az első modellben megismert mintázatot, ugyanakkor a civil és a politikai szervezetek csatlakozásra történő invitálását megragadó változó bevonása érdemben növeli a modell

magyarázóerejét, jelezve a szervezetek robusztus hatását a részvételben. Sőt mi több, ennek a hatása bizonyul a legerősebbnek. Azok között, akiket felkértek a szervezetek a bennük való részvételre, több mint háromszor nagyobb eséllyel bukkanunk civil és politikai szervezeti kötődéssel rendelkező hallgatóra, mint azok között, akiket ilyen célból nem szólítottak meg. Ez az eredmény megerősíti a szervezetek meghatározó szerepére vonatkozó várakozásunkat. A politikai nézeteket formáló események megmaradnak a legerősebb tényezőnek a politikai szocializációs változók között a felkérés aktusának bevonása esetén is, és a család és a kortársak is szignifikánsan hatnak, bár gyengébb erővel. Mindezek ugyanakkor arra utalnak, hogy a civil és a politikai szervezetek csatlakozási felhívásai – robusztus hatásuk ellenére is – elsődlegesen a politikai szocializációjuk által a politikai és civil részvételre hajlamosított egyetemisták és főiskolások belépésének a katalizátorai.

Összegzés

Meghaladva a szakirodalom nagy részére jellemző, egyedül a fiatalok felől vizsgálódó koncepciókat, tanulmányomban az egyetemi és a főiskolai hallgatók tekintetében kísérletet tettem a társadalmi-politikai szervezethez fiatalok és az őket megszólító szervezetek perspektíváját egyaránt érvényesítő, kétoldalú megközelítésre. Tettem ezt annak a feltételezésemnek a bázisán, hogy a politikai szocializáció által predisponált egyéni csatlakozási hajlandóság mellett nemcsak, hogy a szervezetek hozzáférhetőségének és fiatalokat célzó toborzásának is szerepe van a részvétel megvalósulásában, hanem az utóbbinak hazánkban a közéleti aktivitást gyengén ösztönző politikai szocializációs folyamatok miatt még kiemelkedőbb jelentősége is van a fiatalok civil és politikai szervezeti kötődéséhez való csatlakozásában.

Az Aktív Fiatalok kutatás adatai alapján megállapítható, hogy a szervezetekhez való tartós elköteleződés fogyatkozó európai trendjében a hazai egyetemisták és főiskolások is érintettek, noha náluk az elmúlt közel 15 évben inkább változatlan, mintsem csökkenő tendenciát mutatott a civil és a politikai szervezeti kötődésben való formális részvétel. Általánosságban elmondható, hogy a civil szervezetek a pártpolitikaiaknál jóval nagyobb népszerűségnek örvendenek közöttük, kiváltképp a környezet- és az állatvédő, valamint az önkéntes segítő szervezetek. Ezek tekintetében a hazai hallgatók részvétele megfelel a fiatalok európai átlagának, ellenben az emberi jogi szervezetek, mozgalmak, továbbá a pártpolitikai szervezetek vonatkozásában már messze elmarad attól.

Tanulmányom rámutatott arra, hogy a fenti részvételi tendenciák kevésbé tükrözik a civil és a pártpolitikai szervezetek toborzási tevékenységét, hiszen az Aktív Fiatalok legutóbbi két hullámának adatai tükrében 2019-ben és 2024-ben is éppen a pártpolitikai szervezetek mutattak nagyobb hajlandóságot a hallgatók részvételre történő buzdítására. Azt is láthattuk ugyanakkor, hogy az előző adathullámhoz képest mind a civil, mind a pártpolitikai szervezettípus alá tartozó szervezeteknek bővült a kínálata és emelkedett a tagtoborzó aktivitása 2024-re, de még így sem mondhatjuk,

hogy az egyetemisták és a főiskolások között általános jelenség lenne a szervezetek tagtoborzó felkérése. A megkérdezett hallgatók nagy többsége nem találkozott toborzó célú felhívással sem a civil, sem pedig a pártpolitikai szervezetek részéről.

Azok a hallgatók viszont, akik igen, jórészt véletlenszerűen kerültek kiválasztásra, miképpen a szakirodalomból ismert egyik befolyásoló tényező sem bizonyult statisztikailag relevánsnak. Megjegyeztük azonban, hogy a célcsoportunk a privilegizált társadalmi helyzetével és az értelmiségi minőségével már eleve teljesítette a mozgósítottá válás néhány közkeletű feltételét, ezek fennállása esetén pedig úgy tűnik, hogy a civil és a politikai szervezetek tagtoborzása többnyire random történik. Nem számít, hogy a hallgató hol él és hol tanul, és a munkavállalása is csak gyengén növeli a vizsgált szervezetek horizontjába való kerülésének esélyeit.

A szervezetek invitálására adott pozitív válaszok aránya a hallgatók körében a civil organizációk nagyobb és a pártpolitikai társaik kisebb vonzerjét támasztotta alá, az adatok ugyanakkor azt is megmutatták, hogy ez utóbbi szervezetek esetében sem szabad lebecsülni a tagtoborzás csatlakozás előmozdításában játszott szerepét, miképpen a pártpolitikai szervezetek tagjainak egy igen jelentős része a pártja felkérése alapján működik közre. A civil és a pártpolitikai részvétel közös előfeltételeinek elemzése pedig arra is fényt derített, hogy szervezeti kötődésre hajlamosító tényezők között messze kiemelkedik a szervezeti tagtoborzás aktusa, több mint háromszorosára növelve a csatlakozás esélyét. Ez az eredmény egyértelműen alátámasztja a tagtoborzó aktus nagyobb és a prediszponáló politikai szocializációs mechanizmusok gyengébb jelentőségére vonatkozó várakozásunkat.

Hangsúlyozandó azonban, hogy ez még nem jelenti azt, hogy a civil és a pártpolitikai organizációk önmagukban döntő hatást képesek gyakorolni a fiatalok csatlakozására, hiszen az eredmények alapján szükség van arra is, hogy a politikai nézetekre hatással bíró események és személyes élmények, továbbá a családi és a baráti kommunikáció ennek kedvező klímát teremtsen. Valójában tehát a politikai szocializáció és a szervezetek csatlakozásra való felhívása együttesen teremtenek különbséget a civil és a pártpolitikai szervezetekben részt vevő hallgatók és azokból kimaradó társaik között.

Hivatkozott irodalom

Bauer, B. – Szabó, A. (szerk.) (2005): *Ifjúság2004 Gyorsjelentés*. Budapest, Mobilitás Ifjúságkutató Iroda.

Bauer, B. – Szabó, A. (szerk.) (2009): *Ifjúság2008 Gyorsjelentés*. Budapest, Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézet.

Bauer, B. – Pillók, P. – Ruff, T. – Szabó, A. – Szanyi, F. E. – Székely, L. (2016): *Magyar Ifjúságkutatás 2016. Az ifjúságkutatás első eredményei. Ezek a mai magyar fiatalok*. Budapest, Új Nemzedék Központ.

Bognár, A. (2014): *A családi szocializációs tényezők hatása a politikai aktivitásra*. PhD

disszertáció. PTE BTK Interdiszciplináris Doktori Iskola.

Brady, H. A. – Verba, S. – Schlozman, K. L. (1995): Beyond SES: A resource model of political participation. *American Political Science Review*, 89(2): 271–294.

Dahl, V. et al. (2017): Apathy or Alienation? Political Passivity Among Youths Across Eight European Union Countries. *European Journal of Developmental Psychology*, 15(3): 284–301.

Deželan, T. (2018): *Youth – Political Parties. A Toolkit For Youth-Friendly Politics In Europe*. European Youth Forum 2018.

Deželan, T. – Yurttagüler, L. (2022): *Shrinking Democratic Civic Space for Youth*. https://pjp-eu.coe.int/documents/42128013/59895423/TDLY_CSYP.pdf/cb8643c1-2707-0f1b-3f81-f13704dc9081 (utolsó letöltés: 2024.07.29.)

Fényes, Cs. (2023): A Momentum TizenX politikai szocializációs szerepéről. *Politikatudományi Szemle*, 32(1): 7–34.

Fieldhouse, E. – Tranmer, M. – Russel, A. (2007): Something about Young People or Something About Elections: Electoral Participation of Young People in Europe: Evidence from Multilevel Analysis of the European Social Survey. *European Journal of Political Research*, 46: 797–822.

Flash Eurobarometer 545 – Youth and Democracy Summary. Eurobarometer, 2024 April.

García-Albacete, G. M. (2014): *Young People's Political Participation in Western Europe. Continuity or Generational Change?* London, Palgrave MacMillan.

Gazsó, T. – Szabó, A. (2002): Társadalmi közérzet, politikához való viszony. In Bauer B.–Laki L.–Szabó A. (szerk.): *Ifjúság 2000. Tanulmányok I.* Budapest, Nemzeti Ifjúságkutató Intézet. 240–262.

Gozzo, S. – Sampugnaro, R. (2016): What matters? Changes in European Youth Participation. *Partecipazione e Conflicto*, 9(3): 748–776.

Grabarek, M. A. (2011): *Mobilization and Political Participation: Who is Asked to Play the Game?* PhD Dissertation. Michigan, University of Michigan.

Grasso, M. (2018): Young People's Political Participation in Europe in Times of Crisis. In Pickard, S. – Bessant, J. (szerk.): *Young People Re-Generating Politics in Times of Crises*. Cham, Palgrave MacMillan. 179–196.

Henn, M. – Weinstein, M. – Wringm, D. (2002): A Generation Apart? Youth and Political Participation in Britain. *British Journal of Politics and International Relations*, 4(2): 167–192.

Hooghe, M. – Stolle, D. (2005): Youth Organisations within Political Parties: Political Recruitment and the Transformation of Party System. In Forbrig, J. (szerk.): *Revisiting Youth Political Participation. Challenges for Research and Democratic Practice in Europe*. Strasbourg, Council Europe Publishing. 43–51.

Marián, B. (2021): A 15-29 évesek politikai, közéleti véleményei. In Nagy Ádám (szerk.): *Magyar Ifjúságkutatás 2020. A lábjegyzeten is túl*. Budapest, Szociális Demokráciáért Intézet – Excenter Kutatóközpont. 219–258.

Oross, D. – Szabó, A. (2019): *A politika és a magyar fiatalok*. Budapest: Kossuth Kiadó.

Park, A. (2000): Young People and Political Apathy. In Jowell, R. et al. (szerk.): *British Social Attitudes: The 16th Report. Who Shares New Labour Values?* Aldershot, Ashgate. 23–44.

Perea, E. A. (2011): Assessing Youth Turnout. In Dalton, R. (szerk.): *Engaging Youth in Politics. Debating Democracy’s Future*. New York – Amsterdam, Idebate Press. 83–95.

Pillók, P. – Stefkovics, Á. (2017): Inaktív hallgatók – Adalékok a kvantitatív ifjúsági kutatások módszertani problémáihoz. In Szabó, A. – Oross, D. (szerk.): *Csendesek vagy lázadók? A hallgatók politikai orientációi Magyarországon (2011-2015)*. Szeged – Budapest, Belvedere Meridionale – MTA TK PTI. 211–236.

Róna, D. – Szabó, A. (2012): A kutatás módszertana. In Szabó, A. (szerk.): *Racionálisan lázadó hallgatók. Apátia – radikalizmus – posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében I.* Szeged – Budapest, Belvedere Meridionale – Budapest Corvinus Egyetem. 15–24.

Róna, D. – Szabó, A. (2017): A 2015-ös adatfelvétel módszertana. In Szabó, A. – Oross, D. (szerk.): *Csendesek vagy lázadók? A hallgatók politikai orientációi Magyarországon (2011-2015)*. Szeged–Budapest, Belvedere Meridionale – MTA TK PTI. 208–210.

Szabó, A. (2014): A kutatás módszertana. In Szabó, A. (szerk.): *Racionálisan lázadó hallgatók II. Apátia – radikalizmus – posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében*. Szeged, Belvedere Meridionale. 15–19.

Szabó, A. (2019): A 2019-es Aktív Fiatalok Magyarországon kutatás módszertana. In Szabó, A. – Susánszky, P. – Oross, D. (szerk.) *Mások vagy ugyanolyanok? A hallgatók politikai aktivitása, politikai orientációja Magyarországon (2019)*. Szeged – Budapest, Belvedere Meridionale – MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Politikatudományi Intézet. 295–300.

Szabó, A. (2025): A 2024-es Aktív Fiatalok Magyarországon kutatás módszertana. In jelen kötetben.

Szabó, A. – Oross, D. (2021): Változó világ – állandó értékek. Az ifjúság politikai érdeklődésének és politikai értékrendjének változása. In. Székely, L. (szerk.): *Magyar Fiatalok a Koronavírus-járvány idején. Tanulmánykötet a Magyar Ifjúság Kutatás 2020 eredményeiről*. Budapest, Enigma 2001 Kiadó és Médiaszolgáltató Kft. 211–236.

Szabó, É. – Dancs, K. (2017): Hungary: Participation crisis, disappointed youths. In Krzywosz, B. – Zalewska, A. M. – Kennedy, K. J. (szerk.): *Young people and active citizenship in post-Soviet times: a challenge for citizenship education*. London – New York, Routledge – Taylor and Francis Group. 124–139

Verba, S. – Brady, H. A. – Schlozman, K. L. (2018): *Unequal and Unrepresented. Political Inequality and People’s Voice in the New Gilded Age*. Princeton, Princeton University Press. DOI: 10.2307/j.ctvc7772p.5

Wattenberg, M. (2011): Electoral Turnout. The New Generation Map. In Dalton, R. (szerk.): *Engaging Youth in Politics. Debating Democracy’s Future*. New York – Amsterdam: Idebate Press. 68–82.

Weber, R. (2017): Political Participation of Young People in Political Parties: A Literature Review of Influencing Factors on the Macro, Meso and Micro Level of Participation. *Z Politikwiss*, 27: 379–396.

Wilkinson, H. (1996): But will They Vote? The Political Attitudes of Young People. *Children and Society*, 10: 242–244.

Függelék

F1. táblázat. A binomiális logisztikus regresszió eredményei: a civil és politikai szervezeti kötődés előfeltételei (logisztikus regressziós becslések)

	Modell I.		Modell II.	
Változó	B	Exp (B)	B	Exp (B)
Politikai szocializáció				
politikai tárgyú kommunikáció rendszeressége a családban	(-0,102)	0,903	(-0,101)	0,901
politikai tárgyú kommunikáció rendszeressége a családban a középiskolai évek alatt	0,482**	1,619	0,435**	1,546
politikai tárgyú kommunikáció rendszeressége a kortárcsoportban	0,449**	1,567	0,377*	1,458
politikai tárgyú kommunikáció rendszeressége a kortárcsoportban a középiskolai évek alatt	(0,099)	1,104	(0,062)	1,064
politikai nézeteket befolyásoló esemény	0,713***	2,040	0,702***	2,017
munkavállalás	0,186	1,205	(0,150)	1,162
Szervezeti tagságra való felhívás				
civil/politikai szervezet felkérése			1,212***	3,360
Konstans	-2,253	0,105	-2,544	0,079
N	794		794	
A modell magyarázóereje:				
Cox – Snell R2	0,070		0,111	
Nagelkerke R2	0,111		0,179	

Szignifikancia: *** p=0.000, ** p=0.01, * p=0.05 (zárójelben: nem szignifikáns)

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2024.

A magyar nappali tagozatos egyetemisták aktivizmusa, 2011–2024

Bevezetés

35 év telt el azóta, hogy elkezdődött Magyarországon a rendszerváltásnak, más értelmezésben rendszertranszformációnak nevezett folyamat. Felnőtt egy teljes generáció, amelynek tagjai már kapitalizmusban és demokratikus átalakulás keretei között szocializálódtak. A politikatudomány azonban úgy értelmezi, hogy a történelmi korszak nem egy egységes, egyenes vonalú változás, hanem legalább kettő, de egyes értelmezések szerint három szakaszra bontható (lásd Böcskei–Szabó, 2021; Benedek–Bozóki, 2024; Bozóki, 2024). Ezek a posztszocializmus (1990–2006), az átmenet (2006–2010) és a 2010 utáni Orbán-rezsim. A posztszocializmus ifjúsági megítélésével és annak szocializációs hatásaival kapcsolatban jelentősebb számú társadalomtudományi elemzés látott napvilágot (lásd pl. Gazsó–Szabó, 2002; Laki, 2007; Laki–Szabó, 2011; Szabó–Kern, 2011; Laki–Szabó, 2012a; Laki–Szabó, 2012b).

Az alábbi elemzésben arra törekszünk, hogy két szempontot figyelembe véve jellemezzük a nappali tagozatos egyetemisták politikai magatartását. Az egyik szempont a politikai érdeklődés, amely bőven adatolt szakirodalmi hivatkozások szerint a politikai cselekvés alapja és amelynek egy bizonyos szintje alatt nehezen képzelhető el demokratikus gondolkodó és cselekvő állampolgár. A másik dimenzió pedig a politikai cselekvés maga, amely áll egyrészt a szervezetekhez való kapcsolódásból, másrészt a politikai részvételből (legyen szó akár online, offline vagy választási). Az elemzés végén egy olyan horizontális részvételi modellt mutatunk be, amely lényegében összekapcsolja a különböző szempontokat, és demonstrálja, hogy miként jellemezhető a nappali tagozatos hallgató politikai aktivizmusa.

A politikai érdeklődés és a politikai cselekvés jelentősége – szakirodalmi áttekintés

A politikai érdeklődés megmutatja, hogy az egyének milyen mértékben foglalkoznak politikai kérdésekkel, eseményekkel és folyamatokkal (Jan van Deth, 1990; Prior, 2019; Russo–Stattin, 2016). A magasabb szintű politikai érdeklődés magasabb szintű állampolgári elkötelezettséget és politikai részvételt vindikál, hozzájárul a demokratikus társadalmak általános önreflexív képességeinek javításához (Bimber et al., 2014; Russo–Stattin, 2016). Jan van Deth (1990) a politikai érdeklődést a társadalomtudományi vizsgálódás középpontjába helyező kutató szerint a politikai érdeklődés egy séma, egy ún. strukturáló, alapvető változó, ugyanis a politikai érdeklődés és a politikai orientációk együtt mozognak. Azt állítja, hogy nem önmagában a politikai érdeklődés, hanem annak változásának mértéke releváns a politikai orientációk (ideológiai azonosulás, értékorientációk) stabilitása szempontjából. Ez persze implicit módon azt is jelenti, hogy van Deth a politikai orientá-

ciók kialakulását a politikai érdeklődéshez köti. Állítása szerint a politikai érdektelenség a normál állapot, mert a politika bonyolult, elvont ideológiai fogalom, megoldhatatlan problémákkal foglalkozik, de pont ez a tulajdonsága az, ami miatt az embereknek érdeklődni kellene iránta és létre kellene jönnie a politikai kíváncsiságnak. Nem azt kell megmagyarázni tehát, hogy miért érdekli az embereket a politika, hanem azt, hogy miért nem érdekli. A politika ugyanis a társadalmi élet egyik fontosabb, ha nem a legfontosabb megnyilvánulása, így a területre vonatkozó kíváncsiság nem igényel további magyarázatot. Az apatikus állampolgár a „deviáns eset”, amely kifejezett figyelmet érdemel.

Galais-Blais-Bowler (2014) úgy véli, hogy a politika iránti érdeklődés normatív és empirikus fogalom is lehet. A normatív módon való megközelítés összefügg, sőt része a demokratikus állampolgár definíciójának. A választóknak ugyanis bizonyos fokú részvételre van szükségük a politikai döntések folyamatában és valamekkora állampolgári felelősséget kell vállalniuk. Véleményük szerint a demokrácia meglehetősen erős és meglehetősen folyamatos érdeklődési szintet követel egy kisebbségtől, míg a társadalom nagy részétől egy mérsékelt vagy enyhe és megszakított érdeklődést vár el, de olyan szinten, hogy a választópolgár stabilan készen álljon a kritikus politikai helyzetekben való reagálásra. Markus Prior (2010; 2019) szintén normatív megközelítést alkalmaz, amikor azt jelzi, hogy „A politikai érdeklődés jellemzően a legerősebb előre jelzője a demokrácia működését biztosító politikai magatartásnak. A politikailag érdeklődő emberek tájékozottabbak a politikáról, nagyobb valószínűséggel szavaznak, és nagyobb valószínűséggel vesznek részt a politikában más módon.” (Prior, 2010: 747). Végül Joshua Robinson (2016) rámutat, hogy a politikai érdeklődés egy tevékenység (vagy tevékenységi terület) kíváncsisága, vagyis a politikai elkötelezettséggel kapcsolatos hozzáállást jelenti.

Karl Mannheim (1928[2000]) nevéhez kötődik az ún. performatív, más szerzőknél befolyásolható (impressionable) évek koncepciója. Az élet egy kitüntetett időszakában, Mannheimnél ez a 17–25 éves időszak, a fiatalok sokkal könnyebben fogadnak be új információkat. A tudat fejlődése szempontjából ez az időszak azért döntő, mert az első benyomások, az ifjúkori élmények – szemben a „kései” élményekkel, későbbi tapasztalatokkal – „természetes világképként” rögzülnek. Minden későbbi tapasztalás ehhez az élménycsoporthoz fog igazodni, erre fog ráépülni (Mannheim 1928[2000]: 226). Szabó Ildikó (2014) és kutatócsoportja fontos munkái (lásd Szabó, 2014b; Fényes-Szabó, 2014; Dusa et al., 2012) alapján tudjuk, hogy a performatív, befolyásolható évek, azaz a politikai szocializáció legintenzívebb időszaka nem fejeződik be Magyarországon a középiskolában, hanem az egyetemi időszakban igen intenzíven tovább folytatódik.

A politikai érdeklődés kialakulásának alapja a témáról folytatott beszélgetés, vita. White, Bruce és Ritchie (2000) hat tényező, ágens együttes, egymásra épülő hatásmechanizmusaként rajzolják fel a politikai érdeklődés kialakulásának folyamatát. Lefontosabb ebben a családi háttér, ugyanis úgy találják,

hogy ahol van valamilyen politikai vita otthon, azaz a szülők motiválják a fiatalokat, hogy vállaljanak politikai tevékenységet, ott eredményesebb a politikai érdeklődés kialakulása. Andolina, Jenkins, Zukin és Keeter (2003) a fentiekkel összhangban arról írnak, hogy a fiatalok otthon tanulják meg, hogy fontos odafigyelni a körülöttünk lévő világra. A kortárs csoportok szocializációs szerepe azonban nem elhanyagolható, különösen, ha ott is zajlik a kiemelten fontos, és a politikai érdeklődés alapját képező vita (White, Bruce és Ritchie, 2000).

A politikai érdeklődés tehát ezen szerzők alapján elkülöníthetetlen a politikai részvétel fogalmától. Implicite kiolvasható a fenti rövid szakirodalmi összeállításból, hogy a szerzők szerint egy minimális politikai érdeklődési szint elengedhetetlen ahhoz, hogy az állampolgár, jelen esetben egy fiatal, részt vegyen a politikai élet működtetésében, azaz politikailag cselekvő legyen.

Robert Putnam megközelítése (Putnam, 2000) szerint az egyének közötti társadalmi kapcsolatok hálózata bizalmat és kölcsönösséget teremt az egyének között. Abból a feltételezésből indul ki, hogy a társadalmi tőke magas szintje – a civiltársadalomban folytatott aktivitás, ami bizalmat és kölcsönösséget eredményez – egyben magas politikai részvételt eredményez. Értelmezésében a nyugati társadalmakban, a nyolcvanas és kilencvenes években tapasztalt csökkenő választási részvétel része egy szélesebb társadalmi változás miatt következik be, mint például a változó munkarend a nők körében, a növekvő televízió használat, a városi terjeszkedés és a hagyományos szociális intézmények hanyatlása (modernizáció, urbanizáció). Ezek a tendenciák a társadalmi tőke – a demokratikus részvételt elősegítő készségek és értékek – csökkenéséhez és ezáltal a polgárok politikai részvételének csökkenéséhez vezettek. A párttevékenységben való aktivitás, a párttagság szintén egyértelmű csökkenő tendenciát mutat a legtöbb fejlett demokráciában (Scarow, 2000). Ez része lehet az állampolgári szerepvállalás általánosabb visszaesésének, mivel az egyházi részvétel, a szakszervezeti tagság és a hagyományos önkéntes szervezetek különböző típusaiban való részvétel is csökken.

A technológiai és társadalmi fejlődésnek köszönhetően ma már számos különböző lehetőség és forma áll rendelkezésre a politikai döntéshozatali folyamatokban való részvételre. Kutatásunkban megkülönböztetjük a hagyományos részvételt, a direkt demokratikus részvételt és az online aktivitást. Hagományos részvétel alatt a választási részvételt, a politikai szervezetekben (pártok, szakszervezetek) való részvételt, illetve az ezen szervezetekhez való kötődés bizonyos formáit (például valamilyen kampánymunka végzése, részvétel a politikai szervezetek gyűlésein, vagy felszólalás ezen politikai szervezeteknél, politikai jelvények viselése) értjük. A direkt demokratikus részvétel olyan, az állampolgár személyes bevonódását megkívánó cselekvéseket foglal magába, amelyek nem igényelnek tartós elköteleződést. Online részvétel alatt az internet, mint generikus felület által lehetővé tett, a hagyományos és direkt részvétel közé sorolt cselekvési formákat egyaránt magában foglaló, sokoldalú részvételt értjük. A három aktivitási

típust egyenként és összességében – egy modell keretében – azonos metodikával vizsgáljuk meg.

Elemzésünkben bemutatjuk a nappali tagozatos egyetemisták politikai érdeklődésének és részvételével kapcsolatos véleményének alakulását az Aktív Fiatalok kutatássorozat 2011 óta tartó különböző hullámaiban. Ezt követően megvizsgáljuk, hogy milyen összefüggés mutatható ki a politikai érdeklődés és a politikai részvétel között. Végül pedig választ kívánunk adni a Bevezetőben jelzett alapvető kérdésre, milyen lenyomata látszik az Orbán-rezsim elmúlt 14–15 évének a magyar egyetemisták politikai szocializációjában.

Módszertan

Az Aktív Fiatalok Magyarországon (AFM) kutatás 2024-es hullámának⁵⁶ eredményeit, ahol csak lehetséges, összehasonlítjuk a Magyar Ifjúság Kutatás 2016, 2020 eredményeivel. A 2000 óta négyévente megszervezésre kerülő nagymintás, 8000 fős empirikus alapkutatás, a 15–29 éves korosztályra reprezentatív (a kutatások adatfelvételeiről részletesen lásd Székely, 2024).

1. táblázat. Az elemzés során használt függő változók

Mennyire érdekel Téged a politika? Kérlek, válaszolj egy skálán, ahol az 1-es azt jelenti, egyáltalán nem érdekel, az 5-ös pedig azt, hogy nagyon érdekel	1–5 skála, hol 1=egyáltalán nem érdekel, 5= nagyon érdekel
Milyen gyakran szoktál mostanában közéleti kérdésekről, társadalmi problémákról beszélgetni a családdal?	1–3 skála, ahol 3= rendszeresen, 1=soha
Milyen gyakran szoktál mostanában közéleti kérdésekről, társadalmi problémákról beszélgetni a barátaiddal, ismerőseiddel?	1–3 skála, ahol 3= rendszeresen, 1=soha
És középiskolás korodban, milyen gyakran beszélgetetek közéleti kérdésekről, társadalmi problémákról otthon, a családdal?	1–3 skála, ahol 3= rendszeresen, 1=soha
És középiskolás korodban, milyen gyakran beszélgetetek közéleti kérdésekről, társadalmi problémákról az iskolában, pl. történelem, osztályfőnöki vagy más órákon?	1–3 skála, ahol 3= rendszeresen, 1=soha
És középiskolás korodban, milyen gyakran beszélgetetek közéleti kérdésekről, társadalmi problémákról az iskolában a barátaiddal, osztálytársaiddal tanórán kívül?	1–3 skála, ahol 3= rendszeresen, 1=soha
Kötődsz-e (tagja/aktivistája/rendszeres támogatója vagy-e) jelenleg alábbi szervezetekhez?*	dichotóm változó: 1=igen, 0=nem
Az alábbi tevékenységek közül részt vettél-e valamelyikben az utóbbi 1 évben?*	dichotóm változó: 1=igen, 0=nem

* lehetséges szervezeti formák:

- 1. HÖK (helyi hallgatói önkormányzat);
- 2. más hallgatói szervezet;
- 3. kulturális, hagyományörző, művészeti, zenei, színházi stb. csoport, szervezet;

- 4. sportklub vagy sportegyesület;
- 5. egyházi szervezet, vallási közösség;
- 6. emberi jogi mozgalom vagy szervezet;
- 7. politikai párt ifjúsági szervezete;
- 8. politikai párt;
- 9. környezetvédelemmel, természetvédelemmel, állatvédelemmel foglalkozó szervezet;
- 10. betegek, idősek, elesettek, hátrányos helyzetűek, gyermekek segítségével foglalkozó szervezet;
- 11. szakmai, tudományos szervezet.

**Lehetséges részvételi formák:

- 1. részt vettél aláírásgyűjtésben;
- 2. aláírtál valamilyen politikai nyilatkozatot, tiltakozó petíciót, népszavazási kezdeményezést;
- 3. részt vettél törvényes demonstráción, tüntetésen, utcai vonuláson;
- 4. részt vettél spontán demonstráción, tüntetésen, utcai vonuláson, megmozduláson;
- 5. szándékosan nem vásároltál, bojkottáltál árucikket, elkerültél üzletláncot;
- 6. kampánytevékenységet folytattál (pl. ajánlás gyűjtése, plakátragasztás, szórólapozás stb.);
- 7. szándékosan viseltél politikai üzenetet hordozó jelvényeket, jelképeket, színeket, kitűzőket;
- 8. kapcsolatba léptél politikussal, kormányzati vagy önkormányzati képviselővel;
- 9. tevékenykedtél politikai pártban, részt vettél a rendezvényein;
- 10. pénzt adományoztál civil, társadalmi szervezetnek;
- 11. részt vettél hallgatói önkormányzati (HÖK) képviselő vagy HÖK-elnök választáson;
- 12. beszélgettél politikáról barátaiddal, ismerőseiddel;
- 13. közzétettél, megosztottál vagy kommenteltél bármilyen politikával kapcsolatos online tartalmat, pl. közösségi médiában, videómegosztókon, blogokon vagy bár milyen internetes felületen?

A vizsgálatban három állítást teszünk, amelynek az értékelését az Összegzésben tesszük meg.

- 1. A politikai érdeklődés – a szakirodalomnak megfelelően – alapvető fontosságú tényező a politikai gondolkodás és véleményalkotás vonatkozásában. A politikai érdeklődés és a demokráciával kapcsolatos attitűdök ezért erősen összefüggenek egymással, a politikailag érdeklődők inkább demokráciaelkötelezettek, az apolitikus fiatalok pedig hajlamosak a diktatúra nagyobb mértékű elfogadására.
- 2. A politikai érdeklődés egyenletesen magas szinten alakult a vizsgált 15 évben, hiszen felülszocializált családi és kortárs környezetből érkeznek. Olyan referenciacsoport környezetben élnek, ahol a politikáról való diskurzus természetesen zajlik. Részben ennek a következménye, hogy a demokráciával kapcsolatos véleményük is karakteres.
- 3. Korábbi kutatásaink alapján az ifjúsági társadalom más rétegeivel ösz-

56 Az Aktív Fiatalok korábbi hullámainak módszertanáról részletesen lásd Róna-Szabó, 2012; Szabó, 2014.; Róna-Szabó, 2017; Szabó, 2019; a 2024-es kutatásról lásd Szabó, 2025 jelen kötetben.

szeheasonlítva a hallgatók politikai részvétele magas szinten rögzült. Bizonyos gazdasági, politikai folyamatok következtében, mintegy azokra reagálva az aktivizmus növekedhet (ezt neveztük korábban racionális lázadásnak), de nyugodt környezetben csökkenhet is. A felsőoktatás társadalmilag szelektív jellege folytán, az egyetemi hallgatók körében felül-reprezentáltak középosztálybeli, felső középosztálybeli fiatalok⁵⁷ (erről lásd Szabó–Oross, 2024; Polónyi, 2022; Radó, 2022; Szabó, 2012; Cse-gény–Kákai–Szabó et al., 2001), akik szenzitíven követik a társadalomban zajló folyamatokat és gyorsan, erőteljesen reagálnak rá. A szakirodalom és eddigi kutatási eredményeink alapján azt feltételezzük, hogy a 2024-es szuper politikai évben⁵⁸ a hallgatók szervezeti kötődése és politikai részvétele is növekedni fog. Különösen nagy növekedést várunk a politikához kötődő szervezetek, a választási részvétel, valamint a direkt-közvetlen részvétel vonatkozásában.

Eredmények

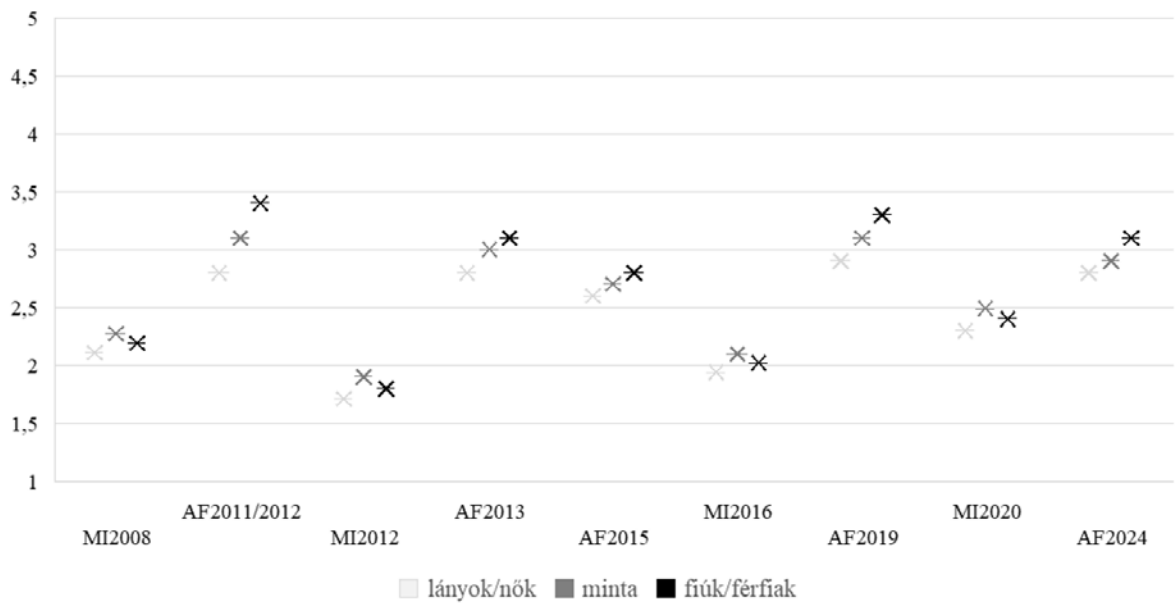
Politikai érdeklődés alakulása

Az AFM kutatás kezdetektől vizsgálja a magyar nappali tagozatos egyetemisták politikai érdeklődését és 2015 óta több kérdés erejéig a politikai szocializációs mechanizmusok működését is. 2011–2019 között kettős folyamatot regisztrált az Aktív Fiatalok kutatás politikai érdeklődés szempont-jából. 2011/2012 és 2015 között inkább csökkent az érdeklődés, azonban 2019-ben jelentős emelkedés következett be. Míg 2015-ben 27 százaléknyi érdeklődő állt 45 százaléknyi nem érdeklődővel szemben, addig 2019-ben kétötödnyi érdeklődőt regisztrált a kutatás szemben az egyharmadnyi nem érdeklődővel. ⁵⁹

2024-re visszarendeződtek az eredmények és némileg csökkent a hallgatói réteg politikai érdeklődése a 2010-es évek közepének szintjére. Az egyete-misták 34–35 százalékát érdekli, illetve nem érdekli a politika, azaz mind a két oldalon azonos arányban találhatók hallgatók. Középső értéket mintegy háromtizedük választott. 5 év alatt tehát kissé csökkent az érdeklődők, de nagyságrendileg nem emelkedett a politikát teljesen elutasítók aránya. Az

ötfokú nonverbális skála átlaga 2024-ben 2,9 átlagpont, ami 0,2 átlagpon-tos csökkenést jelent.

1. ábra. Mennyire érdekel a politika? – nemek szerint
1-től 5-ig terjedő skála átlagai (1=egyáltalán nem érdekel, 5=nagyon érdekel)

Forrás: MI2008: Ifjúság2008, N=8000; MI2012: Magyar Ifjúság 2012, N=8000; MI2016: Ma-gyar Ifjúság 2016, N=8000; MI2020: Magyar Ifjúság 2020, N=8000; AF: Aktív Fiatalok, 2011/2012, 2013, 2015, 2019 és 2024. Aktív Fiatalok, 2011: N=1700; Aktív Fiatalok, 2013: N=1300; Aktív Fiatalok, 2015–2019: N=800; Aktív Fiatalok 2024: N=805.

Az egyébként az Ifjúság 2000 – Magyar Ifjúság Kutatás 2020 nagymintás ifjúsági kutatások egész, 15–29 éves korosztályra vonatkozó politikai érdeklődési átlagaitól érdemben magasabb egyetemista átlagok (lásd 1. ábra és Szabó–Oross, 2021). Az egyetemisták különösen a 2000-es évek végén, a 2010-es évek közepén különültek el a magyar fiatalok teljes spektrumától.

A politikai érdeklődés különböző szociodemográfiai és szociokulturális tényezőkkel áll kapcsolatban, mint az apa iskolai végzettsége (a diplo-más apák gyermekei lényegesen érdeklődőbbek a politikai kérdések iránt, ugyanakkor megjegyzendő, hogy az anya iskolai végzettsége kapcsán nincs ilyen statisztikai összefüggés) vagy a középiskola fenntartója (nem állami, hanem egyetemi fenntartású középiskolába jártak).

A politikai érdeklődés eltérő a különböző képzési szinteken. Legalacso-nyabb az alapképzésben résztvevők között (2,86 átlagpont), legmagasabb pedig a doktorandusz hallgatóknál (3,48 átlagpont). Nem az MA-képzésre járók, hanem az osztatlan szinten tanulók állnak közelebb a doktorandu-szok véleményéhez. Az egyes képzési területek szerint vizsgálva a kérdést megállapítható, hogy a társadalomtudományi, a bölcsészettudományi, il-letve az állam- és jogtudományi szakos hallgatók körében az átlagot lénye-gesen meghaladja a politikai kérdések iránti affinitás.

57 Az egyetemisták társadalmi háttérét ebben a tanulmányban részletesen nem fejtjük ki.
58 Fontos azonban emlékeztetni az olvasót az adatfelvétel idejére. 2024. február 2-án robbant ki az ún. kegyelmi botrány. Az adatfelvétel lezárulta után, 2024. március 15-én lépett a politika nyilvános színpadára Magyar Péter, a Tisztelet és Szabadság Párt későbbi elnöke (erről rész-letesen lásd: Szabó et al., 2025, jelen kötetben).
59 Saját kutatási eredményeink szerint a politikai érdeklődés növeli a szervezettséget, de különö-sen a politikai aktivitást és hat a választási aktivizmusra is. Fontos tényező, aminek a hatását nem elehet eléggé felülbecsülni. A választási részvétel vonatkozásában például majd’ két-szeres annak a valószínűsége, hogy a hallgató elmegy az országgyűlési választásra akkor, ha nagyon érdeklődik a politika iránt, szemben az egyáltalán nem érdeklődővel. A politikai rész-vételi index értéke is exponenciálisan növekszik a politikai érdeklődés egyes grádicsain való lépkedéssel. Az egyáltalán nem érdeklődők politikai részvételi indexe egy 0–10-es skálán 0,84, szemben a nagyon érdeklődők 3,92-es átlagával. Nem ekkora a különbség a szervezetekhez való kötődésnél, de ott is bizonyítható a politikai érdeklődés mindent befolyásoló szerepe.

2019-hez képest jól körülírható rétegekben ugyanakkor csökkentek az érdeklődési átlagok. Ezek mindegyike inkább felső–felsőközép vagy alsóközép társadalmi rétegek, úgymint a mesterképzésre járók, a középiskolában speciális pl. egyetemi fenntartású intézményekbe, vagy állami fenntartású 4 osztályos gimnáziumba járók, az apa iskolai végzettsége szerint szakmunkás vagy diplomás háttérrel rendelkezők, a jövedelmeikből nehezen vagy nagyon nehezen kijövők, a fővárosi állandó lakcímmel rendelkezők, valamint a férfiak.

Az ideológiai beállítódás – amelyet a saját és az apa baloldali–jobboldali, valamint liberális–konzervatív (1–7) skálán való elhelyezésével mértük – és a politikai érdeklődés között alacsony, illetve nem szignifikáns a korreláció (lásd 2. táblázat). Azok a hallgatók, akik önmagukra centrum, talán ebben az esetben elfogadható az ideológiai semleges kifejezés használata, pozícióba sorolják magukat vagy édesapjukat, minden esetben a legkevésbé érdeklődnek a politika iránt. Meglepő módon azonban a baloldali–jobboldali, valamint a liberális–konzervatív skálák közül mindig a jobboldali, illetve a konzervatív hallgatók/apák a politikailag érdeklődőbbek. Ebből azonban csak két esetben szignifikáns az összefüggés, a hallgató jobbboldalisága és az apa feltételezett konzervativizmusa mutat tényleges eltérést.

2. táblázat. A politikai érdeklődés alakulása saját és az apa vélelmezett ideológiai besorolása alapján, 2024 (ANOVA)

	hallgató	apa		hallgató	apa
baloldali	3,22	3,08	liberális	3,11	3,01
centrum	2,76	3,00	centrum	2,77	2,79
jobboldali	3,28	3,16	konzervatív	3,26	3,20
Total	3,08	3,09	Total	3,05	3,06
r	–0,011	0,044	r	0,020	0,086*
F	13,87	,377	F	,000	,002
Sig.	,000	,448	Sig.	,647	,037
Eta2	,039	,003	Eta2	,024	,018

* Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2024. N=805.

Politikai interakciós, kommunikációs környezet

Adataink szerint, ha a hallgató középiskolás korában gyakran beszélget az elsődleges referencia csoportjaikban a politikáról, mostani politikai érdeklődése annál magasabb lesz. Ráadásul kevésbé a beszélgetés kontextusa (pozitívan vagy negatívan beszélnek a politikáról) hat a politikai érdeklődés kialakulására, sokkal inkább maga a tény, van-e vagy nincs otthoni, illetve baráti beszélgetés a fiatal legfogékonyabb, szocializációs szempontból ki-tüntetett korszakában. A rendszeres középiskolai családi beszélgetés ese-tében a politikai érdeklődés átlaga 3,59, rendszeres baráti beszélgetés ese-tén pedig 3,6 átlagpontra emelkedik, míg, ha nem volt otthon semmilyen diskurzus, az átlag kevesebb mint 2,3 átlagpont.

3. táblázat. Politikai érdeklődés alakulása a középiskolás korban folytatott politi-kai beszélgetés gyakorisága alapján, 2024. (1-től 5-ig terjedő skála átlagai)

		rendsze-resen	alkal-manként	soha	minta	F-próba	Sig	Eta2
És középiskolás korodban milyen gyakran beszélget-tetek?	a családdal	3,59	2,90	2,29	2,93	63,456	0,000	0,137
	a barátokkal	3,60	2,89	2,46		53,053	0,000	0,117
	az iskolában	2,99	2,95	2,89		0,333	0,717 (!)	0,001
Milyen gyakran be-szélgetsz jelenleg?	a családdal	3,66	2,77	2,04	2,93	102,486	0,000	0,204
	barátokkal	3,50	2,69	1,87		108,276	0,000	0,213

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2024. N=805.

A 2024-es Aktív Fiatalok kutatás egyik legmeglepőbb eredménye, hogy az iskolában zajló beszélgetések szinte semmilyen módon nem változtatják a politikai érdeklődés szintjét. Ennek hátterében az a változás állhat, hogy 2019-hez képest 2024-re statisztikailag szignifikáns módon csökkent a rendszeres középiskolai (pl. történelem, osztályfőnöki órákon) közéleti dis-kurzusok aránya. Míg 2019-ben a hallgatók 21, addig 2024-ben 17 százaléka jelezte, hogy rendszeresen beszélgetett az órákon közéleti témákról, és ez-zel párhuzamosan – és ez különösen érdekes – 30 százalékról 37 százalékra növekedett a témáról nem beszélők aránya. A középiskola fenntartója alap-ján egyébként nincs statisztikai eltérés ezen a téren.

Mindez azért figyelemre méltó, mert 2019-cel összehasonlítva 2024-re ér-demben növekedett a középiskolás korukban barátokkal és a családdal rendszeresen beszélgetők aránya (17-ről 23, illetve 19-ről 24 százalékra). A 2024-ben egyetemre járó fiatalok tehát korábbi életszakaszukban már egy erősebb kommunikációs térben szocializálódtak, mint a 2019-ben felsőok-tatási intézményben tanulók. Az ágensstruktúra azonban a 2019-es évhez képest átrendeződni látszik, még erősebbé válik a család és a barátok, és globálisan, összességében leértékelődik a középiskolai frontális oktatás. Ez persze nem jelenti azt, hogy ne lenne interakció a tanárok és a diákok kö-zött, sőt azt sem, hogy informálisan ne lenne szó a középiskolában közéleti, politikai kérdésekről, de a hallgatók retrospektíve mindenképpen leértéke-lik azok jelentőségét.

Még jelentősebb változás történt 2019 és 2024 között a jelenlegi politikai beszéd gyakorisága tekintetében. A hallgatók 43 százaléka jelezte, hogy rendszeresen beszélget közéleti kérdésekről, társadalmi problémákról ba-rátaival, ismerőseivel, míg 5 éve ez az arány egyharmados volt. A családok esetében 4 százalékos emelkedésről beszélhetünk. Megjegyzendő azon-ban, hogy ezzel párhuzamosan 11-ről 15 százalékra emelkedett azon hall-gatók aránya, akik soha nem cserélnek eszmét otthon közéleti kérdésekről, tehát egyfajta polarizálódási folyamat indult be.

Az elmúlt időszakban tehát a 2010-es évek elején megszokott politikai ér-deklődési szint mellett egy élénkülő kommunikációs és interakciós tér ala-kult ki a magyar egyetemisták körében. A középiskola, mint szocializációs ágens leértékelődött, ugyanakkor a közvetlen, elsődleges referenciaco-

portokon belüli diskurzus jelentősége és szerepe jóval erőteljesebbé vált. Ez a jelenség tipikusan az ún. kettős szocializációs modellekben (lásd Szabó Ildikó 2009-es alapművét a témáról) fordul elő.

4. táblázat. Közéleti kérdésekről, társadalmi problémákról való beszélgetés a családokban és a barátok között a teljes ifjúsági népességben és az egyetemisták körében, százalékos megoszlás

	MI2016	AF2019	MI2020	AF2024
alkalmanként beszélget	51	41	52	30
gyakran beszélget	4	18	7	22
családjával alkalmanként, barátaival rendszeresen	2	14	2	18
családjával rendszeresen, barátaival alkalmanként	3	8	4	8
családjával alkalmanként, barátaival soha	11	8	10	7
családjával soha, barátaival alkalmanként	4	6	4	6
soha semmit nem beszélget	23	5	21	6
családjával soha, barátaival rendszeresen		1		3
családjával rendszeresen, barátaival soha	1		1	

Forrás: MI2016: Magyar Ifjúság 2016, N=8000; MI2020: Magyar Ifjúság 2020, N=8000. AF 2019: Aktív Fiatalok, 2019, N=800; AF2024: Aktív Fiatalok, N=805.

Politikai aktivitás

Ahogy azt a Bevezetőben jeleztük, a politikai részvétel több különböző formáját egyrészt a hagyományos részvétel felől, a hallgatók szervezeti kötődésének dimenziójában, másrészt a direkt politikai akciókban történő részvétel mentén vizsgáltuk. Az online részvétel kapcsán a kutatás módszertanának változása miatt csak a trendek jelzésére vállalkozunk.

Szervezeti kötődés

A 2024-es eredmények a szervezeti kötődés további csökkenését jelzik, a hallgatói szervezeti háló fokozatos széteséséről tanúskodnak, amely véleményünk szerint összefüggésben lehet a koronavírusjárvány közvetlen vagy közvetett hatásaival.

Az alábbi grafikonról leolvasható állandó tendencia az, hogy a hallgatók körében a legtöbben sportszervezetekhez, sportklubokhoz kötődnek, vagyis olyan szervezethez, aminek közéleti szerveződésekkel kevés kapcsolódása van. A sorban ezután a szakmai, tudományos szervezetek következtek, ám ezek, valamint a kulturális, hagyományőrző, művészeti csoportok, szerveződések jelentősége fokozatosan csökken. Azonos arányban kötődnek a hallgatók az egyházi szervezetekhez, illetve a hallgatói önkormányzatokhoz, mindkét esetben csökkent egyetemisták aránya. Érdekes és fontos változás történt a betegek, idősek segítségével foglalkozó, hagyományos civil szervezetek vonatkozásában. 2013 és 2019 között megduplázódott az ilyen

szervezetekhez való kötődés aránya, ami összefüggésben állhat a kötelező közösségi munka elterjedésével.

Összességében kimondható, hogy csökkent a hallgatók szervezettsége, a legnagyobb visszaesés a sportkluboknál és a szakmai-tudományos szervezeteknél mutatkozott. A táblázat azt is megmutatja, hogy a hallgatók az egyes adatfelvételi években hány szervezethez kötődtek. A lehetséges kategóriák szerint létrehozott indexátlagok is jelzik a visszaesést: 2024-ben az érték 1,06, szemben a korábbi 1,14, sőt 2013-ban 1,24-es értékkel. Az adatok azt jelzik, hogy 2013-ban volt a legkiterjedtebb a hallgatók hálózati struktúrája.

5. táblázat. Hallgatók szervezeti kötődése, 2013–2024, szervezeti formák szerint, százalékos megoszlás

	2013	2015	2019	2024
sportklub	24	27	26	21
szakmai, tudományos szervezet	21	19	17	14
egyházi szervezet	17	14	15	13
hallgatói szervezet (nem HÖK)	11	14	13	13
kulturális, hagyományőrző csoport	18	17	12	12
betegekkel foglalkozó szervezet	4	6	9	10
HÖK	8	11	8	7
környezetvédelmi szervezet	7	10	9	10
emberi jogi mozgalom	3	4	3	5
politikai párt/ifjúsági szervezet	3	4	3	2
Nincs szervezeti kötődése	39	39	38	45
Egy szervezethez kötődik	29	28	31	27
Két szervezethez kötődik	18	15	18	14
Három vagy több szervezethez kötődik	14	18	13	14
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0
Szervezettségi index*	1,14	1,24	1,14	1,06

* Az index 0 és 11 közé eshet. 2024-ben a maximum 8, 2019-ben 7, 2015–2013-ban pedig 8 szervezet volt.

Forrás: Aktív Fiatalok, 2013: N=1300; Aktív Fiatalok, 2015–2019: N=800; Aktív Fiatalok 2024: N=805.

A szervezeti kötődésre ható tényezőket egy bináris logisztikus regressziós modellbe téve azt találjuk, hogy a szervezeti kötődés nincs kapcsolatban a hallgató nemével, korával, azzal, hogy hol van az állandó lakhelye és mi az édesapja legmagasabb befejezett iskolai végzettsége. Az anya iskolázottsága azonban szignifikáns eltéréseket jelez: minél magasabb az anya iskolázottsága, annál valószínűbb, hogy a hallgató szervezett lesz általában, vagy egynél több szervezethez fog kapcsolódni. A legfeljebb 8 általánost végzett anyáknál 0,6, a szakmunkásképző bizonyítvánnyal rendelkezőknél 0,8 a szervezeti index, míg a diplomás anyák gyermekeinél 1,25-re emelkedik.

Fontos szempont az is, hogy milyen képzési szinten tanul a hallgató. Az alapképzés (BA/BSc) szinttől a PhD⁶⁰ felé érdemben növekszik a szervezettség 0,95-ről 2,24-es indexértékre (F-próba=10,313, sig=0,000, eta2=0,037). Az egyetem székhelye szintén jelzi, hogy milyen a hallgató szervezeti kötődése. A kelet-magyarországi székhelyű egyetemek esetében 1-es átlag alatt, a fővárosban 1 körüli, míg a nyugat-magyarországi székhelyű egyetemeknél 1,36 a hallgatók szervezeti kötődési indexe. Végül pedig érdemes megemlíteni a középiskola fenntartóját – és ezzel némiképp összefüggésben, a hallgató vallásosságát. Azt tapasztaljuk ugyanis, hogy a szervezeti kötődés-index az egyházi középiskolából jövő hallgató körében igen tekintélyes, (1,41), de még ennél is magasabb, az egyházasan vallásos hallgatók között (1,77). Az egyházakhoz kötődés, a vallásosság tehát egyértelműen növeli a szervezeti háló kiterjedtségét.

Politikai részvétel

A következő alfejezetben azt vizsgáljuk, miként alakult a hallgatók politikai részvétele.

Korábbi adatfelvételeink azt jelezték, hogy 2019-ben érdemben csökkent a hallgatói participáció. A trendeket tekintve jelentős visszalépés mutatkozott a hagyományos részvétel terén: a politikusokkal való kapcsolatba lépésnél és mindenekelőtt a párttevékenység folytatásánál, ahol hullámról hullámra egyenletesen csökkent a résztvevők aránya.

2019-hez képest ugyanakkor érdemi, statisztikailag szignifikáns növekedés történt a direkt politikai részvétel, a politikai akciókban való részvétel terén. Jól látszik az emelkedés a tiltakozó petíciók aláírása, valamint különösen a pénzadományozás esetében, ezeknél 2024-ben mértük a legmagasabb arányt. A tüntetés, a bojkott és a szándékos jelképviselésnél 2013 után 2024-es részvételek a második legmagasabb arányt mutatják.

Az online politikai részvételt egyetlen kérdéssel mértük: közzétettél, megosztottál vagy kommenteltél bármilyen politikával kapcsolatos online tartalmat, pl. közösségi médiában, videómegosztókon, blogokon vagy bármilyen internetes felületen? Úgy véltük, hogy ez az egyetlen válaszopció talán lefedi a politikai részvétel online formáját. A hipotézisünk azonban nem verifikálható. Ha összehasonlítjuk a 2019-es online részvétel a 2024-es adatokkal, amikor még részletesen, külön-külön vizsgáltuk az egyes online repertoárokat, kitűnik, hogy nagyságrendekkel csökkent a részvétel online formája, 47 százalékról 20 százalékra, az adatok tehát nem összehasonlíthatók.

2024-ben és 2015-ben a hallgatók háromtizede, 5 éve 43 százaléka, míg 2013-ban 27 százaléka nem vett részt semmilyen offline politikai akcióban. Mindez azt jelenti, hogy 2019 volt a kivételes év, a többi hullámban hason-

ló méretű a teljesen passzív hallgatók aránya. 2015 és 2024 szinte teljesen azonos arányokat mutat, míg 2013 egy még a jelenleginél is aktívabb hallgatói mentalitást mutat. Ezt jelzik a részvételi index átlagok, 1,29-től 2,09-ig terjedt, ami azt jelentette, hogy 2013-ban több mint két formában vettek részt a hallgatók, 2019-ben alig egyféleképpen. Ahogy jeleztük, 2019-hez képest 2024 jelentős növekedés, valójában azonban átlagosan aktív évnek tekinthető politikai részvétel vonatkozásában.

6. táblázat. A politikai részvétel tendenciái, 2013–2024, százalékos megoszlás

	2013	2015	2019	2024
tiltakozó petíció aláírása	30	29	25	32
pénzadomány szervezetnek	16	28	13	32
tüntetés	31	20	19	25
bojkott	36	20	15	23
aláírásgyűjtés	30	27	19	21
kapcsolat politikussal	21	19	20	12
szándékos jelképviselés	11	3	6	10
spontán tüntetés	16	8	9	7
kampánytevékenység	12	8	4	7
párttevékenység	11	6	5	4
Nem vett részt semmiben	27	30	43	30
Egyféle forma	22	25	24	25
Kétféle forma	17	20	16	19
Három vagy többféle forma	34	25	17	26
Összesen	100	100	100	100
Részvételi index*	2,09	1,66	1,29	1,57

* Az index 0 és 10 közé eshet. 2024-ben a maximum 10, 2019-ben 9, 2015–2013-ban pedig 10 részvételi forma volt.

Forrás: Aktív Fiatalok, 2013: N=1300; Aktív Fiatalok, 2015–2019: N=800; Aktív Fiatalok 2024: N=805.

A részvétel szociológia háttere lényegében változatlan az elmúlt vizsgálati hullámok alapján. A politikai részvétel nincs kapcsolatban a nemmel, a korcsoporttal, az állandó lakhely település típusával, az anya vagy az apa legmagasabb befejezett iskolai végzettségével, a jövedelmi helyzet szubjektív megélésével. A szervezettséggel ellentétben nincs összefüggés a vallásossággal és az intézmény fenntartójával sem. Fontos szempont azonban a képzési szint. Hasonlóan a szervezettséghez, az alapképzésre járók körében a legalacsonyabb a politikai részvétel, és a szint emelkedésével növekszik a részvétel valószínűsége.

A politikai részvétel és az ideológiai hovatartozás között szignifikáns kapcsolat írható le: az önmagukat balra (átlag=2,26), liberális oldalra (átlag=2,00), valamint – mindenekelőtt – a radikálisként (átlag=2,33) jelzett hallgatók politikai részvételi indexe lényegesen magasabb, mint a középen

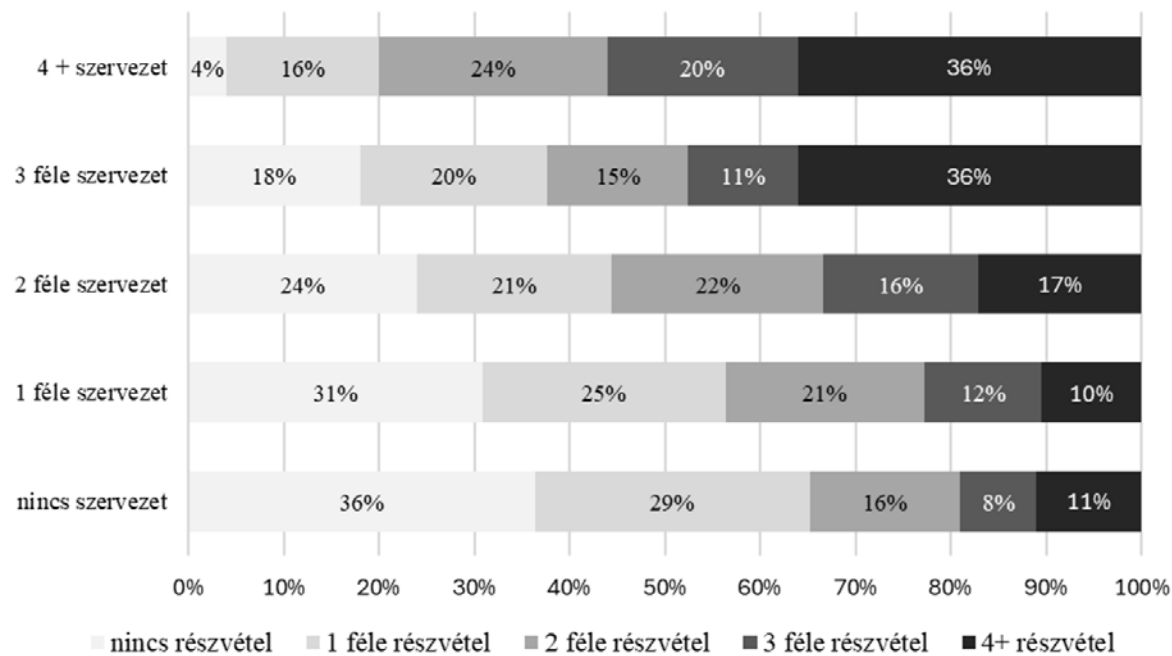
60 A doktoranduszok száma az egész felsőoktatási rendszeren belül szinte elhanyagolható, ezért a rájuk vonatkozó adatok legfeljebb tájékoztató jellegűek. N=29.

állóké.⁶¹ Érdekes módon azonban a jobboldaliak, a konzervatívok és mérsékelték részvétele bár átlag alatti, az önmagukat középre helyezőkhöz képest mindig magasabb.

A szervezettség és a politikai aktivizmus pozitív, de nem különösebben erős korreláció ($r=0,209^{**}$), vagyis a szélesebb szervezeti hálózathoz ténylegesen magasabb részvétel kapcsolódik, de nem beszélhetünk tökéletes lineáris kapcsolódásról. Attól ugyanis, hogy valakinek nincs szervezeti kötődése, még lehet, sőt igen nagy arányban van is politikai részvétele (lásd 8. ábra), fordítva azonban jóval valószínűtlenebb: ha valaki legalább 4 szervezet tagja, elhanyagolható annak a valószínűsége, hogy ne legyen részvétele.

Az azonban világosan kitűnik a grafikonból, hogy van a hallgatóknak egy nem teljesen elhanyagolható része, 16 százaléka, akinek 2024 folyamán sem szervezeti kötődése, sem offline politikai részvétele nincs. Ők tehát olyan individuális szereplői a felsőoktatási rendszernek, akik ebből a két szempontból passzívoknak tekinthetők.

2. ábra. Hallgatók szervezettségének és részvételének összefüggése, 2024. Az indexek megoszlása

Forrás: Aktív Fiatalok, 2013: N=1300; Aktív Fiatalok, 2015–2019: N=800; Aktív Fiatalok 2024: N=805.

61 ANOVA baloldali-jobboldali skála: F-próba=15,243; sig=0,000; eta2=0,043. Liberális-konzervatív skála: F-próba=4,418; sig=0,012; eta2=0,013. Mérsékelt-radikális skála: F-próba=8,005; sig=0,000; eta2=0,023.

Választási részvétel

Korábbi kutatásainkhoz hasonlóan, teljesen önálló részvételként tekintünk a választási aktivizmusra, amelyet 2024-ben kétféle módon is elemeztünk (Oross–Szabó, 2019). A retrospektív választási részvétel olyan magas arányt mutat a 2022. április 3-i országgyűlési választáson, ami lényegében megfelel a valós részvételi átlagnak. Első választó volt a hallgatók 49 százaléka, második, illetve harmadik pedig a 21 százaléka. Ez azt jelenti, hogy saját bevallása szerint részt vett a választáson 70 százalékuk, szemben a 30 százaléknyi otthon maradóval (benne a 16 százaléknyi olyan hallgatóval, akinek április 3-án még nem volt szavazati joga). A prospektív részvétel is hasonlóan relatíve magas, azaz a hallgatók 56 százaléka biztosan részt venne egy most esedékes parlamenti választáson, további 29 százalékuk pedig valószínűsíti azt.

Jelezni kell azonban, hogy 2019-hez képest csökkent a részvételre emlékezők aránya, ugyanakkor a prospektív részvétel hasonló, annak ellenére, hogy egy komoly erkölcsi és politikai válság időszakában készült az adatfelvétel (lásd kegymli botrány).

7. táblázat. A 2019-es és a 2024-es választási részvétel összehasonlítása, százalékos megoszlás

Választás típusa	Válaszkategória	2019	2024
Előző országgyűlési választás	Részt vett	85	70
	Nem vett részt	15	30
Ha most lennének az országgyűlési választások	Biztosan részt venne	61	57
	Valószínűleg részt venne	26	28
	Valószínűleg nem venne részt	9	10
	Biztosan nem venne részt	4	5

Forrás: Aktív Fiatalok, 2019: N=800; Aktív Fiatalok 2024: N=805.

Horizontális részvételi modell

Az elemzés végén egy horizontális részvételi modellt alkottunk. Ez a modell azonban nem hasonlítható össze az előző hullámok során alkalmazott eljárással. Ennek oka, hogy 2024-ben több participációs repertoár esetében változott a kérdés, rövidült a szóba jöhető lista (lásd online részvétel, illetve a hagyományos-direkt demokratikus stb. is kissé változott). Ezért némileg új eljárást alkalmaztunk, ami – ahol csak lehetett – megegyezett a 2019-es modell elemeivel (Oross–Szabó 2019).

4 dichotóm változót állítottunk elő:

- van vagy nincs online részvétele;
- van vagy nincs bármilyen offline részvétele;
- van vagy nincs bármilyen szervezeti kötődése és

- van vagy nincs választási részvétele. Ez utóbbi esetében azokat tekintjük résztvevőnek, akiknek a retrospektív és a prospektív választási részvétele is biztos (ott voltak 2022-ben és most is biztosan elmennének).

A négy dichotóm változó megoszlását a következő táblázat mutatja.

8. táblázat. A dichotóm részvételi változók megoszlása, százalékos megoszlás

	Offline részvétel	Szervezettség, szervezeti kötődés	Választási részvétel	Online részvétel
Van (1)	70	55	45	21
Nincs (0)	30	45	55	79

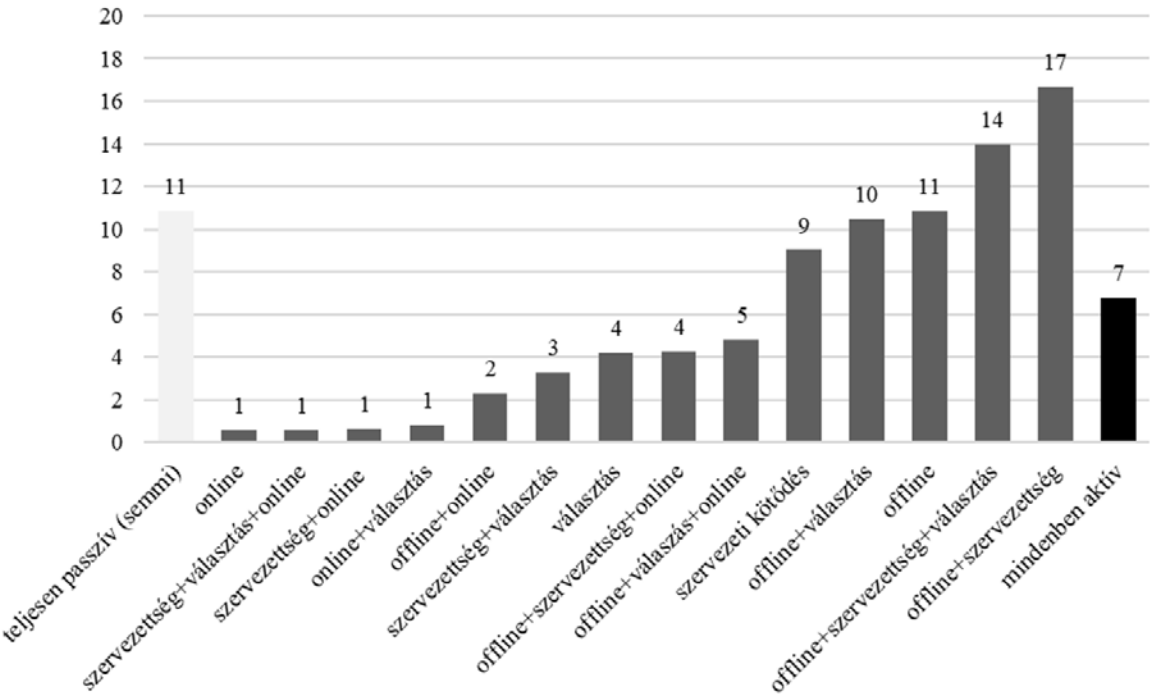
Forrás: Aktív Fiatalok, 2024, N=805.

Ezt követően a 4 dichotóm változót helyiértéken összeadtuk és az alábbi megoszlások jöttek ki.

A magyar nappali tagozatos egyetemisták 11 százalékának semmilyen, sem offline-online, sem választási részvételi hajlandósága sincs és nem kapcsolódik szervezetekhez. Őket (Ferdinánd Tönnies kifejezése nyomán) individuális „monászok”-nak nevezhetjük, akik egyéni stratégiával egyszerűen csak túl szeretnék élni a hallgatói létet. Ezzel szemben áll az a 7 százalék, akiket politikai aktivistáknak („over-activism”) nevezhetünk, hiszen minden részvételi és szervezeti formában van valamilyen legalább egyféle aktivitás rögzíthető. E két szélső érték között azonban igen változatos kombinációk figyelhetők meg. A három legfontosabb, gyakorisági sorrendben: offline részvétel és szervezettség, azaz szervezettség összekapcsolódik a tényleg politikai részvétellel (17 százalék).

A második leggyakoribb, amikor a hallgatónak offline részvétele, szervezetsége és választási aktivitása is van (14 százalék), azaz a lehetséges négyféle típusból háromban involválódik. Ők részvételükben tehát nagyon közel állnak a „mindenevő”, minden formába bekapcsolódókhoz, viszont online részvételük nincs. A harmadik legszélesebb csoport a kizárólagos offline participációban résztvevőké (11 százalék), de megemlítendő, hogy az offline és választási aktivitás összekapcsolódása is közel ugyanannyi hallgatónál jellemző. E három aktivizmus együttesen a hallgatók 42 százalékát fedi le, akik tehát hajlandók a politikai nézeteiket nyilvánosan is felvállalni. Érdekes, hogy 14 százaléknál csak egyféle részvételi formába vonódik be, leginkább szervezetekhez kapcsolódik, vagy csak választ, mindenesetre ezek az adatok világosan jelzik, hogy az offline részvétel mellett a választási aktivizmusnak kiemelt jelentősége lehet a magyar nappali tagozatos hallgatók körében.

3. ábra. A magyar nappali tagozatos hallgatók horizontális részvételi modellje

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2024, N=805.

Összességében, az egyetemi szocializáció erőteljes hatásait látjuk, hiszen mintegy egytizednyi hallgatótól eltekintve valamilyen mértékben minden nappali tagozatos fiatal bevonódik a társadalmi, közéleti, politikai életbe, sőt igen tekintélyes részük erősen vagy nagyon erősen.

Összegzés

Ebben a tanulmányban a magyar nappali tagozatos egyetemisták véleményének változását vizsgáltuk két témakörben. Egyrészt elemeztük a politikai érdeklődésük szintjének változását, másrészt megvizsgáltuk, hogy milyen a politikai részvételük szervezettség és politikai akciókban való részvétel vonatkozásában.

A szakirodalmi összefoglaló alapján a politikai érdeklődés megmutatja, hogy az egyének milyen mértékben foglalkoznak politikai kérdésekkel, eseményekkel és folyamatokkal. A magasabb szintű politikai érdeklődés magasabb szintű állampolgári elkötelezettséget és politikai részvételt vindikál, hozzájárul a demokratikus társadalmak általános önreflexív képességeinek javításához (Bimber et al., 2014; Russo–Stattin, 2016). A fogalom különböző dimenziókat foglal magában, beleértve a politikai ügyek megértésére irányuló belső motivációt, a politikai tevékenységekben való részvételi hajlandóságot és a politikai eredmények befolyásolásának képességét. Különösen hangsúlyos a politikai érdeklődés a fiatalok körében, ahol a politikai érdeklődés a kortársakkal és a családdal való fokozott interakciókhoz vezethet a politikai témákkal kapcsolatban, ezáltal erősítve a politikai elkötelezettséget (Stattin–Russo, 2022).

Három állítást tettünk a két témakörrel kapcsolatban. Egyrészt azt állítottuk,

hogyan a politikai érdeklődés alapvető fontosságú tényező a politikai gondolkodás és véleményalkotás vonatkozásában. Eredményeink alapján némileg csökkent a hallgatói réteg politikai érdeklődése a 2010-es évek közepének szintjére: az egyetemisták 34–35 százalékát érdekli, illetve nem érdekli a politika.

Másodszor arra utaltunk, hogy a politikai érdeklődés egyenletesen magas szinten alakult a vizsgált időszakban az egyetemistáknál, hiszen felülszocializált családi és kortárs környezetből érkeznek. Olyan referenciacsoporthoz viszonyítva élnek tehát, ahol a politikáról való diskurzus természetesen zajlik. Azt találtuk, hogy az iskolában zajló beszélgetések szinte semmilyen módon nem változtatják a politikai érdeklődés szintjét. Ugyanakkor 2019-cel összehasonlítva 2024-re érdemben növekedett a középiskolás korokban barátaikkal és a családdal rendszeresen beszélgetők aránya. A hallgatók 43 százaléka jelezte, hogy rendszeresen beszélget közéleti kérdésekről, társadalmi problémákról barátaival, ismerőseivel, míg 5 éve ez az arány egyharmados volt. A családok esetében 4 százalékos emelkedésről beszélhetünk.

Mindez azt jelentheti, hogy beindulhatott egy ún. kettős szocializációs folyamat (Szabó1991), ami jelen esetben azt jelenti, hogy a referenciacsoporthoz viszonyított diskurzusok gyakoriságának emelkedése mellett csökkent a középiskolai tanórákon folytatott közéleti viták aránya. Az azonban ebből a kutatásból nem tudható meg, hogy eltérő-e a két ágens által átadásra kerülő ismeret, tudásanyag, valamint gondolkodási és értékstruktúra.

A politikai részvétel több különböző formáját egyrészt a hagyományos részvétel felől, a hallgatók szervezeti kötődésének dimenziójában, másrészt a direkt politikai akciókban történő részvétel mentén vizsgáltuk. A trendeket tekintve jelentős visszalépés mutatkozott a hagyományos részvétel terén: a politikusokkal való kapcsolatba lépésnél és mindenekelőtt a párttevékenység folytatásánál. 2019-hez képest érdemi, statisztikailag szignifikáns növekedés történt a direkt politikai részvétel, a politikai akciókban való részvétel terén. Jól látszik az emelkedés a tiltakozó petíciók aláírása, valamint különösen a pénzadományozás esetében, miközben nagyságrendekkel csökkent az online részvétel. Az online részvétel kapcsán a kutatás módszertanának változása miatt csak a trendek jelzésére vállalkozunk.

A vizsgálat végén egy horizontális modellben összegeztük a politikai aktivizmussal kapcsolatos tapasztalatainkat. A magyar nappali tagozatos hallgatók 7 százaléka rendkívül aktív, a szóba jöhető összes részvételi formába bevonódik és kifejti saját véleményét, ezzel szemben 11 százaléknál hallgatónak semmilyen politikai részvétele nincs, nincs szervezeti kötődése, de még csak választási részvétele sem. A hallgatók derékhadja ugyanakkor aktív, legalább az offline világban, többségében összekapcsolódva az országgyűlési választáson való megjelenéssel. Fontos eredménye a kutatásnak, hogy bár a szervezeti kötődés csökkent a nappali tagozat hallgatóknál ez nem azt jelenti, hogy a részvétel az esetek jelentős részében ne kapcsolódna valamilyen civil vagy pártos organizációhoz.

Hivatkozott irodalom

Andolina, M. W. – Jenkins, K. – Zukin, C. – Keeter, S. (2003): Habits from Home, Lessons from School: Influences on Youth Civic Engagement. *Political Science & Politics*, 36(2): 275–280. DOI: 10.1017/S104909650300221X..

Benedek, I. (2024): Populist autocratization and populist electoral autocracies: towards a unified conceptual framework. *Comparative European Politics 2024*. DOI: 0.1057/s41295-024-00401-8.

Bimber, B. – Cunill, M. C. – Copeland, L. – Gibson, R. (2014): Digital Media and Political Participation: The Moderating Role of Political Interest Across Acts and Over Time. *Social Science Computer Review*, 33(1), 21–42. DOI: 10.1177/0894439314526559.

Böcskei, B. – Szabó, A. (2021): *Rendszerváltás 30.: Elvárások – fontosságok – érvényesülések: a rendszertranszformáció és 30 évének lakossági megítélése*. Budapest, MTA TK PI.

Bognár, A. – Szabó, A. (2017): Politikai szocializációs modellek Magyarországon, 1990–2016. In Szabó, A. – Oross, D. (szerk.): *Csendesek vagy lázadók? A hallgatók politikai orientációi Magyarországon (2011–2015)*. Budapest–Szeged, MTA TK PI–Belvedere Meridionale.14–34.

Bozóki, A. (2024): *Töréspontok. Tanulmányok az autokrácia kialakulásáról*. Budapest, Gondolat Kiadó.

Bozóki, A. – Benedek, I. (2024): Politics in Hungary: Two critical junctures. In Ramet, S. P. – Kürti, L. (szerk.): *Civic and Uncivic Values in Hungary: Value Transformation, Politics, and Religion*. London, Routledge. 17–42.

Bruce, S. – Ritchie, J. – White, C. (2000): *Young people's politics Political interest and engagement amongst 14–24-year-olds*. Joseph Rowntree Foundation.

Csegény, P. – Kákai, L. – Kern, T. – Kucsera, T. G. – Szabó, A. (2001): *Sikerágazat?! Az állami felsőoktatás Magyarországon*. Budapest–Pécs, HÖOK a Hallgatókért Alapítvány.

Dusa, Á. – Kovács, K. – Márkus, Zs. – Nyüsti, Sz. – Sörös, A. (szerk.) (2012): *Egyetemi élet-helyzetek I–II.: Ifjúságszociológiai tanulmányok*. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó

Fényes, H. – Szabó, I. (szerk.) (2014): *Campus-lét a Debreceni Egyetemen. Ifjúságszociológiai tanulmányok* Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó.

Galais, C. – Blais, A. – Bowler, S. (2014): Is Political Interest Absolute or Relative? APSA 2014 Annual Meeting Paper. Online: <https://ssrn.com/abstract=2455573>.

Honohan, I. (2002): *Civic republicanism*. London: Routledge.

van Deth, J. W. (1990): Interest in Politics. In Jennings, M. Kent– van Deth, Jan W. (szerk.): *Continuities in political action: a longitudinal study of political orientations in three western democracies*. Berlin, Walter de Gruyter. 275–312.

Robison, J. (2016): The Social Rewards of Engagement: Appealing to Social Motivations to Stimulate Political Interest at High and Low Levels of External Efficacy. *Political Studies*, 65(1): 1–18. DOI: 10.1177/0032321715619431.

Mannheim, K. (2000[1928]): *A nemzedékek problémája*. In Szántó, Z. – Wessely, A. (szerk.): *Tudásszociológiai tanulmányok*. Budapest, Osiris Kiadó.

Kovács, T. (2017) Támogatás, közöny és kritika: látképahallgatókdemokráciához fűződő viszonyáról. In Szabó A. – Oross D. (szerk.): *Csendesek vagy lázadók? A hallgatók politikai orientációi Magyarországon (2011–2015)*. Budapest–Szeged, MTA TKPTI–Belvedere Meridionale. 77–98.

Laki, M. (2007): The strata of young entrepreneurs in post-socialist Hungary: Chance or illusion? In Paul B. – Bruno D. (szerk.): *Youth entrepreneurship and local development in Central and Eastern Europe*. London, Routledge. 121-137

Prior, M. (2010): You've Either Got It or You Don't? The Stability of Political Interest over the Life Cycle. *The Journal of Politics*, 72(3): 747-766.

Prior, M. (2019): *Hooked: How Politics Captures People's Interest*. Cambridge, Cambridge University Press.

Oross, D. – Szabó, A. (2021): Változó világ – állandó értékek: Az ifjúság politikai érdeklődésének és politikai értékrendjének változása In Székely, L. (szerk.): *Magyar fiatalok a koronavírus-járvány idején. Tanulmánykötet a Magyar Ifjúság Kutatás 2020 eredményeiről*. Budapest, Enigma 2001 Kiadó és Médiaszolgáltató Kft. 185-209.

Oross, D. – Szabó, A. (2019): *A politika és a magyar fiatalok*. Budapest, Noran Libro Kiadó.

Papada, E. – Lindberg, S. I. (2023): *Democracy report 2023. Defiance in the Face of Autocratization*. Gothenburg, V-Dem Institute–University of Gothenburg.

Polónyi, I. (2022): Felsőoktatás-politikai tévelgyések. *Educatio* 31(1): 70-84. DOI: 10.1556/2063.31.2022.1.6.

Putnam, R. (2000): *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York, Simon and Schuster.

Radó, P. (2022): *Közoktatás és politika: Magyarország 2010–2022*. Budapest, Noran Libro Kiadó.

Róna, D. – Szabó, A. (2012): A kutatás módszertana. In Szabó, A. (szerk.): *Racionálisan lázadó hallgatók 2012: Apátia – Radikalizmus – Posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében I*. Szeged, Belvedere Meridionale. 15-24.

Róna, D. – Szabó, A. (2017): A 2015-ös adatfelvétel módszertana. In Szabó, A. – Oross, D. (szerk.): *Csendesek vagy lázadók? A hallgatók politikai orientációi Magyarországon (2011–2015)*. Szeged–Budapest, Belvedere Meridionale–MTA TK PTI. 208–210.

Scarrow, S. E. (2000): Parties Without Members? Party Organization in a Changing Electoral Environment. In Dalton, R. J. – Wattenberg, M. P. (szerk.): *Parties Without Partisans: Political Change in Advanced Industrial Democracies*. Oxford, Oxford University Press. DOI: 10.1093/0199253099.003.0005. 79-101.

Stattin, H. – Russo, S. (2022): Youth's own political interest can explain their political interactions with important others. *International Journal of Behavioral Development*, 46(4): 297-307. DOI: 10.1177/01650254221095843.

Szabó, A. (2012): A magyar egyetemisták és főiskolások társadalmi helyzete. In Szabó, A. (szerk.): *Racionálisan Lázadó Hallgatók, 2012. Apátia – Radikalizmus – Posztmaterializmus. A Magyar Egyetemisták és Főiskolások körében I*. Szeged, Belvedere Meridionale. 25-49.

Szabó, A. (2014): A kutatás módszertana. In Szabó, A. (szerk.): *Racionálisan lázadó hallgatók II. Apátia – Radikalizmus – Posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében*. Budapest–Szeged, Belvedere–MTA TK PTI. 15-18.

Szabó, A. (2019): *A hallgatók politikai integrációja, 2019, Political integration of Hungarian students*, 2019. Prága, Heinrich Böll Stiftung.

Szabó, A. (2025): A 2024-es Aktív Fiatalok Magyarországon kutatás módszertana. In jelen kötetben.

Szabó, A. – Gazsó, T. (2002): Társadalmi közérzet, politikához való viszony. In Szabó, A. – Bauer, B. – Laki, L. (szerk.): *Ifjúság2000: Tanulmányok I*. Budapest, Nemzeti Ifjúságkutató Intézet. 240-261.

Szabó, A. – Kern, T. (2011): A magyar fiatalok politikai aktivitása. In Bauer, B. – Szabó, A. (szerk.): *Arctalan (?) nemzedék: Ifjúság 2000–2010* Budapest, Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet (NCSSZI). 37-80.

Szabó, A. – Oross, D. – Kovács, T. – Róna, D. (2015): *Exit, Voice, Loyalty and Neglect – political attitudes of Hungarian university and college students*. Prága, Heinrich Böll Stiftung.

Szabó, A. – Oross, D. (2024): *A magyar egyetemisták politikai gondolkodása és integrációja 2024-ben, Political thinking and integration of university students in Hungary, 2024*. Budapest, Hallgatói Önkormányzatok Országos Konferenciája (HÖÖK) –Nemzeti Ifjúsági Tanács (NIT).

Szabó, A. – Sebestyén, A. Oross, D. – Susánszky, P. (2025): A „fotelforradalmárok” lázadása. In: jelen kötetben.

Szabó, I. (2009): *Nemzeti identitás és a politikai szocializáció*. Budapest, L'Harmattan Kiadó.

Szabó, I. (2013): Folyamatosságok a változásban: kontinuitások a rendszerváltás utáni politikai szocializáció mintáiban. *METSZETEK – Társadalomtudományi Folyóirat*, 2(2-3): 22-39.

Szabó, I. (2014a): Embereszmények és identitáspolitikák a rendszerváltás utáni politikai szocializációban. *Kultúra és közösség* 5(4): 5-32.

Szabó, I. (2014b): Állampolgári szocializáció a felsőoktatásban. In Fényes, H. – Szabó, I. (szerk.): *Campus-lét a Debreceni Egyetemen. Ifjúságszociológiai tanulmányok*. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó. 293-304.

Székely, L. (2024): The History of the Hungarian Large Sample Youth Survey. *Szociológiai Szemle*, 34(2): 6-23.

**PÁRTOS POLARIZÁCIÓ:
A NAPPALI TAGOZATOS HALLGATÓK
ERŐSÖDŐ ÉS GYENGÜLŐ
PÁRTKÖTŐDÉSEI**

Proteszt-szavazatot vagy kormányképes erőt látnak a hallgatók a Magyar Kétfarkú Kutya Pártban?

Bevezetés: az MKKP változó szerepe és jelentősége a magyar politikában

A Magyar Kétfarkú Kutya Párt (MKKP) kapcsán a magyar szavazók többségének vélhetően továbbra is szokatlan, szókimondó és cinikus kommunikációs stílusuk, figyelemfelkeltő politikai akcióik és nyilvános eseményeik, vagy civil közösségszervező aktivitásuk jut elsősorban eszébe. Gyakran kerülnek a médiafigyelem középpontjába többek között padfestő, „négy-színfestő” akcióikkal, növények közterületen való ültetésével, vagy politikai plakátok meghekkelésével. Honlapjukon található „7800 oldalas program” címszó alatt elérhető javaslataik még mindig olyan abszurd dolgokat tartalmaznak, mint hogy szavazati jogot adnának a kutyáknak, minden megyeszékhelyre metrót építenének, vagy a dugók elkerülése érdekében bevezetnék a budapesti nagykörútra a Dunát. Emellett azonban számos komolyabban vehető javaslatot is megfogalmaznak például az átláthatóság, közbeszerzések, vagy az állampolgári aktivitás kapcsán. Ez a „programnélküliség” (vagy sokkal inkább a politikai tevékenységben megnyilvánuló politikai értékválasztások) a korábbi években is jellemezte a párt önképét és kifelé való kommunikációját (Oross et al., 2018). A párt növekvő népszerűségének egyik magyarázata éppen az lehet, hogy a választók a politikai programokkal, ígéretekkel szemben fenntartásokkal bírnak, éppen ezért a cselekvésen alapuló politika vonzó alternatíva lehet sokak számára, kiváltképp a fiatal generáció tagjai között.

Noha politikai stílusának alapvető jegyeit megőrizte, az elmúlt években az MKKP magyar politikában betöltött szerepe jelentősen átalakult. Különösen azért, mert nem csak politikai akcióikkal hívták fel magukra a figyelmet, de választásról választásra szemmel láthatóan nőtt az MKKP támogatottsága: önkormányzati képviselők, alpolgármesterek kerültek ki az MKKP politikusai közül. Annak ellenére, hogy az eddigi Európai Parlamenti választások alkalmával nem sikerült képviselőt juttatniuk Brüsszelbe, majdnem kétszer annyian támogatták az MKKP-t 2019 és 2024 között; míg 2019-ben 90912, 2024-ben 163960 érvényes szavazat érkezett az MKKP pártlistájára. Ellenben mind a 2019., mind a 2024. évi önkormányzati választásokon számos, az MKKP színeiben induló képviselőt és alpolgármester került önkormányzati képviselő-testületekbe; a budapesti kerületi önkormányzatokban az MKKP-nak összesen 30 képviselője, míg további 19 képviselője egyéb városok önkormányzati képviselő-testületeiben dolgozik.⁶²

Ezen felül 2024 októberétől Budapest 12. kerületének polgármestereként az

⁶² Az MKKP megválasztott önkormányzati képviselői. Forrás: <https://ketfarkukutya.mkkp.party/2024/06/17/a-kutyapart-megvalasztott-onkormanyzati-kepviseloj/> (letöltve: 2024. 09. 11.)

MKKP társelnökét, Kovács Gergelyt választották. A polgármesteri tisztséggel járó legitim felhatalmazás a megnövekedett felelősség mellett számos új perspektívát kínál az MKKP számára politikai értékeik érvényesítéséhez, és üzeneteik széles nyilvánosságba való eljuttatásához. A hegyvidéki önkormányzati képviselő-testületben mindössze 4 mandátumot szereztek a Fidesz-KDNP, és 1 mandátumot a DK-MSZP-Magyar Liberális Párt politikusai, a maradék 13 mandátum vagy az MKKP, vagy az MKKP-t támogató Momentumos politikusoké lett, így abszolút többségük lesz a kerületi döntéshozatalok során. Ez, a fővárosi önkormányzati működés politikai korlátait, források szempontjából a kormánynak való kiszolgáltatottságot is figyelembe véve (Kovarek-Dobos, 2023) jelentős politikai mozgásteret jelenthet az MKKP képviselőinek. Továbbá a fővárosi közgyűlésbe is három képviselőt delegál 2024-től az MKKP.

A megnövekedett politikai legitimáció az MKKP politikai üzeneteinek nem csak alternatív, alulról szerveződő módon való kifejezését, hanem tradicionális közpolitikai döntéshozatali folyamatok során való becsatornázását és érvényesítését is lehetővé teszi. Hogy ez mennyiben motiválja a velük szimpatizáló választókat a szavazáson való részvételre, illetve, hogy ez mennyiben vonzó az egyetemista szavazók számára, jelen tanulmánynak is fontos kérdése. A tanulmány a továbbiakban áttekinti, miért lehetnek a viccpártok különösen népszerűek az egyetemista szavazók körében, majd az Aktív Fiatalok kérdőíves adatok elemzésével részletesen ismerteti az MKKP szavazóinak szociodemográfiai jellemzőit, valamint politikai értékeit, attitűdjeit. Ezt követi az MKKP szavazóival készített interjúk eredményeinek bemutatása, illetve a következtetések levonása.

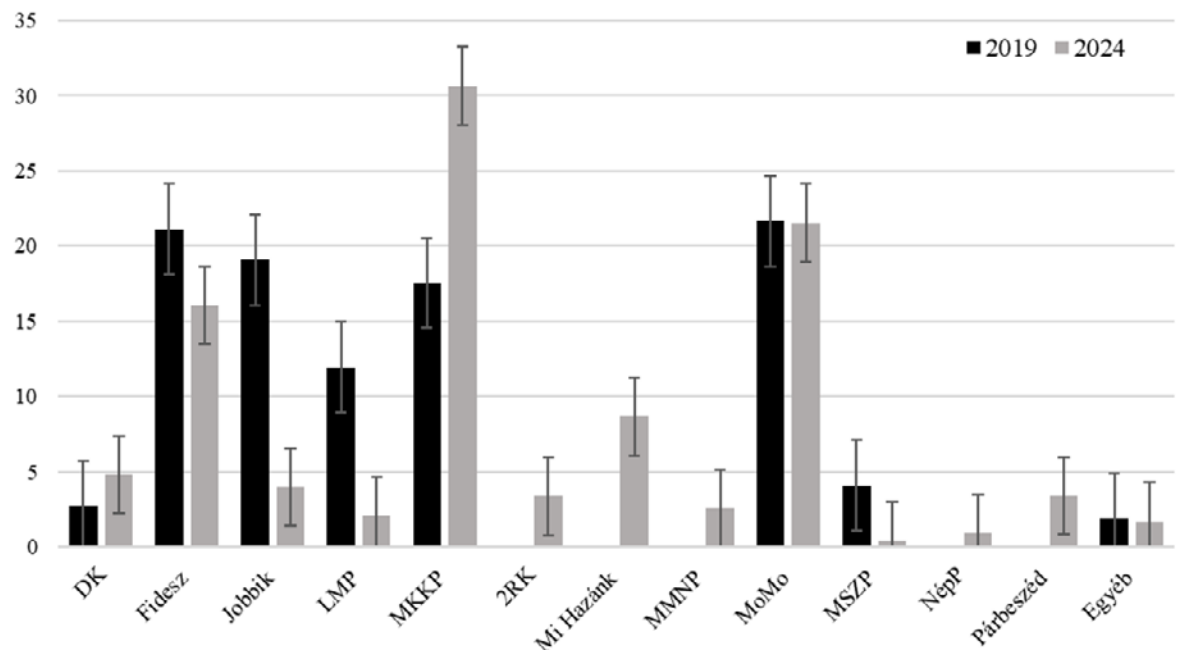
Fiatalokat célzó kampány?

Miért feltételezhetjük, hogy az egyetemi és főiskolai hallgatók kiemelt célcsoportjai lehetnek az MKKP egyes kampányainak? Mi magyarázhatja ilyen arányú növekvő népszerűségüket ebben a korosztályban és társadalmi csoportban? Ahogy Szegedi Péter írja tanulmányában, a viccpártok szavazói jelentős részben a politikából kiábrándultakból és politikailag apatikusokból verbuválódnak (Szegedi, 2020). És noha az egyetemi hallgatók esetében a politikai kiábrándultság kevésbé releváns, a politikához való apatikus viszonyulás gyakori körükben, így a politikát a vicc, az irónia irányából megközelítő pártok különösen könnyen szólíthatják meg őket, ahogyan a mozgalmi pártok szerveződése és tevékenysége is vonzó lehet számukra.

Az Aktív Fiatalok adatfelvételeiben szembetűnő az MKKP népszerűségének erősödése az elmúlt kilenc év során.⁶³ Míg a 2015. évi felmérésben a válaszadók 2 százaléka, a 2019. évi felmérésében a nappali tagozatos felsőoktatási hallgatók 17 százaléka nyilatkozott úgy, hogy az MKKP-ra szavazna

(amellyel a negyedik legnépszerűbb pártnak számítottak akkor a hallgatók körében a Momentum, a Fidesz és a Jobbik mögött). Ellenben a 2024. során zajlott lekérdezés eredménye szerint a felsőoktatási hallgatók 30 százaléka szavazott volna az MKKP-ra, amivel jelenleg a legnépszerűbb pártnak tekinthető a vizsgált populáció körében (Szabó-Oross, 2024). Ahogy az 1. ábrán látható: az MKKP népszerűség-növekedése mellett a Fidesz, de elsősorban a Jobbik és az LMP jelentős arányban veszített felsőoktatási tanulmányukat végző szavazókat 2019 és 2024 között.

1. ábra. Az egyes pártokat preferáló válaszadók aránya

Forrás: Aktív Fiatalok 2019, Aktív Fiatalok 2024. Saját szerkesztés.

Arra Oross Dániel világított rá korábbi, az Aktív Fiatalok 2019. évi eredményeit bemutató tanulmányában, hogy az MKKP „egy olyan hálózat, amely a közösségi médián keresztül éri el a szimpatizánsait” (2019: 182). Ennélfogva joggal feltételezhetjük, hogy az MKKP hatékonyan mobilizálja a felsőoktatásban részt vevő hallgatókat, akiknek tájékozódásának és hírfogyasztásának elsődleges forrása a különböző közösségi média oldalak (Bene, 2015).

Szintén Oross megállapítása, hogy az MKKP kevésbé az ideológiai üzenetek megfogalmazásával, hanem konkrét politikai cselekvésre, civil aktivitásra buzdítással mobilizálja szavazóit. Ez az elem a 2024. évi kampányukban is megjelent: például választási videóikban hangsúlyozták, hogy ők „nem a Messiást várják, hanem maguk végeznek el olyan munkákat, amiket mások észre sem vesznek”, amely a párt egyik központi üzenete volt.⁶⁴ Továbbá, noha az MKKP politikusai rendszeres meghívott vendégei a különböző politikai témájú közéleti műsoroknak, a politikai akciók még mindig fontos

63 Az elemzett kutatások módszertanáról részletesen lásd Róna-Szabó, 2017; Szabó, 2019; a 2024-es kutatásról lásd Szabó, 2025 jelen kötetben. A 2024-es adatfelvétel körüli politikai történésekről részletesen lásd: Szabó et al., 2025, jelen kötetben.

64 MKKP: Fél percben összefoglaljuk, miért szavazz ránk június 9-én. Forrás: <https://www.instagram.com/p/C7jAubxoFc2/> (letöltve: 2024. 09. 13.)

pontját jelentik a politikai működésüknek. „(...) én annak a híve vagyok, hogy jó lenne, ha az alapján választanának az emberek pártot, hogy az miket tett eddig, és nem az alapján, hogy mit mond, mert az utóbbi ideológia lenne” – nyilatkozta a választásokat követően Kovács Gergely, a párt társelnöke és 12. kerületi polgármestere.⁶⁵ Okkal feltételezhetjük, hogy ez a viszonyulás az egyetemista szavazók körében népszerű lehet. Továbbá az MKKP nyilvános eseményei, „passzivista” találkozói vélhetően könnyű és vonzó kapcsolódási pontot kínálnak a városi egyetemista választók számára. Szintén a fenti interjúban hangzott el, hogy voltak olyan időszakok, amikor 160 passzivista találkozót tartott egyszerre az országban, amelyre tehát nagy hangsúlyt fektettek az MKKP politikusai és kampányszervezői.

Összefoglalva elmondható, hogy az ideológiai spektrumokon valamelyest kívül helyezkedő, a politikai akciókra nagy hangsúlyt fektető MKKP vonzó alternatíva lehet a politikai, közéleti kérdések felé egyébként nyitott, de a tradicionális pártokkal szimpatizálni nem tudó felsőoktatási hallgatók számára. Mindemellett érdemes felhívni a figyelmet arra is, hogy az Aktív Fiatalok 2024. évi adatfelvétele abban az időszakban készült, amikor a Magyar Péter vezette Tisza Párt még nem számított olyan jelentős politikai erőnek, mint ahogyan ma becsülik a népszerűségét. Mivel azóta számos közvélemény-kutatás rámutatott, hogy a Tisza Párt a fiatal egyetemista szavazók körében a legnépszerűbb⁶⁶, joggal feltételezhetjük, hogy különböző eredményre jutna egy ma készült kérdőíves kutatás az egyetemi hallgatók körében. Ennek ellenére az MKKP népszerűségét és annak okait vizsgálni fontos és az egyetemi hallgatók preferenciáinak megértése szempontjából elengedhetetlen, hiszen épp a politikai establishmenten kívüli politikai csoportok előnyben részesítésével kapcsolatban tárhatók fel értékes tudások ennek kapcsán.

Az MKKP szavazóinak szociodemográfiai jellemzői, ideológiai értékválasztása, valamint politikai részvételi mintázatai

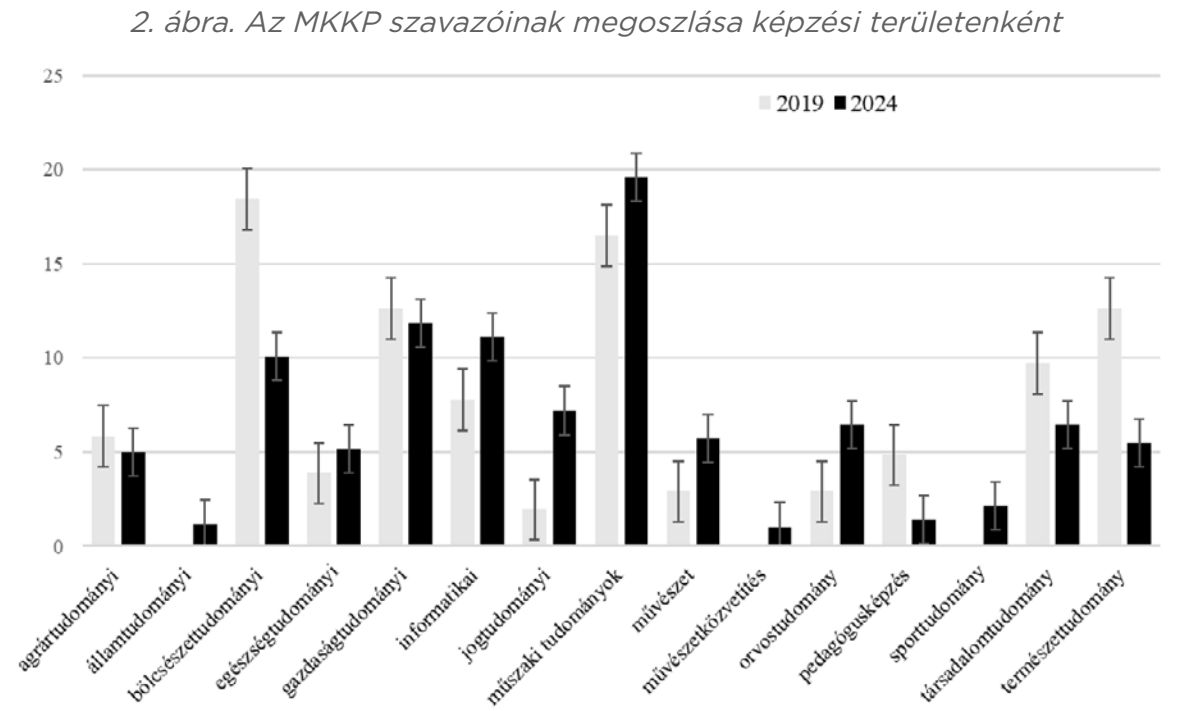
Az MKKP szavazói a korábbi felmérések szerint országos viszonylatban elűtöttek a tradicionálisnak tekinthető ellenzéki pártok szavazóbázisától. 2018-ban az MKKP szavazóinak körében volt a legmagasabb a falvakban élők, az alacsony iskolai végzettséggel rendelkezők, és azok aránya, akik a legkevésbé voltak kritikusak a Fidesz kormány tevékenységével (Farkas, 2018). Felmerül tehát a kérdés, hogy érvényesek-e még ezek a karakterjegyek, valamint, hogy ezek dominálnak-e az MKKP-t preferáló felsőoktatási hallgatók körében is.

65 Forrás: Előd Fruzsina, Presinszky Judit (2024). Nem szeretném úgy kezdeni a polgármesterséget, hogy utcai harcot vívunk Toroczkai Lászlóékkal. Forrás: <https://telex.hu/belfold/2024/06/28/kovacs-gergely-magyar-ketfarku-kutya-part-interju-valasztas-2024-xii-kerulet-hegyvidek>. (letöltve: 2024. 10. 09.)

66 Windisch Judit (2024). A fiataloknál tarol a Tisza, a Fidesz a 30 év alattiaknál csak 11 százalékon áll. Forrás: <https://444.hu/2024/11/06/a-fiataloknal-tarol-a-tisza-a-fidesz-a-30-ev-alattiaknal-csak-11-szazalekon-all>. (letöltve: 2024. 12. 10.)

Alább az Aktív Fiatalok 2019.⁶⁷ és 2024. évi adatainak részletes elemzésével bemutatom (és összehasonlítom) az MKKP szavazóinak jellemzőit különböző szociodemográfiai és politikai dimenziókban (az adatfelvételek és az adatbázisok részletes bemutatásához lásd Szabó Péter módszertani tanulmányát jelen kötetben, valamint (Szabó, 2019). Az elemzés célja, hogy részletes képet kapjunk az MKKP-t preferáló felsőoktatási hallgatók különböző szociológiai jellemzőiről és politikai attitűdjéről, illetve, hogy feltárjuk, történt-e változás a korábbi adatfelvételekkel összehasonlításban.

A 2. ábra azt mutatja, milyen képzési területen tanulnak az MKKP-t preferáló válaszadók. Láthatjuk, hogy a műszaki, gazdasági, informatikai és bölcsészettudományi szakok hallgatói vannak többségben az MKKP szavazói körében. Érdemi változás 2019 és 2024 között a bölcsészet- és természettudomány területén figyelhető meg; az adatok alapján jelentősen csökkent az MKKP szavazóinak aránya az ezen képzési területekre járó hallgatók körében. Arányaiban emelkedett azonban a támogatottságuk a műszaki tudományok és orvostudományok hallgatóinak körében.

Forrás: Aktív Fiatalok 2019, Aktív Fiatalok 2024. Saját szerkesztés.

Az 1. táblázatban az MKKP felsőoktatásban aktív szavazóinak nemi, állandó lakóhely és anyagi helyzetük szerinti megoszlása látható. Ezen változók mentén nem tapasztalható jelentős eltérés a 2019-ben mért adatoktól: a felsőoktatási hallgatók körében több férfi, mint nő támogatja az MKKP-t,

67 Mivel a 2019 előtti Aktív Fiatalok adatfelvételeiben az MKKP szavazók aránya elenyésző, így korábbi adatfelvételek elemzését nem vettem bele az összehasonlításba.

elsősorban nagyobb városokban van az állandó lakóhelyük az MKKP-t preferáló válaszadóknak, bár a „Budapest-központúság” nem jellemző, egyenlő arányban érkeznek megyei jogú városokból és egyéb városokból is az MKKP-t preferáló hallgatók.

1. táblázat. Az MKKP szavazók százalékos megoszlása állandó lakóhely, nem, illetve anyagi helyzetük szerint

	2019	2024
Településtípus		
Budapest	26	28
Megyei jogú város	31	29
Egyéb város	27	27
Község	17	13
Nem		
Férfi	57	57
Nő	43	43
Anyagi helyzet		
Gondok nélkül élek	18	22
A pénzem okos beosztásával jól kijövök	64	62
Éppen hogy kijövök a jövedelmeimből	15	14
Hónapról-hónapra anyagi gondjaim vannak	3	3

Forrás: Aktív Fiatalok 2019, Aktív Fiatalok 2024. Saját szerkesztés.

Többségük nem küzd komolyabb anyagi problémákkal: több mint 60 százalékuk nyilatkozott úgy mindkét felmérési évben, hogy a „pénzem okos beosztásával jól kijövök”. Ezzel együtt fontos hozzátenni, hogy nem is a legtehetősebb társadalmi osztályba sorolhatók az MKKP felsőoktatásban aktív szavazói: 20 százalék körüli azok aránya mindkét felmérési évben, akik „gondok nélkül élnek”. A 2024-es adatfelvétel során az MKKP szavazók 28 százaléka nyilatkozott úgy, hogy rendszeresen, 17 százalékuk pedig, hogy alkalmanként végez munkát, illetve 68 százalékuk mondta, hogy anyagi okok miatt vállal munkát, és 19 százalékuk számára a tapasztalatszerzés a munkavégzés oka. Az MKKP szavazóinak 26 százaléka tervez külföldön egyetemre járni, azonban 64 százalékuk jelezte, hogy pár hétre vagy hónapra, 60 százalékuk pedig akár pár évre is külföldre menne dolgozni, illetve 55 százalékuk tervezi, hogy külföldön éljen.

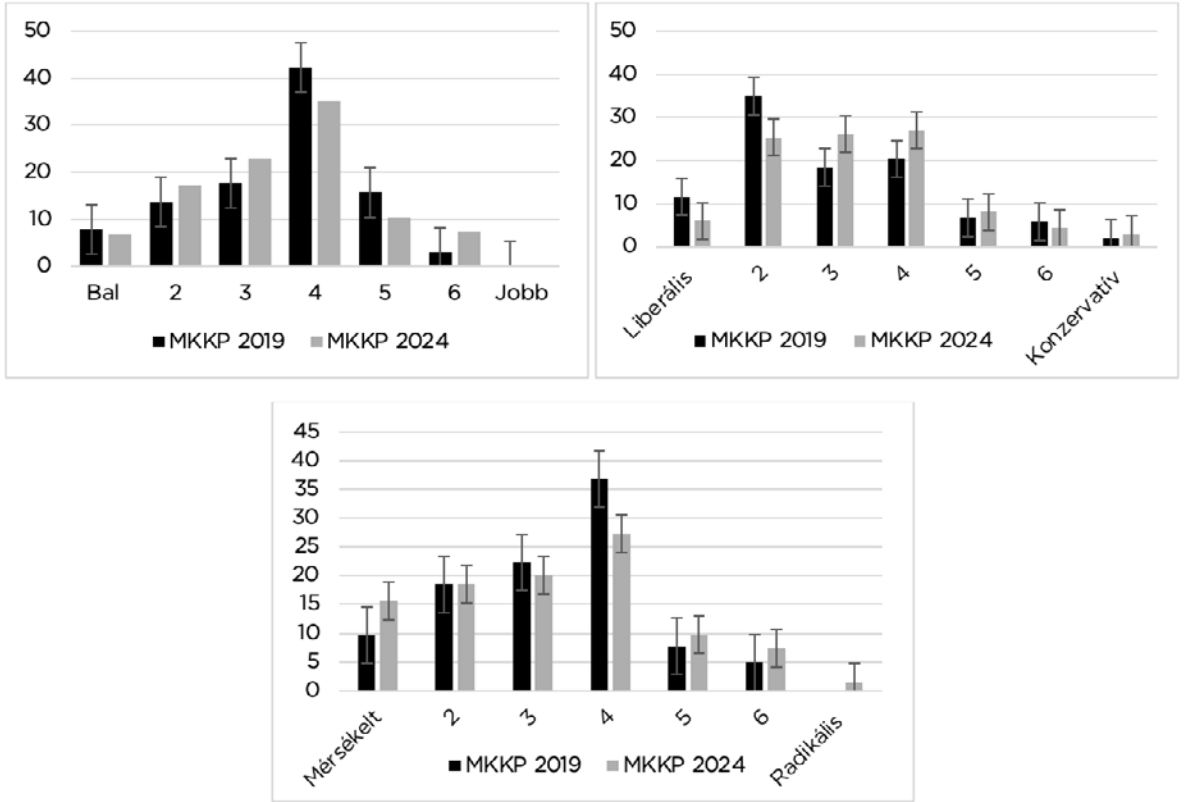
A szociodemográfiai, illetve strukturális jellemzőkből kiindulva érdekesnek tartom a szülői szocializáció szempontjából is vizsgálni az MKKP szavazóit. Annál is inkább, mert ez a dimenzió a fiatalok korai politikai szocializációjában az egyik legkiemelkedőbbnek tekinthető a vonatkozó kutatások szerint: az a politikával kapcsolatos gondolkodás- és viselkedésmód amit az otthoni környezetben látnak és tapasztalnak jelentős hatással lehet az ő politikai döntéseikre is (Kmetty-Szabó, 2021). Az iskolai végzettségek kapcsán megállapítható, hogy elsősorban azon egyetemi hallgatók aránya nőtt

az MKKP szavazók körében, akiknek szüleik gimnáziumi érettségivel rendelkeznek.

Politikai véleményük kapcsán 2024-ben az MKKP-t preferáló válaszadók 15 százaléka úgy nyilatkozott, egyik szülőjével sem ért egyet politikai kérdésekben, azonban 41 százalékuk részben, 29 százalékuk pedig mindkét szülőjével egyetért politikai kérdésekben. Érdekes módon 2019-hez képest nőtt azok aránya, akik inkább egyetértenek, és csökkent azoké, akik nem értenek egyet a szüleikkel politikai kérdésekben. 31 százalékuk alkalmanként, 54 százalékuk pedig rendszeresen szokott családjával közéleti kérdésekről, társadalmi problémákról beszélgetni.

A politikai attitűdök részletes megértéséhez a klasszikusnak tekinthető bal-jobb, liberális-konzervatív, illetve mérsékelt-radikális skálákon elfoglalt pozícióját vizsgáltam az MKKP szavazóinak. A 3. ábrán látható, hogy míg a bal-jobb skálán az MKKP szavazó felsőoktatási hallgatók 2024-ben nagyobb arányban sorolták magukat a baloldali(bb) érzelműek közé, a liberális-konzervatív skálán a konzervatív irányba történt némi eltolódás körükben. Radikalizmus szempontjából némileg csökkent azok aránya, akik a mérsékelt-radikális skálán középre helyezik magukat, és nőtt a magukat inkább mérsékeltnek vagy inkább radikálisabbnak vallók aránya.

3. ábra. Az MKKP szavazói bal-jobb skálán való önbesorolása

Forrás: Aktív Fiatalok 2019, Aktív Fiatalok 2024. Saját készítés.

A tradicionális politikai változókon túl az Aktív Fiatalok kutatási projekt különböző konkrétabb közpolitikai és társadalmi kérdésekben is felmérte az MKKP-ra szavazó nappali tagozatos felsőoktatási hallgatók preferenciáit. Az alább bemutatott adatsorokon túl azt érdemesnek tartom előljáróban kiemelni, hogy az MKKP-ra szavazó felsőoktatási hallgatók közpolitikai álláspontja 2024-ben nem tért el érdemben a többi párt szavazójának álláspontjától, két párt kivételével: a Fidesz és a Mi Hazánk szavazói konzisztensen különböző (ellentétes) álláspontot képviseltek a többi párt szavazójának álláspontjától.

Látható, hogy az MKKP szavazói nagy arányban utasítják vissza a tradicionális férfi-női szerepre, illetve a cigányok bűnözési hajlamára vonatkozó állításokat. Legnagyobb arányban pedig az azonos neműek házassághoz való jogával értettek egyet. Inkább elutasítják azt is, hogy maguk a szegénységben élők volnának felelősek a saját helyzetükért, illetve szintén inkább ellenzik, hogy a lehető legszigorúbb migrációs politikákat vezessék be. Kifejezetten magas arányban voltak azok, akik inkább egyetértettek a gyerekek szigorú nevelésével, illetve azzal, hogy az országnak erőskező vezetőre van szüksége. Mindazonáltal összességében egy inkább liberális öszkép látszik kirajzolódni az MKKP-t preferáló válaszadók közpolitikai álláspontjaiból.

2. táblázat. Az MKKP szavazóinak álláspontja különböző közpolitikai és társadalmi kérdések kapcsán (százalékos megoszlás)

	Egyáltalán nem értek egyet	Inkább nem értek egyet	Egyet is értek, meg nem is	Inkább egyetértek	Teljes mértékben egyetértek
A gyerekeknek meg kell tanulniuk, hogy a legfontosabb az engedelmesség és a tekintélytisztelet.	14	28	35	18	5
Az országnak nem politikai programokra van szüksége, hanem erőskező vezetőkre.	17	36	26	14	8
A férfi dolga az, hogy pénzt keressen, a nőnek a háztartással és a gyerekekkel kell foglalkoznia.	56	24	16	3	2
A bűnözési hajlam a cigányok/romák vérében van.	54	27	12	6	2
A lehető legszigorúbb migrációs politikára van szükség.	29	30	25	9	7
A szegények többsége saját maga felelős azért, hogy szegénységben él.	33	39	21	5	1
Az azonos neműeknek is joga legyen házasságot kötni.	5	3	10	22	60

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2024. Saját szerkesztés.

Végezetül, a politikai értékek és attitűdök mellett a politikai részvételi mintázatok részletes vizsgálata is fontos az MKKP egyetemista szavazóinak megértéséhez. Főként mivel a párt maga is politikai akcióin, politikai cse-

lekvésen keresztül definiálja önmagát, joggal feltételezhetjük, hogy szavazói is nagyobb arányban gyakorolják a különböző aktív politikai részvételi formákat.

Az MKKP szavazói nem tagjai feltűnően magas arányban különböző politikai és civil szervezeteknek: noha 21 százalékuk kötődik valamely hallgatói szervezethez, 18 százalékuk pedig valamely szakmai tudományos szervezethez, azonban csak 12 százalékuk kulturális, művészeti csoportokhoz, 17 százalékuk sportklubhoz, 11 százalékuk vallási vagy egyházi szervezethez, szintén 11 százalékuk valamely állat- vagy környezetvédő szervezethez, és 13 százalékuk vesz részt olyan szervezet tevékenységében, akik időseket, hátrányos helyzetűeket segítenek. A politikai szervezetekben való tagság ennél is alacsonyabb: 6 százalékuk aktív valamely emberi jogi szervezetben, 3 százalékuk valamely párt ifjúsági szervezetében, 1 százalékuk pedig valamelyik politikai pártban. Mindazonáltal ezek az arányok átlagosnak vagy akár magasnak is tekinthetők a teljes populáció szempontjából vizsgálva, lásd Szabó Andrea és Oross Dániel politikai érdeklődésről és aktivizmusról szóló fejezetét jelen kötetben.

Politikai tevékenységeket már magasabb arányban végeztek az MKKP-t preferáló hallgatók. 39 százalékuk írt már alá valamilyen politikai nyilatkozatot, 38 százalékuk vett már részt törvényes demonstráción. 7 százalékuk nyilatkozott úgy, hogy spontán demonstrációban vett részt. 29 százalékuk bojkottált már valamilyen piaci forgalomban lévő terméket politikai okokból. 9 százalékuk folytatott már kampánytevékenységet, 18 százalékuk vi-selt már politikai jelvényt, jelképet. 18 százalékuk kapcsolatba lépett már politikussal. Ez alapján feltételezhetjük, hogy a „magasabb költséggel” bíró politikai részvételi formákban is aktívak az MKKP egyetemista szavazói.

Az eredmények összegzésekor fontosnak tartom kiemelni, hogy noha az Aktív Fiatalok adatfelvételei alapján az MKKP tekinthető a legnépszerűbb pártnak a nappali tagozatos felsőoktatási hallgatók körében, azaz jelen-tősen nőtt a támogatása a 2015. illetve 2019. évi kérdőíves felmérés óta, szavazóbázisának jellemzői nem változtak érdemben az elmúlt öt évben. Azaz elmondható, hogy inkább az MKKP politikai mobilizációs képessége és potenciálja javult, de ez nem eredményezte a felsőoktatásban aktív hallgatók más társadalmi csoportjainak (például alacsonyabb jövedelemmel rendelkezők vagy kisebb falvakból érkezők) megszólítását.

Az MKKP-ra szavazás motivációi – a hallgatók körében végzett interjúk bemutatása

Noha az Aktív Fiatalok adatfelvételében számos, a fent bemutatott tényező-k szerint értékelhetjük az MKKP-t preferáló válaszadók társadalmi helyzetét, politikai értékválasztását, attitűdjeit, arra a kérdésre a fenti adatok korlátozott mértékben engednek következtetni, milyen okból választotta a kérdezett hallgatók többsége az MKKP-t akár a kérdőíves adatfelvétel, akár az „éles” választások során, illetve, hogy milyen típusú politikai képviseletet várnak a párttól. Tehát ha az MKKP-ra szavazás motivációit, az ezzel kap-

csolatos „miértetek” keressük, ahhoz a kérdőíves adatokon alapuló eredményekből még csak közvetett következtetések vonhatók le.

A kutatásom során a kérdőíves adatok elemzését öt nappali tagozatos hallgatóval készült mélyinterjúval egészítettem ki, akik a 2024. évi Európai Parlamenti vagy önkormányzati választáson az MKKP-ra adták szavazatukat. A hallgatókkal készített interjúk legfőbb célja politikai preferenciájuk mögötti motivációik részletesebb megismerése volt; vajon inkább a fennálló rendszerrel szembeni ellenérzések kifejezése az MKKP iránt szimpatizálók magas aránya és a rájuk leadott szavazat, illetve, hogy mennyiben látnak kormányzóképeséget a hallgatók az MKKP képviselőiben és politikai tevékenységében. Az interjúk kérdései a Függelékben találhatóak, az interjúkat online, a Zoom, illetve a Google Meet alkalmazásokban bonyolítottuk le. Az interjúalanyok neve, illetve képzési helye a 3. táblázatban látható.

3. táblázat. Az interjúalanyok neve, képzési helye.

	Nem	Budapest / nem Budapest
Interjú 1	nő	Budapest
Interjú 2	nő	Budapest
Interjú 3	férfi	Nem Budapest
Interjú 4	férfi	Nem Budapest
Interjú 5	férfi	Nem Budapest

Az interjúk során alapvetően négy szempont mentén kértem az interjúalanyokat, hogy értékeljék az MKKP-t és annak politikai munkáját: (1) mik voltak a 2024. évi választásokon rájuk adott szavazat legfontosabb okai, (2) melyek a számukra legfontosabb politikai értékek, amelyeket az MKKP képvisel, (3) az MKKP mely eseményein vettek részt és mik voltak a tapasztalataik, illetve, hogy (4) hogyan értékelik az eddigi politikai tevékenységüket és mit várnak tőlük a jövőben ezen a téren. Ezen felül arra is vonatkozott kérdés, vajon a válaszadó dilemmázott-e azon, hogy másik pártnak adja a szavazatát, valamint, hogy hogyan pozícionálná az MKKP-t a többi párthoz képest (a részletes interjúfonal a Függelékben található).

Előljáróban érdemes kiemelni, hogy a legtöbb kérdés mentén hasonló válaszokat, hasonló indoklásokat adtak az interjúalanyok. Ami a legfőbb politikai értékeket illeti, az alulról szerveződést, részvételiséget, emberségességet, a rászorulókat megsegítést, a környezetvédelmet, a problémamegoldást, valamint a korrupcióellenességet sorolták fel. „Nyilván van a vicces része is a pártnak, de nem emiatt szavaztam rájuk” tette hozzá az egyik interjúalany, amikor a legfőbb politikai értékek felsorolására kértem. Másikuk azt mondta, „a humornak nagy szerepe van, szimpatikus, ettől igazabbnak érződik a tevékenységük”. Illetve, „a humornak van egy stresszlevezető funkciója”, ahogy a harmadik interjúalanyom megfogalmazta, noha „sokáig úgy gondoltam rájuk, semmi extra, csak egy viccpárt, de ez ma már nem igaz”. Szintén elhangzott, hogy „az MKKP mint Hofi a Kádár-korban, egyfajta szelep,

akik viccesen be tudnak hozni tabu témákat a közbeszédbe”. Fontos szempont az egyetemistaválasztók percepciója szempontjából, hogy úgy érzik, „amit az MKKP-sok ígérnek, be is tartanak”, például mert tanszereket gyűjtöttek az iskolakezdéshez hátrányos helyzetben lévő tanulók számára.

Az MKKP által képviselt közpolitikai ügyek, illetve a politikai program, tartalom kapcsán alapvetően szkeptikusak voltak mindannyian. „Ha van is program, nem feltétlenül fogják megvalósítani”, „országos programot nem érzékelek, inkább helyi szintűt, pedig az szükséges volna ahhoz, hogy komolyan vegyem őket” – hangzottak a vonatkozó kérdésre a válaszok. Volt aki kiemelte, hogy „most pozícióból tudnak változtatni” valamint hogy „most könnyebben elérhetnek dolgokat”, utalva az egyre növekvő politikai felhatalmazásra, amit a választóktól kapnak. De volt olyan interjúalanyom is, aki szerint az önkormányzati tevékenységük kapcsán jogilag semmiféle következményre nem lehet számítani, amely alatt azokat az önkormányzatokat értette, ahova „mindössze” képviselőt delegálhatott az MKKP. Több alkalommal is felmerült, hogy az MKKP a különböző környezetvédő, zöldítő programoknak is zászlóshajója lehet a különböző helyi képviselőtestületekben, éppen az általuk is gyakran megvalósított növényültető, parkosító akciókból kiindulva. „Filléres projektek, mégis rengeteget számítanak az ott élők közérzete és a párt megítélése szempontjából”, emelte ki egyikük. Többen utaltak arra is, hogy nagyon szimpatikus számukra, hogy egy politikai párt civil célokra költi a kampánytámogatásokat. Azonban szintén ennél a kérdésnél emelték ki többen is, hogy „fejnehéznek” tartják az MKKP-t, azaz kevés személy viszi a vállán az MKKP mindennapi operatív működtetését, politikai akcióinak kitalálását és kivitelezését, illetve a tartalmi üzenetek megfogalmazását. Más éppen azt róttta fel, hogy „Kovács Gergely a legviccesebb, őt beültetni önkormányzat élére pazarlás, így épp a legkreatívabb veszik el”.

Az MKKP működéséből kiindulva azt feltételeznénk, ha megosztanák szavazatukat, inkább az önkormányzati választáson preferálják az MKKP-t az egyetemista szavazók az Európai Parlamenti választással szemben. Azonban volt olyan interjúalany, aki csak az Európai Parlamenti választáson szavazott az MKKP-ra, mondván, „az EP választás elméletibb”, azaz kisebb a gyakorlati politikai tétje, ám az értékek mentjén kifejezhető a vonatkozó politikai álláspont. Illetve, „az EP választást időközi országgyűlési választásnak tekintettem”, indokolta egy másik interjúalany az MKKP-ra adott szavazatát. Ezzel szemben másikuk épp azt emelte ki, hogy „az önkormányzati választáson mindenképpen rájuk akartam szavazni”, a meggyőző helyi akcióik miatt, amely hiteles képviselőt sejtet a helyi képviselőtestületekben. Ugyanez az interjúalany azt mondta, „az EP kampányban való szereplésük kevésbé volt meggyőző, de igazából más pártra se nagyon akartam szavazni”, amely jól leírja a kormánnyal, ellenzékkal, beleértve az újonnan megjelent Tisza Párttal kapcsolatos álláspontjukat. Volt olyan is, aki érvénytelenül szavazott az önkormányzati választáson az MKKP jelölt hiányában.

Az EP választáson a Momentum Mozgalom politikusai merültek fel több-

ször, mint alternatíva a pártpreferencia kapcsán, azt azonban mindegyikük kiemelte, hogy a Fideszre nem szavazott volna, valamint a Mi Hazánk Mozgalmat említették, mint egyértelmű negatív pártpreferencia. Volt olyan interjúalany, aki a Fidesz kapcsán kiemelte, hogy noha az EP választáson biztosan nem szavazna a pártra, önkormányzati választás alkalmával még elképzelhetőnek tartja, amennyiben az általa felállított szakmai kritériumoknak megfelel. A Tisza Párttal kapcsolatban több típusú vélemény hangzott el: vagy túlságosan jobboldali alternatívát kínálnak a Fidesz kormánnyal szemben a hallgató baloldali beállítottságához képest, vagy pedig „*még vannak fenntartásai*”. Volt azonban olyan is, aki azt mondta, „*úgy tűnt, mindegyik el fog mosni a Tisza Párt, úgyhogy így számoltam*”, azaz a Fidesz kormánnyal szembeni ellenérzések, a Fidesz kormány leváltásának ambíciója felülírhatják az MKKP iránti szimpátiát. De nem feltétlenül: „*értem a Tisza Párt létjogosultságát, de számomra nem szimpatikusak*”, vagy éppen „*Magyar Péterrel kapcsolatban nagyon óvatos akarok lenni, mert mintázatokat látok (...) De legalább nem tesztosza. Persze azt se szeretném, ha Tisza 2/3 lenne.*” hangzott el másik két interjúszituációban.

A kutatásom eredeti kérdésfelvetése kapcsán (proteszt vagy értékmegfontolásból adott szavazat-e az, amit az MKKP listájára és képviselőire érkezik) elhangzott, hogy az MKKP „*azokra próbál lőni, akik a nagypolitikából kiábrándultak*”, bár kérdés, hogy mennyire tartható a civil arculat, a cselekvésen keresztüli politizálás, „*a közvetlen demokrácia élménye*” a politikai mandátumok növekedésével. Mindenesetre egyetemista szavazók ebből a szempontból rendkívül optimistának mutatkoznak, ahogy egyikük fogalmazott, „*az MKKP beleviszi a hétköznapiakba a közügyeket, és hogy „arról kéne szólnia az önkormányzati munkának, ahogy azt a kutyák csinálják”. „Ha valaki valamit meg akar változtatni, tőlük kap segítséget és közösséget”* – tette hozzá egy másik interjúalanyom, míg volt, aki kiemelte, hogy „*ha nem választanák meg őket, ugyanúgy folytatnák a civil tevékenységüket*”. Többször elhangzott az is, hogy alapvetően baloldali értékeket képvisel az MKKP, a szolidaritást és a szabadságot, liberalizmust, mint értékeket sorolták fel, miközben volt, aki hozzátette, hogy „*habár az LMBTQ kérdést van, hogy túltolják*”. Illetve erényként emelték ki, hogy konzisztensen kimaradt az ellenzéki pártok együttműködéseiből. „*Általában se ez, se az nem jó, így lesz az MKKP szavazat*” – foglalta össze az egyik interjúalanyom. „*Az MKKP unikális párt, minden más párttól távol van; és ami még fontos, hogy nem generációs párt*” – fogalmazott egy másik interjú résztvevő. „*Annak örülnék, ha néhány MKKP képviselő jutna be, mert viccesek és ellensúlyozni tudnák a jelenlegi siralmas állapotokat a közbeszédben*” – utalt egyikük a preferenciájának fő motivációjára.

Az interjún részt vevő hallgatók politikai események és akciók szintjén is kapcsolódtak az MKKP munkájához. „*A rendezvényeik nagyon közösségi-ek*”, és „*nyitottak a fiatalok felé, ami nem evidens*”, hangzott az egyik interjúszituációban. Azonban ugyanez az interjúalany emelte ki azt is, hogy „*az akcióik inkább aktivizmusnak, mint politikának tekinthetők*”, mint ahogy az a gondolat is elhangzott, hogy „*nem is olyan mint egy párt, inkább mint egy*

egyesület” vagy hogy „*úgy tekintek az MKKP-ra, mint sok civil szervezet, akikre ráadtak egy nagy ballonkabátot*”. Egyikük már középiskolás korában csatlakozott a 2018-ban szervezett „Békamenethez”, akkor vált számára először szimpatikussá az MKKP. De volt olyan is, aki passzivistaként, adományszóként is részt vett az MKKP munkájában, sőt képviselőjelöltként is indult a 2022. évi országgyűlési választáson.

Összességében azt láthatjuk tehát, hogy az MKKP szavazók valóban inkább a politikai cselekvésen keresztül kapcsolódnak a párthoz, és kevésbé ideológiai megfontolások, közpolitikai álláspontok motiválják őket. Az interjúalanyok elsősorban a közbeszerzések, korrupció, illetve a zöld beruházások, zöldítések területén várnak politikai képviselőt az MKKP politikusaitól, de ami elsődlegesen vonzó számukra a pártban, az a szellemisége, civil szervezetekhez hasonló tevékenységük.

Továbbá a kvalitatív kutatások eredményeinek értelmezésekor is fontos szem előtt tartani a módszer korlátait. Ezek elsősorban a kis elemszámú vizsgálatot, illetve a nem szisztematikus mintavételi eljárást érintik. Az interjúk során elhangzott vélemények tehát – ellentétben a módszeres kérdőíves adatfelvétellel – nem tekinthetők reprezentatívnak a vizsgált sokaságra nézve. Mivel azonban a kutatás szempontjából fontos érvekre világítanak rá, és az interjúalanyok gyakran hangoztatnak egymáshoz nagyon hasonló álláspontot, joggal feltételezhetjük, hogy nem eseti állítások az interjúk tanulságai. Mindazonáltal a kvantitatív adatelemzés eredményei és az interjúk jó kiegészítői egymásnak ahhoz, hogy pontosabb képet kapjunk az MKKP szavazóinak nemcsak jellemzőiről és attitűdjeiről, de pártválasztásuk motivációiról is.

Összegzés

A Magyar Kétfarkú Kutya Párt pontos definiálása és a magyar politikai rendszerben való elhelyezése sok szempontból kihívás elé állítja a politikatudósokat. Tény azonban, hogy a párt az elmúlt évek során mozgalmi jellegét némileg maga mögött hagyva valós legitimációval bíró politikai tényezővé vált Magyarországon azáltal, hogy számos önkormányzati képviselő-testület munkájában vesz részt. Felmerül tehát a kérdés: vajon milyen típusú politikai képviselőt várnak egyetemista szavazók az MKKP-tól?

Tanulmányomban a 2024. évi Aktív Fiatalok kutatás eredményei szerint a nappali tagozatos felsőoktatási hallgatók körében legnépszerűbb párt, az MKKP szavazóinak szocio-demográfiai jellemzőit, politikai attitűdjeit igyekeztem feltárni, valamint félig strukturált interjúk segítségével azt megválaszolni, mik lehetnek az MKKP-ra szavazás legfőbb okai és motivációi a hallgatók körében. Az interjúk fő kérdése az volt, hogy vajon az MKKP-ra leadott szavazat mennyiben rendszerellenes proteszt-szavazatnak tekinthető, és milyen közpolitikai tartalmat látnak az MKKP által képviselve annak egyetemista szavazói.

Az Aktív Fiatalok adatainak elemzéséből az a fő következtetés vonható le, hogy az MKKP szavazói nem különböztek érdemben 2019 és 2024 között, azaz az MKKP hatékonyabban mobilizált, ám ugyanazon társadalmi közegből: az átlagosabb jövedelemmel rendelkező, inkább városi, inkább liberális, inkább baloldali értékrenddel bírók preferálták az MKKP-t a felsőoktatási hallgatók körében. Politikai részvételi mintázatokat tekintve nagy arányban vettek részt demonstráción és kampánytevékenységben az MKKP-val szimpatizáló hallgatók.

Az interjúk legfőbb tanulsága, hogy az MKKP-nak inkább politikai stílusa, politikai akciói vonzóbbak az egyetemista szavazók számára, mint amennyire közpolitikai képviselőt várnának a párttól. Közpolitikai területek kapcsán a korrupcióellenességet, valamint a különböző „zöldítések” említették, amelyek képviselőt az MKKP politikusaitól várják. De összességében kevésbé a közpolitikai tartalom, inkább a párt politikai stílusa miatt tűnik népszerűnek az egyetemi hallgatók körében.

Hivatkozott irodalom

Bene, M. (2015): Egymásra hangolva. A Facebook információforrássá válásának hatása az egyetemista fiatalok politikai viselkedésére. In Szabó, A. – Oross, D. (szerk.): *Csendesek vagy lázadók – A hallgatók politikai orientációi Magyarországon (2011–2015)*. 52–78.

Farkas, E. (2018): “Az ellenzék ellenzéke”; A Lehet Más a Politika, a Momentum, a Magyar Kétfarkú Kutya Párt és az Együtt szavazói a 2018-as választás idején. In Böcskei, B. – Szabó, A.: *Várákosok és valóságok—Parlamenti választás 2018*. Budapest, MTA TK PTI – Napvilág Kiadó. 223–240.

Kmetty, Z., – Szabó, A. (2021): ÚT A FIDESZHEZ – Politikai szocializációs utak a pártválasztáshoz a magyar egyetemisták körében. *Politikatudományi Szemle*, 30(4): 29–58.

Kovarek, D., – Dobos, G. (2023): Masking the Strangulation of Opposition Parties as Pandemic Response: Austerity Measures Targeting the Local Level in Hungary. *Cambridge Journal of Regions, Economy and Society*, 16(1): 105–117. DOI: 10.1093/cjres/rsac044.

Oross, D. (2019): Miért népszerű a Magyar Kétfarkú Kutya Párt az egyetemi hallgatók körében? In Szabó, A. – Susánszky, P. – Oross, D. (szerk.): *Mások vagy ugyanolyanok? A hallgatók politikai aktivitása, politikai orientációja Magyarországon*. Budapest–Szeged, Heinrich Böll Stiftung–TK PTI–Belvedere Meridionale. 181–194.

Oross, D. – Farkas, E. – Papp, R. K. (2018): Program nélkül, érzésre – Elemzés a Magyar Kétfarkú Kutya Pártról. In Antal, A. (szerk.): *Mozgalmi társadalom*. Budapest, Noran Libro Kiadó. 166–184.

Róna, D. – Szabó, A. (2017): A 2015-ös adatfelvétel módszertana. In Szabó, A. – Oross, D. (szerk.): *Csendesek vagy lázadók? A hallgatók politikai orientációi Magyarországon (2011–2015)*. Szeged–Budapest, Belvedere Meridionale, MTA TK PTI. 208–210.

Szabó, A. (2019): A 2019-es Aktív Fiatalok Magyarországon kutatás módszertana. In Szabó, A. – Susánszky, P. – Oross, D. (szerk.): *Mások vagy ugyanolyanok? A hallgatók politikai aktivitása, politikai orientációja Magyarországon*. Budapest–Szeged, Belvedere Meridionale–Heinrich Böll Stiftung–TK PTI. 295–299.

Szabó, A. – Oross, D. (2024): *A magyar egyetemisták politikai gondolkodása és integrációja 2024-ben. Political thinking and integration of university students in Hungary, 2024*. Budapest, Hallgatói Önkormányzatok Országos Konferenciája (HÖÖK)–Nemzeti Ifjúsági Tanács (NIT).

Szabó, A. (2025): A 2024-es Aktív Fiatalok Magyarországon kutatás módszertana. In jelen kötetben.

Szabó, A. – Sebestyén, A. Oross, D. – Susánszky, P. (2025): A „fotelforradalmárok” lázadása. In: jelen kötetben.

Szegedi, P. (2020): *Mozgalom és párt között. Alternatív mozgalmi pártok 2008 után*. In Hamerli, P., Varga, T. – Rab, V. (szerk.): XIII. Nemzetközi és XX. Országos Grastyán Interdiszciplináris konferencia előadásai. Pécs, Pécsi Tudományegyetem.

Függelék

Az MKKP-ra szavazott hallgatókkal készített interjú során feltett kérdések

(Bevezetésképp röviden bemutatkoztam, elmondtam a kutatási projekt céljait, illetve az anonimitásról biztosítottam az interjúalanyokat.)

- Elmondanád, melyik egyetemre, szakra jársz, hol laksz a szorgalmi- és vizsgaidőszakban, illetve hogy dolgozol-e egyetem mellett?
- Milyen gyakran és milyen forrásokból tájékozódasz a közélettel kapcsolatos kérdésekről?
- Először szavaztál 2024-ben?
- Az önkormányzati vagy az EP választáson adtad a szavazatod az MKKP-nek?
- Ha csak az egyiken: Miért? Milyen különbséget látsz a két választás között?
- Volt olyan párt, amelyiken még dilemmáztál a szavazat leadásakor?
- Melyik az a párt(ok), amelyekre biztosan nem szavaztál volna?
- Meg tudod fogalmazni, mi volt a legfontosabb oka, hogy végül az MKKP-re szavaztál?
- Melyek számodra a legfontosabb politikai értékek, amelyeket az MKKP képvisel?
- Mikor, milyen esemény, nyilatkozat, stb. után vált számodra szimpatikussá az MKKP?
- Részt vettél korábban az MKKP által szervezett bármilyen eseményen?
- Ha igen: Mely eseményen, miért mentél el és mik voltak a tapasztalataid?
- Ha nem: miért nem? Volt olyan esemény, amin gondolkodtál, hogy részt veszel?

- Hogyan értékeled az MKKP önkormányzati képviselőinek tevékenységét? Milyen közpolitikai munkát végeznek?
- Milyen politikai tevékenységet vársz az MKKP képviselőitől a jövőben?
- +1: Hogyan látod az MKKP-t a többi magyar párthoz képest, azokhoz való viszonyát?

KMETTY ZOLTÁN:

Változatlan Fidesz?

Bevezetés

Az Aktív Fiatalok Magyarország (AFM) kutatássorozat már több mint 10 éve monitorozza a magyar egyetemisták politikai attitűdjeit. A kutatássorozat eredményei azt mutatták, hogy a Fidesz az egyetemisták körében nem tudja megközelíteni a teljes lakosság körében mért támogatottságát, de ebben a választói csoportban is biztos táborral rendelkezik (Reiner–Oross–Keil, 2012; Kmetty, 2014; Kmetty, 2017). A legutóbbi kutatási hullám alapján a Fidesz még bővíteni is tudta a támogatottságát a fiatal egyetemisták között (Kmetty, 2019).

A korábbi kutatások alapján, a Fidesz támogatottsága az egyetemisták között elsősorban a vallásossággal függött össze, kiegészülve a szülőkkel való politikai konszenzussal, tehát a közeli kapcsolathálózat szerepével. A Fidesz táborának mérete csak kis mértékben hullámozott az AFM korábbi kutatási között és a párttal való szimpátia mögött ugyanazok a háttérváltozók működtek. A már említett vallásosság mellett, illetve ezt részben felül is írva a jobboldali önidentifikáció volt az, amely leginkább összefüggött a kormánypárt támogatásával.

A tanulmány első részében arra fókuszálok, hogy a Fidesz egyetemista bázisa mennyiben alakult át 2024-re, változott-e egyáltalán a párt támogatottsága és változott-e a háttérváltozók szerepe a pártkötődésben. Ehhez az elemzéshez az AFM kutatás legfrissebb és a 2019-es adatbázisát használok fel.⁶⁸

A 2019-es AFM kutatás a vallásosság és ideológia változok mellett még a médiafogyasztás szerepére mutatott rá a Fidesz szimpátia kapcsán (Kmetty–Szabó, 2021). A médiafogyasztás és a pártosság összefüggését sokat vizsgálták (lásd például Terren és Borge 2021 összefoglaló elemzését), de annak kapcsán jóval kevesebb az eredmény, hogy ennek az ágensnek a fiatalok esetében más-e a mintázata, mint a teljes sokaságban. A kutatás második felében egy digitális adatokat is integráló kutatásra támaszkodva azt mutatom be, hogy a YouTube-on hogyan fogyasztanak politikai tartalmat a magyar diplomás/egyetemista fiatalok és ezt a tartalomfogyasztás milyen összefüggésben van a Fidesz szimpátiával.

Szakirodalmi háttér

Út a Fideszhez

Az első AFM kutatási hullámokba bekerülő fiatal egyetemistáknak a Fidesz 2010-es hatalomátvétele egy közeli politikai tapasztalás volt. A 2024-es

⁶⁸ Előző hullám módszertanáról részletesen lásd Szabó 2019; a 2024-es kutatásról lásd Szabó A., 2025 jelen kötetben.

AFM adatfelvételnek azonban már egy teljesen más politikai valóságban felnövő egyetemista sokaság alkotja a mintáját. Ezek a fiatalok 6–10 évesek voltak 2010-ben, tehát az iskolai szocializációjuk nagy részében a Fidesz által teremtett Nemzeti Együttműködési Rendszer (NER) jelentette számukra az elsődleges politikai tapasztalást.⁶⁹ Ezek a hallgatók már a Fidesz által alakított és központosított iskolai rendszerben jutottak el az érettséghez, többségük kekva⁷⁰ egyetemen tanul (erről részletesen lásd Szabó et al., 2025, jelen kötetben).

A nyugati berendezkedésű országokban gyakorlatilag egyedülálló, hogy egy fiatal generáció úgy nő fel, hogy ugyanaz a párt vezeti az országot politikai váltás nélkül. Ezért is különösen érdekes megvizsgálni, hogy egy ilyen helyzetben mik azok a hatásmechanizmusok, amik a kormánypárt felé terelik a fiatal egyetemista szavazókat. A kérdés olyan szempontból is érdekes, hogy a 2022-es választási eredmények azt mutatták, hogy a Fidesz táborában kialakult egy erős iskolai végzettség szerinti differencia (Medián 2022). Az alacsonyabb végzettségűek között a Fidesz jelentősen nyert az ellenzéki pártok előtt, de a diplomások csoportjában már többségében voltak a Fideszt nem támogatók. A végzettség mellett a kor szintén fontos differenciáló tényező volt a legutolsó választás kapcsán. A HUN-REN Társadalomtudományi Kutatóközpont 2021-es, Kovách Imre által vezetett Társadalmi Integráció kutatása alapján a 30 év alatti pártválasztók 42 százaléka mondta azt, hogy a Fideszre szavazna egy most vasárnapi választáson, míg a 70 év felettiek esetében ez az arány 54 százalék volt ebben a felvételben.⁷¹ Ezek az eredmények áttételesen azt mutatják, hogy akadozik a Fidesz fiatal (diplomás) támogatói utánpótlása. Ha visszatekintünk a korábbi évek hasonló kutatási eredményeire, akkor láthatjuk, hogy nem volt ez mindig így.

A Fidesz 2010-es hatalomra kerülése előtt végzett kutatások azt mutatták, hogy a fiatalok több mint 50 százaléka volt Fidesz szimpatizáns. Ez az arány gyakorlatilag megegyezett a párt teljes sokaságban mért támogatottságával. De nem csak a kor, hanem a végzettség mentén sem mutattak lényeges különbséget az adatok a Fidesz támogatottságában (Kmetty, 2014).

A nagymintás Ifjúságkutatások hosszabb időtávra tekintve szintén a Fidesz magas támogatottságát mutatták a fiatal korosztályban: a pártválasztók körében 2000-ben 49 százalék, 2004-ben 59 százalék, 2008-ban pedig már 66 százalék támogatta a pártot. A 2012-es Ifjúságkutatás alapján a fiatalok 40 százaléka támogatta a Fideszt, ami bár visszaesés volt a korábbi évekhez képest, de a Fidesz vezető pozíciója ezzel együtt is megmaradt a

fiatalok körében, amit megerősített a 2016-os kutatás is, amiben ismét 50 százalék felé került a kormánypárt (Oross, 2013; Szabó et al., 2002; Bauer–Szabó, 2005, 2009; Mráz, 2018).

Az ifjúságkutatáshoz képest az Aktív Fiatalok kutatássorozatban a Fidesz támogatottsága mindig valamivel alacsonyabb volt, jelezve, hogy az egyetemisták mindig is egy nehezebb terepet jelentett a 2010 óta kormányzó pártnak. Az Aktív Fiatalok kutatássorozat 2012-es első hulláma alapján a Fidesz támogatottsága az összes válaszadó körében 15 százalék, a pártválasztók körében pedig 24 százalék volt (Reiner–Oross–Keil 2012). A Fidesz támogatottsága mögött elsősorban a vallásosság állt, a magukat vallásosnak mondók átlagon felül támogatták a kormánypártot. A fiatal Fidesz-szavazók között az átlagnál nagyobb arányban fordult elő politikai egyetértés a szülőkkel is.

A kutatássorozat második és harmadik hulláma nem mutatott lényegi változást az első adatfelvételhez képest sem a pártpreferencia nagyságában, sem a pártpreferencia mögötti háttérváltozók tekintetében (Kmetty, 2014; Kmetty, 2017). A vallásosság továbbra is meghatározó szerepet játszott a Fidesz támogatottságában, miközben az anyagi helyzet szerepe is erősödött: a jobb anyagi helyzetű fiatalok nagyobb valószínűséggel támogatták a Fideszt.

Fontos eredménye volt az AFM 2019-es hullámának, hogy a Fidesszel szimpatizálók aránya valamelyest emelkedett a 2015-ös adatokhoz képest (Kmetty, 2019), ami azt mutatta, hogy a Fidesz képes volt konszolidálni valamelyest ezt a választói csoportot. A vallásosság jelentősége tovább nőtt a Fidesz szimpátia mögött, miközben a jobb társadalmi helyzet és a szülőkkel való politikai egyetértés is releváns tényező maradt. A Fidesz-szavazók esetében különösen kicsi volt a távolság a fiatalok és szüleik ideológiai beállítottsága között. A részletes útelemzések azt mutatták, hogy a családi szocializáció nem direktben, hanem közvetetten jelenik meg a fiatalok pártválasztásában (Kmetty–Szabó, 2021). A családi hatások közvetetten, az ideológiai orientáció, a politikai érdeklődés és az értékválasztások közvetítésén keresztül érvényesülnek. A vizsgálati eredmények szerint az intenzív családi – különösen az apával folytatott – politikai kommunikáció járult elsősorban hozzá a fiatalok ideológiai tájékozódásához és pozicionálásához. A szocializációs ágensek közül azonban a kortárs csoportok hatása is kiemelkedő volt, de nem lehetett elhanyagolni a média szerepét sem (Kmetty–Szabó, 2021). Az elméleti bevezető második részében a médiafogyasztás és a pártosság közötti összefüggést járom körbe.

Pártos tájékozódás?

A politikai tájékozódás és a pártpreferencia összefüggésének nagyon jelentős elméleti és empirikus irodalma van, már az 1940-es évek óta vizsgálják, hogy a média hogyan hat(hat) az emberek választásaira és attitűdjeire. Ezek a kutatások új impulzust kaptak a 2000-es években, ahogy a tartalomfogyasztásban egyre nagyobb szerepet kaptak az online tartalomszol-

69 A 2024-es adatfelvétel körüli politikai szituációról részletesen lásd Szabó et al., 2025, jelen kötetben.

70 Közfeladatot ellátó közérdekű vagyongazdálkodó alapítvány.

71 Saját számítás.

gáltatók és ezeken belül is kifejezetten a közösségi média oldalak. Egyre több csatorna vált elérhetővé a tartalomfogyasztásra és ezért a szelekció szerepe megnövekedett a hírkitettségek kapcsán. A szelekcióban a kutatók előszeretettel emelték ki az emberek pártosságát, ami polarizált médiafogyasztáshoz és a visszhangszobák megjelenéséhez vezethet (Pariser, 2011). Az empirikus kutatásoknak vegyes eredménye volt annak kapcsán, hogy mennyiben jelennek meg valójában jelentős médiabuborékok a szavazói bázisok körül. Nelson és Weber (2017) kutatásai azt mutatták, hogy az online médiumoknak kifejezetten vegyes a közönsége, és a közösségi média oldalakon a nem szándékolt módon fogyasztott politikai tartalmak (például algoritmus ajánlás alapján Thorson–Wells, 2016) fontos szerepet töltenek be a teljes hírfogyasztási mintában (Weeks et al., 2017). Hasonló eredményt mutattak Guess (2021) és szerzőtársai (Guess et al., 2021) digitális adatokra épülő kutatásai. A megnyitott URL-ek alapján feltérképezett média kitettség azt mutatta, hogy Amerikában a demokrata és republikánus szavazók hírtájékozódási mintája átfedett és csak egy kisebbség volt az, aki csak pártos oldalokról szerzett be információt. A kutatások kapcsán azt is fontos kiemelni, hogy a legtöbb ezek közül USA-t vizsgálja, ahol Európai mércével mérve egy kifejezetten pártos médiarendszer van. Az összehasonlító kutatások ki is emelik, hogy az amerikai politikai hírfogyasztók sokkal pártosabban választanak hírtartalmat, mint az Európaiak (Mangold et al., 2024). De Európán belül is vannak jelentős különbségek, amik összhangban vannak az adott ország média struktúrájával. A pártosabb médiarendszerrel rendelkező Spanyolországban és Olaszországban többen kitéttek egyoldalú politikai információknak, mint például Németországban és Franciaországban (Mangold et al., 2024). A legtöbb kutatás abban egyetért, hogy a politikai hírfogyasztást elsősorban a politikai érdeklődés alakítja és a pártosság csak másodlagos tényező (Skovsgaard et al., 2016), illetve arra is felhívja a figyelmet, hogy a pártos média fogyasztás azokra jellemző, akik már amúgy is polarizált nézőponttal rendelkeznek (Van Aelst et al., 2017; Wojcieszak et al., 2023). Ez az eredmény azt is megvilágítja, hogy az oksági irány mennyire összetett lehet ebben a kutatási kérdésben.

A magyar média rendszer a pártosság tekintetében inkább a spanyol és olasz helyzethez van közelebb, mintsem a némethez vagy a franciához. A magyar online nyilvánosság erősen fragmentált és pártos (Szabó–Kiss, 2012), de a lakosság politikai tájékozódása ennek ellenére elég vegyes képet mutat. A hazai kutatások azt mutatták (Janky et al., 2019), hogy a televízió volt a legpártosabban fogyasztott média forrás és a közösségi médiában (Facebook) volt a leginkább vegyes az információhoz jutás. Média buborék inkább az ellenzéki szavazók között volt mérhető, a Fidesz szavazók az online térben kifejezetten vegyesen fogyasztottak hírt⁷² (Janky et al., 2019). Fontos azonban azt megjegyezni, hogy a hivatkozott magyar kutatás kérdőíves önbevalláson alapult. Terren és Borge (2021) 55 tanulmányon végzett szisztematikus másodelemzése azt mutatta, hogy az önbevallásos

adatokon alapuló kutatásokban általánosságban jóval alacsonyabb a pártosan tájékozódó emberek aránya, mint a digitális adatokat használó kutatásokban. Magyarországon eddig még nem készült olyan kutatás, amelyben digitális adatok alapján rekonstruálták volna a különböző szavazói bázisok hírfogyasztási mintáit. A tanulmányban a pártosság és médiafogyasztás kérdését is körbejárom, különös tekintettel arra, hogy a fiatal Fidesz szavazókra mennyire jellemző a pártos médiafogyasztás.

Adatok és módszerek

A Fidesz egyetemista szavazótáborának vizsgálatához az Aktív Fiatalok Magyarország kutatás utolsó két kutatási hullámát használtam fel. Első lépésben kialakítottam egy olyan adatfájlt, amiben a 2024-es kutatás adatai mellett (módszertan kapcsán lásd Szabó, 2025, jelen kötetben) szerepelnek a 2019-es hullám adatai is (lásd Szabó, 2019). A 2019-es kutatás mintamérete 800 fő volt, a 2024-es kutatásé pedig 835 fő.

Az elemzésem központi kérdése az, hogy mik a legfontosabb háttérváltozók, amelyek meghatározzák a Fidesz szimpátiát. A kérdés megválaszolására regressziós modelleket futtattam. A modellekben a függő változó az volt, hogy szavazna-e a kérdezett a Fideszre. A kutatásban egy most vasárnapi választáson való részvételre kérdeztek rá. Külön modell készült a pártválasztókra és a teljes sokaságra. Az első változóba csak azok kerültek be, akik bementek valamilyen pártot. Azok kaptak egyes értéket ebben a változóban, akik a Fideszre szavaztak volna egy most vasárnapi választáson, és azok pedig nullás értéket, akik más pártot mondtak be. A második vizsgálati dimenzióba bekerültek a nullás kategóriába azok is, akik nem mondták meg a pártpreferenciájukat vagy nem mennének el szavazni. Ez a dimenzió, tehát a teljes egyetemista sokaságon belül mutatja meg, hogy mik a Fidesz támogatottságának legfontosabb dimenziói.

A kontroll változók között szerepeltettem demográfia változókat és puhább ideológia változókat is. A demográfia változók közül bekerült a modellekbe a nem (1: férfi, 2: nő), a kor (folytonos) és az állandó lakhely (1: Budapest⁷³, 2: Megyeszékhely, 3: Egyéb város, 4: Község). A szülők végzettségét egy négy kategóriás változó mérte (az apa és anya végzettségéből a magasabb), a vallásosságot pedig egy öt kategóriás (5: egyház tanítása szerint vallásos, 4: maga módján vallásos, 3: nem tudja megmondani, hogy vallásos, 2: nem vallásos, 1: ateista). Az anyagi helyzet méréséhez egy 5 kategóriás szubjektív anyagi helyzet változót használtam (1: nélkülözés között él 2: hónapról hónapra anyagi gondjai vannak, 3: éppen, hogy kijön a pénzéből, 4: okos beosztással kijön, 5: gond nélkül él).

Az intézmény fenntartója kérdést nem lehetett egyértelműen megfeleltetni egymásnak a két kutatási hullámban. A 2019-es felvételben még nem voltak

72 A hivatkozott kutatás 2018-ban készült.

73 Mind a két adatfelvételben volt 2–3 százaléknyi olyan válaszadó, akinek az állandó lakhelyeként külföld volt megjelölve. Ezeket a válaszolókat Budapestbe kódoltam.

kekva-egyetemek (a kekvásításról lásd Szabó et al., 2025, jelen kötetben). Mivel gyakorlatban az állami egyetemek alakultak át kekva-egyetemmé, ezért az összehasonlító modellben az állami és kekva-egyetemeket összevontam. Ezek mellett külön kategóriában szerepeltek a magán és egyházi egyetemek.⁷⁴

A szülői egyetértést egy részletes hat kategóriás változóval mérték a kutatások. Ebből a kérdésből 3 kategóriás ordinális változót alakítottam ki (1: nem értenek egyet, 2: részben értenek egyet, vagy nem ismeri a szülei nézetét, 3: egyetértenek).

Az ideológiai azonosulást 3 skálával vizsgálta a kutatás, a bal-jobb, a liberális-konzervatív, és a mérsékelt-radikális tengelyen való elhelyezkedés segítségével. Mind a három dimenziót 1-7 skálán mérte a kérdőív és a magasabb érték a jobboldali/konzervatív/radikális önazonosulást jelölte. Az utolsó változó, amit bevontam az elemzésbe pedig az volt, hogy melyik kutatásban szerepelt a kérdezett (2019: 0, 2024: 1).

Mivel a függő változó kétértékű volt, ezért binomiális logisztikus regressziós modelleket használtam az elemzésben. Az elemzés első lépésében a változók főhatását teszteltem. Az elemzés következő lépésében pedig bevontam a kutatási időszak változó interakcióját egyenként a többi független változóval a modellbe. Minden interakciós hatást külön modellben teszteltem le. Az interakciók bevonásának az volt a célja, hogy teszteljem változott-e valamelyik független változó hatása a két hullám között.

Az AFM 2024-es hullámában nem volt olyan kérdés, ami a politikai tartalomfogyasztást mérte, ezért a média kitettség vizsgálatához egy új adatbázist vontam be az elemzésbe, ami digitális adatokat és survey adatokat egyaránt tartalmazott. A 2023-as év első felében a HUN-REN Társadalomtudományi Kutatóközpontban (TK) egy adatdonációs kutatást indítottunk. Az adatdonáció egy olyan adatfelvételi módszer, amelyben a résztvevőket megkérjük, hogy töltsék le a digitális adataikat és osszák meg ezeket az adatokat kutatási célból (Kmetty, 2021). A kutatásban a résztvevőktől elsődlegesen a Facebook és a Google adataikat kértük el. Összesen 758 ember vett részt a kutatásban. A mintába kerültek miután elfogadták a részvételüket az adatfelvételben részletes instrukciókat kaptak (leírások, videók), hogyan tudják letölteni a különböző platformokról a róluk tárolt adatokat. A letöltött adatcsomagokat ezután feltöltötték a résztvevők egy dedikált platformra és kitöltöttek egy közel negyven perces kérdőívet is. Az adatfelvételt az NRC végezte, a TK kutatóinak támogatásával. A digitális adatok ezután átkerültek a TK egy biztonságos szerverére, ahol megtörtént az adatok előfeldolgozása és anonimizálása. Ebben a tanulmányban a YouTube

megtekintési adatokat használok fel. A YouTube megtekintési adatbázisban minden olyan videó rögzítve van, amit a kutatás résztvevői megnéztek akkor, amikor be voltak jelentkezve a Google fiókjukba. 2010 előtti adatok is elérhetők ebben az adatsorban, de ehhez a tanulmányhoz csak 2018-ban vagy utána megnézett videókat használok fel, ami valamivel több, mint 7,2 millió megtekintést jelent.

A videók esetében ismerjük a videók címét és a videó YouTube azonosítóját, valamint a megtekintés idejét. A média kitettség vizsgálatához be kellett azonosítani a politikai tartalmakat és azt is, hogy kormánypárti vagy ellenzéki tartalomról van szó. Ehhez első lépésben a YouTubeV3 API segítségével letöltöttük az összes videóhoz és a videók csatornáihoz az elérhető meta információkat. Ezekben a YouTube jelöli, hogy politikai videóról, vagy csatornáról van-e szó. Ezt a kiinduló információt felhasználva leszűrtünk 11ezer olyan csatornát, aminek legalább két nézője volt és a YouTube kategorizációja szerint van rajta politikai tartalom. Ezt a tizenegyezer csatornát manuálisan bekódoltuk. A kódolás első szintje, a magyar politikai/közületi csatornák azonosítása volt. A második lépcsőben pedig az azonosított csatornákat bekategorizáltuk aszerint, hogy kormánypárti, semleges vagy ellenzéki inkább a csatorna a közölt videók alapján.⁷⁵ Minden videó „megörökölte” a csatorna politikai kódját. A videókat ezt követően felaggregáltuk a kérdezettek szintjére – mindenki esetében külön változót képeztünk arra, hogy hány kormánypárti (KV), hány semleges (SV) és hány ellenzéki (EV) videót nézett meg 2018-tól a YouTube-on. Ebből a három változóból készítettük a pártos médiakitettség (PM) változónkat, a következő képlet segítségével:

$$PM = \frac{(KV + EV \times (-1))}{(KV + EV + SV)}$$

A képzett változó mínusz egy és plusz egy közötti értéket vehet fel. Ha a változó -1-es értéket vesz fel, akkor csak ellenzéki csatornákon nézett videót a kérdezett, ha pedig +1, akkor csak kormánypárti csatornákon.

Azért, hogy az eredményeinkkel tudjak reflektálni az egyetemi célcsoportra, létrehoztam egy olyan változót, ami azt méri, hogy a kérdezett 30 év alatti és már diplomás, vagy jelenleg egyetemi képzésre jár. Ez a teljes minta 12 százaléka volt. Ez a diplomás/egyetemre járó 30 év alatti csoport feleltethető meg leginkább az AFM kutatások célsokaságával.

A Fidesz szimpátia kapcsán ugyanazokat a változókat képeztem, mint az AFM adatbázisában, a Fidesz támogatottságát a teljes sokaságban és a pártválasztók között. Erre a két változóra építettem a magyarázó modellt, amiben a pártos médiakitettség és a célcsoportba tartozás mellett bevontam a nemet, a településtípust, a vallásosságot és a szubjektív jóvedelmet. Ezeknek a változóknak a kódolása megegyezik az AFM kutatásban bemu-

⁷⁴ A 2024-es adatokon futtattam olyan modelleket is, amiben külön szerepeltek a kekva és állami egyetemek, de a modellek magyarázó ereje nem volt nagyobb, mint az alapmodelleké – Fidesz szimpátia szempontjából nincs különbség az állami és kekva-egyetemen tanuló között

⁷⁵ A kódolás kapcsán további részletek kapcsán lásd: Chen et al., 2024.

tatott kategóriákkal.

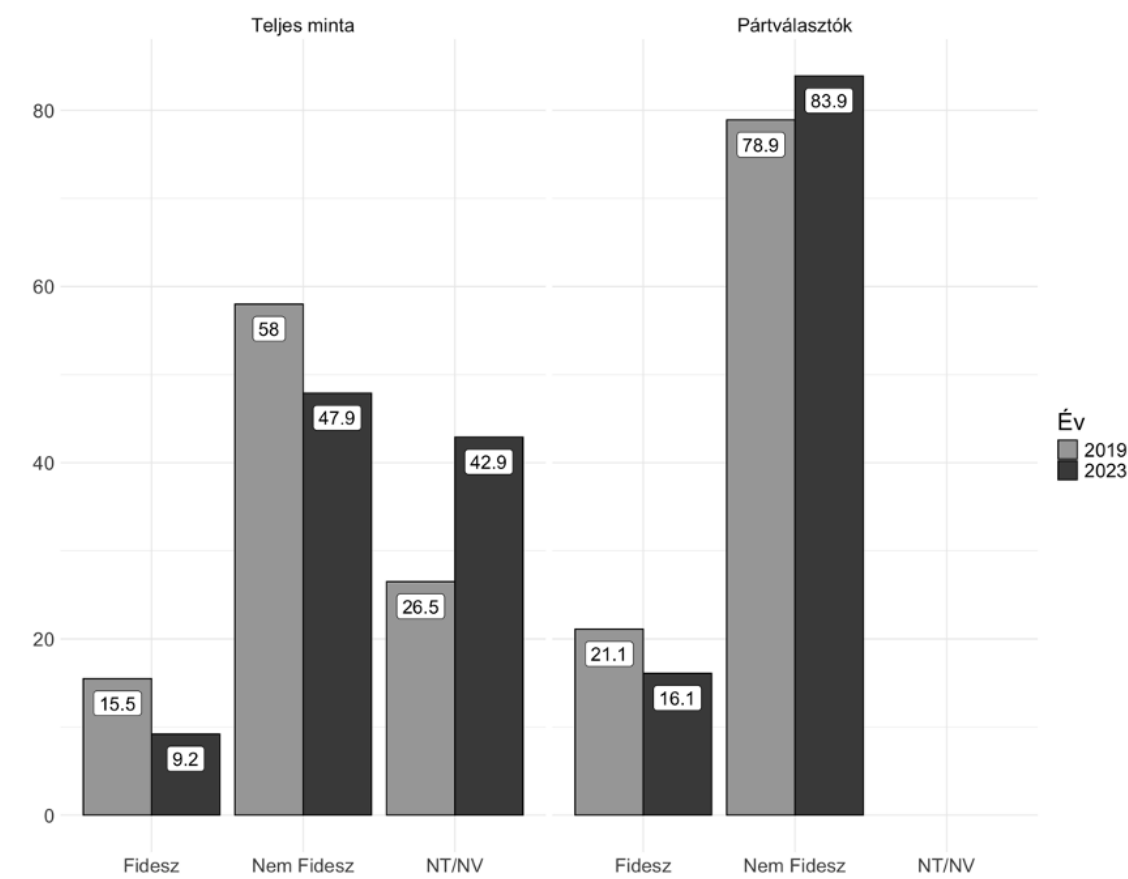
Ebben az elemzési részben is binomiális logisztikus regressziókat használtam. A főhatások mellett külön teszteltem a média kitettség és a 30 év alatti diplomás/egyetemista célcsoport változójának interakcióját.

Eredmények

Kik szavaznak a Fideszre az egyetemisták közül?

A 2019-es AFM kutatásban az összes válaszoló 16 százaléka mondta azt, hogy a Fideszre szavazna egy most vasárnapi választáson (lásd 1. ábra). Ez az érték magasabb volt, mint a korábbi hullámban mért kormánypárti preferencia (Kmetty, 2019). A 2024-es kutatásban a teljes egyetemista sokaságban a Fidesz preferencia lecsökkent 9 százalékra. A csökkenésben azonban az is szerepet játszott, hogy összességben jelentősen csökkent pártválasztók aránya a 2024-es felvételben. A 2019-es felvételben még csak a minta 27 százaléka nem mondott pártot a politikai preferencia kérdésre, ez az arány 2024-ben 40 százalék felé ment. A pártpreferencia „eltűnése” vélhetően nem az apolitikusság növekedése miatt volt, mivel a politikai érdeklődés átlaga alig mozdult a két adatfelvétel között. 2019-ben 3,1-es volt a politikai érdeklődés 1-5 skálán (5-ös jelentette a magasabb érdeklődést), míg 2024-ben 2,9. A politikai érdeklődés és a pártválasztás kapcsolata sem változott a két adatfelvétel között, mind a két felvétel szerint a pártot választók politikai érdeklődése 0,4/0,5 egységgel magasabb, mint azon válaszolóké, akik nem válaszoltak a pártválasztás kérdésre.

1. ábra. A Fidesz támogatottsága 2019-ben és 2023-ban a teljes mintán és a pártválasztók között

Forrás: Aktív Fiatalok, 2019 és Aktív Fiatalok, 2024. N=800.

A nemválaszolás ráadásul nemcsak a pártválasztás kérdés kapcsán nőtt meg a korábbi hullámokhoz képest, hanem más ideológia változók kapcsán is. A bal-jobb ideológia dimenzióan mindössze három százaléknyi válaszadó nem helyezte el magát 2019-ben; 2024-ben viszont már 16 százalék volt ugyanez az arány (lásd F1 ábra a függelékben). Bár a 2024-es ideológia változóban lévő adathiány miatt nehéz megbecsülni, hogy kik nem válaszoltak az adott hullám pártválasztás kérdésére, az adatok azt mutatják, hogy sem 2019-ben, sem 2024-ben nem különbözött a bal-jobb skálán 1–2 értéket adók (baloldaliak) és 6–7 értéket adók (jobboldaliak) pártpreferencia bemondási valószínűsége. Tehát az adatok nem indikálják azt, hogy a bal vagy jobboldali szavazók lettek-e inkább visszahúzódnak a pártpreferencia bemondása kapcsán, inkább egy általános tendenciát láthatunk. Azt viszont a bal-jobb skála vizsgálata mutatja, hogy volt egy jól látható eltolódás baloldali irányba az egyetemisták között. A 2019-es kutatásban a bal-jobb skálán a baloldaliak⁷⁶ ugyanannyian voltak, mint a jobboldaliak (15 vs 14 százalék), 2024-ben viszont már 12 százalékkal többen (23 vs 11 szá-

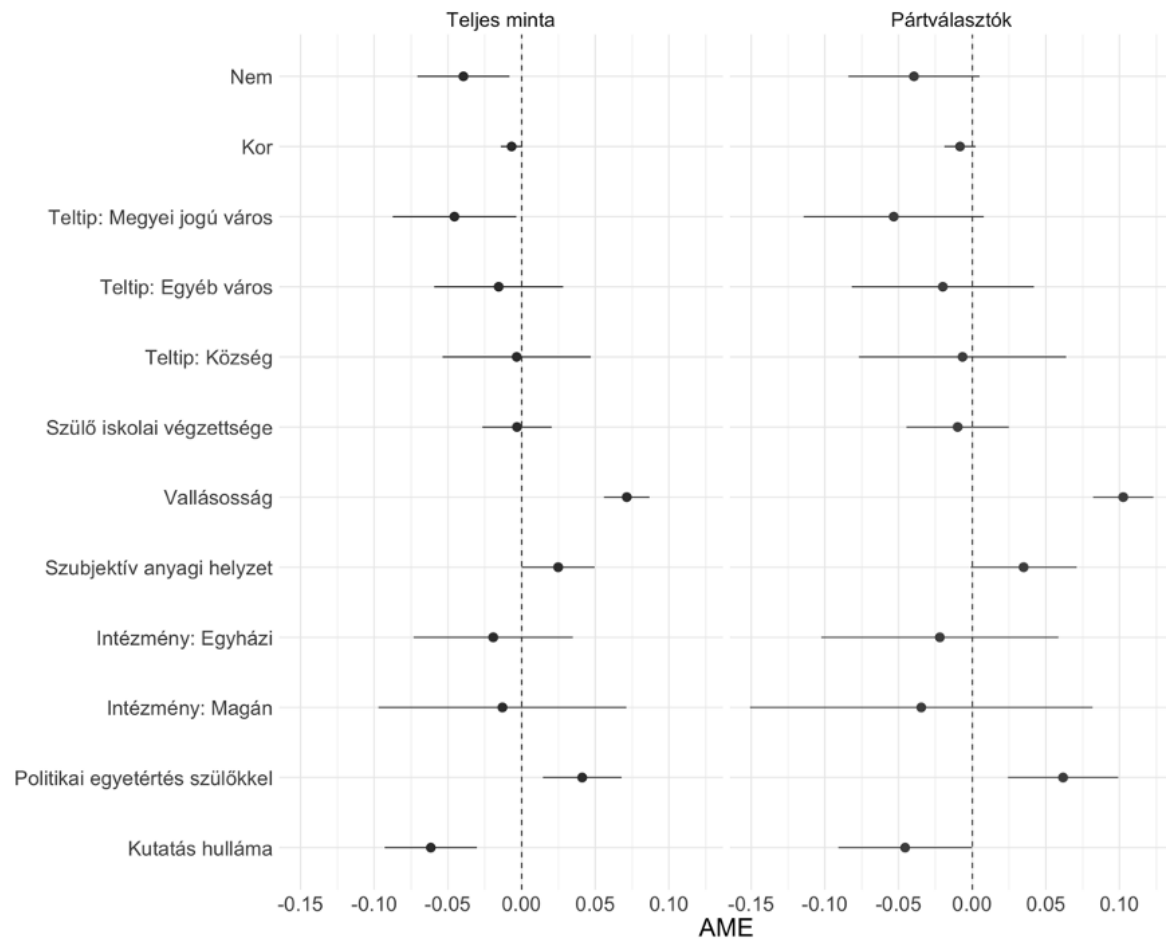
76 A skálán 1–2 értéket adók kerültek a baloldali kategóriába a 6–7 értéket adók pedig a jobboldali kategóriába.

zalék). Ez a bal-jobb eltolódás nemcsak a Fidesz szavazóbázisát érintheti, hiszen más jobboldali pártok is vannak a politikai palettán (például a Mi Hazánk, vagy korábban a Jobbik), de a Fidesz preferencia magyarázatában a jobboldaliság mindig kiemelt fontossággal szerepelt az AFM kutatás korábbi hullámai alapján (Kmetty, 2017; 2019).

Ahogy az eddigi elemzések előre vetítették, nemcsak a teljes népességben, hanem a pártválasztókön belül is csökkent a Fidesz támogatottsága. A 2019-es kutatásban a pártválasztók 21 százaléka jelölte a Fideszt, az AFM kutatás aktuális hullámában csak 16 százalékyian választották a kormánypártot. A látott csökkenés felveti, hogy vajon egy általános visszaesést látunk, vagy bizonyos háttérváltozók mentén differenciáltan csökkent a kormánypárt támogatottsága.

Első lépésben azokat a modelleket mutatjuk be, amikben az ideológia változók nem szerepelnek (lásd: 2. ábra és F1 tábla a függelékben).

2. ábra. A Fidesz pártpreferenciát magyarázó alapmodell – binomiális logisztikus regresszió, Átlagos Marginális Hatások (Average Marginal Effect-- AME), 2019, 2024

Forrás: Aktív Fiatalok, 2019 és Aktív Fiatalok, 2024. N=800.

A modellekben elsőként a kutatás hulláma változót fontos kiemelni. Ahogy a nyers eredmények is mutatták, a 2024-es hullámra szignifikánsan csökkent a Fideszre szavazók aránya az egyetemisták körében, az AME mutató⁷⁷ -0,06-as értéket vett fel a teljes mintára illesztett modellben. Ez azt mutatja, hogy a Fideszre szavazás esélye hat százalékkal volt alacsonyabb 2023-ban, a háttérváltozók kontrollja mellett. A kutatási hullám szignifikáns hatása a pártválasztók körében is megmaradt, bár az AME érték valamennyivel csökkent (-0.04).

A nem változó kapcsán azt látjuk, hogy a nők valamivel kisebb arányban szavaznának a Fideszre, mint a férfiak a teljes sokaságon belül. Ez a hatás viszont eltűnik, ha leszűkítjük a mintánkat a pártválasztókra. Egészen érdekes tendencia rajzolódik ki, ha megvizsgáljuk, hogy hogyan nézett ki a nemek közötti preferencia, ha külön választjuk a pártpreferenciára nem válaszolókat azoktól, akik nem a Fideszre szavaznának. 2019-ben a kérdezett neme nem mutatott összefüggést azzal a három kategóriás változóval, hogy nem „szavazva/nem a Fideszre szavazna/Fideszre szavazna”, a 2024-es hullámban viszont már szignifikáns volt ugyanez a változó (p=0,003, Cramer V=0,12). A Fidesz és a többi párt támogatói között fele-fele arányban voltak a nők és a férfiak, a pártot nem választók között viszont hatvan százalék volt a nők aránya, ami szignifikánsan magasabb, mint az 53 százalékyi mintán belüli arányuk. Ez az adat alátámasztja, hogy miért nem volt szignifikáns a nem hatása a pártválasztókra illesztett modellben.

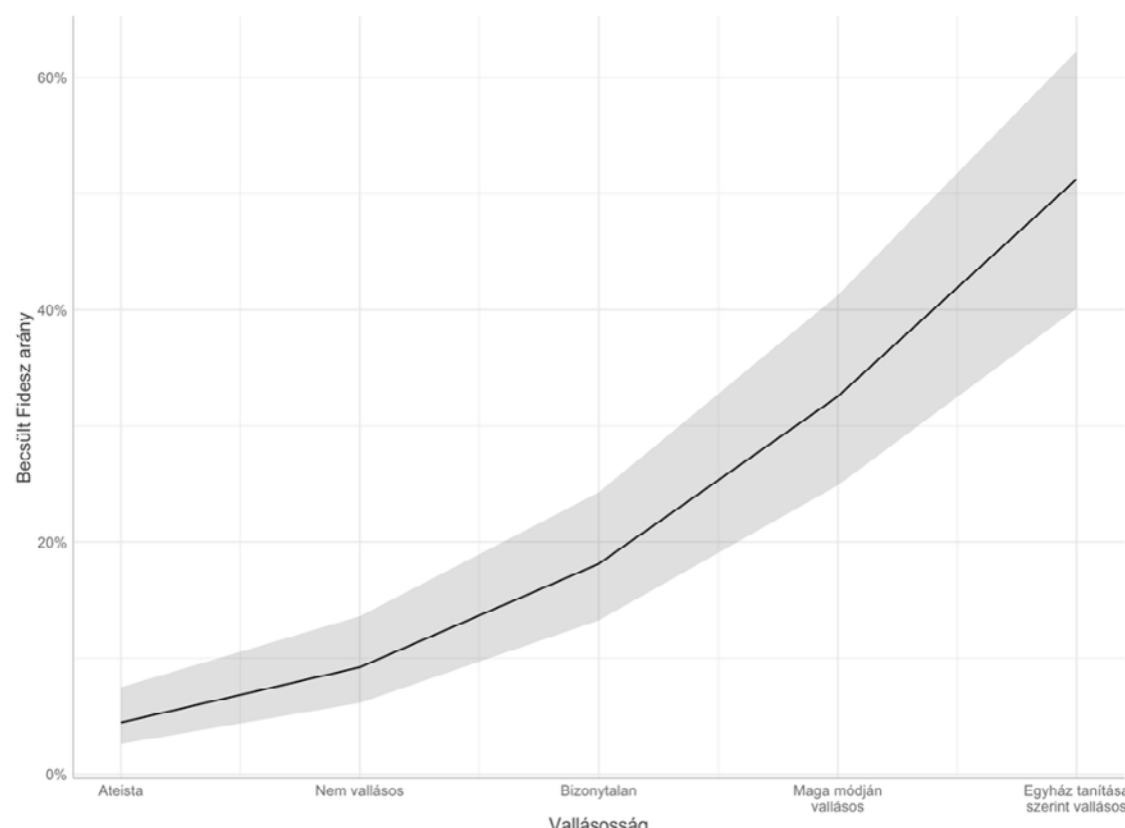
Általánosságban azt lehet mondani, hogy az összevont két kutatás háttérváltozói között a már korábbi hullámok kapcsán is megfigyelt tendenciákat láthatjuk. A megyei jogú városban lakó egyetemisták valamivel kisebb arányban támogatták a Fideszt, mint a budapestiek, de ez a különbség csak a teljes sokaságban volt szignifikáns, a pártválasztók között nem. Szintén a szignifikancia határ közelében billegett a szubjektív anyagi helyzet változó. A korábbi hullámok esetében is azt lehetett látni, hogy ez a hatás gyengén megjelenik a Fidesz szavazók egyetemista szavazói mögött. Ez különösen azért érdekes, mert a teljes magyar lakossági adatfelvételekben inkább az jellemző, hogy a rosszabb anyagi helyzetű csoportban szerepel jobban a Fidesz.

A két meghatározó változó a szülőkkel való politikai egyetértés volt és a vallásosság. Ez mind a teljes sokaságban, mind a pártválasztók között igaz volt. A pártválasztók között azok között, akik politikai kérdésekben egyetértettek a szüleikkel 25 százalék volt a Fidesz preferencia aránya, a szülőkkel nem egyetértők között pedig alig több mint 10 százalék a marginális becslések alapján. A vallás hatása még erősebb volt. Az egyház tanítása szerint vallásos egyetemisták több mint fele volt Fidesz szavazó a mintában, de a maga módján vallásos csoportban is 25 százalék volt a kormány-

77 Average Marginal Effect – Átlagos marginális hatás: A mutató azt méri, hogy átlagosan hogyan változik a függő változó értéke, ha a független változó nő eggyel a többi független változó kontrolja mellett.

párt támogatottsága, míg a nem vallásosak, illetve az ateisták csoportjában 10 százalék körül volt csak a Fidesz támogatottsága (3. ábra). A vallás kiemelkedő szerepét mutatja, hogyha kivesszük a pártválasztó modellből ezt a változót a 0,14-es R2 érték leesik 0,04-re.

3. ábra. A Fidesz becsült támogatottsága a vallásosság különböző csoportjaiban – marginális becslések

Forrás: Aktív Fiatalok, 2019 és Aktív Fiatalok, 2024. N=800.

Az ideológia skálák bevonása jelentősen növelni tudja a Fidesz szimpátiát vizsgáló modellek magyarázóerejét (lásd függelék, F2 tábla). Az ideológia skálákból elsősorban a bal-jobb skálának van szerepe a modellekben. Ahogy várható is volt, a magukat inkább jobboldalinak valók között szignifikánsan magasabb volt a Fidesz támogatottsága. Az ideológia skálák bevonása a modellbe jelentősen növelte a modellek magyarázóerejét, mind a teljes sokaságban, mind a pártválasztók között.

A független változók hatásmechanizmusának megváltozását a hullámok között interakciós modellekkel teszteltem. A kutatás hulláma változót és a többi független változó interakcióját vizsgáltam. Minden független változóra külön interakciós modellt futtattam. Az interakció egy esetben sem bizonyult szignifikánsnak, ami azt jelzi, hogy az egyetemisták Fidesz szimpátiája mögött, ugyanazok a tényezők álltak 2019-ben mint 2024-ben, és ezeknek a tényezőknek a hatáserőssége sem változott. Tehát a Fidesz gyengülése az egyetemisták között nem egyes speciális demográfiai/ideológia csoportokban történt, hanem általános tendencia volt.

Az elemzés második részében az általános kép után egy szűkebb témát veszünk vizsgálat alá, a magyar választók és ezen belül a fiatalok média kitétséget.

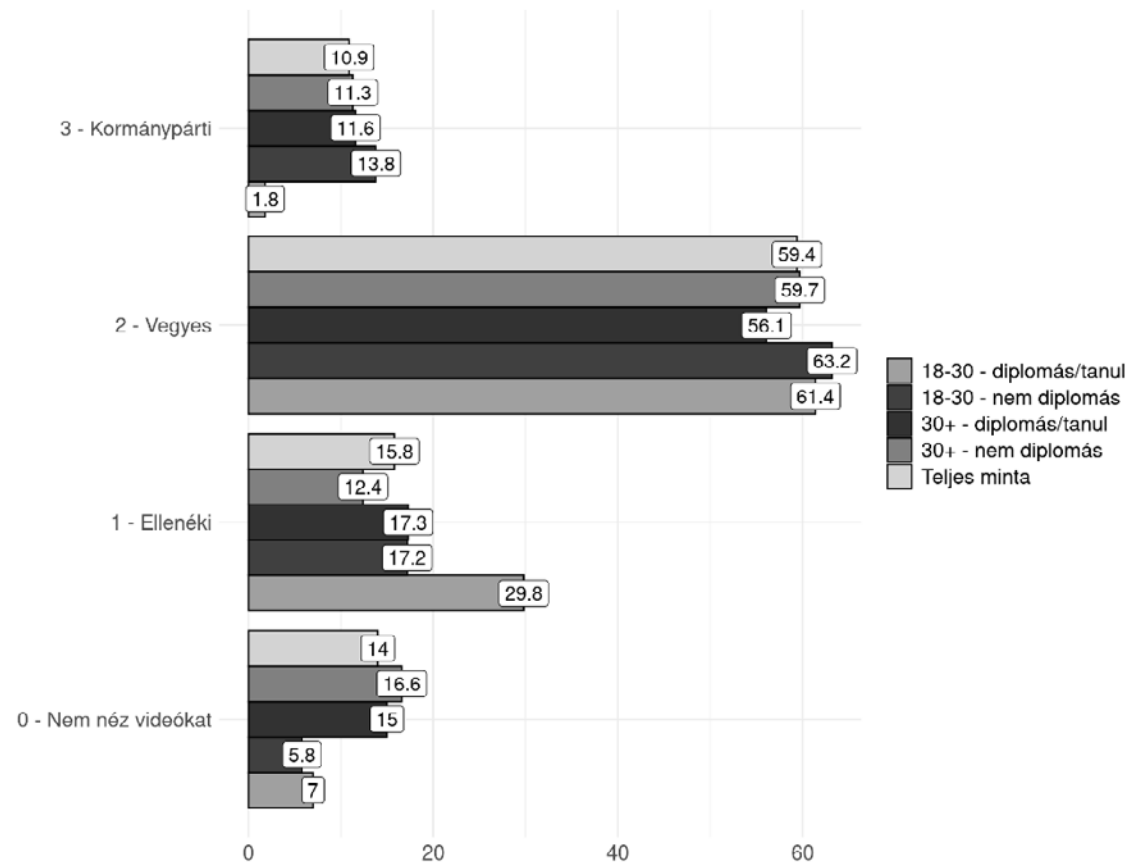
Buborékon innen és túl

A 2024-es AFM kutatás nem érintette a médiafogyasztást, de 2019-ben szerepeltek erre vonatkozó kérdések. A 2019-es kutatás szerint az online hírportálok jelentették az elsődleges tájékoztatói forrást a hallgatóknak, és azok, akiknek a legfontosabb orientációs oldaluk kormánypárti oldalak voltak nagyobb valószínűséggel szavaztak a Fideszre (Kmetty-Szabó 2021).

Az AFM 2019-es hullámában a hírfogyasztás szempontjából két elsődleges híroldalt kellett felsorolni a résztvevőknek, nem volt látható a teljes spektrum. A médiakitétség részletes vizsgálatához az adatdonációs adatfelvételtől a YouTube megtekintési adatokat használtam fel. A 2024-es AFM kutatásból azt lehet tudni a tartalomfogyasztásról, hogy a kérdezettek 75 százaléka a YouTube-ot, TikTokot és más videómegosztó szolgáltatásokat használ elsősorban tartalomfogyasztásra. A YouTube fontos szerepét megerősíti az adatdonációs kutatásunk első adatfelvétele is, amiben a donációs hajlandóságot mértük fel 2022-ben. Ebben az adatfelvételen a 30 év alattiak 86 százaléka mondta, hogy heti rendszerességgel használja a YouTube-ot, míg a TikTok esetében ez a szám 40 százalék alatti volt. A YouTube egyáltalán nem kizárólagos információforrás, de az adatok alapján a fiatalok nagy része rendszeresen használja. Ahogy a módszertani részben leírtam, a mostani elemzésben azokra fókuszálunk az adatdonációs felvételtől, akik néztek 2018 után tartalmat a YouTube-on. Ez összesen 682 fő volt.

A teljes mintában a 14 százaléka volt a kérdezetteknek, aki kevesebb, mint 5 politikai videót nézett meg a vizsgált időszakban. Ez az arány a 30 év alatti diplomás/egyetemista csoportban mindössze hét százalék volt, ami jelzi ennek a csoportnak az aktívabb tartalomfogyasztását. A politikai tartalmak pártosságát mutató képzett változónk az átlaga -0,05 volt, ami azt jelzi, hogy a YouTube-on általánosságban vegyes volt a tartalomfogyasztás. Ez az érték nem különbözött a 30 év alatti diplomás/egyetemista csoportban. A nulla közeli átlagos értékek azonban úgy is kijöhetnek, hogy az emberek fele csak ellenzéki a másik fele pedig csak kormánypárti YouTube-csatornákat néz. Ezért érdemes megvizsgálni, hogy ha bekezeljük a mutatót milyen megoszlást kapunk. A -0,5-nél kisebb pártos médiafogyasztási értékkel rendelkezőket az ellenzéki tartalomfogyasztók közé soroltuk a +0,5 felettiek pedig a kormánypártiak közé, a köztes csoport pedig a vegyes kategóriába került (4. ábra).

4. ábra. Politikai tartalomfogyasztási típusok a YouTube-on.

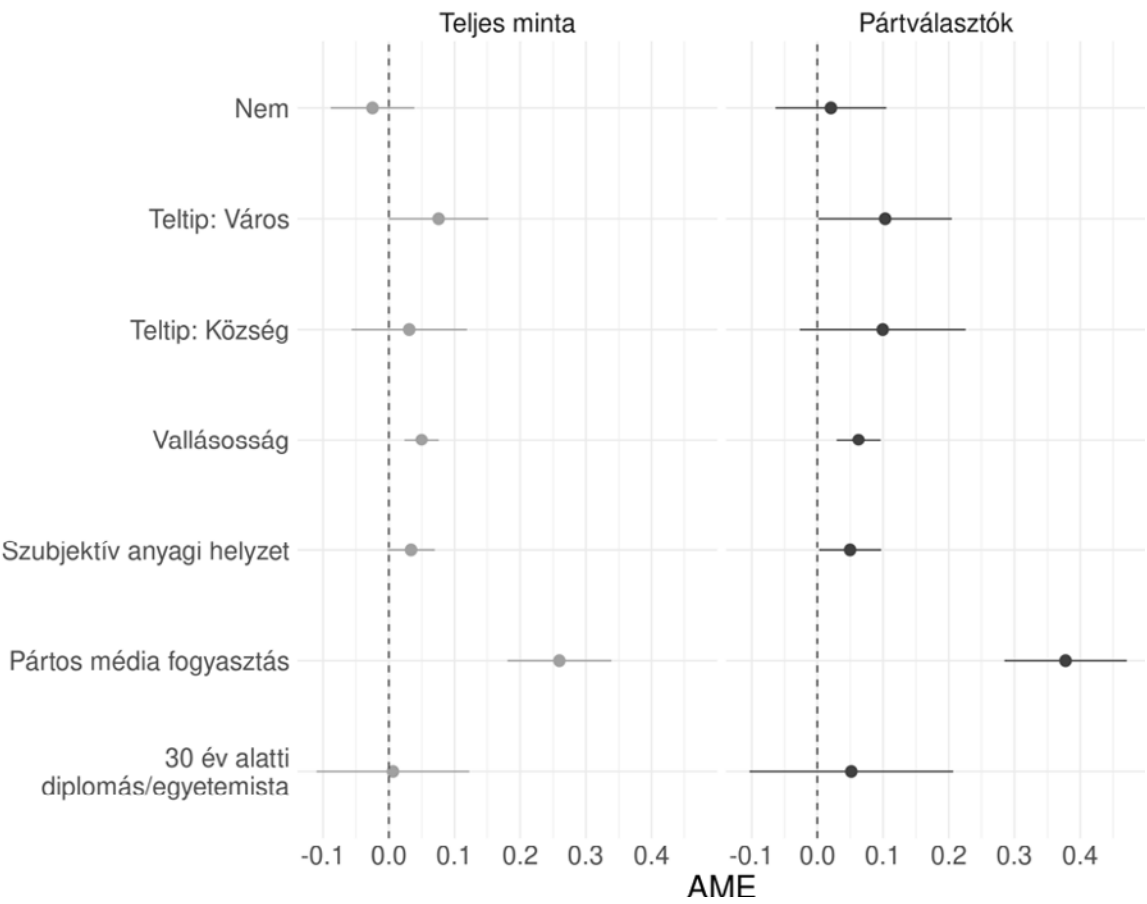

A YouTube-on tartalomfogyasztók többségére (59 százalék) inkább vegyes nézési szokások jellemzők. Valamennyivel többen voltak azok, akik többségében ellenzéki csatornákon néztek videókat (16 százalék) azokhoz képest, akik elsősorban kormánypárti csatornákat részesítettek előnyben (11 százalék). A 2019-es AFM felvételben a két elsődleges híroldal alapján közel 50 százalék tájékozódott ellenzéki forrásokból és mindössze hét százalék kormányközeli forrásokból – tehát a YouTube adatok egy sokkal vegyesebb tájékozódási struktúrát mutatnak még akkor is, ha a módszertani különbségek miatt nehéz a két adatsor direkt összehasonlítása. Korcsoport és végzettség szerinti bontást vizsgálva azt látjuk, hogy minden csoportban több az elsődlegesen ellenzéki csatornákról tájékozódók aránya a kormánypártihoz képest, de a legnagyobb különbség a 30 év alatti diplomás/tanuló csoportban rajzolódott ki.

A tanulmányunk szempontjából fontos kutatási kérdés viszont nem a pártos nézéssel kapcsolatos mutató megoszlása, hanem az, hogy a Fidesz szavazók (és különös tekintettel a 30 év alatti diplomás/egyetemista Fidesz szavazók) esetében összefügg-e ez a kérdés a kormánypárti szavazással. Az első modellben az összes válaszolón belül néztük a Fidesz szavazók arányát magyarázó változókat, a második modellben pedig a pártválasztókon belül. A modellekben a pártos médiafogyasztás folytonos változatát használtuk – azoknál, akiknek nem volt tartalomfogyasztása 0-val pótoltuk az adathiányt. A modellbe bevontuk kontrol változóként a nemet, a telepü-

léstípust, a vallást és a szubjektív anyagi helyzet változót (lásd módszer-tan).

5. ábra. A Fidesz pártpreferenciát magyarázó modell – binomiális logisztikus regresszió, Átlagos Marginális Hatások (Average Marginal Effect – AME), Adatdo-nációs adatok, 2023

Mind a teljes sokaságra, mind a pártválasztókra illesztett modell kapcsán ugyanazokat a változókat látjuk szignifikánsnak, bár a pártválasztók esetében erősebb a modell (5. ábra és M3 tábla a függelékben). A vallásosság szerepe ebben az adatfelvételben is látszik, illetve a jobb szubjektív anyagi helyzet is szignifikánsan növelte a Fidesz preferencia arányát. Az, ha valaki a 30 év alatti diplomás/egyetemista csoportban volt nem változtatott a preferencián. Mind a célcsoport, mind a szubjektív anyagi helyzet kapcsán érdemes megjegyezni, hogy egy sokat internetező mintáról van szó. Ebben a mintában nem jelennek meg az online térből kieső, alacsonyabb végzettségű rosszabb társadalmi helyzetű csoportok, ahol a Fidesznek erős szavazói bázisa van. A pártos médiafogyasztás jól láthatóan fontos tényező a preferenciában. A teljes sokaság esetében 0.26, míg a pártválasztók modelljében 0.38 volt az átlagos marginális hatás. Ez azt jelenti, hogy a modell alapján a pártválasztók csoportjában azok között, akik csak ellenzéki csa-

tornákat néznek, mindössze 3 százalék a Fideszre szavazás valószínűsége, míg a csak kormánypárti csatornákat nézők esetében 70 százalék felett.

Ha a pártválasztók modelljéből kivesszük a médiafogyasztás változót a modell magyarázóereje a felére esik vissza (0.22 vs 0.11), míg a vallás esetében csak 0,04-es értékkel csökken az R2 érték. Tehát a tartalomfogyasztással jobban összefügg a Fidesz szimpátia, mint a vallásossággal. A kutatás szempontjából a legfontosabb kérdés viszont az, hogy a 30 év alatti diplomások csoportjában ehhez képest hogyan működik a pártos tartalomfogyasztás. Ezt a kérdést egy interakciós modellel vizsgáltam. Az interakció sem a teljes mintán, sem a pártválasztók között nem volt szignifikáns. Tehát a 30 év alatti diplomás/egyetemista csoport esetében a pártos tartalomfogyasztás a YouTube-on hasonlóan függ össze a preferenciával, mint a teljes mintában. Ez az eredmény arra utal, hogy ebben a csoportban is kifejezetten erős lehet a tartalomfogyasztás magyarázó ereje, ha megfelelő módon mérni tudjuk a kutatásainkban.

Összegzés és diszkusszió

A 2024-es AFM kutatás fiataljainak politikai alapélménye, hogy egy Fidesz vezette országban élnek. Nemzetközi összehasonlításban is egyedülálló a nyugati országok fiatalságának körében, hogy ilyen politikai szocializációs kontextusban nőjenek fel, ezért kifejezetten érdekes kérdés, hogy mik azok a tényezők, amik a Fidesz felé, vagy a Fidesztől eltolja a fiatalokat. A 2024-es kutatás nem tud sok újat mondani ennek kapcsán 2019-hez képest. Továbbra is elsődlegesen a vallás és másodlagosan a szülőkkel való politikai egyetértés, ami meghatározó a kormánypárti szimpátiában. Bár a háttérváltozók hatása állandónak bizonyult, mind a teljes, mind a pártválasztók körében gyengült a Fidesz. Annyit érdemes megjegyezni, hogy a 2024-es adatfelvétel pont a választási ciklus közepére esett. Ha visszanezünk a 2010 óta eltelt időszakra, akkor általánosságban azt lehet mondani, hogy mindig a ciklus közepén produkálta a leggyengébb közvéleménykutatási eredményeket a kormánypárt.

Az elemzésem másik vizsgált kérdése a média kitettségére fókuszált és ennek szerepére a pártszimpátiában. A Fidesz és a Fidesz körüli holdudvar az elmúlt években nagy energiát és rengeteg erőforrást fordított arra, hogy az online térben csökkentse a lemaradását. Főleg a fiatal, kevésbé megkövesedett politikai nézettel rendelkező csoportok esetében lehet fontos az, hogy milyen médiatartalmakat fogyasztanak. Egy nemzetközi szinten is unikális adatfelvételre építve megvizsgáltam, hogy a YouTube-on milyen politikai/közéleti videókat néznek az emberek és ez hogyan függ össze a pártpreferenciával. Az eredményeink azt mutatják, hogy a többség vegyesen tájékozódik a YouTube-on, de valamivel több az ellenzéki média buborékban lévő aránya, mint a kormánypártiaké. A Fidesz pártpreferenciával erősen összefüggött a pártos, kormánypárti videónézés, főleg a pártválasztók között. A harminc év alatti diplomások/egyetemisták csoportjában ez a hatás nem különbözött a teljes mintában mért tendenciáktól. Bár az ok-okozat nem megállapítható egy ilyen részben keresztmetszeti adat esetében (párt-

preferenciánk csak egy időszakból van), de a mért hatás a vártnál nagyobb volt, ami mutatja a médiafogyasztás és a politikai preferencia erős összefonódását. Az eredményeink azt is mutatják, hogy a digitális viselkedési adatok összekapcsolva a survey adatokkal a korábbi megközelítésekhez képest sokkal finomabban tudják kimutatni a változók összefonódását. Az adataink azt nem tudják megmutatni, hogy sikeres vagy sikertelen volt a Fidesz online térnyerése, az viszont látszik, hogy annyit biztos sikerült elérni, hogy az elkötelezett kormánypárti szavazóknak már van elég felület arra, hogy ne kelljen kilépni a buborékjukból. Ez 2018-ban még nem volt ilyen egyértelmű (Janky et al., 2019).

Támogatás

A kutatás az NKFIH-tól nyert támogatást „OTKA” kutatási témapályázaton (K_23). A kutatás azonosítója: K 147329.

Hivatkozott irodalom

Bauer, B. – Szabó, A. (szerk.) (2005): *Ifjúság2004 Gyorsjelentés*. Budapest, Mobilitás Ifjúsági iroda.

Bauer, B. – Szabó, A. (szerk.) (2009): *Ifjúság2008 Gyorsjelentés*. Budapest, Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézet.

Chen, Y. – Kmetty, Z. – Iñiguez, G., – Omodei, E. (2024): *The Public that Engages Invisibly: What Visible Engagement Fails to Capture in Online Political Communication*. [Kézirat] DOI: 10.31235/osf.io/mv24c_v2.

Guess, A. M. (2021): (Almost) Everything in Moderation: New Evidence on Americans' Online Media Diets. *American Journal of Political Science*, 65(4): 1007-1022.

Guess, A. M. – Barberá, P. – Munzert, S. – Yang, J. (2021): The consequences of online partisan media. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 118(14). DOI: 10.1073/pnas.2013464118. Janky, B. – Kmetty, Z., – Szabó, G. (2019): Mondd kire figyelsz, megmondom mit gondolsz! Politikai tájékozódás és véleményformálás a sokcsatornás kommunikáció korában. *Politikatudományi Szemle*, 28(2): 7-33.

Kmetty, Z. (2014): Fiatal, vallásos és Fideszes. In Szabó, A. (szerk.): *Racionálisan lázadó hallgatók II. Apátia – Radikalizmus – Posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében*. Budapest-Szeged, Belvedere-MTA TK PTI. . 181-195.

Kmetty, Z. (2017): Elkötelezettek...: A Fidesz egyetemista szavazóbázisának struktúrája. In Szabó, A. – Oross, D. (szerk.): *Csendesek vagy lázadók? A hallgatók politikai orientációi Magyarországon*. Budapest-Szeged, Belvedere Meridionale-MTA TK PTI. 160-175.

Kmetty, Z. (2019): A narancs árnyalatai – Fiatal és idős Fidesz szavazók diplomán innen és túl. In Szabó, A. – Susánszky, P. – Oross D. (szerk.): *Mások vagy ugyanolyanok. A hallgatók politikai aktivitása, politikai orientációja Magyarországon*. Prága-Budapest-Szeged, Heinrich Böll Stiftung-TK PTI-Belvedere Meridionale. 145-162.

Kmetty, Z. – Szabó, A. (2021): Út a Fideszhez: Politikai szocializációs utak a pártválasztáshoz a magyar egyetemisták körében. *Politikatudományi Szemle*, 30(4): 29-58.

Kmetty, Z. (2021): Új utak a társadalom megismerésében. *METSZETEK-Társadalomtudományi folyóirat*, 10(3): 6-26.

Mangold, F. – Schoch, D. – Stier, S. (2024): Ideological self-selection in online news expo-

sure: Evidence from Europe and the US. *Science Advances*, 10(37): DOI: 10.1126/sciadv.adg9287.

Mráz, Á. S. (2018): Fiatal magyar választók. In Székely, L. (szerk.): *Magyar fiatalok a Kárpát-Medencében. Magyar Ifjúság Kutatás 2016*. Budapest, Kutatópont. 459–478.

Nelson, J. L. – Webster, J. G. (2017): The myth of partisan selective exposure: A portrait of the online political news audience. *Social media+ society*, 3(3): DOI: 10.1177/2056305117729314.

Oross, D. (2013): Társadalmi közérzet, politikához való viszony. In Székely L. (szerk.): *Magyar Ifjúság 2012. Tanulmánykötet*. Budapest, 2013 Kutatópont.

Pariser, E. (2011): *The filter bubble: How the new personalized web is changing what we read and how we think*. New York, The Penguin Press.

Reiner, R. – Oross, D. – Keil, A. (2012): Trendforduló: Új fejezet a Fidesz és a legfiatalabb választó korosztály kapcsolatában? In Szabó, A. (szerk.): *Racionálisan Lázadó Hallgatók, 2012. Apátia – Radikalizmus – Posztmaterializmus. A Magyar Egyetemisták és Főiskolások körében I.* Szeged, Belvedere Meridionale. 183-202.

Skovsgaard, M. – Shehata, A. – Strömbäck, J. (2016): Opportunity structures for selective exposure: Investigating selective exposure and learning in Swedish election campaigns using panel survey data. *The International Journal of Press/Politics*, 21(4): 527-546.

Szabó, A. (2019): *A magyar egyetemisták és főiskolások politikai integrációja 2019-ben*. Prága, Heinrich Böll Stiftung.

Szabó, A. (2025): A 2024-es Aktív Fiatalok Magyarországon kutatás módszertana. In: jelen kötetben.

Szabó, A. – Bauer, B. – Laki, L. – Nemeskéri, I. (2002): *Ifjúság2000. Tanulmányok I.* Budapest, Nemzeti Ifjúságkutató Intézet.

Szabó, A. – Sebestyén, A. Oross, D. – Susánszky, P. (2025): A „fotelforradalmárok” lázadása. In: jelen kötetben.

Szabó, G. – Kiss, B. (2012): Trends in political communication in Hungary: A postcommunist experience twenty years after the fall of dictatorship. *The International Journal of Press/Politics*, 17(4): 480-496.

Terren, L., – Borge-Bravo, R. (2021): Echo Chambers on Social Media: A Systematic Review of the Literature. *Review of Communication Research*, 9: 99-118.

Thorson, K., – Wells, C. (2016): Curated flows: A framework for mapping media exposure in the digital age. *Communication Theory*, 26(3): 309-328.

Van Aelst, P. – Strömbäck, J. – Aalberg, T. – Esser, F. – De Vreese, C. – Matthes, J. – Stanyer, J. (2017): Political communication in a high-choice media environment: a challenge for democracy? *Annals of the International Communication Association*, 41(1): 3-27.

Weeks, B. E. – Lane, D. S. – Kim, D. H. – Lee, S. S., – Kwak, N. (2017): Incidental exposure, selective exposure, and political information sharing: Integrating online exposure patterns and expression on social media. *Journal of computer-mediated communication*, 22(6): 363-379.

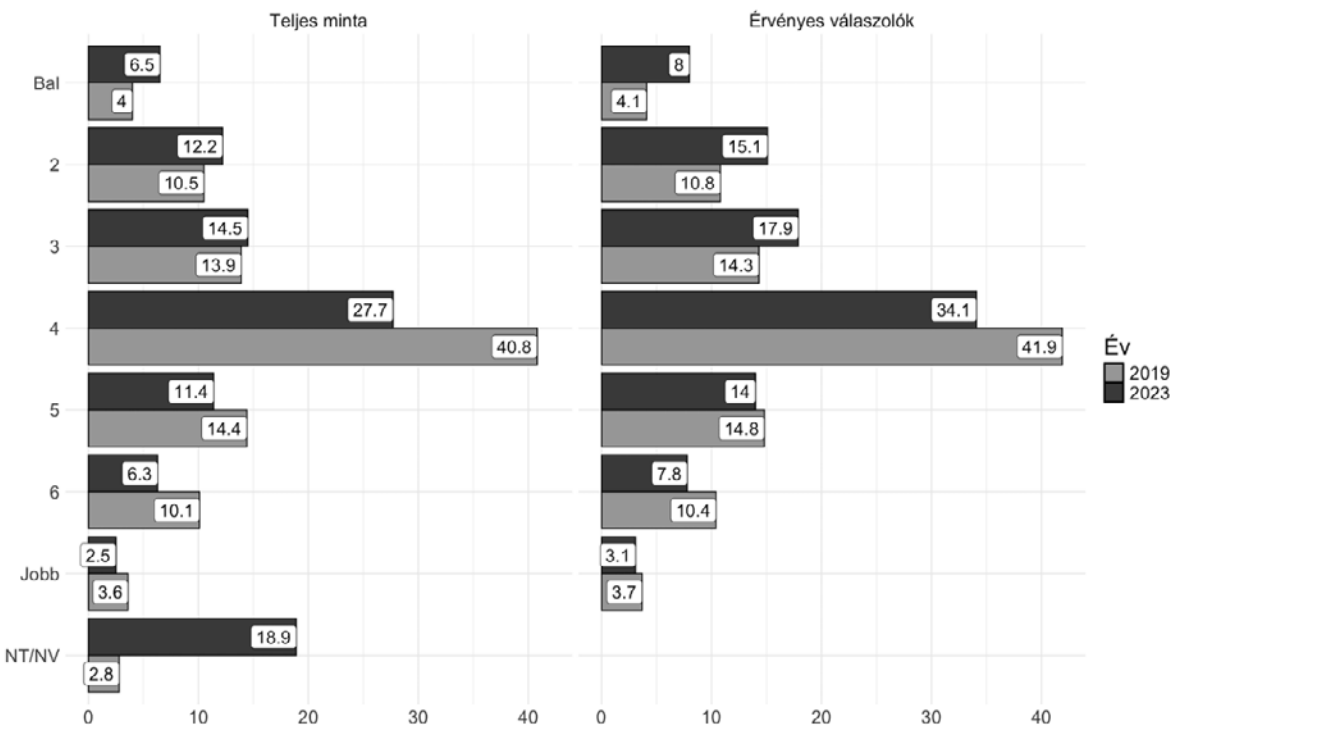
Wojcieszak, M. – de Leeuw, S. – Menchen-Trevino, E., – Lee, S. – Huang-Isherwood, K. M., – Weeks, B. (2023): No polarization from partisan news: Over-time evidence from trace data. *The International Journal of Press/Politics*, 28(3): 601-626.

Online források

Medián 2022. <https://www.facebook.com/median.hu/posts/3275767629335146> (utolsó letöltés ideje: 2025. 04. 07.)

Függelék

F1 ábra. A Bal-jobb ideológia dimenzió megoszlása 2019-ben és 2023-ban a teljes mintán és a kérdésre érvényesen válaszolók között

F1 táblázat. A Fidesz pártpreferenciát magyarázó alapmodell – binomiális logisztikus regresszió, AFM adatok 2019, 2024

	Teljes minta			Pártválasztók		
	Esély-hányados	CI	p	Esély-hányados	CI	p
Konstans	0,03	0,00 – 0,34	0,005	0,02	0,00 – 0,30	0,004
Nem	0,67	0,48 – 0,92	0,013	0,74	0,53 – 1,04	0,084
Kor	0,93	0,86 – 1,00	0,068	0,94	0,86 – 1,02	0,126
Teltip: Budapest - referencia						
Teltip: Megyei jogú város	0,61	0,39 – 0,96	0,034	0,66	0,41 – 1,06	0,09
Teltip: Egyéb város	0,86	0,56 – 1,31	0,485	0,86	0,55 – 1,36	0,527
Teltip: Község	0,97	0,60 – 1,55	0,896	0,95	0,57 – 1,58	0,855
Szülő iskolai végzettsége	0,97	0,76 – 1,24	0,792	0,93	0,71 – 1,21	0,577
Vallásosság	2,09	1,79 – 2,47	<0,001	2,18	1,84 – 2,60	<0,001
Szubjektív anyagi helyzet	1,29	1,00 – 1,68	0,05	1,3	0,99 – 1,72	0,058
Intézmény: Állami - referencia						
Intézmény: Egyházi	0,81	0,42 – 1,47	0,509	0,84	0,42 – 1,58	0,606
Intézmény: Magán	0,87	0,31 – 2,06	0,771	0,76	0,26 – 1,94	0,585
Politikai egyetértés szülőkkel	1,53	1,16 – 2,02	0,003	1,6	1,20 – 2,14	0,001
Kutatás hulláma	0,53	0,38 – 0,73	<0,001	0,71	0,50 – 1,00	0,05
Esetszám	1607			1055		
R2 Tjur	0,107			0,143		

F2 táblázat. A Fidesz pártpreferenciát magyarázó ideológia változókkal kiegészített modell – binomiális logisztikus regresszió, AFM adatok 2019, 2024

	Teljes minta			Pártválasztók		
	Esély-hányados	CI	p	Esély-hányados	CI	p
Konstans	0	0,00 – 0,04	<0,001	0	0,00 – 0,04	<0,001
Nem	0,99	0,69 – 1,42	0,96	1,08	0,73 – 1,59	0,696
Kor	0,93	0,85 – 1,01	0,094	0,94	0,85 – 1,03	0,175
Teltip: Budapest - referencia						
Teltip: Megyei jogú város	0,54	0,32 – 0,88	0,015	0,6	0,35 – 1,02	0,06
Teltip: Egyéb város	0,81	0,51 – 1,29	0,378	0,8	0,48 – 1,32	0,38
Teltip: Község	1,03	0,61 – 1,72	0,924	1,04	0,59 – 1,82	0,889
Szülő iskolai végzettsége	0,92	0,70 – 1,21	0,534	0,84	0,62 – 1,14	0,251
Vallásosság	1,76	1,49 – 2,09	<0,001	1,83	1,53 – 2,21	<0,001
Szubjektív anyagi helyzet	1,2	0,91 – 1,59	0,193	1,27	0,94 – 1,72	0,125
Intézmény: Állami - referencia						
Intézmény: Egyházi	0,74	0,35 – 1,43	0,389	0,88	0,41 – 1,78	0,736
Intézmény: Magán	0,79	0,26 – 2,05	0,65	0,64	0,20 – 1,82	0,433
Politikai egyetértés szülőkkel	1,6	1,18 – 2,18	0,003	1,66	1,20 – 2,30	0,002
Kutatás hulláma	1,58	1,36 – 1,83	<0,001	1,51	1,30 – 1,76	<0,001
Bal-jobb skála	1,47	1,29 – 1,68	<0,001	1,5	1,31 – 1,72	<0,001
Liberális-konzervatív skála	0,94	0,82 – 1,08	0,403	0,95	0,82 – 1,10	0,473
Mérsékelt-radikális skála	0,68	0,47 – 0,98	0,038	0,82	0,55 – 1,21	0,326
Esetszám	1443			1003		
R2 Tjur	0,228			0,276		

F3 táblázat A Fidesz pártpreferenciát magyarázó alapmodell – binomiális logisztikus regresszió, Adatdonációs adatok, 2023

	Teljes minta			Pártválasztók		
	Esély-hányados	CI	p	Esély-hányados	CI	p
Konstans	0,03	0,01 – 0,10	<0,001	0,04	0,01 – 0,13	<0,001
Nem	0,85	0,56 – 1,29	0,444	1,12	0,70 – 1,80	0,631
Telтип: Budapest - referencia						
Telтип: Város	1,68	0,98 – 3,00	0,067	1,81	1,00 – 3,37	0,055
Telтип: Község	1,26	0,66 – 2,45	0,492	1,77	0,86 – 3,73	0,125
Vallásosság	1,39	1,17 – 1,66	<0,001	1,42	1,17 – 1,74	<0,001
Szubjektív anyagi helyzet	1,25	0,99 – 1,59	0,066	1,32	1,01 – 1,74	0,042
Pártos média fogyasztás	5,54	3,17 – 9,94	<0,001	8,33	4,44 – 16,30	<0,001
30 év alatti diplomás/ egyetemista	1,04	0,46 – 2,17	0,916	1,34	0,54 – 3,13	0,514
Esetszám	657			428		
R2 Tjur	0,112			0,202		

BÍRÓ-NAGY ANDRÁS – SEBESTYÉN ANNAMÁRIA:

Ingatag pártpreferenciák, növekvő közéleti aktivitás, stabil értékrend: progresszív egyetemisták Magyarországon

Bevezetés

Az Aktív Fiatalok Magyarországon kutatássorozat baloldali és liberális fiatalokról szóló tanulmányai (Bíró-Nagy, 2012; 2014; 2017; Böcskei, 2014; 2017; Galgóczi, 2019; Szabó, 2019b) egy folyamatos változásban lévő politikai blokkról készítettek pillanatfelvételeket. A korábbi kutatási hullámokban ugyanakkor közös volt, hogy egy jelentős méretű – 2011 és 2019 között rendre 40 százalék körüli – progresszív szavazótábort találtak, amely világosan felosztható volt az *established* baloldal pártjaira (Magyar Szocialista Párt, Demokratikus Koalíció) és a nemcsak a kormányt, hanem a hagyományos baloldalt is kihívó új ellenzéki szereplőkre (először az LMP, majd az Együtt, még később a Momentum is hasonló ambíciókkal lépett a színre).

A gyakran változó ellenzéki pártrendszer ellenére stabilnak bizonyultak az erőviszonyok e kettős felosztásban: az újonnan feltűnő politikai erők mindig a hagyományos baloldalnál jóval nagyobb támogatottsággal robbantak be a magyar politikába, egészen addig, amíg egy újabb párt hasonló lendülettel át nem vette a vezető szerepet a progresszív hallgatók között. A radikális átrendeződések mértékét jól jelzi, hogy míg a 2010-es évek elején (a Párbeszéd kiválása és az Együtt megjelenése előtt) az LMP 30 százalékon állt a pártot választani tudó biztos szavazó egyetemisták körében, addig 2024-ben már csak a 2 százalékuk támogatta. A semmiből robbant be és a 2014-es választások előtt 23 százalékon állt az Együtt, majd helyét az évtized végén a Momentum vette át és vált az egyetemista progresszív fiatalok reménységévé, ugyanazon a támogatottsági szinten, mint korábban az Együtt.

Mindeközben lassú eróziónak indult a hagyományos baloldal táborá: 2011–2012-ben még a biztos szavazó felsőoktatási hallgatók 13 százaléka támogatta az MSZP-t és a DK-t, a 2010-es évek közepétől az évtized végéig 7–8 százalékon stagnált a két párt együttes népszerűsége, és 2024 elején már csak az egyetemisták 5 százaléka szavazott volna a hagyományos baloldal pártjaira. (1. táblázat) ⁷⁸

78 A magát a baloldali-liberális ellenzék részének nem tekintő, azonban a progresszív szavazótáborba 2024-ben jelentősen beleharapó Magyar Kétfarkú Kutya Párttal és annak szavazótáborával e kötetben Farkas Eszter elemzése átfogóan foglalkozik.

1. táblázat. Progresszív szavazók a biztos pártválasztó nappali tagozatos, felsőoktatásban tanuló diákok körében, 2011/12–2024⁷⁹ (százalékos megoszlás)

	2011/12	2013	2015	2019	2024
DK	5	2	4	3	5
MSZP	8	5	4	4**	0,4
LMP	30	13	25	12	2
Együtt'14	-	23*	5	-	-
P	-		1	-	3
Momentum	-	-	-	22	22
A baloldali és a liberális pártok szavazói összesen	43	42	39	40	32
N (Pártot választani tudó biztos szavazók)	884	741	461	587	460

*Együtt'14 és a Párbeszéd szavazói együtt lettek mérve

**MSZP és a Párbeszéd együtt lett mérve

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2011–2024.

A rendkívül volatilis ellenzéki pártpreferenciákat támasztja alá 2024-es eredményünk is, miszerint tízből négy baloldali-liberális fiatal arról nyilatkozott, hogy az elmúlt egy-két évben változott az a párt, amire leadná a szavazatát.

E tanulmányban azt vizsgáljuk, hogy milyen társadalmi-demográfiai háttérrel rendelkeznek, illetve milyen közéleti aktivitás és értékrend jellemzi azokat az egyetemi hallgatókat, akik 2024-ben a DK-t, a Momentumot, az MSZP-t és a Párbeszéd-Zöldeket – összefoglalóan a baloldali és a liberális politikai pártokat – jelölték meg kedvenc pártjukként. Milyen háttérből érkeznek, mennyire érdeklődnek a politika iránt? Milyen pozíciót foglalnak el az értékrendet illető kérdésekben, és hova helyezik magukat a bal-jobb és a konzervatív-liberális skálán? Milyen változások történtek a progresszív táborban az elmúlt évtizedben? A 2024-es és a korábbi Aktív Fiatalok kutatások eredményeinek összehasonlításával ezekre a kérdésekre adunk választ.

A baloldali és a liberális pártok hallgatói támogatóinak társadalmi-demográfiai háttere

Az Aktív Fiatalok Magyarországon (a továbbiakban: AFM) kutatássorozat a kezdetektől fogva komoly figyelmet fordít az önmagukat baloldalinak, bal-középnek vagy liberálisnak tartó pártok társadalmi hátterének vizsgálatára (Bíró-Nagy, 2012; 2014; 2017; Böcskei, 2014; 2017; Galgóczi, 2019; Szabó, 2019b). Az első három adatfelvétel (2011/12, 2013, 2015) alapján született elemzések legfontosabb tapasztalata az volt, hogy e politikai erők hallga-

tói bázisa elsősorban az urbánus (és dominánsan fővárosi), az értelmiségi háttérű és az előnyös anyagi helyzetű fiatalokból tevődik össze (Bíró-Nagy, 2012; 2014; 2017; Böcskei, 2014; 2017). A szavazótábor e jellemzői a 2010-es években, az évek előrehaladtával pedig még valamelyest hangsúlyosabbá is váltak. Az established baloldal (MSZP, DK) gyengülése és az új progresszív politikai erők – a Bajnai Gordon nevével fémjelzett, a Haza és Haladás Egyesület, az Egymillióan a Magyar Sajtószabadságért Egyesület és Magyar Szolidaritás Mozgalom szövetségéből létrejött politikai párt, az Együtt 2014, valamint az LMP-ből kivált politikusok alapította Párbeszéd Magyarorszá- gért (PM) – színre, majd szövetségre lépése nem hozott érdemi változást a baloldali-liberális egyetemista szavazók szociodemográfiai karakterében. 2015-re a DK, az MSZP, az Együtt 2014 és a PM hallgatói támogatói között egyaránt emelkedett a budapesti, és különösen a kedvező családi háttérű és anyagi helyzetű fiatalok aránya (Bíró-Nagy, 2017: 191–192).

A Momentum Mozgalom 2017-es berobbanása és az Együtt 2018-as megszűnése egyértelmű változást okozott e tendenciákban. Az évtized közepe és vége között a baloldali és liberális szavazóbázison belül stagnálást mutatott az előnyös anyagi helyzetű hallgatók aránya és csak enyhe emelkedés történt a budapesti hallgatókéban, azonban az is megállapítható volt, hogy jelentős csökkenés következett be az értelmiségi szülőkkal rendelkező fiatalok arányában. Amíg 2015-ben tízből négy hallgató (43 százalék) értelmiségi édesapával és édesanyjával rendelkezett és további közel minden harmadiknak (31 százalék) legalább az egyik szülője diplomás volt, addig 2019-ben a baloldali-liberális ellenzék fiatal szavazóinak mintegy 44 százaléka elsőgenerációs értelmiséginek bizonyult és 2015-höz képest 74 százalékról 57 százalékra csökkent a körükben a legalább egy felsőfokú végzettségű szülővel bírók aránya.

E változások kisebb részt az established baloldal szavazóbázisa átalakulásának volt köszönhető, nagyobbrészt viszont a Momentum pártépítésének és országos szintű elérésének, mozgósításának.⁸⁰ A 2019-es adatok alapján a Momentum táborának mérete a hallgatói társadalmon belül nemcsak megegyezett az Együtt 2013-as táboráéval, de összetételében is sok hasonlóságot mutatott vele. A Momentum egyetemista szavazóit is legnagyobb arányban a fővárosi fiatalok alkották 2019-ben – a teljes hallgatói szavazóbázisának több mint harmada (36 százaléka) Budapesten állandó lakhellyel rendelkező hallgatókból állt, míg az Együtt szavazóbázisának 40 százalékaról volt ugyanez elmondható 2013-ban –, és kiemelten magas volt a körükben az értelmiségi családból származó hallgatók aránya is (az Együtt 2013-as támogatói körében 52 százalék, míg a Momentum 2019-es táborában 58 százalék). Az egyedüli különbség a kettő között az anyagi helyzet szubjektív megítélésében érhető tetten, a 2019-es Momentum-szavazóknak ugyanis mintegy 93 százaléka előnyös anyagi helyzetűnek bizonyult, míg

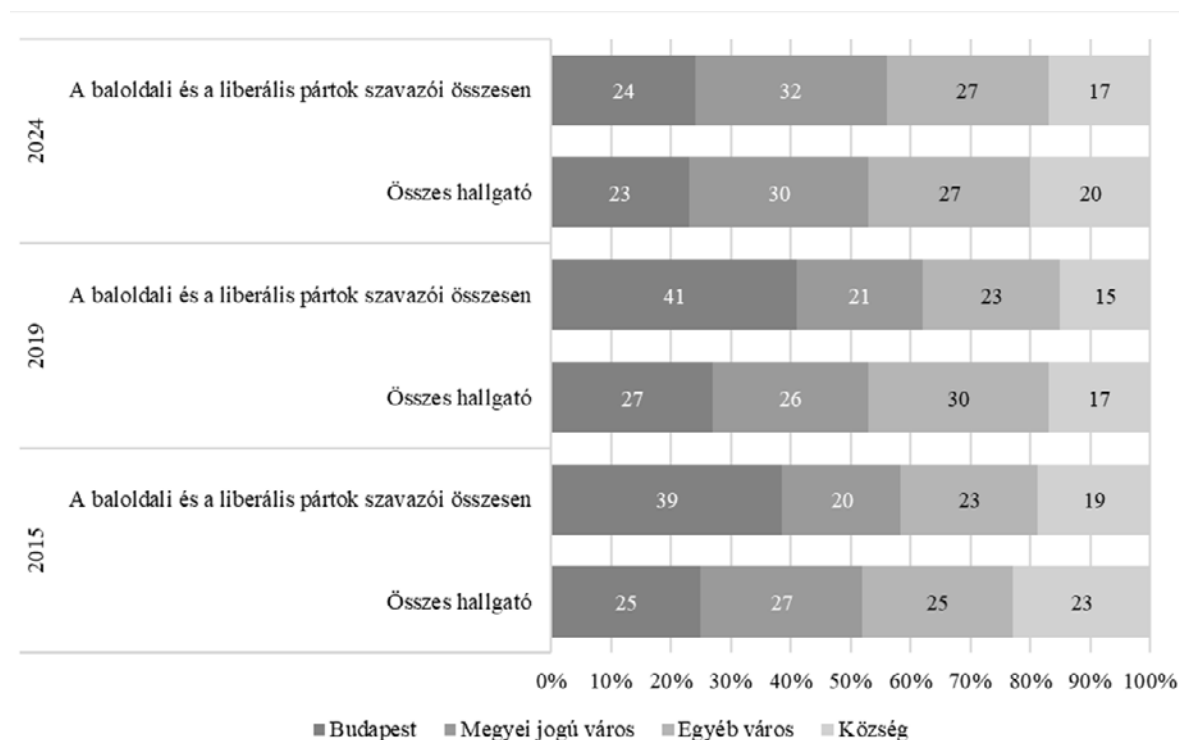
79 A 2011/12-es és a 2013-as adatfelvételek ún. hibrid – online és face-to-face surveyt egyaránt magában foglaló – módszerrel készültek (Róna-Szabó, 2012; Szabó, 2014; a módszer kritikájához lásd: Pillók-Stefkovics, 2017). A későbbi kutatásokban csak személyes kérdezéssel gyűjtöttünk adatokat. Ezek módszertanáról részletesen lásd: Róna-Szabó, 2017; Szabó, 2019; a 2024-es kutatásról pedig Szabó, 2025 jelen kötetben.

80 Sebestyén Annamária 2019-es tanulmánya szerint a Momentum Mozgalom alapítását követő két esztendő alatt a kormánypárt és a Jobbik után a harmadik legtöbb fiatalot mozgósító párt- tá vált, a hallgatói pártaktivisták száma

az Együtt 2013-as ifjú szimpatizánsainak csak a kétharmada (66 százaléka) nyilatkozott hasonlóképp.

Az AFM legújabb, 2024-es hulláma jelentős átrendeződést jelez a baloldali-liberális szavazóbázis egészének összetételében.⁸¹ Az adatok tükrében úgy tűnik, hogy a baloldali-liberális politikai erők korábban stabilnak mutakozó főváros-centrikussága 2024-re egyértelműen megszűnt, méghozzá elsősorban a Magyar Kétfarkú Kutya Párt javára, amely a fővárosi hallgatói szavazatok mintegy 37 százalékat tudhatta a kérdés idején a magáénak (1. ábra).

1. ábra. A baloldali és a liberális pártok hallgatói támogatóinak megoszlása a lakóhely típusa szerint, 2015–2024 (százalékos megoszlás)

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2015, 2019 és 2024.

Amíg 2019-ben valamennyi vizsgált párt körében az országos átlagot (27 százalék) jelentősen meghaladta a fővárosi szavazók súlya, sőt a DK és az MSZP-Párbeszéd-szövetség esetében a hallgatói támogatók döntően budapestiek voltak (50 és 61 százalék), addig 2024-ben a megyei jogú városban élő fiatalok élveznek dominanciát e pártok szavazói között. A DK-szavazók majdnem felét (46 százaléka, ez a teljes mintához képest átlagon felüli arány), az MSZP és a Párbeszéd-Zöldek szavazóinak pontosan harmadát

(33 százalék) alkotják megyei jogú városban élő fiatalok, de a Momentum hallgatói táborában is csökkent a budapestiek aránya (2019: 36 százalék, 2024: 27 százalék) és jelentősen megnőtt a megyei jogú városban élő szavazóké (2019: 23 százalék, 2024: 30 százalék).

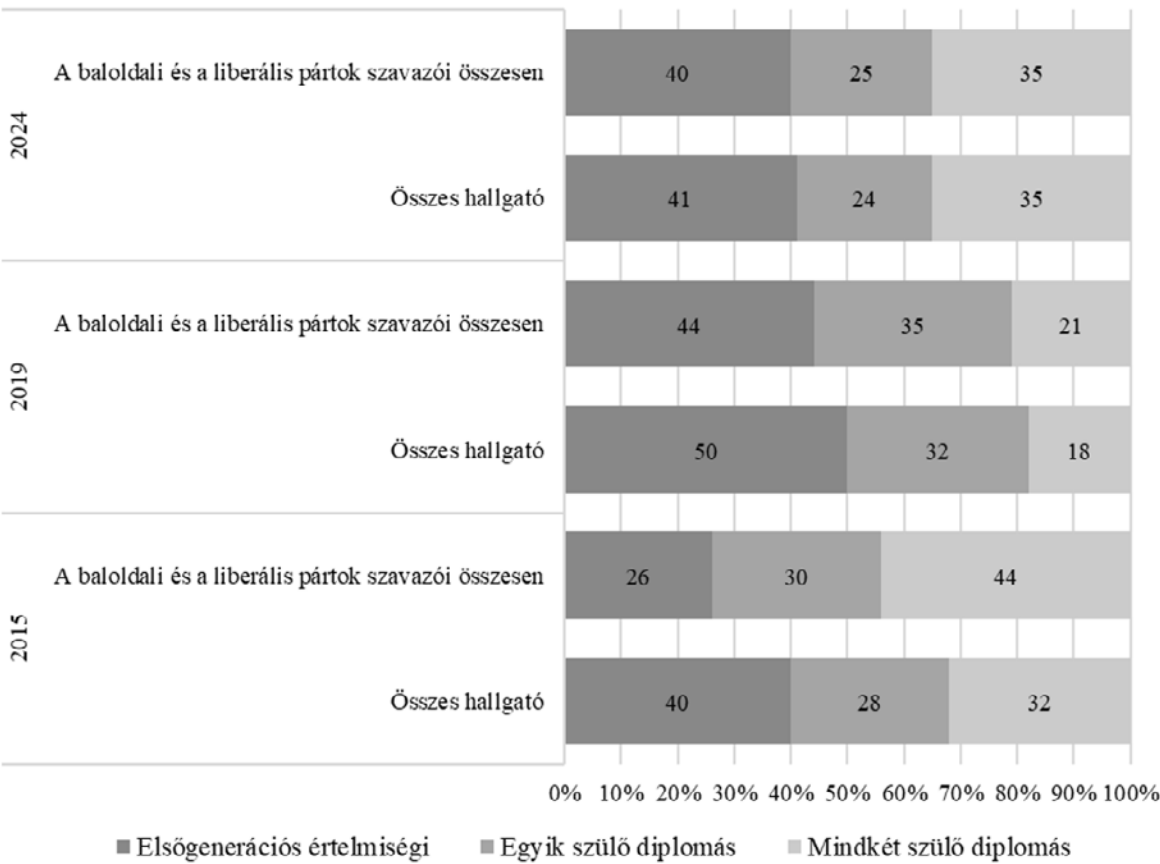
A négy baloldali vagy liberális ellenzéki erő közül 2019 és 2024 között egyedül a DK növelte jelentősebb mértékben a községekben élő hallgatói szavazóinak bázisát (2019: 12 százalék; 2024: 18 százalék), elmondható ugyanakkor, hogy DK-hoz hasonlóan a Párbeszéd-Zöldek egyetemista támogatói között is az összes hallgató országos eloszlásához hasonló mértékben reprezentáltak a községi fiatalok (19 százalék).

A fentiekhez képest azonban árnyaltabb képet kapunk, ha nem az állandó lakhelyet, hanem a felsőoktatási intézmény székhelyét vesszük figyelembe. Ebben a tekintetben ugyanis az látható, hogy a baloldali-liberális hallgatók mintegy kétharmada (66 százalék) fővárosi egyetemen tanul és az egyes pártok szavazótáborán belül is az országos átlaghoz (58 százalék) hasonló vagy azt meghaladó a Budapesten tanulók aránya. A DK szimpatizánsainak 59 százaléka, az MSZP és a Párbeszéd támogatóinak 56 százaléka, míg a Momentum hallgatói szavazóinak 69 százaléka budapesti egyetemen végzi a tanulmányait. Ennek persze elsősorban nem a szavazás, hanem a pártok mozgósításának helye szempontjából van jelentősége.

A baloldali és a liberális ellenzéki pártok egyetemista támogatói körében nemcsak a lakóhely típusa szerinti bontásban, hanem a fiatalok szüleinek iskolai végzettsége terén is érdemi változások tapasztalhatók 2024-ben (2. ábra). A kutatásban megkérdezett összes nappali tagozatos hallgató körében 2019-hez mérten csökkent az elsőgenerációs értelmiségiek aránya és nőtt a diplomás szülőkkel rendelkezőké (2024-ben újra nagyjából a 2015-ös szinten áll), ezek az átalakulások ugyanakkor csak kisebb mértékben tulajdoníthatók a baloldali-liberális fiataloknak. Körükben az értelmiségi háttérűek aránya a mintabeli eloszlást követi 2024-ben. Ha pedig az egyes pártok szavazóit vizsgáljuk meg ebben a tekintetben, azt találjuk, hogy a Momentum kivételével minden táborban nőtt az előző adatfelvételhez viszonyítva az elsőgenerációs értelmiségi hallgatók aránya és csökkent a diplomás szülővel rendelkezőké. Ennek ellenére megállapítható, hogy 2024-ben a négy párt közül három (Momentum: 38 százalék, Párbeszéd-Zöldek: 43 százalék, MSZP: 50 százalék) hallgatói szavazóbázisában továbbra is felülreprezentáltak az értelmiségi háttérű fiatalok, a DK viszont elveszítette korábbi karakteresen értelmiségi jellegét (egyetemista szavazóinak 59 százaléka 2024-ben elsőgenerációs értelmiségi) (Bíró-Nagy, 2012; 2014; 2017).

⁸¹ Az adatfelvétel körüli politikai eseményekről és történésekről részletesen lásd: Szabó et al., 2025, jelen kötetben.

2. ábra. A baloldali és a liberális pártok hallgatói támogatóinak megoszlása a szülők iskolai végzettsége szerint, 2015–2024. (százalékos megoszlás)

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2015, 2019 és 2024.

Az AFM kutatás negyedik adatfelvételének tapasztalatai szerint a korábbi hullámokhoz képest 2019-re érdemben javult a hallgatók szubjektív jövedelemérzete, anyagi értelemben jobb helyzetbe kerültek. Az akkori egyetemisták és főiskolások 27 százaléka jelezte, hogy „gondok nélkül él”, 61 százaléka, hogy a „pénze okos beosztásával jól kijön”, és mindösszesen a hallgatók 2 százaléka küzdött folyamatos anyagi nehézségekkel (Szabó, 2019a: 16). A kutatás legújabb hulláma, noha javulást nem hozott magával ebben a tekintetben, de nem történt érdemi visszaesés sem a fiatalok szubjektív jövedelemérzetében az elmúlt öt évben. A hallgatói társadalomról általánosságban továbbra is elmondható, hogy jelentős túlsúlyban vannak a viszonylag kedvezőbb anyagi helyzetű fiatalok (86 százalék).

A baloldali és a liberális hallgatói szavazók anyagi helyzete esetében azonban az adatok némi romlást jeleznek. Amíg 2015-ben e fiatalok körében magasabb volt az anyagi helyzetüket kedvezően megítélők aránya a teljes hallgatói társadalomban mérthez viszonyítva, 2019-ben már megegyezett azzal, 2024-ben pedig kicsivel alul is múlta azt (83 százalék). Ha pedig az egyes pártok hallgatói bázisát vesszük szemügyre, még inkább látványos a visszaesés. Amíg a DK-s fiataloknak 2019-ben több mint a háromnegyede (81 százalék) inkább kedvezőnek látta az anyagi helyzetét, 2024-ben már

csak a kétharmaduk (66 százalék) vélekedett hasonlóképp. Az MSZP-Párbeszéd pártszövetség hallgatói táborában ugyancsak kiemelten magas volt 2019-ben a magukat előnyös anyagi helyzetűnek ítéző fiatalok aránya (83 százalék), 2024-ben viszont már kevesebb mint háromnegyedükről (72 százalék) mondható el ugyanez. És bár a Momentum szavazói körében az előző adatfelvételhez képest valamelyest növekedett a „gondok nélkül élők” aránya (2019: 25 százalék; 2024: 29 százalék), a teljes momentumos szavazóbázis vonatkozásában inkább az anyagi helyzet romlása, mint javulása tapasztalható (10 százalékponttal csökkent a pénzük okos beosztásával kijövő aránya az alsóbb kategóriák javára).

Összességében tehát elmondható, hogy a baloldali-liberális ellenzék hallgatói bázisa szociodemográfiai háttérének vonatkozásában jelentősebb mértékben alakult át az elmúlt évtizedben. Noha megőrizte urbánus karakterét, már nem a budapesti fiatalok dominálják. S bár továbbra is többségben vannak az értelmiségi háttérű és az előnyös anyagi helyzetű fiatalok a progresszív szavazótábor egészében, a korábbiakhoz képest jelentősebb szegmenst alkotnak benne a nem diplomás családi háttérű hallgatók és a kisebb-nagyobb anyagi nehézségekkel küzdők.

A baloldali és a liberális pártok hallgatói támogatói és a közélet

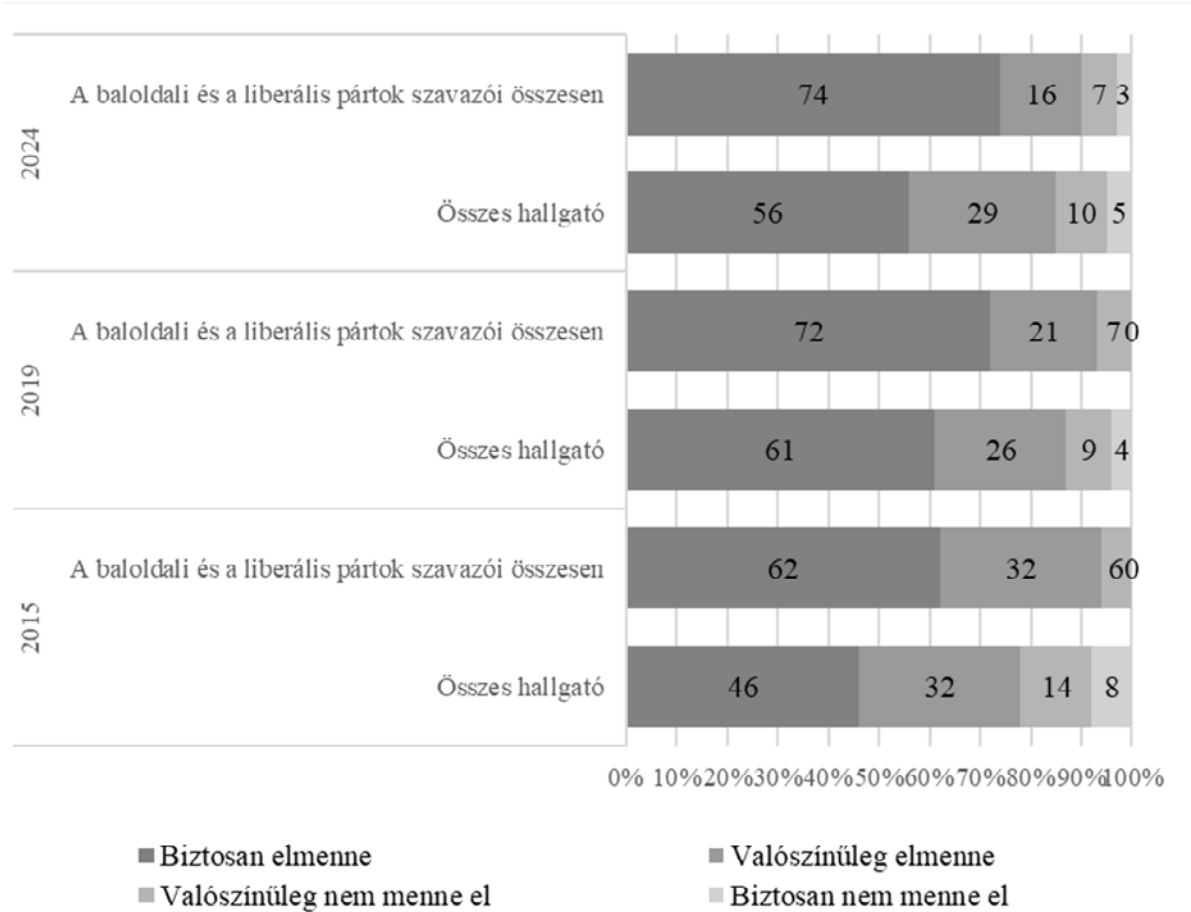
A magyar egyetemisták a 2010-es évek első felében nem mutattak aktív érdeklődést a közélet és a társadalmi ügyek iránt, mi több, az AFM kutatás egyes hullámának adatai rendre csökkenést jeleztek ebben a tekintetben. Míg 2011-ben a válaszadók 49 százaléka adott 4-es vagy 5-ös osztályzatot egy ötfokú skálán arra a kérdésre, hogy „mennyire érdekel Téged a politika?”, addig egy évvel később már csak 35 százalék, 2015-ben pedig csak 28 százalék vélekedett hasonlóképpen (Bíró-Nagy, 2017: 194). A négy évvel későbbi adatok viszont érdemi pozitív elmozdulást mutattak: a hallgatói társadalom mintegy 40 százaléka nyilatkozott 2019-ben relatíve magas politika iránti érdeklődésről (Szabó, 2019: 31).

Noha a kutatás legújabb hullámának adatfelvétele még a 2024-es önkormányzati és az európai parlamenti választások legsűrűbb kampányidőszakát megelőzően, februárban és márciusban zajlott, a kegyelmi botrány olyan ügyként jelentkezett a tél utolsó hónapjában, amelytől okkal várhatuk a közéleti érdeklődés fellendülését. Az adatok azonban nem erősítették meg e várakozásunkat. Bár megállapítható, hogy 2015-höz (1-től 5-ig terjedő skálán 2,71 átlagpont) viszonyítva valamelyest növekedett az egyetemisták politikai érdeklődése az idei évre (2,94 átlagpont), 2019-hez képest (3,09 átlagpont) azonban visszaesés tapasztalható: a válaszadók 34 százaléka bizonyul ma érdeklődőnek, ha politikáról van szó, amely pontosan megegyezik a 2013-as adatfelvétel során tapasztaltakkal.

Ellentétes tendenciát látunk, ha a baloldali és liberális ellenzéki pártok szavazóira fordítjuk a figyelmünket. A progresszív fiatalok ugyanis minden kutatási hullámban jóval a mintaátlag feletti politikai érdeklődésről tettek tanúbizonyságot, és nincs ez másképpen a 2024-es évben sem. Amíg a

teljes hallgatói népesség politikai érdeklődése az 1-től 5-ig terjedő skálán 2024-ben 2,94 átlagpont, a baloldali és a liberális hallgatóké 3,34. Az egyes pártok hallgatói szavazóbázisáról elmondható, hogy egyedül a DK szimpatizánsainak érdeklődése bizonyul átlagkörülinek (2,95), a Momentum (3,39), az MSZP és a Párbeszéd-Zöldek táborának (3,55) érdeklődése viszont egyértelműen átlag feletti. Továbbá az is megállapítható, hogy csak a DK-szavazók érdeklődése csökkent az előző hullámhoz képest, míg a többi párt támogatói esetében stagnálás vagy némi emelkedés tapasztalható.

3. ábra. A baloldali és a liberális pártok hallgatói támogatóinak választási részvételi hajlandósága, 2015–2024 (százalékos megoszlás)

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2015, 2019 és 2024.

A politika iránti általános érdeklődés trendje a választási részvételi hajlandóságban is tükröződik (3. ábra). Amíg 2024-ben az összes hallgatónak kicsivel több mint a fele (56 százalék) ígérte biztosra a részvételét, addig a baloldali és liberális hallgatók háromnegyede (74 százalék) nyilatkozta azt, hogy mindenképpen urnához járulna a választásokon. Körükben már 2015-ben is az átlagot messze meghaladó volt a választási részvételi potenciál, amely tovább növekedett az évek előrehaladtával.

A négy párt közül 2015-ben az Együtt és a Párbeszéd szimpatizánsai között találtuk legnagyobb arányban – 82 és 82 százalékban – a biztos szavazókat, míg a hagyományos baloldal pártjainak szavazói között csak 59, illetve 45 százalék volt a választási részvételüket biztosra ígérők aránya. A következő,

2019-es hullámra azonban már ez utóbbiak is felzárkóztak és kiemelten magas választási részvételi potenciált mutattak, s igaz ez a 2024-es évben is.

A Momentum hallgatói támogatóinak 2019-ben és 2024-ben is nagyjából a háromnegyede (72 és 75 százalék) biztos választási részvételről nyilatkozott, és bár a Párbeszéd-Zöldek 2024-es hallgatói szimpatizánsainak választási lelkesedése alulmarad a 2015-ös társaikéhoz képest (82 százalék), még így is több mint kétharmaduk (69 százalék) biztos szavazónak bizonyul.

A választási részvételen túlmutató politikai aktivitás vonatkozásában a baloldali és liberális politikai blokk hallgatói támogatói 2015-ben változatos képet mutattak. Kiemelt volt a részvételük a tiltakozó akciókban, a többi részvételi formában való jelenlétük azonban inkább átlagosnak vagy átlagon alulinak volt mondható. Az egyes pártok szavazótáborai között ugyanakkor jelentős különbségek mutatkoztak, így például a DK-s fiatalok az aláírásgyűjtésben (47 százalék) és a kampánytevékenységben (24 százalék) bizonyultak az átlagnál jóval aktívabbnak, az Együtt szimpatizánsai a petíciók és a politikai nyilatkozatok támogatásában (36 százalék), valamint a termékek tudatos bojkottálásában (32 százalék) jártak az élen, a Párbeszéd fiataloknak pedig a tüntetési aktivitása (50 százalék) volt kiemelkedő. A négy párt közül egyedül az MSZP-s egyetemisták voltak a hallgatótársaiknál jóval passzívabbak (2. táblázat).⁸²

2. táblázat. A baloldali és a liberális pártok hallgatói támogatóinak közéleti aktivitása, 2015–2024. „Az alábbi tevékenységek közül részt vettél-e valaha bármelyikben?” (az igen válaszok százalékos megoszlása)

		Aláírás-gyűjtés	Politikai nyilatkozatok, petíciók, népszavazási kezdeményezés aláírása	Törvényes demonstráció, tüntetés	Utcai zavar-gás	Termékek bojkottja	Kampánytevékenység
A baloldali és a liberális pártok szavazói összesen	2015	22	32	28	19	20	9
	2019	25	34	27	14	16	4
	2024	24	46	45	14	31	9
Összes hallgató	2015	27	29	20	8	20	8
	2019	19	25	19	9	15	4
	2024	21	32	25	7	23	7

Forrás: Aktív Fiatalok, 2015, 2019 és 2024.

A 2019-es év valamennyi politikai részvételi forma esetében visszaesést vagy stagnálást hozott magával a hallgatói társadalomban, és ezek a tendenciák nem hagyták érintetlenül a baloldali-liberális hallgatói tábor sem. Bár 2015-höz képest kis mértékben nőtt az aláírásgyűjtésben, illetve a politikai nyilatkozatok, petíciók, népszavazási kezdeményezések aláírásában résztvevők aránya, jelentősen lecsökkent a körükben a tüntetési részvétel, a termékek bojkottja és a kampánytevékenység is.

⁸² A hallgatók politikai részvételének bővebb áttekintését lásd Szabó Andrea és Oross Dániel jelen kötetben írt elemzésében.

Az AFM kutatás legújabb hulláma a felsőoktatásban tanuló, nappali tagozatos hallgatói populáció egészében és a baloldali és liberális pártok hallgatói szavazói körében egyaránt a politikai részvétel újbóli élénkülését mutatja, sőt megállapítható, hogy több részvételi formában is magasabb ma a fiatalok politikai aktivitása, mint 2015-ben. 2024-ben a baloldali-liberális hallgatói táborban majd minden második fiatal vett már részt tüntetésen vagy politikai nyilatkozatok, petíciók aláírásában (45 százalék és 46 százalék), a korábbi adatfelvételekhez képest pedig jelentősen emelkedett a körükben a termékek vagy márkák politikai okokból történő bojkottálása (31 százalék).

Vegyesebb kép rajzolódik ki, ha az egyes pártok szavazóbázisán belül követjük nyomon e folyamatot. A DK-s fiataloknak valamennyi, a körükben korábban népszerűnek számító politikai részvételi formában csökkent a jelenléte 2024-re, viszont kifejezetten fellendült az aktivitása a tüntetési akciókban (32 százalék) és a termékek bojkottálásában (41 százalék). Az MSZP és a Párbeszéd-Zöldek szavazóinak hat részvételi formából négyben – aláírásgyűjtés (25 százalék), politikai nyilatkozatok, petíciók, népszavazási kezdeményezések aláírása (61 százalék), törvényes demonstráció, tüntetés (60 százalék) és kampánytevékenység (14 százalék) – növekedett a részvétele az előző adatfelvételhez képest, stagnálás vagy visszaesés egyedül az utcai zavargás és a termékek bojkottja esetében tapasztalható (16 és 16 százalék). És végül, de nem utolsósorban, elmondható, hogy a Momentum szavazóinak megoszlása az egyes részvételi formákban majdnem pontosan megegyezik a teljes baloldali-liberális politikai blokk hallgatói támogatóinak megoszlásával. Körükben is a tüntetés (46 százalék) és a politikai nyilatkozatok, petíciók támogatása (47 százalék) számítanak a legnépszerűbb politikai részvételi formáknak. Ezt követi a rangsorban a termékek bojkottja (31 százalék), az aláírásgyűjtés (25 százalék) és az utcai zavargás (14 százalék). A Momentumos hallgatók legkisebb arányban eddig kampánytevékenységben vettek részt (9 százalék), noha ebben a politikai részvételi dimenzióban is emelkedett némileg a jelenlétük 2019-hez viszonyítva.

A fentiek mellett a politikai cselekvéshez való hozzáállás részének tekintjük a külföldi letelepedéssel kapcsolatos attitűdöket is. A kivándorlás lehetősége ugyanis potenciálisan ellehetetleníti a fennálló keretek kritikáját, a politikai rendszer változásáért való tenni akarást (Hirschman, 1995), amelynek vizsgálata különös relevanciával bír ez ellenzéki fiatalok vonatkozásában. Az AFM kutatássorozat adatai szerint 2015-ben tízből négy hallgató (42 százalék) képzelte el hosszú távon külföldön az életét, 2019-ben viszont már csak a hallgatóknak mintegy harmada (34 százalék) nyilatkozott így. A kutatás legújabb hullámának adatai azonban ismételten arról árulkodnak, hogy egyre több egyetemista fiatal számára vált a jelenlegi társadalmi és politikai körülmények közepette vonzó perspektívává a külföldi letelepedés: 2024-ben minden második hallgató (49 százalék) látja külföldön a jövőjét.

A baloldali és liberális pártok hallgatói szavazói között mindhárom vizsgálati hullámban valamivel magasabb volt a külföldi letelepedési szándékkal rendelkezők aránya, mint a teljes hallgatói populációban (2015: 46 százalék;

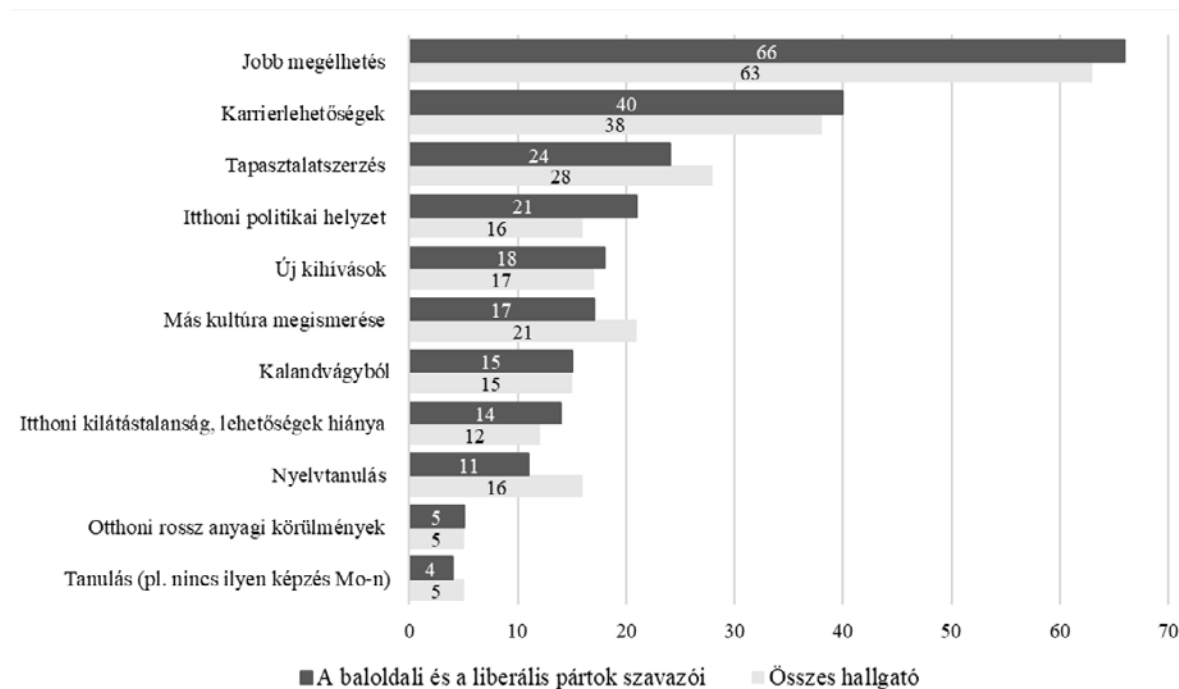
2019: 40 százalék; 2024: 56 százalék). 2015-ben a DK-s fiatalok pontosan fele (50 százalék), az MSZP hallgatói szimpatizánsainak 42 százaléka, az Együtt támogatóinak pedig egyenesen az abszolút többsége (58 százalék) tervezett külföldön élni. A kivándorlási hajlandóság hallgatói társadalomban való visszaesése ellenére 2019-ben a DK-s hallgatóknak már 60 százaléka nyilatkozott erről, míg a Momentumos szimpatizánsoknak a 39 százaléka gondolkodott így. Egyedül az MSZP-Párbeszéd pártszövetség támogatói körében volt átlag alatti a kivándorlási szándék: csupán 29 százalékuk fontolgatta ekkor a tartós vagy végleges külföldi letelepedést.

A legfrissebb adathullám szerint 2024-ben mind a négy párt hallgatói szavazótáborában kiemelkedően magas a külföldön letelepedni szándékozó fiatalok aránya. A Momentumos hallgatók körében a legmagasabb (58 százalék), de nem sokkal maradnak le mögöttük a DK-s (57 százalék), az MSZP-s hallgatók (50 százalék) és a Párbeszéd-Zöldek ifjú támogatói (47 százalék) sem.

A 2024-es adatfelvétel újdonsága, hogy nemcsak a hallgatók külföldi letelepedési szándékáról, hanem annak okairól is kínál ismereteket (4. ábra)⁸³. Ezek tükrében megállapítható, hogy a nappali tagozatos hallgatói populációban és a baloldali és liberális szavazótáborban egyaránt a jobb megélhetés jelenti a külföldre költözés elsőszámú indokát, a második legfontosabb motivációt a karrierlehetőségek adják, míg a harmadikat a tapasztalatszerzés lehetősége. A többi indok vonatkozásában azonban már némileg eltérő rangsor rajzolódik ki a baloldali és liberális blokk támogatói körében, valamint a teljes mintában. Az előbbieknél a negyedik helyre az itthoni politikai helyzet került, ezt az indokot a baloldali és liberális fiataloknak mintegy ötöde (21 százalék) említette. Ezt követi szinte ugyanolyan fontossággal az új kihívások keresése (18 százalék) és a más kultúra megismerése iránti vágy (17 százalék), majd a kalandvágy (15 százalék) és az itthoni lehetőségek hiánya (14 százalék). És végül a nyelvtanulást, a tanulást és az otthoni rossz anyagi körülményeket említették közülük a legkevesebben a külföldi letelepedésük háttérrokként. A kivándorlási szándékkal rendelkező hallgatói népszerűségben ezzel szemben az itthoni politikai helyzet csak a hatodik helyet foglalta el a rangsorban (holtversenyben a nyelvtanulással), ezeknél fontosabb indoknak bizonyultak az új kihívások és valamely másik kultúra megismerése. A lista végén ugyanakkor itt is az otthoni rossz anyagi körülményeket és a tanulást találjuk, vagyis ezek azok az okok, amelyek önmagukban kevesek számára adnak alapot a távozásra.

83 A fiatal válaszadónak maguknak kellett megfogalmazniuk az indokaikat, amelyeket a kérdezőbiztosok 13 válaszcsoportha kategorizáltak (1. Karrierlehetőségek miatt, 2. Jobb megélhetés, jobb fizetésért, 3. Tapasztalatszerzés miatt, 4. Új kihívások érdekelnek, 5. Tanulás (pl. nincs ilyen képzés), 6. Nyelvtanulás céljából, 7. Családi okok miatt, 8. Otthoni rossz anyagi körülmények miatt, 9. Itthoni politikai helyzet miatt, 10. Itthoni kilátástalanság, lehetőségek hiánya miatt, 11. Más kultúra megismerése miatt, 12. Kalandvágy, 13. Egyéb:). A kérdezői utasítás szerint a válaszadó nyilatkozata tükrében egyidejűleg több kategória is megjelölésre kerülhetett.

4. ábra. A kivándorlás motivációi a baloldali és a liberális pártok Magyarországon kívüli letelepedési szándékkal rendelkező hallgatói támogatói között, 2024. (százalékos megoszlás, N1=72; N2=365)

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2024.

A fentieket összefoglalva elmondható, hogy a korábbi kutatási hullámok tapasztalataihoz hasonlóan a baloldali és liberális ellenzék hallgatói szavazótábora ma is az átlagot lényegesen meghaladó mértékben érdeklődik a politika iránt és foglalkozik a közügyekkel. Bár politikai aktivitása továbbra is a választási részvétel tekintetében a legkiemelkedőbb, az elmúlt tíz esztendőben jelentősen erősödött a politikai participáció valamennyi – az AFM kutatásban vizsgált – közvetlen formájában való jelenléte is, sőt, a törvényes demonstrációkon és a politikai nyilatkozatok, petíciók és népszavazási kezdeményezések aláírásában való részvétele ma már kifejezetten magasnak mondható. Az is látható azonban, hogy e hallgatók körében a tiltakozási hajlandóságot meghaladó mértékben van jelen a kivándorlási szándék. Ennek hátterében ugyan elsődlegesen a magyarországi rosszabb kereseti és karrierlehetőségek állnak, de e hallgatók egy jelentősebb része (ötöde) számára az itthoni politikai helyzet is fontos szempontot jelent a külföldre távozással kapcsolatos döntésben.

A baloldali és a liberális pártok hallgatói támogatóinak értékorientációi

Az egyetemisták értékorientációinak vizsgálata során az AFM kutatás harmadik adatfelvételének baloldali és liberális fiatalokat érintő legfontosabb következtetése az volt, hogy míg a 2013-as évben az Együtt szavazói a baloldali önképük tekintetében az MSZP és a DK támogatói között helyezkedtek el, az évtized közepére ők váltak a leginkább baloldali értékrendű szavazói csoporttá. Sőt, a hétfokú skálán felvett 2,59-es értékük nemcsak 2015-ben számított a legbaloldalibb pozíciónak, hanem az összes addigi kutatási hul-

lám esetében is (Bíró-Nagy, 2017: 197). Bár a párt megszűnését követő közel egy évtizedben a baloldali és liberális blokk hallgatói szavazóbázisának egészében nem történt jelentős elmozdulás ebben az értékdimenzióban – a baloldali és liberális hallgatók 2015-ben, 2019-ben és 2024-ben egyaránt a 3-as érték körül foglaltak helyet – az egyes pártok támogatói körében jelentősebb átalakulások mentek végbe.

A leglátványosabb változáson a DK szimpatizánsai mentek keresztül, amely alighanem összefüggésben áll a párt szociáldemokrata fordulatával. A baloldali-jobboldali skálán 2015-ben felvett inkább középre tendáló pozíciójukat (3,53) 2024-re egyértelműen maguk mögött hagyták, mi több, ők váltak a legbaloldalibb önmeghatározással élő szavazótáborrá (2,50). Emellett a DK-sok a liberális-konzervatív és a mérsékelt-radikális értékskálán is elmozdultak. Az előbbi esetében a liberális, míg az utóbbi esetében a radikális irányba.

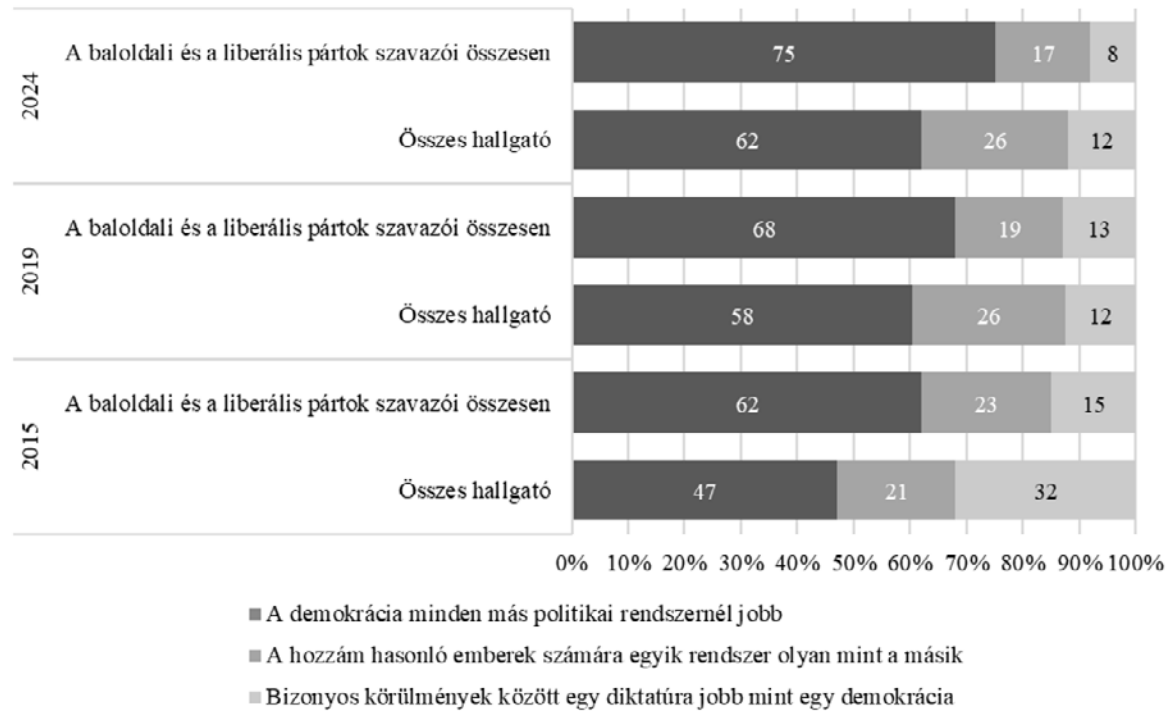
Érdeemes ugyanakkor még szót ejteni ebben a tekintetben a Momentumról is, amelynek világnézete a kezdetektől fogva bizonytalan volt. A párt a hagyományos törésvonalak meghaladásának, valamint a kormány és az ellenzék egyidejű leváltásának hirdetésével szerzett népszerűséget a fiatalok körében. 2019-ben ez a markáns pozícióválasztástól elzárkózó politikai önkép tükröződött a szavazói hagyományos ideológiai skálákon történő elhelyezkedésében is: a baloldali-jobboldali dimenzióban magukat inkább középre, a liberális-konzervatív dimenzióban valamivel inkább a liberális térfélre, míg a mérsékelt-radikálisban enyhén a mérsékelt oldalra pozícionálták magukat (Galgóczi, 2019: 135). A Momentum később az ellenzéki összefogásban való részvételével, az Európai Parlamentben a liberális pártcsaládhoz (Renew Europe) való csatlakozásával, sőt a „liberális” címke tudatos felvállalásával fokozatosan elengedte az eredeti stratégiáját, ez azonban hallgatói támogatóinak öndefinícióiban kevésbé tükröződik. A 2019-es pozíciójukhoz képest 2024-re mintegy fél pontot csúsztak balra a baloldali-jobboldali skálán (2019: 3,52; 2024: 3,09) míg a liberális-konzervatív skálán a párt nyíltan liberális önmeghatározása ellenére kismértékben a középpérték felé mozdultak el (2019: 2,68; 2024: 2,86), a mérsékelt-radikális skálán pedig szintén a centrum felé (2019: 3,02; 2024: 3,45).

Az értékkontinuitás és -diszkontinuitás problémája tekintetében kulcsfontosságú annak a megismerése, hogy a fiatalok miként viszonyulnak a felmenőik politikai nézeteihez (Bíró-Nagy-Szabó, 2021), ezért az AFM kutatás idei hulláma külön kérdést szentelt e probléma vizsgálatára a hallgatók körében. Az eredmények tükrében a baloldali és liberális ellenzék szavazóinak 39 százalékánál egyáltalán nem figyelhető meg a szülők politikai véleményeivel szembeni lázadás, további harmaduk (34 százalék) pedig részben osztja a szülei politikai álláspontját. Hasonlóan a teljes mintában tapasztaltakhoz e hallgatói blokkon belül is mindössze csak tíz százalék körüli a szülőkkel egyet nem értők aránya, valamivel ugyanakkor magasabb a körükben (15 százalék, teljes minta: 10 százalék) a politikai kérdésekben valamelyik szülőhöz pártoló fiataloké.

Bár a Momentum a szülői generációval szembeni lázadás hírnökeként robant be a köztudatba, 2024-ben nem a hallgatói támogatói között találjuk a szülők iránt legkritikusabb fiatalokat a legnagyobb arányban. A Momentumos egyetemisták körében a teljes hallgatói társadalomban tapasztaltnál hasonlóan pusztán tízből egy hallgató (10 százalék) vallott ellenvetéseiről a szülei politikai meglátásaival kapcsolatban. A szülőkkel szembeni lázadók legnagyobb mértékben a Párbeszéd-Zöldek hallgatói szavazói körében fordulnak elő: e a fiataloknak mintegy negyede fejezte ki egyet nem értését a szüleinek véleményeivel, közel felük (44 százalék) pedig csak részben osztja azokat.

A szülőkkel szembeni lázadás képzeletbeli skálájának másik végén az established baloldali hallgatók helyezkednek el. A megmaradt MSZP-s hallgatói tábor egésze, a DK-s fiataloknak pedig a többsége (59 százaléka) ért egyet a szüleivel, ha politikai kérdések kerülnek terítékre. Az utóbbiaknak csak alig ötöde (18 százalék) nyilatkozta azt, hogy nem minden téma esetében osztja a szüleinek álláspontját és mindösszesen öt százalékuk utasította azt teljes mértékben el.

5. ábra. A baloldali és a liberális pártok hallgatói támogatóinak demokráciához való viszonya között, 2015–2024. „A következő kijelentések közül melyik áll a legközelebb a Te véleményedhez?” (százalékos megoszlás)

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2015, 2019 és 2024.

A baloldali és liberális ellenzék hallgatói támogatói 2024-ben minden korábbi kutatási hullám tapasztalatainál nagyobb elkötelezettséget mutatnak a demokrácia iránt. Pontosan háromnegyedük (75 százalék) számára a demokrácia minden más politikai rendszernél jobb és csak negyedük nyilatkozta azt, hogy egyik rendszer olyan, mint a másik vagy egy diktatúra bizo-

nyos körülmények között jobb lehet, mint egy demokrácia (5. ábra).⁸⁴

Noha valamennyi általunk vizsgált párt szavazói körében meggyőző a demokrácia melletti elkötelezettség mértéke, megállapítható, hogy amíg a Momentumosok körében az előző hullám tapasztalataihoz képest jelentősen, mintegy tizennégy százalékponttal emelkedett a demokráciapártiak aránya (2019: 65 százalék; 2024: 79 százalék), addig a DK-sok körében kilenc százalékponttal csökkent a rendszerszkeptikusok javára (2019: 69 százalék; 2024: 61 százalék). Az is látható ugyanakkor, hogy a DK-s hallgatóknál a diktatúrapártiak aránya is csökkent, méghozzá ugyancsak kilenc százalékponttal (2019: 18 százalék; 2024: 9 százalék), miközben jelentősen nőtt azok aránya, akik szerint az egyik rendszer olyan, mint a másik (2019: 13 százalék; 2024: 30 százalék).

A fenti kérdés mellett az AFM kutatás 2019-ben és 2024-ben is arra kérte fiatal válaszadóit, hogy kíséreljék meg Magyarországot elhelyezni egy olyan skálán, amelynek az egyik szélén a demokrácia, míg a másikon a diktatúra áll (8. táblázat). Az egyetemisták 2019-ben nagyjából középre helyzeték hazánkat ezen a skálán, vagyis ugyanúgy felfedezni vélték benne a demokrácia és a diktatúra jellemzőit. Öt évvel később azonban már némivel több diktatórikus elemet vélnek felfedezni benne, 2024-ben ugyanis 5,75 pont volt a nullától tízig terjedő skála átlaga. A baloldali és a liberális pártok hallgatói szavazóinak véleménye ugyancsak a diktatúra irányába mozdult 2024-re. Amíg 2019-ben 6 átlagpontot adtak Magyarországnak, 2024-ben 6,39-et.

Mindkét kutatási hullámban a DK-s hallgatók értékelték a legrosszabbra hazánk helyzetét a demokrácia és diktatúra skáláján: 2019-ben 7, míg 2024-ben 6,71 átlagpontot kapott tőlük. Az is látható továbbá, hogy az MSZP és a Párbeszéd-Zöldek szavazóinak a véleménye az öt év alatt valamivel kedvezőbb lett: míg a pártszövetség szavazói 6,46-os átlagpont adtak 2019-ben, addig 2024-ben az MSZP-s fiatalok véleménye mintegy másfél ponttal, a Párbeszéd-Zöldek hallgatói támogatóié pedig közel fél ponttal mozdult el a „demokrácia” irányába. A Momentumosok álláspontja ellenben jóval kedvezőtlenebb lett a kérdésben. Magyarország 2019-ben 5,79, míg 2024-ben 6,41-es értéket kapott tőlük a demokrácia-diktatúra skálán.

Az elmúlt közel tíz esztendőben nagyon markáns változások nem következtek be a baloldali és a liberális ellenzék hallgatói szavazóbázisának közpolitikai témákat érintő értékválasztásaiban (3. táblázat). Ma is vannak ugyan árnyalatnyi különbségek az egyes pártok táborai között, de jelentősebb megosztottságok nem észlelhetők. Alapvetően mind a négy vizsgált politikai erő fiatal szavazóiról elmondható, hogy a gazdasági kérdésekben a kétvezertíz évek középeéhez hasonlóan 2024-ben is balközép, míg a kulturális kérdésekben mérsékelt liberális pozíciót foglalnak el.

84 Jelen kötetben Sebestyén Annamária és Susánszky Pál tanulmánya vizsgálja átfogóan a hallgatók demokráciához és magyar demokráciához való viszonyának kérdéskörét.

Az állam szerepét illetően a DK, az MSZP, a Momentum és a Párbeszéd-Zöldek egyetemista szavazóinak állásfoglalása egyaránt a demokratikus és méltányos kormányzás melletti elkötelezettségről árulkodik. 2024-ben mind a négy párt szavazóinak relatív vagy tényleges többsége inkább vagy teljes mértékben elutasította az erőskező vezetőre épülő autoriter kormányzást és azt az elképzelést is, hogy a rászorulókat tehetők felelőssé a helyzetükért (DK: 50 és 82 százalék; Momentum: 57 és 82 százalék; Párbeszéd-Zöldek: 69 és 94 százalék).

3. táblázat. A baloldali és a liberális pártok hallgatói támogatóinak értékorientációi néhány fontosabb politikai kérdésben, 2015–2024. „Mennyire értesz egyet a következő kijelentésekkel?” (1-től 5-ig terjedő skála átlagai, ahol 1=egyáltalán nem ért egyet, 5=teljesen egyetért)

		A baloldali és a liberális szavazók			Összes hallgató		
		2015	2019	2024	2015	2019	2024
Állam szerepe	Az országnak nem politikai programokra, hanem erőskező vezetőkre van szüksége	2,58	2,44	2,41	3,06	2,67	2,69
	A szegények többsége saját maga tehet arról, hogy szegénységben él	2,22	1,99	1,75	2,39	2,25	2,07
Gender	A férfi dolga az, hogy pénzt keressen, a nőnek a háztartással és a gyerekekkel kell foglalkoznia	1,77	1,50	1,47	2,10	1,79	1,74
	Az azonos neműeknek is joga legyen házasságot kötni	-	-	4,63	-	-	4,09
Cigányság	A bűnözési hajlam a cigányok/romák vérében van	2,65	1,87	1,72	2,74	2,33	1,96
Bevándorlás	A lehető legszigorúbb migrációs politikára van szükség	-	2,08	2,13	-	2,52	2,64

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2015, 2019 és 2024.

A leginkább liberális értékorientációkra a társadalmi nemek (gender) problematikát illetően bukkanunk. Valamennyi általunk vizsgált párt szavazóinak döntő többsége (85-100 százaléka) ugyanis inkább vagy teljesen elutasítja azt a hagyományos szerepfelfogást, mely szerint háztartással kapcsolatos adekvát munkamegosztásban a férfi feladata a pénzkeresés, míg a nőé a gyermekgondozás és a ház körüli teendők elvégzése, és inkább vagy teljes mértékben támogatja az azonos neműek házasságkötésének legalizálását. Ez utóbbi kérdés tekintetében mutatkozik a legnagyobb különbség a teljes minta és a baloldali és liberális szavazók értékelése között. Amíg a hallgatói társadalomnak kevesebb mint a háromnegyede (73 százaléka) osztja inkább vagy teljes mértékben az azonos neműek házassága legalizálását (ami így is meggyőző többség), addig a baloldali és liberális ellenzék támogatóinak 92 százaléka vélekedik így.

Az előző kutatási hullám tapasztalataihoz viszonyítva mérséklődött a különbség a teljes minta és a baloldali és liberális szavazók között a cigányság megítélésében, nőtt ugyanakkor a bevándorlás kérdésében. Amíg az előző kérdés tekintetében 2019-ben mintegy félpontos volt a különbség, 2024-

ben már kevesebb mint negyed pont. Az elmúlt közel egy évtized alatt az egyetemisták cigányokkal kapcsolatos attitűdjei jelentős mértékben a pozitív irányba mozdultak el. A bevándorlás azonban sokak számára továbbra is érzékeny témának bizonyul, és igaz ez a baloldali és a liberális szavazókra is. Kicsivel több mint harmaduk (35 százalék) ugyanis semleges álláspontra helyezkedik vagy inkább a szigorúbb migrációs politika alkalmazása felé hajlik a kérdésben, noha ez még mindig jóval kevesebb a teljes mintában tapasztaltnál képest, ahol az ekként vélekedő fiatalok aránya 53 százalék.

A fentieket összefoglalva elmondható, hogy a baloldali és liberális ellenzéki pártok egyetemista szavazóinak értékvilága az elmúlt közel tíz esztendő során megtartotta főbb karakterjegyeit. E fiatalok ideológiai kötődéseiket tekintve továbbra is a baloldali és a liberális térfélen helyezkednek el, és inkább mérsékelt, mintsem radikális beállítódásúak. Határozottan a demokrácia pártján állnak a diktatúrával szemben és percepcióik alapján Magyarország mind kevésbé viseli magán a demokrácia jegyeit. Gazdasági kérdésekben balközép, míg kulturális kérdésekben mérsékeltén liberális válaszokat fogadnak el. Jelentősebb átalakulások az értékrendben tehát nem az egész, hanem inkább az egyes pártok szavazóbázisai szintjén következtek be.

Összegzés

A magyar progresszív egyetemisták egyik fő jellemzője a 2010 óta eltelt közel másfél évtizedben a pártpreferenciák kimagasló volatilitása. Ugyan mindvégig igaz volt, hogy a baloldali és a liberális hallgatók feloszthatók a hagyományos baloldali pártok egyre fogyatkozó támogatóira és az újhullámos, 2010 után alakult politikai erők szimpatizánsainak jóval nagyobb táborára, azonban utóbbiak körében a pártos kötődés soha nem bizonyult tartósnak. Így fordulhatott elő, hogy volt már a progresszív egyetemisták körében a legnépszerűbb párt az LMP (2011-ben és 2015-ben), az Együtt (2013-ban) és a Momentum is (2019-ben). A magukat baloldali vagy liberális pártként definiáló politikai erők között 2024-ben is a Momentum bizonyult a legerősebbnek, azonban a régi törésvonalak meghaladása iránti igényt, illetve az egyidejűleg megvalósítandó kormányváltás és ellenzékváltás céljának népszerűségét jelzi, hogy 2024 elején már többen választották a felsőoktatási hallgatók körében a Kétfarkú Kutya Pártot, mint a Momentumot. Az alacsony kötődési szint és a politikai újdonságok iránti mindenkor nyitottság egyben előre jelezte azt is, hogy egy olyan frissen, nagy lendülettel berobbanó új politikai erő, mint a Tisza Párt is gyorsan átrendezheti az erőviszonyokat.

A baloldali és a liberális pártok egyetemista támogatóinak szociodemográfiai háttere tekintetében elmondható, hogy az utóbbi öt évben oldódott a tábor fővárosi, értelmiségi élcsapat jellege. A korábban stabilnak tűnő főváros-centrikusság ma már kevésbé igaz, és ebben nagy szerepe van a Magyar Kétfarkú Kutya Párt budapesti megerősödésének. A progresszív hallgatók körében megnőtt a megyeszékhelyekről származó fiatalok aránya, de érdemes hozzátenni, hogy a baloldali-liberális hallgatók kétharmada buda-

pesti egyetemre jár. A szociodemográfiai átalakulás jól tetten érhető abban is, hogy ugyan továbbra is relatív túlsúlyban vannak és a teljes népességhez képest felülreprezentáltak az értelmiségi háttérű és az előnyös anyagi helyzetű fiatalok, a korábbiakhoz képest nagyobb arányban vannak jelen a nem diplomás családi háttérű hallgatók és a kisebb-nagyobb anyagi nehézségekkel küzdők. Ezt jól illusztrálja, hogy a Momentum kivételével mindenhol nőtt 2019-hez képest az elsőgenerációs értelmiségi hallgatók aránya és csökkent a diplomás szülővel rendelkezőké.

Az átlag feletti politikai érdeklődés 2024-ben is fontos jellemzője a baloldali és liberális ellenzék hallgatói táborának. Így volt ez az elmúlt másfél évtized valamennyi felmérésében, és mindig is a választási részvételi hajlandóság volt a legkiemelkedőbb a különféle politikai aktivitások közül (2024-ben a progresszív hallgatók háromnegyede szavazna a választásokon), de fontos hangsúlyozni, hogy az elmúlt évtizedben jelentősen erősödött körükben a politikai részvétel valamennyi közvetlen formája. Sőt, a progresszív egyetemisták tüntetéseken való részvétele és a politikai nyilatkozatok aláírása ma már kifejezetten magasnak mondható a többi fiatalhoz képest. Ki kell emelni ugyanakkor a nagyon magas (és emelkedő) kívándorlási szándékot, ami jelzi, hogy nemcsak a tiltakozás, hanem az ország elhagyásának terve is egyre erősebben van jelen a baloldali és liberális hallgatók körében. Ennek hátterében ugyan elsődlegesen a magyarországi rosszabb kereseti és karrierlehetőségek állnak, de a progresszív fiatalok ötödének a magyarországi politikai helyzet is fontos motivációt szolgáltat arra, hogy más országban képzelje el a jövőjét.

A baloldali és liberális ellenzéki pártok egyetemista szavazóinak értékvilága az elmúlt évtizedben megtartotta főbb karakterjegyeit. A bal-jobb önmeghatározás terén inkább balközép, a liberális-konzervatív skálán pedig mérsékelten liberális pozíciót vesznek fel. Érdeemes azonban megemlíteni, hogy a DK fiatal szavazói baloldalibbnak tartják magukat, mint 2019-ben, ami vélhetően nem független a párt szociáldemokrata fordulatától. A Momentum által az utóbbi években felvállalt markáns liberális pozíció ugyanakkor nem jelent meg a támogatóik öndefiníciójában, ifjú szavazóik nem lettek liberálisabbak a párt stratégiai fordulata ellenére sem. A teljes progresszív táborot érintő érdemi változás ugyanakkor, hogy a korábbiakhoz képest is felértékelődött a demokrácia ügye, még többen állnak a demokrácia pártján, a diktatórikus berendezkedéssel szemben, és romlott a demokrácia hazai minőségének megítélése is. Ahogy öt évvel ezelőtt, úgy 2024-ben is a DK szavazói vannak a leglesújtóbb véleménnyel a hazai demokrácia állapotáról, de a Momentum hallgatói bázisa szemében romlott a leginkább a helyzet e téren. Összességében, eredményeink azt jelzik, hogy az Orbán-kormányval szemben erősödő elégedetlenség van jelen a progresszív hallgatók körében, aminek hatására nemcsak a tiltakozás és a politikai aktivitás, hanem a kívándorlási szándék is erősödik. A változás iránti igény eddig is az éppen legreménytelibbnak tűnő új ellenzéki párt felé vitte a progresszív hallgatók nagyobb részét, és 2024-es pillanatfelvételünkéből is kitűnt, hogy stabil pártkötődések hiányában újabb radikális átrendeződésre is minden adott volt,

ha egy új politikai erő a változás ígérletét, a kormányváltás és az ellenzékváltás célkitűzését az eddigi ellenzéki pártokhoz képest meggyőzőbben tudja képviselni.

Hivatkozott irodalom

Bíró-Nagy, A. (2012): Sokszínű fiatal baloldal. Az MSZP és a DK támogatói a felsőoktatásban. In Szabó, A. (szerk.): *Racionálisan lázadó hallgatók 2012. Apátia – radikalizmus – posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében*. Szeged-Budapest, Belvedere Meridionale-Budapest Corvinus Egyetem. 204–221.

Bíró-Nagy, A. (2014): Baloldali fiatalok 2013. A balközép olvasztótégely és a fogyatkozó established baloldal. In Szabó, A. (szerk.): *Racionálisan lázadó hallgatók II. Apátia – radikalizmus – posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében*. Szeged, Belvedere Meridionale. 199–211.

Bíró-Nagy, A. (2017): Baloldali hallgatók 2011–2015. Az Együtt, az MSZP és a DK egyetemista-főiskolás támogatóinak társadalmi háttere, közéleti aktivitása és értékvilága. In Szabó, A. – Oross, D. (szerk.): *Csendesek vagy lázadók? A hallgatók politikai orientációi Magyarországon (2011-2015)*. Szeged-Budapest, Belvedere Meridionale-MTA TK PTI. 189–206.

Bíró-Nagy, A. – Szabó, A. (2021): *Magyar Fiatalok 2021. Elégedetlenség, polarizáció, EU-pártiság*. Budapest, Friedrich-Ebert-Stiftung.

Böcskei, B. (2014): Létezik-e magyar progresszió? Első fecskék vagy egy progresszív fiatalok igazi esélye. In Szabó, A. (szerk.): *Racionálisan lázadó hallgatók II. Apátia – radikalizmus – posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében*. Szeged, Belvedere Meridionale. 213–220.

Böcskei, B. (2017): Összerendeződéstől összerendeződésig – Critical Mass nemzedék 2012–2015. Az LMP-s egyetemisták-főiskolások értékvilága, aktivitása és társadalmi háttere. In Szabó, A. – Oross, D. (szerk.): *Csendesek vagy lázadók? A hallgatók politikai orientációi Magyarországon (2011-2015)*. Szeged-Budapest, Belvedere Meridionale-MTA TK PTI. 174–188.

Galgóczi, E. (2019): Törésten: Valóban meghaladja a törésvonalakat a Momentum? A Momentum fiatalok közötti támogatottságának okai. In Szabó, A. – Susánszky, P. – Oross, D. (szerk.): *Mások vagy ugyanolyanok? A hallgatók politikai aktivitása, politikai orientációja Magyarországon (2019)*. Szeged-Budapest, Belvedere Meridionale-TK PTI. 127–144.

Hirschman, A. O. (1995): *Kivonulás, tiltakozás, hűség*. Budapest, Osiris Kiadó.

Keil, A. (2012): Adalék a Critical Mass nemzedékről. Az egyetemista-főiskolás LMP-szavazók jellemzése. In Szabó, A. (szerk.): *Racionálisan lázadó hallgatók. Apátia – radikalizmus – posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében I.* Szeged-Budapest, Belvedere Meridionale-Budapest Corvinus Egyetem. 157–183.

Keil, A. (2014): Zöldek a felsőoktatásban – Avagy mit tudunk a magukat zöldnek valló egyetemistákról, főiskolásokról? In Szabó, A. (szerk.): *Racionálisan lázadó hallgatók II. Apátia – radikalizmus – posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében*. Szeged, Belvedere Meridionale. 196–220.

Pillók, P. – Stefkovics, Á. (2017): Inaktív hallgatók – Adalékok a kvantitatív ifjúsági kutatások módszertani problémáihoz. In Szabó, A. – Oross, D. (szerk.): *Csendesek vagy lázadók? A hallgatók politikai orientációi Magyarországon (2011-2015)*. Szeged-Budapest, Belvedere Meridionale-MTA TK PTI. 211–236.

Róna, D. – Szabó, A. (2012): A kutatás módszertana. In Szabó, A. (szerk.): *Racionálisan lázadó hallgatók. Apátia – radikalizmus – posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében I.* Szeged–Budapest, Belvedere Meridionale–Budapest Corvinus Egyetem. 15–24.

Róna, D. – Szabó, A. (2017): A 2015-ös adatfelvétel módszertana. In Szabó, A. – Oross, D. (szerk.): *Csendesek vagy lázadók? A hallgatók politikai orientációi Magyarországon (2011–2015).* Szeged–Budapest, Belvedere Meridionale–MTA TK PTI. 208–210.

Sebestyén, A. (2019): A pártpolitikai aktivizmus előfeltételei a magyar nappali tagozatos hallgatók körében. In Szabó, A. – Susánszky, P. – Oross, D. (szerk.): *Mások vagy ugyanolyanok? A hallgatók politikai aktivitása, politikai orientációja Magyarországon (2019).* Szeged–Budapest, Belvedere Meridionale–MTA TK PTI. 91–123.

Szabó, A. (2014): A kutatás módszertana. In Szabó, A. (szerk.): *Racionálisan lázadó hallgatók II. Apátia – radikalizmus – posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében.* Szeged, Belvedere Meridionale. 15–19.

Szabó, A. (2019a): *A hallgatók politikai integrációja, 2019.* Prága, Heinrich Böll Stiftung.

Szabó, A. (2019b): Baloldali egyetemisták és főiskolások, 2019. In Szabó, A. – Susánszky, P. – Oross, D. (szerk.): *Mások vagy ugyanolyanok? A hallgatók politikai aktivitása, politikai orientációja Magyarországon (2019).* Szeged–Budapest, Belvedere Meridionale–MTATK PTI. 195–220.

Szabó, A. (2025): A 2024-es Aktív Fiatalok Magyarországon kutatás módszertana. In: jelen kötetben.

Szabó, A. – Sebestyén, A. Oross, D. – Susánszky, P. (2025): A „fotelforradalmárok” lázadása. In: jelen kötetben.

Radikális jobboldali fiatalok az egyetemisták és főiskolások körében, 2024

Bevezetés

Az Aktív Fiatalok Magyarországon kutatássorozat az első adatfelvételtől kezdve kiemelt figyelmet szentel a szélsőjobboldali-radikális szubkultúrához⁸⁵ valamilyen formában kapcsolódó egyetemisták és főiskolások vizsgálatára. Ennek apropóját kezdetben a nemzeti radikális politikai erő, a Jobbik Magyarorszáért Mozgalom 2009-es berobbanása és fiatal korosztályokban, különösen az egyetemi-főiskolai hallgatók körében szerzett népszerűségének a megértése adta (Róna-Sörös, 2012; Róna-Reich, 2014). A későbbi vizsgálatok pedig elsősorban a radikális jobboldali ifjúsági alcsoport méretének, valamint szociológiai és politikai karakterének változására koncentráltak a Jobbik térnyerésével, átalakulásával, majd visszaszorulásával párhuzamosan (Róna, 2017; 2019). Természetszerűleg a párt egyetemista szavazóbázisa sosem fedte le teljesen a radikális ifjúsági szubkultúra hallgatói szegmensének egészét, mégis e választói csoport hosszú időn keresztül fontos támpontot jelentett annak megismeréséhez.

Az utolsó, 2019-es adathullám óta eltelt időszakban bekövetkezett politikai átrendeződések egyik legnagyobb vesztesének a Jobbik tekinthető. 2024-re a párt népszerűsége a teljes felnőtt társadalomban tapasztaltakhoz hasonlóan a hallgatói rétegen belül is szinte elhanyagolhatóvá vált. A kétezertizedes évek közepén még 20 százalékos párt, 2024-es adatfelvételünk idejére mintegy 2 százalékos támogatottságú törpepárti szintre süllyedt.⁸⁶ A Jobbikra szavazás elveszítette a radikális jobboldali ideológia választásában játszott korábbi meghatározó magyarázóerejét (Szabó-Oross, 2024: 35). Ez azonban még nem jelenti egyúttal a radikális jobboldali egyetemista és főiskolás fiatalok eltűnését is, amit mi sem bizonyít jobban, mint hogy a Jobbik egykori alelnöke, Toroczka László vezette, 2018-ban alapított szélsőjobboldali Mi Hazánk Mozgalom 2024-ben mintegy öt százalékos támogatottságot tudhat maga mögött a hallgatók körében. Emellett több olyan új jobboldali párt is megjelent a politikai palettán, amelyekben az egykori Jobbik szimpatizánsok otthonra lelhetnek.

85 A kutatássorozat sokáig összefoglalóan „kuruc.info nemzedéknek” nevezte e fiatalok csoportját. Az elnevezés Szabó Andreától és Kern Tamástól ered, akik az Ifjúság2008 kutatás adatait elemezve 2011-ben elsőként vetették fel, hogy a többnyire passzivitást mutató magyar ifjúságon belül megfigyelhető egy relatíve élénk politikai életet élő, vékony réteg, amelyen belül két, egymástól jól elkülöníthető csoport azonosítható. Az egyiket „kuruc.info nemzedéknek” címkézték a nemzeti radikális szubkultúra számára elsődleges tájékozódási forrást nyújtó, azonos nevet viselő szélsőjobboldali hírportál után, míg a posztmateriális értékeket követő, zöld és demokratikus gondolkodású fiatalok alkotta másik csoportot „Critical Mass nemzedéknek” nevezték el, a körükben népszerű, 2004-től kezdve évről évre megrendezett Critical Mass kerékpáros felvonulás miatt (Szabó-Kern, 2011).

86 A 2024-es adatfelvételi hullám körüli politikai történésekről részletesen lásd: Szabó et al., 2025., jelen kötetben.

Tanulmányunkban a radikális jobboldali egyetemista és főiskolás fiatalok csoportját egyszerre közelítjük meg az ideológiai értékválasztás és a pártpreferencia mentén. Úgy véljük ugyanis, hogy e két kritérium által meghatározott csoportok tagjai nem feltétlenül azonosak egymással. Elemzésünkben megvizsgáljuk a két csoport átfedését és szociodemográfiai, valamint politikai karakterének hasonlóságait és eltéréseit. A vizsgálatunk során egyfajta viszonyítási alapként tekintünk a Jobbik hallgatói szavazóinak körében folytatott, korábbi vizsgálatok eredményeire (Róna-Sőrés, 2012; Róna-Reich, 2014; Róna, 2017; 2019), elsődleges fókuszunk azonban a jelenre irányul: arra vagyunk kíváncsiak, hogy 2024-ben mely tényezők segítik elő a radikális jobboldali politikai identitást és a radikális jobboldali párt (2024-ben a Mi Hazánk Mozgalom) választását a hallgatók körében. E kérdés szükségszerűen vonja maga után a tényezők egymáshoz viszonyított súlyának komparatív elemzését is, vagyis annak a megválaszolását, hogy mely körülményeknek tulajdonítható nagyobb és melyeknek kisebb szerep a radikális politikai identitás és párt választásában.

Az alábbiakban első lépésben a radikális jobboldali hallgatókat azonosítjuk a mintánkon belül. Ezt követően bemutatjuk az elemzésünk során alkalmazott háttérváltozókat és módszereket, majd pedig az eredményeinket ismertetjük. Először az ideológiai alapon és a pártpreferencia alapján radikális jobboldali hallgatók társadalmi hátterét vizsgáljuk meg, majd a közélethez való viszonyukat és a politikai attitűdjeiket vesszük szemügyre, végül pedig mindezek egymáshoz viszonyított relevanciáját elemezzük. Tanulmányunkat a legfontosabb eredmények összegzésével zárjuk.

Radikális jobboldali ideológiájú hallgatók és a mi hazánk mozgalom szavazóinak lehatárolása

A radikális jobboldali egyetemisták és főiskolások azonosításának kulcskérdése, hogy kit tekintünk pontosan e csoportba tartozónak a mintánkon belül. Az elemzésünk során e kérdést a fiatalok önmeghatározása alapján közelítjük meg. Ennek megfelelően radikális jobboldali hallgatónak tekintjük egyfelől azt, aki

- a baloldali – jobboldali ideológiai tengelyen a jobb szélső területre helyezi magát (1–7-ig terjedő skála 5–7 értéke),
- és aki egyúttal a mérsékelt – radikális ideológiai tengelyen a radikális térfélre (1–7-ig terjedő skála 5–7 értéke) sorolja önmagát.

Másfelől pedig azt is, aki

- a 2024-es adatfelvételünk alkalmával az expliciten szélsőjobboldali Mi Hazánk Mozgalmat jelölte meg az általa leginkább preferált politikai pártként.

Az első csoportba tartozókat ideológiai alapon, míg a másodikat pártpreferencia alapján radikális jobboldali hallgatóknak nevezzük.

1. táblázat. A magyar egyetemisták és főiskolások ideológiai önbesorolása a baloldali – jobboldali és a mérsékelt – radikális skálán, 2011/12–2024. (százalékos megoszlás) ⁸⁷

	baloldal	centrum	jobboldal
2011/12	20	41	39
2013	20	43	37
2015	18	47	36
2019	29	42	29
2024	40	34	25
	mérsékelt	centrum	radikális
2011/12	41	35	25
2013	43	36	22
2015	42	40	19
2019	49	35	15
2024	50	31	19

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2011–2024.

A kutatás eredményei alapján az Aktív Fiatalok első adatfelvétele óta jelentősen lecsökkent az önmagukat jobboldaliként definiáló fiatalok köre.⁸⁸ Amíg 2011/12-ben a megkérdezett nappali tagozatos egyetemisták és főiskolások 39 százaléka választott 5-ös, 6-os vagy 7-es értéket a baloldali – jobboldali ideológiai tengelyen, 2024-ben már csak a negyedük (25 százalék) nyilatkozott ekként. Ugyancsak csökkenő tendencia mutatható ki a radikális hallgatók arányában. 2011/12-ben a hallgatóknak pontosan negyede helyezte magát a mérsékelt – radikális ideológiai skálán a radikális térfélre, 2024-ben pedig már csak 19 százalékuk. Az is látható továbbá, hogy míg a jobboldali hallgatók arányában adathullámról-adathullámra csökkenést tapasztaltunk, addig a radikális hallgatók arányában az előző, 2019-es adatfelvételhez képest némi emelkedés következett be: 2024-ben pontosan ugyanolyan széles a radikális fiatalok tábora (19 százalék) a hallgatói népességben, mint 2015-ben (1. táblázat).

Az ideológiai alapon radikális jobboldali hallgatókat a fenti definíciónknak megfelelően a két halmaz metszeteként határozzuk meg, amelybe a 2024-es adatfelvétel tükrében 43 hallgató tartozik bele. Ez a teljes minta 5 százalékát jelenti. A két halmaz csökkenésével párhuzamosan a metszetük mérete is csökkent: 2011/12-ben még minden hatodik hallgató (16 százalék) radikális jobboldali ideológiájúnak számított, kevesebb mint egy évtized leforgása alatt azonban közel 10 százalékponttal csökkent az arányuk, az elmúlt 5 évben pedig hozzávetőlegesen stagnált. Adatainkból az is kiolvasható, hogy az Aktív Fiatalok mostani hulláma az első olyan a kutatássorozat történetében, ahol a radikális jobboldali ideológiájú hallgatók csoport-

87 A kutatások módszertanáról részletesen lásd Róna-Szabó, 2012; Szabó, 2014.; Róna-Szabó, 2017; Szabó, 2019; a 2024-es hullámról lásd Szabó, 2025, jelen kötetben.

88 E tendenciát és annak társadalmi hátterét átfogóan vizsgálja jelen kötetben Kerpel-Fronius Balázs és Fényes Csongor (2025) tanulmánya.

jának mérete nagyjából azonos a radikális politikai párt (Mi Hazánk) hallgatói szavazótáborának méretével (2. táblázat). Érdeemes ezért közelebbről is szemügyre vennünk e fiatalok pártpreferenciáit.

2. táblázat. A radikális jobboldali ideológiájú hallgatók és radikális jobboldali pártok szavazói és a két csoport metszete a teljes hallgatói népességén belül, 2011/12–2024. (százalékos megoszlás (fő))

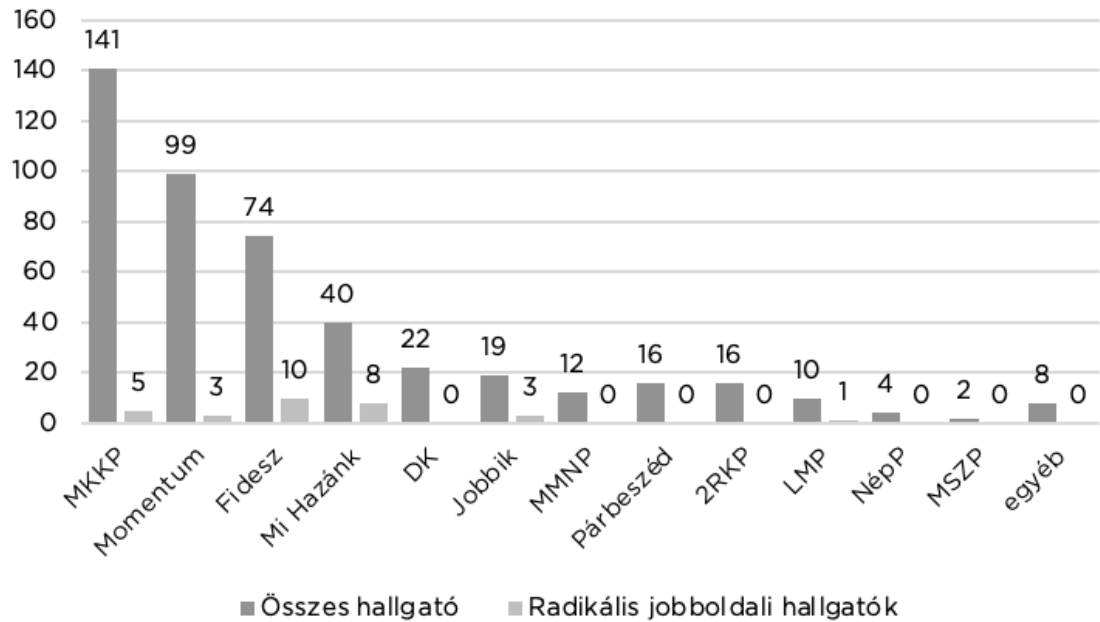
	Radikális jobboldali ideológiájú hallgatók	Radikális jobboldali párt szavazói (2011/12–2019: Jobbik, 2024: Mi Hazánk)	A két csoport metszete
2011/12 (N=1497)	16 (249)	19 (289)	10 (150)
2013 (N=1300)	13 (166)	16 (212)	7 (97)
2015 (N=800)	12 (95)	20 (159)	7 (52)
2019 (N=800)	7 (53)	9 (70)	2 (15)
2024 (N=800)	5 (43)	5 (40)	1 (8)

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2011–2024.

Az ideológiai alapon radikális jobboldali hallgatóknak 70 százaléka nyilatkozott pártpreferenciájáról az adatfelvétel alkalmával, azaz megállapítható, hogy az átlagnál (42 százalék) jóval alacsonyabb a körükben az ismeretlen pártpreferenciájú és a pártot nem választó fiatalok aránya 2024-ben. Ez az eredmény alighanem arra utal, hogy e hallgatók számára döntően kielégítőnek bizonyul a pártok jelenlegi kínálata.

Az adatok tükrében a pártot választó radikális jobboldali hallgatók között a legnépszerűbb politikai szervezetnek 2024. február–márciusán a Fidesz bizonyult, amelyre mintegy harmaduk voksolt volna egy most vasárnap esedékes parlamenti választás alkalmával. A kormánypárttól nem sokkal lemaradva a Mi Hazánk Mozgalom következik. A dobogós pozíciók harmadik fokát pedig a teljes hallgatói minta körében 2024-ben legnépszerűbb Magyar Kétfarkú Kutya Párt foglalja el. Mindösszesen hárman szavaztak volna a csoport tagjai közül a Jobbikra és szintén hárman a Momentumra. A legújabb pártokat – Nép Pártján Mozgalom, a Mindenki Magyarországa Néppárt és a Második Reformkor Párt – egyikük sem választotta (1. ábra).

1. ábra. Pártpreferenciák az összes (pártválasztó) hallgató és a radikális jobboldali (pártválasztó) hallgatók körében, 2024 (fő)

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2024.

Összességében tehát az látható, hogy pusztán kis átfedés van a Mi Hazánk szavazóbázisa és a radikális jobboldali hallgatói csoport között (8 fő – kb. a két csoport tagjainak 10 százaléka). E körülmény megerősíti egyfelől azon várakozásunkat, mely szerint a radikális jobboldali ideológiájú hallgatók tábora szélesebb a radikális jobboldali Mi Hazánk szimpatizánsok körénél, másfelől pedig a két csoport elkülönült elemzésének szükségességére vonatkozó megközelítésünket is.

Az elemzésünk további részében a két csoport társadalmi és politikai jellemzőinek bemutatására térünk rá, mielőtt azonban ezt megtennénk, ismertetjük az alkalmazott háttérváltozókat és módszereket. Tekintve, hogy mindkét általunk vizsgált csoport kicsi elemszámú a mintákon belül, az eredményeinket óvatosan szabad csak interpretálni, azokra – a magas hibahatár miatt – legfeljebb, mint potenciális (további ellenőrzést igénylő) tendenciákra tekinthetünk.

Adatok és módszerek

Annak érdekében, hogy kutatási eredményeinket össze tudjuk hasonlítani a témában született korábbi Aktív Fiatalok tanulmányok eredményeivel, háttérváltozóink és módszereink megválasztása során nagyjából ezekre az elemzésekre támaszkodunk (Róna-Sörös, 2012; Róna-Reich, 2014; Róna, 2017; 2019). Vizsgálatunkban a háttérváltozókat három csoportját különböztetjük meg: a szociodemográfiai háttérváltozókat, a közélethez való viszonyt leképező változókat és a politikai attitűdöket megragadó változó-

kat. Az alábbi alfejezetekben részletesen bemutatjuk ezeket és alkalmazott módszereinket.

Szociodemográfiai változók

Az Aktív Fiatalok kutatásban vizsgált szociodemográfiai változók közül elemzésünkben a válaszadó nemét, életkorát, lakóhelyének típusát, szülők iskolai végzettségét, vallásosságát és anyagi helyzetét használjuk fel. Az életkor változóból a korábbi elemzésekhez hasonlóan dummy változót hozunk létre, ahol az 1-es érték a 18-21 éveseket, míg a 2-es érték a 22-29 éveseket jelöli. A lakóhely típusa a kérdezett állandó lakóhelyére vonatkozik, melyet a kutatás négy kategória mentén vizsgált: „község”; „egyéb város”; „megyei jogú város” és „Budapest”. A szülők iskolázottsága esetében egy olyan három kategóriás változót hozunk létre, amely egyszerre veszi figyelembe a kérdezett édesanyjának és édesapjának a végzettségét. Az 1-es érték azokat a nappali tagozatos egyetemi és főiskolai hallgatókat foglalja magában, akiknek mindkét szülője érettségizett vagy annál alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezik („nem diplomás családból származók”). A 2-es érték alá az egy diplomás szülővel rendelkezőket, míg a 3-as érték alá a két diplomás szülővel rendelkező hallgatókat soroljuk. A vallásosságot mérő változóból szintén dummy változót képezünk, ahol az 1-es érték a nem vallásos válaszadókat, míg a 2-es érték a vallásos válaszadókat jelöli. És végül, az eredeti ötkategóriás anyagi helyzet változót a könnyebb áttekinthetőség miatt 3 kategóriára szűkítjük: az 1-es érték az anyagi nehézségekkel küzdőket jelöli, a 2-es a jövedelmükből éppen hogy kijövő fiatalokat, míg a 3-as az előnyös anyagi helyzetűeket.

Közélet és politikai attitűdök

A radikális jobboldali hallgatók közélethez való viszonyának vizsgálata során két tényezőt veszünk szemügyre: a politikai érdeklődést és a közéleti aktivitást. Az Aktív Fiatalok kutatás a politikai érdeklődést ötfokú skálán mérte, ahol az 1-es érték az „egyáltalán nem érdekel a politika”, míg az 5-ös érték a „nagyon érdekel a politika” választ jelöli. A közéleti aktivitás mérésénél pedig a különböző konvencionális – vagyis a politikai intézményrendszerhez, aktorokhoz, hagyományos szervezetekhez kötődő (pl. választási és pártpolitikai részvétel, kampánytevékenység) – és nem konvencionális – az előbbieken túlmutató (pl. demonstráció, bojkott) – politikai részvételi formákban való jelenlétet vizsgáljuk meg a kérdezést megelőző 12 hónapos időtávon belül.

A politikai attitűdök elemzésénél egyfelől a fiatalok demokratikus és diktatórikus politikai rendszerhez való viszonyát és a magyar politikai rendszerrel kapcsolatos elégedettségét vizsgáljuk, másfelől felhasználjuk a kutatás politikai értékorientációkra vonatkozó kérdésblokkját, amely egyrészt az autoriter értékekkel való azonosulás mértékét vette szemügyre, másrészt pedig a különböző társadalmi csoportokkal (pl. LMBTQ; cigányság; nők és bevándorlók) kapcsolatos értékítéleteket. Ez utóbbiak esetében a kutatás különböző állításokat fogalmazott meg e csoportokkal kapcsolatban, ame-

lyekkel való egyetértésüket a válaszadóknak egy 5-fokú skálán kellett mérlegelnie, ahol az 1-es érték az „egyáltalán nem értek egyet” választ jelölte, míg az 5-ös érték a „teljes mértékben egyet értek” választ.

Módszerek

Elemzésünkben az összefüggéseket kereszt táblák segítségével vizsgáljuk, és Khí-négyzet próbát alkalmazunk. A radikális jobboldali ideológia és a radikális jobboldali párt választása előfeltételeinek vizsgálata során binomiális logisztikus regresszió analízist használunk. Ez utóbbi előnyeként említhető, hogy megengedi mind a metrikus, mind a nem metrikus magyarázó változók alkalmazását, továbbá nem kívánja meg a varianciahomogenitás teljesülését és nem befolyásolja a modell változóinak eloszlása sem, így a lineáris regresszióval és a diszkriminancia-elemzésnél szélesebb körben használható. Elemzésünkben külön magyarázó modellt hozunk létre az ideológiai alapon radikális jobboldali csoportba tartozás és a radikális jobboldali párt szavazóbázisához tartozás interpretálására, majd a kettőt komparatív módon is megvizsgáljuk. Az adatok és módszerek áttekintése után a következő fejezetekben rátérünk eredményeink ismertetésére.

Eredmények

A radikális jobboldali hallgatók társadalmi háttere

Az ideológiai alapon radikális jobboldali hallgatók és a Mi Hazánkra szavazó hallgatók szociodemográfiai hátterét vizsgálva a 2024-es adatok alapján az első szembetűnő eredmény a csoportokon belüli nemek megoszlása esetében mutatkozik meg. Az előbbieket között szignifikánsan felülreprezentáltak a férfiak, amely megfelel az általános európai, valamint – a Jobbik szavazótáborát tekintve – a korábbi magyarországi tendenciáknak és az Aktív Fiatalok 2019 előtti hullámaiban tapasztaltaknak is (lásd: Róna, 2019: 165). Érdekes azonban, hogy a Mi Hazánk egyetemista és főiskolás szavazói között az ideológiai alapon radikális jobboldali társaikéhoz viszonyítva jóval kisebb és statisztikai értelemben sem tekinthető szignifikánsnak a nemek közötti különbség (3. táblázat).

3. táblázat. A radikális jobboldali ideológiájú hallgatók és a Mi Hazánk szavazói az egyes demográfiai csoportokban (nem, életkor, lakóhely, vallás, anyagi helyzet, a szülők iskolai végzettsége), 2024. (százalékos megoszlás)

		Radikális jobboldali ideológiájú hallgatók	Mi Hazánk szavazók	Összes hallgató
Nem	Férfi	67*	54	47
	Nő	33*	46	53
Életkor	22–29 évesek	48	40*	56
	18–21 évesek	52	60*	44
Lakóhely	Budapest	20	13	23
	Megyei jogú város	44	28	30
	Egyéb város	24	33	27
	Község	12	26	20
Vallás	Vallásos	69*	78*	54
	Nem vallásos	31*	22*	46
Anyagi helyzet	Előnyös anyagi helyzetű	86	88	85
	Éppenhogyan kijön a jövedelmeiből	9	13	12
	Anyagi nehézségekkel küzdő	5	0	3
A szülők iskolai végzettsége	Nem diplomás szülővel rendelkezők	44	59	41
	Egyik szülő diplomás	19	18	24
	Mindkét szülő diplomás	37	23	35
Összes hallgató		5	5	100

*szignifikáns eredmények (p < 0,05).

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2024.

A korcsoportok szerinti bontást nézve a fenti tendencia megfordul: ebben az esetben éppen a Mi Hazánk szimpatizánsai körében figyelhető meg statisztikailag szignifikáns eltérés a 18–21 évesek és a 22–29 évesek között. A Mi Hazánk Mozgalom jóval nagyobb táborot tudhat magáénak a 18–21 évesek körében (60 százalék), míg a magukat radikálisnak és jobboldalinak vallóknál ez a különbség szinte elhanyagolható mértékű.

E két tényezőtől túl egyedül a vallásosság esetében tapasztalunk szignifikáns eltérést mind az ideológiai alapon radikális jobboldali, mind a Mi Hazánkra szavazni vágyó hallgatók körében: a vallásos hallgatók ugyanis mindkét csoporton belül többségben vannak nem vallásos társaikkal szemben. Más, a 3 táblázatban felsorakoztatott szociodemográfiai változók tekintetében ugyanakkor nem mutathatók ki szignifikáns különbségek. Bár a lakóhely típusánál megállapítható, hogy az ideológiai alapon radikális jobboldali hallgatók a megyei jogú városokban vannak a legtöbben, a Mi Hazánk szavazóknál pedig leginkább budapesti alulreprézentalitásuk lehet szembevetendő, ezek a teljes hallgatói mintával összevetve nem kiugró adatok. Hasonló probléma figyelhető meg az anyagi helyzet esetében is – bár mindkét csoportban döntő többségben vannak az összességében előnyös anyagi

helyzettel rendelkezők, mindez alig különbözik az összes hallgató körében regisztrált eredményektől.

Végül a két csoport családi hátterét vizsgálva a Mi Hazánk szavazói körében találunk elsősorban az átlagtól eltérő értéket. A párttal szimpatizálók többsége (59 százaléka) elsőgenerációs értelmiségi (tehát diplomás szülővel nem rendelkező). Ez ismételt a korábbi Jobbik szavazók esetében is megfigyelt tendenciára emlékeztet, mivel az említett párt ugyancsak a hasonló háttérrel bíró hallgatók körében volt kiugróan népszerű (Róna, 2019: 166).

A radikális jobboldali hallgatók közéletéhez való viszonya és politikai attitűdjei

A korábbi kutatások a Jobbik egyetemista táborának átlag feletti politikai érdeklődéséről és kiemelkedő közéleti aktivitásáról számoltak be – különösen az olyan nem konvencionális politikai részvételi formákban, mint például az aláírásgyűjtés, a bojkott és a tüntetés (Róna, 2017; 2019). A 2024-es adataink e kérdésekben jelentős különbségeket jeleznek a radikális jobboldali ideológiájú hallgatók és a Mi Hazánk egyetemista és főiskolás szimpatizánsai között. Érdekes ezért mélyebben szemügyre vennünk a két csoportba tartozók válaszait.

Eredményeink alapján a mostani radikális jobboldali ideológiájú hallgatók között az egykori Jobbik szavazókhoz hasonlóan az átlagot (2,94) jócskán meghaladó mértékű a politika iránti érdeklődés (3,58). Ezzel szemben a Mi Hazánk hallgatói szavazói csak átlag alatti értéket produkáltak a kérdést illetően (2,85). S ugyanez érvényes a hagyományos és a nem hagyományos politikai részvételi formák vonatkozásában is. Összességében a radikális jobboldali ideológiájú egyetemisták és főiskolások a teljes hallgatói társadalom átlagánál magasabb, míg a Mi Hazánk szavazói alacsonyabb politikai aktivitással jellemezhetők a vizsgált részvételi dimenziókban. Amíg az előbbieknél csak a harmada (33 százalék), addig az utóbbiaknál közel fele (45 százalék) egyetlen felkínált politikai tevékenységben sem vett részt a kérdezést megelőző 12 hónapban.

4. táblázat. A radikális jobboldali ideológiájú hallgatók és a Mi Hazánk szavazóinak jelenléte a politikai részvétel konvencionális és nem konvencionális formáiban, 2024.⁸⁹ (százalékos megoszlás)

		Radikális jobboldali ideológiájú hallgatók	Mi Hazánk szavazók	Összes hallgató
Konvencionális	Választási részvétel (2022)	79	49	71
	Kampánytevékenység	9	5	7
	Politikussal való kapcsolatfelvétel	23	15	12
	Politikai pártban való részvétel	7	5	4
Nem konvencionális	Aláírásgyűjtés	14	23	21
	Politikai nyilatkozatok, petíciók, népszavazási kezdeményezés aláírása	36	36	32
	Törvényes demonstráció, tüntetés	14	10	25
	Spontán demonstráció, tüntetés	9	5	7
	Termékek bojkottja	28	10	23
	Politikai jelvény viselése	9	8	11
Átlagosan hány részvétel		1,47	1,15	1,39

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2024.

A radikális jobboldali ideológiájú hallgatóknak valamennyi konvencionális politikai aktivitási formában átlagot meghaladó a jelenléte. Ezek közül is kiemelten magas a választási aktivitása (79 százalék) és élen járnak a politikai szereplőkkel való kapcsolatfelvételben is. Közel negyedük (23 százalék) lépett kapcsolatba politikussal, kormányzati vagy önkormányzati képviselővel a kérdezést megelőző egy esztendőn belül. Ezzel szemben a nem konvencionális aktivitási formák terén e fiatalok inkább a kisebb energiabefektetéssel járó participációs aktusokban – mint például a politikai nyilatkozatok, petíciók, népszavazási kezdeményezések aláírása és a termékek bojkottja – jelennek meg erőteljesebben, tüntetési aktivitásuk ellenben alacsony. Bár az is látható, hogy az átlagnál picivel magasabb a részvételük a spontán (előre be nem jelentett) politikai megmozdulásokban (4. táblázat).

A Mi Hazánk hallgatói szimpatizánsainak kifejezetten alacsony a választási részvétele a radikális jobboldali ideológiájú hallgatókhoz, de a hallgatói társadalom egészéhez viszonyítva is. Ebben ugyanakkor annak is szerepe van, hogy az előző parlamenti választások alkalmával közel harmaduk (31 százalék) életkoránál fogva még nem szavazhatott. Mindösszesen az ötödük mondta azt, hogy érdektelenségből vagy más okból nem járult urnához a 2022-es választásokon. Egy most esedékes hipotetikus választáson azonban mintegy felük biztosra ígérte részvételét, további 43 százalékuk pedig azt nyilatkozta, hogy valószínűleg elmenne. A többi hagyományos részvételi formában átlagos vagy átlag alatti a jelenlétük, egyedül a politikai szereplőkkel való kapcsolatfelvétel emelkedik ki valamelyest az ő körük-

ben is, ám még mindig messze elmaradnak ebben a tekintetben a radikális jobboldali ideológiájú társaik mögött. A nem konvencionális részvételi formák esetében a Mi Hazánk hallgatói táboráról is elmondható, hogy inkább a kisebb intenzitású bevonódást igénylő politikai aktivitások kerülnek náluk prioritásba, a tüntetési részvételük alacsony. Említésre méltó eredmény ugyanakkor, hogy a radikális jobboldali pártokkal szimpatizálókra általában jellemző politikai célú jelvényviselés és a külföldi áruk bojkottja alig fordul a körükben elő.

A Jobbik hallgatói közönségében a párt mérséklődésével párhuzamosan 2011/12 és 2015 között emelkedett a demokrácia mellett elkötelezettek aránya, ugyanakkor még így is jelentősen elmaradt a teljes hallgatói társadalomban tapasztalthoz képest. 2015-ben a Jobbik szavazóinak pontosan harmada nyilatkozta azt, hogy „a demokrácia minden más politikai rendszernél jobb”, 37 százalékuk rendszerközömbösnek bizonyult, 30 százalékuk pedig bizonyos körülmények között egy diktatúrát adekvátabbnak tartott a demokráciánál (Róna, 2017: 150). Az első jelentős áttörés ebben a tekintetben a 2019-es évben következett be, amikor a szavazóbázisnak már kicsivel több mint a fele (51 százalék) voksolt a demokráciára a diktatúrával szemben és csak körülbelül minden hatodik válaszadó (17 százalék) nyilatkozta azt, hogy egy diktatúra bizonyos körülmények között jobb lehet, mint egy demokrácia, a rendszerközömbös tábor mérete azonban inkább stagnálást mutatott (32 százalék) (Róna, 2019: 172).

A demokráciához való viszony tekintetében 2024-ben hasonló mintázat rajzolódik ki a Mi Hazánk hallgatói szavazóinál: 48 százalékuk demokráciapártinak, 35 százalékuk rendszerközömbösnek, míg 18 százalékuk bizonyos körülmények között diktatúrapártinak bizonyul. Érdekes eredményeket mutatnak ugyanakkor a radikális jobboldali ideológiájú egyetemisták és főiskolások is. Náluk ugyan elmarad a teljes hallgatói társadalomban tapasztalt 63 százalékos arányhoz képest a demokráciapártiak aránya, de az magasabb, mint a Mi Hazánk szavazói között (54 százalék). Kellően szűk körükben a rendszerközömbös tábor (16 százalék), ám kiemelten magas, mintegy 30 százalék a diktatúrát elfogadók aránya. Ilyen tendencia – a rendszerközömbös réteget meghaladó méretű diktatúrapárti tábor – a kutatás eredményei tükrében egyik párt szavazóbázisában sem mutatkozik, úgy tűnik tehát, hogy a radikális jobboldali ideológiájú hallgatók bizonyulnak a leginkább megosztottnak a kérdésben.

Az általunk vizsgált két csoport véleményei a demokráciához való viszony-nyal ellentétben a magyar demokrácia megítélésében már relatíve hasonló- lónak bizonyulnak. Mindkettő hallgatói táboron belül jelentős eltérések mu- tatkoznak. A radikális jobboldali ideológiájú hallgatóknak 52 százaléka, a Mi Hazánk hallgatói szimpatizánsainak 58 százaléka fejezte ki bizonyos fokú elégedetlenségét a magyar demokratikus politikai rendszerrel szemben. Mindkét csoportban relatíve magas, az átlagnál 14–20 százalékponttal na- gyobb ugyanakkor a magyar demokráciával inkább vagy teljesen elégedet- tek aránya (5. táblázat). Ezek az eredmények alighanem azt jelzik, hogy a

89 Elemzésünkben a választási részvétel esetében a megvalósult aktivitást, vagyis a 2022-es országgyűlési választásokon való részvételt vettük figyelembe, a többi részvételi dimenzió a kérdezést megelőző 12 hónapban végzett politikai aktivitásra vonatkozik.

vizsgált hallgatói táborokon belül egymástól elváló demokráciafelfogások vannak jelen, amelyek más és más viszonyítási pontot jelentenek a magyar politikai rendszer percepciója és működésének értékelése során.⁹⁰

5. táblázat. A radikális jobboldali ideológiájú hallgatók és a Mi Hazánk szavazói-nak magyar demokráciával való elégedettsége, 2024. (százalékos megoszlás)

	Egyáltalán nem elégedett	Nem igazán elégedett	Többé-kevésbé elégedett	Teljes mértékben elégedett
Radikális jobboldali ideológiájú hallgatók	19	33	44	5
Mi Hazánk szavazók	25	33	43	0
Összes hallgató	30	42	27	2

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2024.

Hasonlóan a korábbi adathullámokhoz a 2024-es Aktív Fiatalok kutatás is külön kérdésblokkot szentelt annak vizsgálatára, hogy a válaszadók miként viszonyulnak bizonyos politikai és társadalmi jelenségekhez. E kérdések egy része az autoriter értékekkel való azonosulás felmérésére, másik része pedig a különböző, elsősorban marginalizált társadalmi csoportokhoz való viszony megismerésére szolgált (6. táblázat).

Eredményeink alapján a radikális jobboldali ideológiájú hallgatók és a Mi Hazánk hallgatói szimpatizánsai egyaránt eltérő álláspontot képviselnek a tekintélyelvű értékekkel szemben elutasító és a marginalizált társadalmi csoportokhoz alapvetően liberálisan viszonyuló hallgatói társadalom többségéhez képest. Az is látható ugyanakkor, hogy egyes kérdésekben a Mi Hazánk szavazók, míg másokban a radikális jobboldali ideológiájú társai rendelkeznek konzervatívabb véleménynel. Így például megállapítható, hogy a radikális jobboldali ideológiájú hallgatók a Mi Hazánk szimpatizánsokhoz képest kevésbé elfogadóak az autoriter gyermekneveléssel és kormányzással szemben, ellenben az azonos neműek házasságkötésével és a cigánysággal szemben az átlagpontok alapján éppen az utóbbiak bizonyulnak toleránsabbnak. A nemi szerepek hagyományos felfogása ugyancsak valamivel nagyobb támogatottságnak örvend a radikális jobboldali ideológiájú hallgatók között, mint a Mi Hazánk hallgatói közönségében, míg a bevándorlás kérdése nagyjából hasonlóan érzékeny témának számít mindkét csoporton belül.

Ha az egykori Jobbik szavazókhöz viszonyítjuk az eredményeinket, akkor az mondható, hogy 2024-ben a Mi Hazánk hallgatói választói értékorientációikban a 2015-ös jobbikos egyetemistákhoz és főiskolásokhoz állnak a legközelebb, míg a radikális jobboldali ideológiájú hallgatók az autoriter dimenzióban a Jobbik 2019-es szavazóihoz, a többi dimenzióban – gender, migráció, cigányság – viszont a jóval szélsőségesebb beállítottságú 2015-ös vagy még korábbi szavazótáborhoz (lásd: Róna, 2017: 151; 2019: 173).

90 E kérdést részletesen elemzi Sebestyén Annamária és Susánszky Pál e kötetben írt tanulmánya.

6. táblázat. A radikális jobboldali ideológiájú hallgatók és a Mi Hazánk szavazóinak politikai értékválasztásai, 2024. (1-5-ig terjedő skála átlagai, ahol az 1-es az „egyáltalán nem értek egyet”, míg az 5-ös a „teljes mértékben egyetértek”)

		Radikális jobboldali ideológiájú hallgatók	Mi Hazánk szavazók	Összes hallgató
Tekintélyelvűség	A gyerekeknek meg kell tanulniuk, hogy a legfontosabb az engedelmesség és a tekintélytiszteltet	3,13	3,73	3,08
	Az országnak nem politikai programokra, hanem erőskezü vezetőkre van szüksége	2,81	3,03	2,70
Gender	A férfi dolga az, hogy pénzt keressen, a nőnek a háztartással és a gyerekekkel kell foglalkoznia	2,43	2,36	1,74
	Az azonos neműeknek is joga legyen házasságot kötni	2,39	3,01	4,09
Cigányság	A bűnözési hajlam a cigányok/romák vérében van	2,54	2,46	1,95
Migráció	A lehető legszigorúbb migrációs politikára van szükség	3,58	3,55	2,63

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2024.

A fentieket összefoglalva elmondható, hogy 2024-ben a radikális jobboldali ideológiájú hallgatók és a Mi Hazánk hallgatói szimpatizánsai közélethez való viszonyukban és politikai attitűdjeikben több ponton is rokonságot mutatnak az egykori Jobbik szavazókkal, ám ez a hasonlóság más és más dimenziókban nyilvánul meg a két csoporton belül. Így például a radikális jobboldali hallgatók inkább a politikai érdeklődésükben és aktivitásukban, míg a Mi Hazánk szavazói a demokráciához való viszonyukban hasonlítanak a korábbi jobbikos hallgatókhoz. Emellett jelentős különbségek is kirajzolódtak az adatokból. Amíg például a Jobbik egykori hallgatóinak elsősorban a nem hagyományos részvételi formákra koncentrált a politikai aktivitása, addig mind a radikális jobboldali ideológiájú hallgatók között, mind pedig a Mi Hazánk szimpatizánsok között a konvencionális participációs aktusok élveznek prioritást ezekkel szemben. S ugyancsak az egykori jobbikosok véleményeitől eltérő a magyar demokratikus politikai rendszer működésének megítélése a két csoport körében. Mindkét tábor kellően megosztottnak bizonyul a kérdésben.

A radikális jobboldali ideológiai orientáció és a radikális jobboldali pártválasztás előfeltételei a nappali tagozatos hallgatók körében

Ahogy az elemzési módszerek ismertetése során már említésre került, az előfeltételek összevont vizsgálatához többváltozós, binomiális logisztikus regressziós modelleket használtunk, melyek megmutatják, milyen tényezők valószínűsítik a radikális jobboldali ideológiai orientációval való azonosulást, valamint a Mi Hazánkra, mint radikális jobboldali pártra történő szavazási szándékot. Mindkét jelenség vizsgálatához két-két külön logisztikus regressziós modellt hoztunk létre, melyekben ezen kimeneti tényezők – a

radikális jobboldali ideológiával való azonosulás és a Mi Hazánkra szavazás – szerepeltek függő változóként. Magyarázó változóként pedig a már fentebb elemzett társadalmi háttérrel, illetve politikai viselkedéssel és attitűdökkel kapcsolatos tényezőket vontuk be elemzéseinkbe. Tettük ezt két lépésben: először csak a szociodemográfiai változók hatásait vizsgáltuk (lásd függelék, 7. táblázat), majd ezt követően építettük be logisztikus regressziós modelljeinkbe a politikai viselkedés és attitűdök változóit az előzőleg alkalmazott szociodemográfiai háttérváltozók megtartásával (lásd függelék, 8. táblázat), így összesen négy modellt alkottunk.

A társadalmi háttérváltozók (nem, életkor⁹¹, a lakóhely településtípusa, válásosság, anyagi helyzet és a szülők iskolai végzettsége) hatásait vizsgálva egyértelműen látható, hogy a vallásosság az egyetlen változó, amely mindkét modellben szignifikáns előrejelzőnek bizonyul és egyben a legerősebb hatást gyakorolja mindkét modellben a függő változóra. Az 1-nél nagyobb esélyhányadosok pedig arra utalnak, hogy a „nem vallásossal” szemben a vallásos álláspont valószínűsíti az első modell esetében a radikális jobboldali ideológiai kötődést, a második modellben pedig a Mi Hazánkra történő szavazás szándékát. Emellett – külön vizsgálva a két modellt – az eredmények azt is megmutatják, hogy a női nem szignifikánsan valószínűsíti a radikális jobboldaltól *eltérő* ideológiai orientációt (ezt az egynél kisebb esélyhányados jelzi), míg a második modell esetében a fiatalabb életkor, valamint a szülők diplomásnál alacsonyabb iskolai végzettsége áll összefüggésben a Mi Hazánkra való szavazási szándékkal.

Bevonva a politikai viselkedéssel és attitűdökkel kapcsolatos változókat is (politikai érdeklődés, politikai részvételi formákban való aktivitás, a magyarországi demokráciával való elégedettség, a demokráciához való – absztrakt, elméleti szintű – viszony, illetve az eggyel korábbi fejezetben szintén elemzett politikai értékválasztással kapcsolatos változók), mindkét modell magyarázóereje (Nagelkerke-féle pszeudo-R²) egyértelműen növekszik. Ez esetben ugyanakkor nem található olyan tényező sem az újonnan bevont, sem a társadalmi-demográfiai háttérrel kapcsolatos változók közül, mely mindkét modellben szignifikáns volna; a vallásosság hatását a politikai attitűdváltozók bevonása háttérbe szorította, ennek eredményeként pedig már egyik magyarázó modellben sem bizonyul szignifikánsnak.

Az ideológiai alapú radikális jobboldali orientációt a fokozottabb politikai érdeklődés és a diktatúra bizonyos körülmények között való elfogadása valószínűsíti szignifikánsan (szemben a demokrácia minden más politikai rendszernél jobbnak ítéelésével), melyek közül az utóbbi változó gyakorolja az erősebb hatást a függő változóra, ahogy azt a nagyobb értéket mutató esélyhányados is jelzi. Ezzel szemben a Mi Hazánkra való szavazási szándékot a melegházasságot fokozottabban *elutasító* álláspont (egynél kisebb esélyhányados), valamint továbbra is a szülők nem diplomás mivolta való-

színűsíti szignifikánsan. Mindezek mellett szignifikáns befolyásoló tényezőnek bizonyul még a szülők iskolai végzettségének összesített (kategóriákra nem felbontott) változója is.

Összegzés

Tanulmányunkban az Aktív Fiatalok kutatás legújabb, 2024-es adathullámának segítségével vizsgáltuk meg a radikális jobboldali egyetemisták és főiskolások társadalmi és politikai jellemzőit. Annak érdekében, hogy minél teljesebben lefedjük e fiatalok körét a nappali tagozatos hallgatói társadalmon belül egyaránt elemzés alá vontuk az önbevallásuk alapján ideológiai alapon radikális jobboldali hallgatókat és azokat is, akik a jelenlegi magyar pártpaletta felvállaltan radikális jobboldali tagját, a Mi Hazánk Mozgalmat választják, egyúttal arra a kérdésre is keresve a választ, hogy mekkora az átfedés a kettő között és melyek azok a tényezők, amelyek ma a leginkább hozzájárulnak az egyik, s a másik csoportba tartozáshoz.

Eredményeink arra mutattak rá, hogy bár az ideológiai alapon radikális jobboldali hallgatók és a Mi Hazánk hallgatói szimpatizánsai 2024-ben közel azonos méretű táborot alkotnak a hallgatói társadalomban, döntő részt nem ugyanazok a hallgatók találhatók az egyik és a másik csoportban. Bár nem volt olyan Aktív Fiatalok adatfelvétel az eddigiekben, ahol a két csoport átfedte volna egymást, de az első három adathullám során még mintegy 25 százalék körüli volt a két csoport metszete, amely a Jobbik kiszorulásával és a Mi Hazánk színrelépésével 10 százalék körüli méretűre csökkent 2019-re és tovább szűkült 2024-re.

Az ideológiai alapon radikális jobboldaliként definiált fiatalok többségben a kormánypárt és más ellenzéki pártok szavazói között lelhetők fel. Ez persze még nem feltétlenül jelenti azt, hogy a két csoport tagjai társadalmi és politikai karakterükben is különböznek egymástól, sőt, elemzésünk éppen arra világított rá, hogy több tekintetben is hasonlítanak egymáshoz. Társadalmi háttérüket vizsgálva megállapítottuk, hogy mindkettő csoport alapvetően előnyös anyagi helyzetű fiatalokból tevődik össze, és az ideológiai alapon és a pártszimpátia alapján radikális jobboldali hallgatók a vallásosságukban is osztoznak egymással. A közélethez való viszonyuk vonatkozásában pedig azt láttuk, hogy a két csoport egyaránt elmarad az átlagtól a demokrácia melletti elköteleződésben és tagjaik a konvencionális és a kisebb energiabefektetést igénylő aktivitási formákat részesítik előnyben, ha a politikai részvétel kerül terítékre. Egy további hasonlóság mutatkozott a magyar politikai rendszer működésének megítélésében. Míg a hallgatói társadalom közel háromnegyede elégedetlen volt 2024 elején a magyar demokrácia állapotával, addig mind a radikális jobboldali ideológiájú hallgatók, mind pedig a Mi Hazánk hallgatói szimpatizánsai erősen megosztottnak bizonyultak a kérdésben.

A fenti hasonlóságok mellett vizsgálatunk jelentős eltéréseket is regisztrált a két csoport között, s elemzésünk tükrében ezek a különbségek számossabbak a rokon jegyeknél. Bár a radikális jobboldali ideológiájú hallgatók

91 Ez esetben nem a fentebb említett korcsoportokat, hanem az életkor folytonos (életkori értékeket tartalmazó) változóját alkalmaztuk.

és a Mi Hazánk szimpatizánsok között egyaránt felülreprezentáltak a férfiak és a 18-21 évesek, megállapítottuk, hogy a férfiak dominanciája sokkal erőteljesebben az előbbiek, míg az egészen fiatal szavazók dominanciája az utóbbiak karakterszövege. A radikális jobboldali ideológiájú hallgatók többségben fővárosi és vármegyei jogú városok lakói, míg a Mi Hazánk szavazók javarészt a kisebb településeken és községekben lelhetők fel. Az előbbiek között felülreprezentáltak a diplomás szülővel rendelkezők, míg az utóbbiak között éppen ellenkezőleg, a diplomás szülővel nem rendelkező, elsőgenerációs értelmiségi fiatalok vannak többségben. Ezen jellemzők alapján az ideológiai alapon radikális jobboldali hallgatók a Jobbik 2019-es egyetemista és főiskolás szavazóihoz, míg a Mi Hazánk szimpatizánsok a Jobbik 2015-ös és korábbi hallgatói szavazóihoz hasonlítanak inkább.

A szociodemográfiai háttér mellett az értékválasztások terén is karakteres különbségek mutatkoztak. Az ideológiai alapon radikális jobboldali hallgatók csoportja a Mi Hazánk hallgatói közönségével szemben kevésbé azonosul az autoriter értékekkel, ellenben hozzájuk képest intoleránsabb az azonos neműek házasságkötésének legalizálásával, a hagyományostól eltérő nemi szerepmegosztással és a cigánysággal szemben. Egyedül a bevándorlás kérdése tekintetében mutatkozott egyetértés a két csoport között, melynek értelmében mindkét tábor a lehető legszigorúbb migrációs politikát érez szükségesnek a bevándorlás problémájának kezelésében. Mint megállapítottuk, ezek az értékorientációk a Mi Hazánk szavazókat a 2015-ös jobbikos egyetemistákkal és főiskolásokkal rokonítják, míg az ideológiai alapon radikális jobboldali hallgatókat részint a demokratikusabb álláspontokat képviselő 2019-es, részint ugyanakkor az egyes társadalmi csoportokkal szemben előítéletesebb 2015-ös és korábbi Jobbik szavazókkal.

Végül tanulmányunk zárásaként többváltozós statisztikai (binomiális logisztikus regressziós) modellek segítségével megvizsgáltuk, hogy mindezen szociodemográfiai és politikai viselkedéshez, illetve attitűdökhöz kapcsolódó tényezők közül melyek valószínűsítik valóban szignifikáns mértékben a radikális jobboldali orientációt, valamint a Mi Hazánkra való szavazási szándékot. Elemzésünket két lépésben végeztük el: először csak a társadalmi háttér változóinak bevonásával, majd második lépésként hozzátettük elemzési modelljeinkhez a politikai viselkedés és attitűdök változóit. Az eredményeink megmutatták, hogy kizárólag szociodemográfiai változók bevonása esetén a vallásosság valószínűsíti elsősorban a radikális jobboldali orientációt mind ideológiai kötődés, mind pártszimpátia szempontjából. Emellett – összhangban a fentebb írtakkal – a radikális jobboldali értékválasztás összefügg a nemmel (a női nem az ettől eltérő értékválasztást valószínűsíti), míg a Mi Hazánkos pártpreferenciát valószínűsíti a fiatalabb életkor és a szülők diplomásnál alacsonyabb iskolai végzettsége, tehát a nappali tagozatos hallgatók elsőgenerációs értelmiségi mivolta.

A társadalmi háttérváltozók és a politikai magatartás- és attitűdváltozók együttes vizsgálatakor viszont eredményeink egyértelműen megmutatták, hogy a radikális jobboldali értékválasztás és a Mi Hazánkra történő szava-

zási szándék előfeltételei eltérnek egymástól. Előbbi értékválasztást a politika iránti (fokozottabb) érdeklődés és a diktatúra bizonyos körülmények között való előnyben részesítése, míg a radikális jobboldali pártválasztást az azonos neműek házasságának elutasítása és – ismételt – a szülők diplomásnál alacsonyabb iskolai végzettsége valószínűsíti. A vallásosság hatása viszont e modellekben már nem érvényesült. Mindez megerősíti fentebb kifejtett álláspontunkat, miszerint a radikális jobboldali értékrenddel bíró, valamint a Mi Hazánkkal szimpatizáló hallgatók csoportja nem fed egymást annak ellenére sem, hogy vannak hasonlóságok is közöttük. Mivel mindkét csoport viszonylag kisméretűnek számít a teljes 2024-es hallgatói mintán belül, így ennél messzemenőbb következtetéseket nem lenne egyszerű levonni, de eredményeink alapján úgy tűnik, hogy a kétezertizedes évek első felének kuruc.info-nemzedéke már sem politikai súlyát, sem egységét tekintve nincs igazán jelen eredeti formájában a nappali tagozatos hallgatók körében. Az értékválasztás alapján radikális jobboldalinak tekinthető és a Mi Hazánkos hallgatók csoportjai közül ugyanakkor utóbbi áll közelebb a Jobbik mérséklődés előtti szavazótáborához, még ha e csoport mérete már messze nem akkora, mint a Jobbik „rég” hallgatói szimpatizánsi köre.

Hivatkozott irodalom

Róna, D. – Reich, J. (2014): „Nemzetiek”, rendpártiak, elsőgenerációs értelmiségiek és közösségre vágynak. A Jobbik egyetemista-főiskolás támogatói. In Szabó, A. (szerk.): *Racionálisan lázadó hallgatók II. Apátia – radikalizmus – posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében*. Budapest-Szeged, Belvedere Meridionale-MTA TK PTI. 151-172.

Róna, D. – Sörös, A. (2012): A kuruc.info nemzedék. Miért népszerű a Jobbik a fiatalok között. In Szabó, A. (szerk.): *Racionálisan lázadó hallgatók, 2012: apátia, radikalizmus, posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében I*. Szeged, Belvedere Meridionale. 113-156.

Róna, D. (2017): „Kuruc.info – nemzedék” helyett „Cukikampány-nemzedék: A Jobbik fiatalok közötti kiemelkedő támogatottságának okai. In Szabó, A. – Oross, D. (szerk.): *Csendesek vagy lázadók? A hallgatók politikai orientációi Magyarországon (2011-2015)*. Szeged-Budapest, Belvedere Meridionale-MTA TK PTI. 140-158.

Róna, D. (2019): Múló dicsőség? A Jobbik egyetemisták közötti támogatottsága 2019-ben. In Szabó, A. – Susánszky, P. – Oross, D. (szerk.): *Mások vagy ugyanolyanok? A hallgatók politikai aktivitása, politikai orientációja Magyarországon (2019)*. Prága-Budapest-Szeged: Heinrich Böll Stiftung-MTA TK PTI-Belvedere Meridionale. 163-180.

Róna, D. – Szabó, A. (2012): A kutatás módszertana. In Szabó, A. (szerk.): *Racionálisan lázadó hallgatók 2012: Apátia – Radikalizmus – Posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében I*. Szeged-Budapest, Belvedere Meridionale-Budapesti Corvinus Egyetem. 15-24.

Róna, D. – Szabó, A. (2017): A 2015-ös adatfelvétel módszertana. In Szabó, A. – Oross, D. (szerk.): *Csendesek vagy lázadók? A hallgatók politikai orientációi Magyarországon (2011-2015)*. Szeged-Budapest, Belvedere Meridionale-MTA TK PTI. 208-210.

Szabó, A. – Kern, T. (2011): A magyar fiatalok politikai aktivitása. Előzmények az ifjúság politikai szocializációjának jellegzetességei a rendszer-transzformációt megelőzően és

azt követően. In Bauer, B. – Szabó, A. (szerk.): *Arctalan nemzedék. Ifjúság 2000-2010. Tanulmánykötet*. Budapest, Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet. 37-80.

Szabó, A. – Oross, D. (2024): *A magyar egyetemisták politikai gondolkodása és integrációja 2024-ben*. Budapest, HÖÖK – NIT.

Szabó, A. (2014): A kutatás módszertana. In Szabó, A. (szerk.) *Racionálisan lázadó hallgatók II. Apátia - Radikalizmus - Posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében*. Budapest–Szeged, Belvedere Meridionale–MTA TK PTI. 15–18.

Szabó, A. (2019): *A magyar egyetemisták és főiskolások politikai integrációja 2019-ben*. Prága, Heinrich Böll Stiftung.

Szabó, A. (2025): A 2024-es Aktív Fiatalok Magyarországon kutatás módszertana. In jelen kötetben.

Szabó, A. – Sebestyén, A. Oross, D. – Susánszky, P. (2025): A „fotelforradalmárok” lázadása. In: jelen kötetben.

Függelék

F7. táblázat

A binomiális logisztikus regresszió eredményei: az ideológiai alapon és a párt-szimpatia alapján radikális jobboldali orientáció szociodemográfiai előfeltételei, 2024.

Magyarázó változók	Radikális jobboldali ideológiájú hallgatók		Mi Hazánk szavazók	
	B	Exp(B)	B	Exp(B)
Nem: nő	-0,922**	0,398	(-0,287)	0,751
Életkor	(-0,070)	0,932	-0,209**	0,811
Vallásos	0,971**	2,640	1,193***	3,296
Szülői háttér: nem diplomás	(0,219)	1,245	0,934**	2,543
Konstans	(-0,981)		-9,077**	
Nagelkerke-R2	0,075		0,110	

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2024. Csak azon változók kerültek a táblázatban feltüntetésre, melyek legalább az egyik modellben szignifikánsnak bizonyultak (p < 0,05).

Jegyzet: Referencia-kategóriák: férfi; nem vallásos; mindkét szülő diplomás.

Szignifikancia: *** p=0.000, ** p=0.01, * p=0.05 (zárójelben: nem szignifikáns)

F8. táblázat

Logisztikus regressziós eredmények politikai attitűdváltozók és szociodemográfiai változók bevonásával, 2024.

Magyarázó változók	Radikális jobboldali ideológiájú hallgatók		Mi Hazánk szavazói	
	B	Exp(B)	B	Exp(B)
Politika iránt érdeklődik	0,733***	2,166	(0,107)	1,113
A diktatúrát bizonyos körülmények között elfogadja	1,251**	3,495	(0,590)	1,804
A melegházasságot elfogadja	(-0,313)	0,732	-0,317*	0,728
Szülői háttér: nem diplomás	(0,056)	1,058	0,999**	2,715
Konstans	(-18,222)		(21,396)	
Nagelkerke-R2	0,325		0,232	

Forrás: Aktív Fiatalok Magyarországon, 2024. Csak azon változók kerültek a táblázatban feltüntetésre, melyek legalább az egyik modellben szignifikánsnak bizonyultak (p < 0,05).

Jegyzet: Referencia-kategóriák: a demokrácia minden más politikai rendszernél jobb; mindkét szülő diplomás.

Szignifikancia: *** p=0.000, ** p=0.01, * p=0.05 (zárójelben: nem szignifikáns)

ADATFELVÉTELI, MÓDSZERTANI KÉRDÉSEK

A nappali tagozatos egyetemisták válaszadását befolyásoló körülmények az Aktív Fiatalok Magyarországon 2024 adatfelvétele tapasztalatai tükrében

Bevezetés

Egy kutatás során mindig számolni kell azokkal a társadalmi csoportokkal, az ifjúságon belül is olyan rétegekkel, amelyeket nehezen lehet elérni vagy a magasabb válaszmegtagadási arány következtében válaszadói torzítás lép fel. Ebből adódóan a kutatók részéről óvatos megállapítások megfogalmazása válik szükségessé. A tudományos diszciplína felismerte ezt, így a válaszadói hajlandóság és torzítás vizsgálata különféle területekre terjed ki az ezzel a témával foglalkozó kutatásokban. Az egyik oldalról nézve, a felmérésekben hangsúlyosan megjelenik a válaszadástól való elzárkózásból adódóan a kutatási eredmények egyoldalú értelmezése. Másrésztől kirajzolódik az, hogy az érzékeny információkat vizsgáló kutatásokban nagyobb válaszmegtagadási aránnyal kell számolni. Egy másik szemszögből rápillantva a témára, azonosíthatók azok a tényezők, amelyek szerepet játszanak abban, hogy a kutatásba bevonni kívánt alanyok miért utasítják vissza a részvételt. Sok esetben a félelem, a tájékozatlanság, a személyes motiváció hiánya vagy a kérdőíves felmérésekkel szembeni bizalomhiány, a kutatás során nyújtott ösztönző állhat ezek hátterében. Az Aktív Fiatalok adatfelvételei során is számolni kellett és kell azzal, hogy a kutatásban részt vevők feltételezhetően fokozott politikai és közéleti érdeklődéssel rendelkeznek (Róna-Szabó, 2012). Ennek másik hozadéka az, hogy a kutatások jellemzően alulbecsülik a válaszadástól elzárkózó állampolgárokat.

A módszertani írás célja a válaszmegtagadással foglalkozó szakirodalom bemutatása mellett annak felvázolása, hogy milyen információkat nyújtanak a kutatás kérdezői kvótalapjaiból kinyerhető adatok. A megalkotott változókból egyszerűbb kapcsolatok és összefüggések bemutatására nyílik lehetőség, amelyekből képet kaphatunk a hazai nappali tagozatos egyetemisták válaszadási hajlandóságáról és válaszmegtagadási arányáról.

Válaszadás és válaszmegtagadás, válaszadási torzítás

A válaszadástól való elzárkózásból, válaszmegtagadásból adódóan fellépő torzítás az eredmények értelmezésénél érhető tetten leginkább, mivel így a kutatók előtt egyes jelenségek és társadalmi folyamatok rejtve maradhatnak. A kérdőíves felmérések megtervezésénél a kutatók szándéka a válaszadói torzítás csökkentése és ez által a felmérések pontosságának növelése, a magas válaszadási arány elérése (Brick-Tourangeau, 2017). Ehhez a kutatás előkészítése során megfelelő módszer a reszponzív design. Az egyik út a viszonylag magas válaszadói arány elérésére való törekvés, míg más esetben a válaszmegtagadásból adódó torzítások csökkentése a cél. Az adatgyűjtés időtartamának meghosszabbítása növelheti a válaszadási

arányt és mérsékelheti a torzítást. További megfontolásként jelenik meg a kétfázisú mintavétel, amikor a második szakaszban minden eset vagy egy alminta lekérdezése történik.

A válaszadók megnyerésében fontos szereppel bír a kérdezők személye, a korábbi kutatási tapasztalatok és tanulmányok során szerzett jártasság és a közösség vagy a vizsgálat helyének ismerete (Brugge et al., 2010). Ezt igazolják a szerzők, amikor arról írnak, hogy egy észak-amerikai egyetemistákból álló, faji és etnikai összetétel tekintetében diverzebb kérdezői csoport magasabb válaszadási arányt ért el, mint a helyi közösség tagjaiból álló egyetemista csapat. Ugyanakkor az előbbi csoportban bár nem kiemelkedően, de magasabb volt a válaszmegtagadás aránya a környéket jobban ismerő, a közösségi kutatásban tapasztalatokkal rendelkező helyiek csapathoz képest. Szerepe van annak is, hogy maguk az alanyok is felelősnek érezték magukat a kutatásban való részvételre, ugyanakkor amennyiben a részvétel újdonsága kikopik, a vizsgálati alanyok közlékenysége is csökken.

A magasabb válaszadási arány elérése érdekében egy kutatáson belül célra vezető lehet a felmérés önkéntes és kötelező jellegének ötvözése. Egy iskolások egészségével foglalkozó kutatás (Cheug et al., 2017) érzékeny kérdéseket tartalmazó online kérdőíve jelentős válaszmegtagadást eredményezett az önkéntes minta esetében. Ebből adódóan a részvétel visszautasítása és a válaszmegtagadás hozzájárult az egészségi kockázatok és mentális egészség problémák alulbecsléséhez. A két holland térséget vizsgáló felmérés kutatói minimális válaszmegtagadásból adódó torzítással számoltak, amikor azt feltételezték, hogy a felkeresett, de a részvételt megtagadó iskolák, illetve osztályok esetlegesen különbözhetnek a kutatásba bevont intézményektől.

A válaszmegtagadókkal készített utólagos felmérés által jól megragadható néhány demográfiai különbség a kutatásban résztvevők és az attól elzárkózók között (Goldberg-Sciarini, 2019). A válaszadás szempontjából meghatározó tényezőnek tűnik a korábbi választásokon való részvétel és annak gyakorisága. Az online vagy telefonos megkeresést megtagadóknak egy postai kérdőívet küldtek ki két svájci tartományi választás előtt. Ezekből kirajzolódott, hogy a voksolást megelőző kutatás alanyai idősebbek voltak, nagyobb volt a házások és alacsonyabb az egyedülállók aránya, valamint hosszabb ideje tartózkodtak a tartományban. A postai kérdőíves felmérés résztvevőinek politikai aktivitása a választáson való kissé alacsonyabb részvétellel párosult. A kutatás arra is rámutatott, hogy a voksoláson szavazatot leadók hajlandók korábban kitölteni a választások utáni kérdőívet. Egy másik, választásokhoz kötődő és a két technikát alkalmazó észak-amerikai felmérésben (Barber et al., 2014) az online résztvevők motiválhatók voltak a válaszadásra, jobban érdeklődtek a választás iránt. Az utólagos felmérés arra mutatott rá, hogy a választók elkülönülnek a nem választóktól képzettség, jövedelem, valamint társadalmi-gazdasági jellemzők tekintetében. A postai kérdőív kitöltésének felkínálásakor növekedett a válaszadási arány, ugyanakkor a minta kevésbé lett reprezentatív.

A válaszmegtagadásból származó adathiány és lehetséges okok

Előfordulhat, hogy egy felmérésben a kérdések megválaszolásának képtelenségéből, a felidézés nehézségéből, a belefásulásból vagy a megfelelő kapacitás hiányából adódik a válaszmegtagadás (Chaudhuri-Saha, 2012). A kutatásban résztvevők és részt nem vevők közötti eltérésből adódóan előfordulhat egyes csoportok alul- vagy felülbecslése (Peytchev, 2013), mivel a megszólítandó személyek tájékoztatlanak tarthatják magukat a felmérés témájával kapcsolatban. Személyes felméréseknél a válaszmegtagadás fő elemeiként a visszautasítás és a kutatásban való részvételtől való vonakodás jelenik meg.

Egy online és telefonos technikákat egyaránt alkalmazó felmérés a természettudomány és társadalomtudomány területén dolgozó kutatók vallásosságával foglalkozott (Porter-Ecklund, 2012). A különböző tudományterületek képviselői közel azonos arányban válaszoltak a kérdésekre. A mintába került elit észak-amerikai egyetemek kutatói a meg nem válaszolt kérdéseket leginkább az idő hiányával indokolták, kifogásolták a felkínált pénzbeli ösztönzöt, illetve eleve nem volt szándékukban a kérdőívet kitölteni. Voltak, akik a felmérés ideje alatt megvalósuló utazásra, távollétre hivatkoztak vagy különösen vitatott témaként említették a kutatás tárgyát, a vallásosságot. A válaszmegtagadás azok körében jelent meg hangsúlyosabban, akik nem voltak vallásosak vagy csak ritkán kötődtek valláshoz. A kutatók szerint az információk visszatartásának oka lehet a vallásosság skáláján való önelhelyezésre való képtelenség, vagy eredhet a válaszlehetőségek megalkotásának elégtelenségéből. A szerzők nem találtak összefüggést, de a nagyobb számú publikációval rendelkező kutatók és az egyetemi ranglétra alján állók esetében hangsúlyosabban jelent meg a válaszmegtagadásból eredő hiba. A vizsgálatot végzők azonosítottak egy marginalizációs tényezőt is, amelyből adódóan a kutatónők, a bőrszínükből adódóan kisebbségi csoportok tagjai, valamint a nem vallásosak és ateisták inkább vonakodnak a válaszadástól, attól tartva, hogy a megosztott adatok a későbbiekben felhasználhatók lesznek ellenük.

Az ösztönzők és a mobilizáció szerepe a kutatásban való részvételben

A kérdezési módok meghatározása mellett a pénzbeli vagy nem anyagi ösztönzők is segíthetik a válaszadási arány növelését (Brick-Tourangeau, 2017). Ez megfigyelhető a kísérlet módszere esetében, amely a társadalomtudományokban kevésbé elterjedt eljárás (Hooghe et al., 2010). Egy ilyen jellegű vizsgálat megtervezése során a hallgatók könnyebben toborozhatók, ugyanakkor mivel nyitottak az ingerekre és gyakrabban válaszolnak a megkeresésre, jelentősen eltérnek a populációtól. Más szempontból ezek az alanyok magas szintű társadalmi-gazdasági erőforrásokkal, képességekkel, érdeklődéssel és politikai tudással rendelkeznek. A középiskolai és alacsony társadalmi státuszú, nem hallgatókból álló minta kisebb arányban jelent meg a kísérlet helyszínén, amely az utazási távolságból, az érdeklődés vagy a helyismeret hiányából adódhatott. Az anyagi érdek, úgy tűnt, általános mobilizációs stratégiának számít a részvétel során, amely révén a hallgatók erősebben

reagáltak az ösztönzőkre. A kutatás rámutat arra, hogy az új, online kommunikációs eszközök hatékonyabbak lehetnek a képzettek megszólításában, míg az alacsonyabb iskolázottságúaknál gyengébb hatással bírhatnak. Az ebben a kutatásban is megfigyelhető, hogy a nehezen elérhető alanyok hasonlóan tekinthetők, mint a részvételtől elzárkózó személyek (Hendra-Hill, 2019).

Az Aktív Fiatalok lekérdezése során minden kérdezett tollat és csokoládét kapott a kérdezésben való részvételért. A visszajelzések alapján a hallgatók jónéven vették a kísértékű ösztönzőket.

A kvótalapokból kinyerhető és elemezhető információk

Az Aktív Fiatalok Magyarországon kutatássorozat ötödik hulláma, ahogyan a harmadik (Róna-Szabó, 2017) és negyedik adatfelvétel is (Szabó, 2019) szigorított véletlen sétán alapuló kvótamintával dolgozott (Szabó, 2025, jelen kötetben). A kérdezők az adatfelvétel során ezt a módszert alkalmazva előre meghatározott kritériumok mentén szólítják meg, választják ki a lehetséges kérdezetteket (Szabó, 2019). A kutatás kvótalapjaiból kiolvasható, hogy a kérdezői csoportoknak mennyi személlyel kellett kérdőívet kitölteni a vizsgált felsőoktatási intézmény vagy intézmények adott karáról, szem előtt tartva a kvótában szereplők nemét és képzettségi szintjét. A létrehozott változók közül kinyerhető az az információ, hogy a kvóta teljesítéséhez ténylegesen mennyi fiatalot szólítottak meg a kérdezők, azaz milyenek tekinthetők a válaszadói hajlandóság az adott intézményi egységben, amely így közvetetten tükrözi a kérdezők eredményességét is.

A tanulmányban intézményi szintű, karokra összpontosító adatokkal dolgoztam, vagyis elsősorban nem a kérdezést végző fiatalok „teljesítményét” veszem figyelembe. Ennek oka egyrészt, hogy a hozzájuk köthető lekérdezett kérdőívek száma együttesen, nemi bontás nélkül áll rendelkezésre. Másrészt a kérdező fiatalok, főképp a nagyobb egyetemeken, több karon végeztek adatfelvételt. A meghatározott kvóta nem az egyes kérdezőkre nézve irányadó, mivel azok teljesítését együttesen végezte a csoport.

Az adatbázis összeállításánál feltüntettem a felsőoktatási intézményt és a kart. Az egyetemi egységeket besoroltam a kérdezett által folytatott képzésre vonatkozó válaszok alapján egy-egy tudományterületbe, valamint jelöltem azt, hogy a kar képzési profilja inkább humán vagy reálfókuszú. Amennyiben egy-egy karon több tudományterület is megjelent, a legtöbbször előforduló vagy leginkább illeszkedő került kiválasztásra. Ezzel azt is feltételeztem, hogy a megszólított, de válaszokat nem adó fiatalok is ezen a képzési területen folytatnak tanulmányokat. Az egyetemeken esetében figyelembe vettem azt is, hogy az a fővárosban vagy Budapesten kívül működik, valamint, hogy a felsőoktatási intézményt az állam, egy alapítvány, egy egyház működteti vagy magánkézben van.⁹²

⁹² Az egyetemi modellváltásról részletesen lásd: Szabó et al., 2025 és Sövegjártó, 2025, jelen kötetben.

Az egyetemista kérdezővel kapcsolatba került személyek számát együttesen, valamint nemek szerint külön-külön is felvittem az adatbázisba. Feltüntettem az adott karon kérdezők számát is, szintén férfiakra és nőkre vonatkozó bontásban, ebből megalkottam a kérdezők nemek szerinti arányára vonatkozó változókat. „Hajlandóság” néven új változót hoztam létre, amely által vizsgálható az, hogy milyen eredményesség jellemzi a kvótában szereplő személyek azonosítását, egyúttal a válaszadói hajlandóságot. Hasonlóképpen megalkottam a nők, valamint férfiak válaszadási hajlandóságára vonatkozó változókat is. Kétféle súlyozást alkalmaztam: vettem az adott karon kérdezők számának reciprokát, illetve a kvótában szereplők számának reciprokát. Ezzel egy optimista scenáriót feltételeztem, amely a nagyobb hatékonyság tekintetében súlyoz.

Az Aktív Fiatalok Magyarországon kutatás 2016-os felmérése kapcsán Pillók Péter és Stefkovics Ádám (2017) az online és a személyes adatfelvétel közötti különbségeket vizsgálta. Az elemzésben arra a megállapításra jutottak, hogy az online mintában felülreprezentáltak voltak a női hallgatók, vagyis többen vettek részt a kutatásban a férfiakhoz képest. A webes felmérésben nagyobb arányban jelentek meg a bölcsészeti vagy társadalomtudományokat végző fiatalok, mint a személyes megkeresés esetében. Arról is van információ, hogy az első adatfelvételi hullám esetében felülreprezentáltak voltak a fővárosi és nagyobb vidéki egyetemeken (Róna-Szabó 2012), vagyis ezekből az intézményekből több online kitöltött kérdőív érkezett. A fenti eredmények az online adatfelvételre vonatkozóan tekinthetők érvényesnek. A legutóbbi kutatási hullámok esetében alkalmazott papíralapú kérdezési eljárás eltérő megállapításokat hozhat a válaszadási hajlandóság tekintetében. Az elemzésben ennek megfelelően a korábbi megállapítások megcáfolására vagy megerősítésére szolgáló kutatási kérdéseket fogalmaztam meg, melyeket a személyes kérdezésen alapuló kvótalapok alapján kívánok tesztelni:

1. A női kérdezettek megszólítása hatékonyabbnak, válaszadási aránya eredményesebbnek bizonyult a kutatás során, azaz a kérdezőknek kevesebb nőt kellett megszólítaniuk a kvóta teljesítéséhez.
2. Feltételezem, hogy a karok által kínált képzési területekben különbség mutatkozik, mégpedig a reáltudományterületeken tanuló egyetemisták kisebb arányban voltak nyitottak a kutatásban való részvételre.
3. A vidéki egyetemeken nagyobb hajlandóság mutatkozott a kérdőív kitöltésére, amely az egy-egy karhoz kötődő kvótában szereplő személyek kisebb arányából adódik.

A kvótalapokból kigyűjtött adatok elemzése

Az eredmények bemutatását megelőzően az adatok értelmezésében korlátként jelenlévő tényezőre hívnám fel a figyelmet. Mivel a kvótalapokból korlátozott számú információ nyerhető ki, egyes sajátosságok rejtve maradnak az elemzés során. A kérdezésben és az alanyok megszólításában je-

lentos szerepe van a kérdező személyének, kutatási tapasztalatainak és attitűdjének is, amelyek a kvótalapokból nem tárhatók fel. Fontos figyelembe venni az eredmények értelmezésénél azt is, hogy mint minden kutatás esetében, itt sem szabad eltekinteni a mintavételi hibából adódó torzításoktól, amelyek hatással lehetnek egyes karokon és intézményekben megszólított személyek számára, a kérdezés sikerére.

A reál-tudományterületek, így a gazdaságtudományi képzést kínáló egyetemi karok esetében a két fővárosi állami fenntartásban lévő intézmény, a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem (BME) és az Eötvös Loránd Tudományegyetem (ELTE) esetében rajzolódik ki magasabb válaszmegtagadási arány, akár a kérdezettek nemét együtt, akár külön nézzük. Ellenben az informatika területén a kutatástól való elzárkózás átlagosnak tekinthető. Ugyanakkor az egyházi fenntartásban működő Pázmány Péter Katolikus Egyetem ilyen jellegű képzéseket nyújtó karán több munkát adott a kérdezőknek főképp a férfiak megszólítása.

A többnyire műszaki tudományok területén diplomát nyújtó BME-n a kvótában lévő hallgatók kisebb aránya ellenére bizonyos intézményi egységekben négyszer, de akár kilencszer több személyt kellett megszólítaniuk a kérdezőknek a kvóta teljesítéséhez. Az alapítványi működésű Óbudai Egyetem egyik műszaki karán, a kvóta teljesítéséhez, tizenkétszer több egyetemistával kerültek kapcsolatba az adatfelvételt végző fiatalok, amely feltehetően a női hallgatókhoz rendelt kvóta teljesítésének „nehézségéből” adódott. A BME-n jellemzően a férfiak zárkóztak el nagyobb arányban a válaszadástól, közülük arányaiban többen is szerepeltek a kvótában. A veszprémi alapítványi fenntartású Pannon Egyetemen ez az arány a mérnököket képző kar esetében ötszörös volt. Itt a műszaki területen tanuló nők megszólítása adott több feladatot a kérdezőknek. A BME természettudományi karán jelentős, a kvótahoz képest húszszoros volt a válaszmegtagadás aránya a férfiak esetében. A Debreceni Egyetemen több női hallgató megszólítására volt szükség a kvóta teljesítéséhez, míg az ELTE-n a női és férfi egyetemisták egyaránt elzárkóztak a kutatásban való részvétel lehetőségétől.

A humán területek közül az államtudományi képzésben tanulók megszólítása látszólag több erőfeszítést igényelt a kérdezők részéről, amelyben meghatározó tényező lehetett az intézmény működtetőjének típusa. Az állami fenntartású Nemzeti Közszolgálati Egyetemen a kvótán felül hatszor, vagy akár tízszer több egyetemistával kerültek kapcsolatba a kutatást végző fiatalok. Itt mindkét nem kutatásban való bevonása nehézségeket gördített a kérdezők elé. A társterületnek számító jogtudományi képzésen ugyanakkor hatékonyabban tudtak kérdezni a megbízott egyetemisták, kevesebb további fiatallal kerültek kapcsolatba. Ugyanakkor az ELTE-n közel ötször több személy megszólítására került sor a kvóta teljesítéséhez.

Az egészségtudomány és orvostudomány területén több próbálkozást tett szükségessé a megfelelő alanyok azonosítása, még akkor is, ha csak néhány fiatal válaszára volt szükség. A válaszadási hajlandóság ugyanakkor magasabbnak tekinthető, mint az államtudományi képzések esetében. Egyes vi-

déki alapítványi egyetemeken, így Pécsen, Szegeden, Debrecenben kevesebb, ezen a területen tanulmányait végző fiatalot kellett megszólítani a kérdezetteknek. Ellenben a nagyobb orvosképző intézményekben, köztük a szintén alapítványi Semmelweis Egyetemen nem egy kar esetében a kvóta teljesítéséhez tízszer több személyt kellett azonosítani a kérdezőknek. Egyes egyetemi egységekben a nők bevonása jelentett nagyobb kihívást a férfi kérdezőknek.

A művészeti képzés tűnik még egy olyan területnek, ahol a kvótában szereplők alacsony száma ellenére ötszörös, de akár tíz-tizenkétszeres volt a megszólított személyek aránya. Ezen a területen mindkét nem képviselői nagyobb arányban zárkóztak el a válaszadástól. Az alapítványi működésű Pécsi Tudományegyetemen a férfiak válaszmegtagadási aránya volt valamivel hangsúlyosabb. Az elzárkózás adódhatott abból, hogy ezeken a kisebb karokon és képzési szférában talán kevésbé megszokott egy kérdőíves kutatásban való részvétel, mint más humánterületeken.

A pedagógusképzés tekintetében is látni ötszörös arányokat a kvótában szereplő személyek számához viszonyítva. Ilyennek tekinthető az egyházi fenntartású egri Eszterházy Károly Katolikus Egyetem, az alapítványi Nyíregyházi Egyetem vagy az állami fenntartású ELTE tanítókat képző kara, ahol például csak nők voltak a kvótában. A néhány karon, ahol pedagógusnak készülő férfiakat kellett keresniük a kérdezetteknek, hol kisebb, hol nagyobb volt a válaszadási arány. A Magyar Testnevelési és Sporttudományi Egyetemen eredményesnek bizonyultak a hallgatók, az ELTE sporttudományi területen működő szombathelyi karán a válaszmegtagadás mérsékelten magasabb aránya mindkét nem esetében megmutatkozott.

A mintába került két intézmény (Debreceni Egyetem, Semmelweis Egyetem) doktori iskolájában a részvétel elutasítása nagyobb arányban volt azonosítható. Az agrártudományi, illetve az orvostudományi területen is inkább a nők válaszmegtagadása volt jobban kimutatható. Ellenben a gazdálkodás területén a férfiak nyitottabbaknak tekinthetők a kutatásban való részvétel tekintetében.

Végül azokra a tudományterületekre térek ki, ahol talán nem ismeretlen a kérdőíves felmérés alkalmazása, ebből adódóan feltételezhetően alacsonyabb válaszmegtagadási arány volt várható. A bölcsészettudományi és társadalomtudományi területen kevés kivételtől eltekintve nagyobb sikerességgel teljesítették a kvótát a kérdezők. Az állami fenntartású ELTE Társadalomtudományi Kara és az egyházi fenntartású Károli Gáspár Református Egyetem esetében alacsonyabb válaszadási hajlandóság rajzolódik ki, amely a női hallgatókkal összevetve a férfiak nagyobb arányú elzárkózásából adódik. Az adatok súlyozása nélkül a regressziós számítás alapján ($p=0.050$) az a megállapítás tehető, hogy nagyobb arányban voltak jelen a humán karokon a férfi kérdezők (1. táblázat). A kapcsolat az adott karon kérdező nők esetében nem mutatott szignifikáns eltérést ($p=0.642$). Az is megállapítható, hogy a férfiak ($p=0.032$) nyitottabbak voltak a válaszadás tekintetében a reál tudományterületen (1. táblázat), a női hallgatókról ez nem mondható el ($p=0.416$).

1. táblázat. A változók közötti kapcsolatot bemutató regressziós számítások eredményei

	B	Beta	Sig.
tudományterület – kérdezők nemek szerinti aránya férfiak	0.438	0.229	0.050
tudományterület – hajlandóság férfiak	-0.329	-0.210	0.032

Forrás: Aktív Fiatalk Magyarországon, 2024, kérdezői kvótalapok.

A nagyobb, több karral rendelkező egyetemeket tekintve nem mutatkozik eltérés a válaszmegtagadás arányában. Egyes képzési egységekben magasabbnak tekinthető a kérdezés eredményessége, míg máshol kevésbé kedvező kép mutatkozik ebből a szempontból. Például az alapítványi fenntartású Budapesti Corvinus Egyetemen és a Szegedi Tudományegyetemen, illetve a magánkézből lévő Metropolitan Egyetemen átlagos volt a kérdezettek válaszadási hajlandósága. A szintén alapítványi működésű Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetemen kifejezetten eredményes volt a néhány kvótában szereplő személy megszólítására tett kísérlet. Az alapítványi fenntartású Debreceni Egyetem férfi hallgatói a kvótában szereplő alacsonyabb arányuk ellenére, vagy éppen ezért jobban rábíráhatók voltak a válaszadásra. Az állami ELTE fővárosi intézményei esetében inkább az ellenkezője mondható el, itt a nők voltak készségesebbek a kérdőív kitöltésében. A magánkézből lévő, kisebb egyetemeken, ahol egyébként a kvótában valamivel kevesebben szerepeltek, hatékonyabban voltak a kérdezők és így elenyésző számú további személyt szólítottak meg. Súlyozás beállítása nélkül szignifikáns kapcsolat azonosítható a lineáris regressziós számításban, vagyis arányaiban több nő ($p=0.013$) igyekezett hallgatókat megszólítani az alapítványi fenntartótípusba sorolt egyetemeken (2. táblázat). A kvóta szerint súlyozva a regressziós számítás alapján pedig az a megállapítás tehető, hogy általánosságban nyitottabbak voltak a kérdezettek ($p=0.034$) a válaszadásra az alapítványi egyetemeken (2. táblázat), viszont a férfi ($p=0.354$) és női ($p=0.550$) egyetemisták válaszadási hajlandóságát külön tekintve nem mutatkozik szignifikáns eltérés.

2. táblázat. A változók közötti kapcsolatot bemutató regressziós számítások eredményei

	B	Beta	Sig.
Fenntartó típusa – kérdezők nemek szerinti aránya nők	-0.866	-0.271	0.013
Fenntartó típusa – hajlandóság	1.426	0.314	0.034

Forrás: Aktív Fiatalk Magyarországon, 2024, kérdezői kvótalapok.

A kisebb vidéki egyetemeken egy-egy egyetemi kartól eltekintve alapvetően hatékonyabban tudtak eljárni a kérdezők, mivel több esetben kevesebb alanyt kellett megszólítaniuk. Ebből következően sikeresebb kérdezés is alapvetően azokon a felsőoktatási intézményeken mutatkozott, ahol arányaiban kevesebb hallgatóval való kapcsolatfelvételre volt szükség a kvóta

teljesítéséhez. Nem jelenthető ki ugyanakkor teljes bizonyossággal az, hogy a kvótában szereplő több személy esetén lenne magasabb a válaszmegtagadás. Ebben szerepe lehetett az adott karon kérdezők számának vagy akár a tudományterület jellegének is. Több olyan egyetemi kar van, ahol kevesebb mint tíz főt kellett a kvóta alapján megszólítani, mégis annak teljesítéséhez több próbálkozásra volt szükség.

Áttérve az összefüggések keresésére, kirajzolódik, hogy a kérdezők szerint súlyozva, a lineáris regresszió szerint a női kérdezők a vidéki egyetemeken voltak jelen nagyobb arányban ($p=0.005$) (3. táblázat), az adatfelvételt végző férfi hallgatók esetében ilyen összefüggés nem volt kimutatható ($p=0.250$). A kvóta szerinti súlyozás beállításakor a regressziós számítás a női kérdezők esetében azonos irányú összefüggést mutatott ($p=0.066$), amely ugyanakkor már nem tekinthető szignifikánsnak. A súlyozás eltávolítása után a regressziós számítás esetében is megfigyelhető az összefüggés a női kérdezők és a vidéki felsőoktatási intézmények között ($p=0.000$) (3. táblázat). Ez a kapcsolat a férfi kérdezők és a fővároson kívüli egyetemeken esetében is fennáll ($p=0.0018$) (3. táblázat). Egy újabb regressziós futtatás alapján a válaszadói hajlandóság kapcsolatban áll a vidéki felsőoktatási intézményekkel ($p=0.054$) (3. táblázat). Ez az összefüggés továbbra is azonosítható ($p=0.004$), amennyiben külön a férfiak válaszadási arányát vesszük figyelembe (3. táblázat). Ebből tehát az feltételezhető, hogy a vidéki egyetemeken hatékonyabban zajlott a kérdezés, vagyis magasabb volt a férfiak válaszadási aránya, így a kérdezők kevesebb fiút szólítottak meg a kvóta teljesítéséhez. A fővároson kívüli egyetemeken tanuló női hallgatók esetében a regressziós számítás nem mutatott szignifikáns kapcsolatot ($p=0.109$).

3. táblázat – A változók közötti kapcsolatot bemutató regressziós számítások eredményei

	B	Beta	Sig.
településtípus – kérdezők nemek szerinti aránya nők	0.759	0.428	0.005
településtípus – kérdezők nemek szerinti aránya nők	0.828	0.478	0.000
településtípus – kérdezők nemek szerinti aránya férfiak	0.506	0.275	0.018
településtípus – hajlandóság	0.462	0.169	0.054
településtípus – hajlandóság férfiak	0.443	0.282	0.004

Forrás: Aktív Fiatalk Magyarországon, 2024, kérdezői kvótalapok.

Összegzés

Az adatbázis vizsgálata során kirajzolódtak olyan egyetemeken, ahol a kérdezettek válaszadási hajlandósága alacsonynak tekinthető, ebből adódóan a kvótában meghatározott alanyok lekérdezéséhez jelentős további személyt szólítottak meg az adatfelvételt végző hallgatók. Meghatározó szerepe van az adott karon kérdezők és a kvótában szereplő személyek számának, egyes esetekben a képzési területnek és a településtípusnak is, ahol a megkérdezett egyetemisták a tanulmányaikat folytatják.

A kvótalapokból kinyerhető adatok arra mutattak rá, hogy a képzési terület tekintetében eltérés mutatkozik, a magasabb válaszmegtagadás nagyobb arányban kötődik a művészeti, orvostudományi, egészségtudományi szférához. Ahogyan az államtudományi és jogtudományi képzés esetében is több munkát jelenthetett a megfelelő alanyok megtalálása. A válaszadásban mutató eltérés kapcsán nem állnak rendelkezésre megalapozott információk, így csak feltételezések fogalmazhatók meg. A megszólított egyetemisták kvótán felüli nagyobb száma adódhatott abból, hogy bizonyos képzési területeken a tanulmányi félév során gyakrabban kerül sor számonkérésre, amelyből adódóan nem feltétlenül tudnak időt szánni a kérdőív kitöltésére. A gazdaságtudományi területen, műszaki tudományok és informatika területén több olyan egyetemi kar volt, ahol hatékonyan tudtak dolgozni a kérdezők, a kvótát kevesebb reálszakos fiatal megszólításával teljesítették. Úgy tűnik, hogy a bölcsészettudományi, társadalomtudományi tanulmányokat, valamint pedagógusképzést folytató karokon hatékonyabbak voltak a kérdezők, kevesebb további személy megszólításával teljesítették a kvótát. Ennek hátterében, ahogyan már korábban kifejtettem, az állhat, hogy mivel tanulmányaik során gyakrabban találkoznak a kérdőíves adatfelvétel technikájával, feltételezhetően nem idegenkednek attól. Az is megállapítható, hogy a magasabb válaszmegtagadás nem feltétlenül kötődik azokhoz az egyetemi karokhoz, ahol több személy volt a kvótában. Viszont a kisebb egyetemeken a kevesebb megszólítandó személy számából adódóan hatékonyabb volt a kérdezés. Az is megfigyelhető volt, hogy a nem alapítványi felsőoktatási intézményekben nyitottabbak voltak a kérdezők a válaszadásban.

Az elemzésből olyan újszerű eredmények rajzolódtak ki, amelyek rávilágítottak a képzési területek, intézményi fenntartók és az egyetemek működési helye szerinti különbségekre és eltérésekre. Ezek az eredmények szükségessé teszik az előzetesen felvázolt kutatási hipotézisek újragondolását. Az első és második hipotézis kereteiben megfogalmazott állítások csupán részben igazolhatók. Nem lehet egyértelműen kijelenteni azt, hogy a női hallgatók válaszadási hajlandósága magasabb lett volna a férfiakkal összevetve. Egyes reálterületeken eredményesebbnek bizonyult a férfiak megszólítása, máshol hasonló válaszadási arány volt jellemző a nemek tekintetében és a tudományterületek között sem volt különbség. Az eltérő részvételi hajlandóság adódhatott abból is, hogy a humán területeken nagyobb arányban voltak jelen a férfi kérdezők, akik így eredményesebben szólították meg a kortársaikat. A fővároson kívüli felsőoktatási intézményeket figyelembe véve például a férfi hallgatók esetében nagyobb válaszadói hajlandóság volt azonosítható.

Hasonlóan az első állításhoz a második hipotézis sem bizonyult érvényesnek, miszerint a reáltudományterületeken tanuló egyetemisták kisebb arányban voltak nyitottak a kutatásban való részvételre. Ugyanis egyes humánterületekkel összevetve azonos eredményesség figyelhető meg ezen a tudományterületen. Nem lehet egyértelműen kijelenteni azt, hogy a bevett gyakorlatnak számító kérdőíves kutatásból adódóan nagyobb válaszadás

várható a humánterületeken, mert az adatok kettős képet mutatnak. Feltételezhetően az is meghatározó, hogy az adott karokon mekkora volt a kérdezők száma és csoportok nemi összetétele. Az eredmények arra engednek következtetni, hogy a férfiak nagyobb arányban kérdeztek humánterületen, míg a vidéki egyetemeken mindkét nem jelentősebb számban szólított meg hallgatókat.

A harmadik hipotézis viszont igazolható az eredmények alapján, vagyis a vidéki egyetemeken a kvótán felül kevesebb személy megszólítására volt indokolt, a női és férfi kérdezők nagyobb hajlandóságot mutattak a kérdőív kitöltésére. Ez adódhatott abból, hogy a női kérdezők nagyobb arányban voltak jelen a vidéki egyetemeken, amelyek többsége alapítványi fenntartásban működik. Az is látható ugyanakkor, hogy a válaszadásban eltérés mutatkozott a fővárosi és vidéki egyetemek között az egészségtudományi és orvostudományi képzésekben. A két nemet egymástól külön tekintve az látszódik, hogy a férfiak esetében összefüggés azonosítható a vidéken működő egyetem és a válaszadási arány között, míg a nőknél ez a kapcsolat nem volt szignifikáns.

A jövőbeli kutatások tervezésére vonatkozóan érdemes megfontolni azt, hogy a kérdezést végző fiatalok a lekérdezett kérdőívek száma mellett feljegyezzék azt is, hogy mennyi férfi és mennyi nő volt hajlandó kitölteni a kérdőívet. Arra vonatkozóan is elérhetőek lesznek így adatok, hogy az adott számú személlyel kitöltött kérdőív teljesítéséhez mennyi további egyetemistát szólítottak meg az egyes karokon. Az intézményi egységekre öszszepontosító elemzés mellett így egyéni, a kérdezők nemek szerinti eredményességére vonatkozó adatok is nagyobb hangsúlyt kaphatnak. Ezekből az információkból akár a nemek közötti eltérésekre is kitérhet egy későbbi módszertani írás. A megfelelő adatok birtokában olyan következtetések is levonhatók, mint például, hogy az azonos nemű vagy a kérdezőtől ellentétes nemű fiatal megszólítása esetében sikerült-e a kvóta teljesítése eredményesebben, azaz minél kevesebb lehetséges alannal került kapcsolatba a kérdező az adatfelvétel során.

Hivatkozott irodalom

Barber, M. J. – Mann, C. B. – Monson, J. – Quin-Patterson, K. D. (2014): Online Polls and Registration-Based Sampling: A New Method for Pre-Election Polling. *Political Analysis*, 22(3):, 321–335.

Brick, J. M. – Tourangeau, R. (2017): Responsive Survey Designs for Reducing Nonresponse Bias. *Journal of Official Statistics*, 33(3): 735–752.

Brugge, D. – Kapunan, P. – Babcock-Dunning, L. – Greenfield Matloff, R. – Caugua-Koo, D. – Okoroh, E. – Salas, F. – Bradeen, L. – Woodin, M. (2010): Developing Methods to Compare Low-Education Community-Based and University-Based Survey Teams. *Health Promotion Practice*, 11(5): 645–653.

Chaudhuri, S. – Saha, A. (2012): Large-Scale Socio-Economic Surveys. *Economic and Political Weekly*, 47(30): 223–231.

Cheug, K. L. – Klooster, P. M. – Smit, C. – de Vries, H. – Pieterse, M. E. (2017): The impact of non-response bias due to sampling in public health studies: A comparison of voluntary versus mandatory recruitment in a Dutch national survey on adolescent health. *BMC Public Health*, 17(276). DOI: 10.1186/s12889-017-4189-8.

Goldberg, A. C. – Sciarini, P. (2019): Who Gets Lost, and What Difference Does It Make? Mixed Modes, Nonresponse Follow-up Surveys and The Estimation Of Turnout. *Journal of Survey Statistics and Methodology*, 7(4): 520–544.

Haghdoost, A. – Baneshi, A-R. M. – Eybpoosh, S. – Khajehkazemi, R. (2013): Comparison of Three Interview Methods on Response Pattern to Sensitive and Non-Sensitive Questions. *Iranian Red Crescent Medical Journal*, 15(6): 500-506.

Hendra, R. – Hill, A. (2019): Rethinking Response Rates: New Evidence of Little Relationship Between Survey Response Rates and Nonresponse Bias. *Evaluation Review*, 43(5): 307–330.

Hooghe, M. – Stolle, D-M. – Valérie-Anne-Vissers, S. (2010): Why Can't a Student Be More Like an Average Person?: Sampling and Attrition Effects in Social Science Field and Laboratory Experiments. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 628(1): 85–96.

Peytchev, A. (2013): Consequences of Survey Nonresponse. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 645(1): 88-111.

Pillók, P. – Stefkovics, Á. (2017): Inaktív hallgatók? Adalékok a kvantitatív ifjúságkutatások módszertani problémáihoz. In: Szabó, A. – Oross, D. (szerk.): *Csendesek és lázadók? A hallgatók politikai orientációi Magyarországon (2011-2015)*. Szeged-Budapest, Belvedere Meridionale–MTA TK PTI. 213-235.

Porter, J. R. – Ecklund, E. H. (2012): Missing Data in Sociological Research: In Overview of Recent Trends and an Illustration for Controversial Questions, Active Nonrespondents and Targeted Samples. *The American Sociologist*, 43(4): 448-468.

Róna, D. – Szabó, A. (2012): A kutatás módszertana. In: Szabó, A. (szerk.): *Racionálisan lázadó hallgatók, 2012. Apátia-radikalizmus-posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében I.* Budapest-Szeged, Budapesti Corvinus Egyetem – Belvedere Meridionale. 15–24.

Róna, D. – Szabó, A. (2017): A 2015-ös adatfelvétel módszertana. In Szabó, A. – Oross, D. (szerk.): *Csendesek és lázadók? Hallgatók politikai orientációi Magyarországon (2011-2015)*. Szeged-Budapest, Belvedere Meridionale–MTA TK PTI. 210–212.

Sövegjártó, V. (2025): Fiatalok a felsőoktatásban: a közösségi szerveződés és érdekérvényesítés kihívásai. In: jelen kötetben.

Szabó, A. (2019): A 2019-es Aktív Fiatalok Magyarországon kutatás módszertana. In: Szabó, A. – Susánszky, P. – Oross, D. (szerk.): *Mások vagy ugyanolyanok? A hallgatók politikai aktivitása, politikai orientációja Magyarországon (2019)*. Prága-Budapest-Szeged, Heinrich Böll Stiftung–MTA-TK PTI–Belvedere Meridionale. 295–299.

Szabó, A. (2025): A 2024-es Aktív Fiatalok Magyarországon kutatás módszertana. In: jelen kötetben.

Szabó, A. – Sebestyén, A. Oross, D. – Susánszky, P. (2025): A „fotelforradalmárok” lázadása. In: jelen kötetben.

SZABÓ ANDREA:

A 2024-es Aktív Fiatalok Magyarországon kutatás módszertana

Az Aktív Fiatalok Magyarországon (AFM) elnevezésű, 2011 óta tartó kutatássorozat alapsokasága nem a teljes magyar ifjúság, hanem annak nagyjából 200 000 fős részmintája. Minden olyan kijelentés tehát, ami a magyar fiatalok egészére vonatkoztat, túlzó általánosítás, ugyanakkor az elmúlt évtizedek tapasztalatai azt mutatják, hogy a hallgatók gondolkodása, attitűdje és aktivitása befolyással bír a teljes magyar 15–29 éves népesség viselkedésére. Az eredmények olyan fiatalokra vonatkoznak, akik társadalmi és politikai aktivitás szempontjából mintaadóul szolgálhatnak a teljes magyarországi ifjúság számára.

Egyedülálló a kutatássorozat abból a szempontból, hogy a korábbi, 2011/2012-es, 2013-as, 2015-ös és 2019-es hullámaiból ingyenesen letölthető gyorsjelentés és tanulmánykötet is készült magyar, illetve angol nyelven egyaránt (az eredményeket lásd: Szabó, 2012; Szabó 2013; Szabó, 2014; Oross et al., 2015; Szabó–Oross, 2017; Szabó, 2019a; Szabó–Susánszky–Oross, 2019; Szabó–Oross, 2024).

Az adatfelvételtől

Az ötödik hullám adatfelvételének módszertana teljesen megegyezik a 2015. áprilisban, tehát a harmadik hullám során kialakított eljárással: 805 nappali tagozatos egyetemistát kérdeztünk a magyarországi egyetemeken kampuszain, 148 mintavételi ponton (vagyis ennyi egyetemi, főiskolai karon vagy egyetemen). A kvótán alapuló mintát⁹³ ún. szigorított véletlen séta eljárásával közelítettük a véletlen mintavételi eljárásokhoz. 95 százalékos valószínűségi szinten a 805 fős minta hibahatára 85 százalékos válaszolási arány mellett $\pm 2,8$ százalék.

A minta kialakítása során alapsokaságként a magyar, nappali tagozatos egyetemi hallgatók létszámát vettük figyelembe, tehát az egyetemek külföldi hallgatóit nem.

A szigorított eljárás meghatározta, hogy hol (bejárat előtt, épületen belül, folyosón, büfében, terem előtt, aulában stb.), kit (sorban következő hánypadik hallgatót, csoportból kivonva vagy magányosan állót) és milyen módon lehet lekérdezni. A személyes kérdéseket minden esetben a kiválasztott intézmény kampuszán belül, vagy a kampusz előtti területen hajtották végre a következő instrukció alapján⁹⁴:

93 A kvóta alapját az Oktatási Hivatal Felsőoktatási Információs Rendszer (FIR) statisztikája képezte. Ezen belül a 2022-re vonatkozó, 2.2. A hallgatók statisztikai száma fenntartó típusonként, intézményenként, karonként, képzési helyenként, munkarendek és képzési szintek szerint táblázat adatait vettük alapul.

94 A véletlen kiválasztás eredeti szabályait 2015-ben Róna Dániel dolgozta ki, amelyet 2019-ben Susánszky Pál, 2024-ben Róna Dániel és Susánszky Pál frissített. Előző kutatások módszertanáról részletesen lásd Róna–Szabó, 2012, Szabó, 2014.; Róna–Szabó, 2017; Szabó, 2019b.

- az interjúalanyok első harmadát a bejáratnál kellett kiválasztani oly módon, hogy minden harmadik kijövő vagy bemenő hallgatótól kellett interjút kérni. Ha a hallgató elutasította a kérdezőt, akkor újra kellett kezdeni a számlálást, és az elutasítótól számított harmadik személyt kellett újra megszólítani;
- a következő harmadot az intézményeken belül a termék mellett ülő, várakozó hallgatók közül kellett kiválasztani. Közülük legalább egynek társaságból kellett jönnie, a többi magányosan ülő is lehetett;
- az utolsó harmadot társas helyszíneken, azaz a büfében, az udvaron, aulában kellett kiválasztani. Szigorú megkötés volt azonban, hogy tanterembe nem mehetett be a kérdező. Továbbá ismerőst, barátot, azonos szubkultúrához tartozó személyt, kifejezetten szimpatikus személyt nem lehetett kérdezni. A kérdezés színhelye nem lehetett kollégium, diákszállás vagy szakkollégium.

Ha az épületbe nem lehetett bejutni, akkor a kvóta felét a bejárat előtt a fenti szabályokat figyelembe véve, második felét pedig az intézményhez tartozó egyéb területeken (pl. udvar, külső lépcsők, kampusz előtti park, dohányzó hely, sportpálya előtti tér, büfé előtti tér) kellett lekérdezni, ügyelve arra, hogy csoportokra és az egyénekre vonatkozó szabályok ebben az esetben is érvényesüljenek.

Külön kiemelt kérdezési szempont volt, hogy nagy létszámú karoknál, intézményeknél több időpontban kellett kérdezni, továbbá csütörtök délután és pénteken már nem lehetett a kvótát tölteni.

A kvótát és a nemválaszolást rögzíteni kellett, amit a csapatkapitányok ellenőriztek (részletesen lásd Szabó Péter tanulmányát jelen kötetben). Minden kérdezett a beszélgetés végén kisértékű ösztöndíjat, ajándékot kapott: 1 darab tollat és 1 darab, a kérdezők által megszavazott márkájú csokoládészeletet. A kérdezők a kérdezésért anyagi juttatásban részesültek.

A kutatás módszertana egyedi abból a szempontból is, hogy hallgatók kérdeznek hallgatókat. Szegeden, Debrecenben, Pécsen és Miskolcon a helyi hallgatók, minden más egyetemen fővárosi politológus, szociológus és más társadalomtudományi szakos hallgatók kérdezték le a kvótát. Összességében 21 kutatói csapat és 90 kérdezőbiztos (67 fővárosi és 23 fővároson kívüli hallgató) dolgozott a terepen 2024. február 20. és 2024. március 11. között.⁹⁵

A kérdezés ilyen megoldása azt eredményezi, hogy nincs a kérdező és a kérdezett között életkori, státusbeli, gondolkodásbeli szakadék, ami nagyon életszerű, helyenként talán kissé karcos válaszokhoz vezet. A kapott válaszok érvényességét ezért pont ez a frissesség és közvetlenség adja. A spe-

ciális kérdezői kör, valamint az egyetemi minta lehetővé teszi, hogy olyan kérdések is tesztelésre kerüljenek, amelyeket hagyományos, felnőtt, lakossági mintákon sokkal nehezebben lehetne alkalmazni; ennek következtében provokatív, szenzitív, izgalmas kérdésekkel is lehet operálni.

Minden csapat legalább két főből állt, és a szigorú szabályok szerint egyedül senki sem mehetett a terepre és egy kérdező 10 kérdőívénél többet nem kérdezhetett. A kutatás projektmenedzsere: Sebestyén Annamária és Papházi Viktor volt.

A kutatásban kérdezőként részt vevő hallgatók a terepmunka előtt részletes kérdezői eligazításon, kiképzésen estek át. Képzés nélkül hallgató nem mehetett a terepre. Munkájukat utólag több szempont szerint ellenőriztük.

A fenti elvek alapján lefolytatott kérdezést követően létrejött 805 fős minta a következő szempontok szerint reprezentatív:

1. az intézmények súlya a felsőoktatáson belül;
2. az intézményeken belüli kari összetételre;
3. az intézményen és karon belül a nők és férfiak megoszlása;
4. az intézményen és karon belül a képzési szint megoszlása (alapképzés, mesterképzés, osztatlan képzés, PhD képzés).

Ezt az öt szempontot együttesen vettük figyelembe, ami azt jelenti, hogy például az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán pontosan annyi nappali tagozatos, osztatlan képzésre járó, lány jogász hallgató van a mintánkban, mint amennyi az Oktatási Hivatal felsőoktatási statisztikái szerint a reprezentatív mintában szükséges (és így tovább az összes magyarországi intézmény összes karára vonatkozóan).

Az adatfelvételt finanszírozta: Nemzeti Ifjúsági Tanács (NIT), stratégiai partnere a Hallgatói Önkormányzatok Országos Konferenciája (HÖÖK), az ELTE Állam- és Jogtudományi Kar Politikatudományi Intézet, valamint a HUNREN Társadalomtudományi Kutatóközpont Politikatudományi Intézet.

Hivatkozott irodalom

Oross, D. – Róna, D. – Kovács, T. Szabó, A. (2015): *Exit, Voice, Loyalty and Neglect: Political attitudes of Hungarian university and college students*. Prague, Heinrich Böll Stiftung

Róna, D. – Szabó, A. (2012): A kutatás módszertana. In Szabó, A. (szerk.): *Racionálisan lázadó hallgatók 2012: Apátia – Radikalizmus – Posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében 1*. Szeged–Budapest, Belvedere Meridionale–Budapesti Corvinus Egyetem. 15–24.

Róna, D. – Szabó, A. (2017): A 2015-ös adatfelvétel módszertana. In Szabó, A. – Oross, D. (szerk.): *Csendesek vagy lázadók? A hallgatók politikai orientációi Magyarországon (2011–2015)*. Szeged–Budapest, Belvedere Meridionale–MTA TK PTI. 208–210.

Szabó, A. – Oross, D. (2024): *A magyar egyetemisták politikai gondolkodása és integrá-*

⁹⁵ Az adatfelvétel időkeretének jelentőségéről lásd Szabó et al., 2025 jelen kötetben.

ciója 2024-ben: Political thinking and integration of university students in Hungary, 2024. Budapest, Hallgatói Önkormányzatok Országos Konferenciája (HÖÖK) –Nemzeti Ifjúsági Tanács (NIT).

Szabó, A. – Oross, D. (szerk.) (2017): *Csendesek vagy lázadók? A hallgatók politikai orientációi Magyarországon (2011–2015).* Szeged–Budapest, Belvedere Meridionale–MTA TK PTI.

Szabó, A. – Susánszky, P., – Oross, D. (szerk.) (2019) *Mások vagy ugyanolyanok? A hallgatók politikai aktivitása, politikai orientációja Magyarországon.* Szeged–Budapest, Belvedere Meridionale–MTA TK PTI.

Szabó, Andrea (szerk.) (2013): *Political Orientations, Values and Activities of Hungarian University and College Students.* Prague, Heinrich Böll Stiftung.

Szabó, A. (2014): A kutatás módszertana. In Szabó, A. (szerk.) *Racionálisan lázadó hallgatók II. Apátia - Radikalizmus - Posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében.* Budapest–Szeged, Belvedere Meridionale–MTA TK PTI. 15–18.

Szabó, A. (2019a): *A magyar egyetemisták és főiskolások politikai integrációja 2019-ben. Political integration of Hungarian students,* 2019. Prága, Heinrich Böll Stiftung.

Szabó, A. (2019b): A 2019-es Aktív Fiatalok Magyarországon kutatás módszertana. In Szabó, A. – Susánszky, P. – Oross, D. (szerk.) *Mások vagy ugyanolyanok? A hallgatók politikai aktivitása, politikai orientációja Magyarországon (2019).* Szeged–Budapest, Belvedere Meridionale–MTA TK PTI. 295–300.

Szabó, A. (2025): A 2024-es Aktív Fiatalok Magyarországon kutatás módszertana. In jelen kötetben.

Szabó, A. (szerk.) (2012): *Racionálisan lázadó hallgatók 2012: Apátia – Radikalizmus – Posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében 1.* Szeged–Budapest, Belvedere Meridionale–Budapesti Corvinus Egyetem.

Szabó, A. (szerk.) (2014): *Racionálisan lázadó hallgatók, II: apátia, radikalizmus, posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében.* Budapest–Szeged, Belvedere Meridionale–MTA TK PTI.

Szabó, A. – Sebestyén, A. Oross, D. – Susánszky, P. (2025): A „fotelforradalmárok” lázadása. In: jelen kötetben.

Szabó, P. (2025): A nappali tagozatos egyetemisták válaszadását befolyásoló körülmények az Aktív Fiatalok Magyarországon 2024 adatfelvétele tapasztalatai tükrében. In: jelen kötetben.

A kötet szerzői

Bíró-Nagy András, PhD	politológus, nemzetközi kapcsolatok szakértő, a politikatudomány doktora, a HUN-REN TK PTI tudományos főmunkatársa, a HUN-REN TK PTI Kormányzás és Közpolitika Osztály osztályvezetője, a Policy Solutions igazgatója
Farkas Eszter, PhD	politológus, a HUN-REN TK PTI tudományos munkatársa
Fekete Mariann, PhD, habil.	szociológus, a szociológiatudomány doktora, az SZTE BTK Szociológia Tanszék vezetője, habilitált egyetemi docense
Fényes Csongor	szociológus, az ELTE ÁJK Politikatudományi Doktori Iskola doktorandusza
Kerpel-Fronius Balázs	szociológus, az ELTE ÁJK Politikatudományi Doktori Iskola doktorandusza
Kmetty Zoltán, PhD, habil.	szociológus, a szociológiatudomány doktora, az ELTE Társadalomtudományi Kar habilitált egyetemi docense, a HUN-REN TK Recens kutatóprofesszora
Kobl Adrienn	az SZTE BTK másodéves MA szociológus hallgatója
Oross Dániel, PhD	politológus, szabad bölcsész, a HUN-REN TK PTI tudományos főmunkatársa, a HUN-REN TK PTI Politikai Viselkedés Osztály osztályvezetője
Papházi Viktor	politológus, a HUN-REN TK PTI külső kutatója
Róbert Péter, CSc, habil.	szociológus, a szociológiai tudományok kandidátusa, a HUN-REN TK PTI kutatóprofesszora
Sebestyén Annamária, PhD	szociológus, politológus, a HUN-REN TK PTI tudományos munkatársa

Sövegjártó Virág

szociológus, a PPKE BTK másodéves MA politológus hallgatója

Susánszky Pál, PhD

szociológus, a HUN-REN TK PTI tudományos főmunkatársa

Szabó Andrea, PhD, habil.

szociológus, politológus, a politikatudományok doktora, a HUN-REN TK PTI intézetigazgatója és tudományos főmunkatársa, az ELTE ÁJK Politikatudományi Intézetének habilitált egyetemi docense

Szabó Péter

szociológus, az ELTE TáTK Szociológia Doktori Iskola doktorandusza

